

SORSFORMÁLÓK

SIKERES ROMA FÉRFIAK
TÖRTÉNETEI

INTERJÚKÖTET

Sorsformálók

Sikeres roma férfiak története

INTERJÚKÖTET

Kiadja:

Kopp Mária Intézet
a Népesedésért és a Családokért (KINCS)

Felelős kiadó:

Fűrésztünde

Szerkesztő:

Antal István

Nyelvi lektor:

Tompa Zsófia

Illusztrációk:

Kunhegyesi Ferenc festőművész

Borítókép:

Kunhegyesi Ferenc: *A király*

Fotó:

Luthár Krisztofer (Nyári Oszkár), Orbán Miklós (Farkas Zsolt),
Papp Csaba (Kunhegyesi Ferenc), Szalmas Krisztina (Mező Misi)

Desktop publishing:

Protzner György

Nyomda:

Gelbert Eco Print Kft.

2024

ISBN 978-615-6447-16-6

A Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) kiadványai
(nyomtatott és e-könyv formátumban) megrendelhetők az intézet
könyvesboltjában: www.ekonyv.koppmariaintezet.hu

Sorsformálók

Sikeres roma férfiak történetei

INTERJÚKÖTET

Beszélgetés tizenkét roma férfival

Szerkesztette
és az interjúkat készítette:
Antal István

KINCS

KOPP MÁRIA INTÉZET
A NÉPESEDÉSÉRT
ÉS A CSALÁDOKÉRT

2024

ELŐSZÓ

Minden embernek, akár idős, akár fiatal, szüksége van példaképekre, hétköznapi hősökre, akiknek a szavai és a tettei sorsformáló erővel bírnak. Különösen igaz ez a roma kisebbségre, akiknek egy-egy sikertörténet adhat motivációt. Roma példaképek és sikeres romák bemutatása kapcsán a nőkről már sokszor szó esett az elmúlt időszakban, és az őket célzó programok is nagy hangsúlyt kaptak. Úgy reméljük, hogy ezek kiváló lehetőséget jelenthetnek a roma lányok és a fiatal roma nők motiválására. Ezt a célt szolgálta korábban a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és Családokért (KINCS) kiadásában megjelent *Roma nők egymás közt* című interjúkötet is, amelyből tizenkét olyan inspiráló személyiséget ismerhetünk meg, akik a tanulást és a fejlődést választották.

A sikeres roma nők bemutatása mellett ugyanakkor szükségét éreztük annak, hogy olyan, a társadalom által sikeresnek tekintett roma férfiak életútját is megmutassuk, akiknek nemcsak az eredményeik, hanem a csalódásaik, a megküzdéseik és az élet nehezebb helyzeteiben meghozott döntéseik is tanulsággul szolgálhatnak. Mivel a roma fiúk iskolai lemorzsolódásának csökkentése továbbra is nagy kihívást jelent, fontos, hogy olyan példaképeket is bemutassunk a roma fiataloknak, akik bár hozzájuk hasonlóan hátrányból indultak, a szorgalom és a kitartás révén az élet számos területén sikereket értek el.

A most megjelent könyv címe jól összegzi az interjúalanyok közös jellemzőit. Roma férfiak ők, akik sorsformáló képességgel rendelkeznek, tehetségüket és rátermettségüket pedig a munkájukban és a magánéletükben is kamatoztatják. A kötetben a zene-, a tánc- és a képzőművészet kiemelkedő tagjai mellett a közigazgatásban és a médiában működő szakemberek, sportolók, illetve a tudomány valamely területén dolgozó, tudományos fokozattal rendelkező vagy ezen az úton haladó roma férfiak is megszólalnak. A családi hátterüket vagy a szűk környezetüket megismerve láthatjuk, hogy mindegyik interjúalany többet hozott ki magából, mint azt bárki más gondolta volna. Az interjúkat olvasva az a benyomásunk, hogy ezek a férfiak életük során többször is emberfeletti erőfeszítéseket tettek, kitartásuk jóval az átlag feletti és képesek voltak felállni akkor is, amikor akadályokba ütköztek. Függetlenül attól, hogy a családjuk tehetős vagy szegény volt, az

oktatási pályájuk göröngyös vagy sima, a karrierjük sikerekkel vagy csalódásokkal kezdődött, végül mindegyikük sikeres pályát tudhat magáénak. Életútjuk során ugyanakkor nemcsak a személyes ambíciók, hanem a roma közösség iránti tenni akarás is megmutatkozott, legyen szó a cigányság megítélésének javításáról, a kirekesztés leküzdéséről vagy a roma kultúra és identitás megerősítéséről. Önazonosságuk megőrzése mindegyiküknél elsődleges, amiből a lehető legjobbat akarják kihozni, remélve, hogy ez minden roma ember számára ösztönzőleg hathat. Példamutatásukért és a roma közösség iránti szolgálatukért hálával tartozunk.

Antal István
elnöki tanácsadó
KINCS

Fűrész Tünde
elnök
KINCS

INTERJÚK

Sztojka Attila.....	8
Mező Misi.....	26
Dr. Balogh Győző János.....	48
Kunhegyesi Ferenc.....	66
Dr. Ökrös Oszkár	84
Farkas András.....	98
Szénási József	114
Nyári Oszkár	132
Sörös Iván	146
Pisont István.....	164
Farkas Zsolt.....	180
Antal István.....	200

Sztojka Attila

országgyűlési képviselő,
roma kapcsolatokért
felelős kormánybiztos

[Signature]
2023

Sztojka Attila szociálpedagógus, szociálpolitikus, politikus, 2021 óta roma kapcsolatokért felelős kormánybiztos, 2022-től pedig országgyűlési képviselő. Nős, négy gyermek édesapja. Munkásságát egy esztergomi általános iskola nevelőtanáraként kezdte, majd egy foglalkoztatással és oktatásszervezéssel foglalkozó nonprofit kft. ügyvezető igazgatójaként és roma nemzetiségi önkormányzati képviselőként tevékenykedett. 2011-től a társadalmi felzárkózás fejlesztésén munkálkodik, kezdetben főosztályvezetőként, majd főigazgatóként, jelenleg politikusként. Kiemelt feladatának tekinti a felzárkózási intézkedésekre épülő esélyteremtés minél szélesebb körű bevezetésének elősegítését, melynek megvalósítását leginkább munkahelyek teremtésében és az ehhez vezető képzések, programok megvalósításában látja.

„A tanulás kiszámítható jövőképet képes adni az embereknek, még ha az elején lemondásokkal jár és hátrányokat is jelent az élet egy bizonyos részében. De hosszú távon ez az eredményes, és ez ad biztos alapot.”

A Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóság épületében vagyunk. Az intézmény a felzárkózási források elosztásáért felel, és az első vezetője te voltál a létrehozásakor. Ma már roma kapcsolatokért felelős kormánybiztosként, parlamenti képviselőként találkozol velem ezen a helyszínen. Azonban a munkád mellett tudom rólad, hogy a család és a roma nyelv, a roma kultúra is fontos számodra. Kérlek, beszélj nekem az utadról! Esztergomtól milyen út vezetett a parlamenti székiig?

Egy ötgyermekes roma családból származom, melyben középső gyermekként születtem meg. A családom az oláh cigány közösséghez tartozik. Édesanyám analfabéta, tehát nem tud írni és olvasni, édesapám pedig esti iskolában végezte el az általános iskolát. Azt mondhatjuk, hogy egy egyszerű, mégis szeretetteljes roma családban nőttem fel, ahol a legfontosabb mindig a tanulás volt. Valójában rólam is elmondható, hogy a középiskola harmadik-negyedik osztályáig inkább a mindennapi helyzetekkel kapcsolatos feladatokra és teendőkre összpontosítottam, mintsem a tanulásra. Ebben az időszakban még kevésbé terveztem tudatosan, de a feladat- és kötelességtudat már ekkor erős volt bennem. Ezek voltak azok az erősségek, amelyek mindig segítettek előrébb jutni, és gyakorlatilag végigkísérték az életemet. A roma hagyományoknak megfelelően korán kötöttem házasságot.

Ne menjünk még ennyire előre! Hol nőttél fel?

Esztergomban nőttem fel, és ott is végeztem el az általános iskolát.

Említetted, hogy nem feltétlenül a tanulás volt az első a boldogulás szempontjából akkoriban, a szüleid nem az iskolapadban szereztek sikereket. Ennek ellenére – vagy éppen ezért – átlátták ennek fontosságát, és támogattak a tanulásban.

Attól függetlenül, hogy édesanyám analfabéta volt, és édesapám is csak később végezte el az általános iskolát, a tanulást nagyon fontosnak tartották. A kötelességtudatuk átlag fölötti volt, nemcsak a romák vonatkozásában, hanem az egész település szintjén is. Éppen ezért szorgalmazták azt, hogy minden gyermekük iskolába járjon, továbbtanuljon és szakmát szerezzen. A szüleim hosszú ideig dolgoztak, egészen a rendszerváltás utáni időszakig. Kétkezi munkából biztosították a megélhetésünket, de aztán a rendszerváltás és az általa okozott munkanélküliség rájuk is kihatott. Pontosan emiatt

gondolták úgy, hogy a boldogulás kulcsa a tanulásban rejlik. Meggyőződésük volt, hogy az életben való sikeres előrehaladáshoz elengedhetetlen a tudás megszerzése.

A testvéreid is tanultak?

Igen. Mindegyiküknek van szakmája, érettségije, sőt az egyik öcsémnek diplomája is van. Esztergomban a diplomás romák nagy része a mi családkból származik.

Ez jól hangzik. Az általános iskola után hogy alakult az életed? Sokaknak annak idején nem feltétlenül a középiskola volt az első gondolatuk a nyolc osztály befejezése után.

Az esetemben is hasonlóan alakult, nem vágytam a középiskolás évekre, de az erőteljes szülői ráhatás miatt mégis elkezdtem. A második évfolyam után fel akartam hagyni az iskolával, mert megnősültem, és azt gondoltam, hogy tizenhat-tizenhét évesen már el kellene kezdenem a felnőtt életet. Akkor jött az édesapám, aki azt mondta: „nem fogsz két évet csak úgy eldobni magadtól, tessék végigcsinálni, mindenben segítünk téged”. Így is történt az első diplomám megszerzéséig. Mindenben segítettek, de mellette dolgoztam is. A tanuláson kívüli időmet munkavégzéssel töltöttem, mentem én is dolgozni.

Ezt hogy csináltad? A mai fiatalokat arra ösztönözzük, hogy tanuljanak, és a szabadidejüket próbálják minél hasznosabban eltölteni, viszont Te családot alapítottál, megnősültél, mégis tanultál és még dolgoztál is. Hogyan tudtad ezt összeegyeztetni?

A hétköznapi tanulással és a családdal teltek, a hétvégék pedig munkával. Az ember igyekezett arra törekedni a hétvégén, hogy elegendő pénzt keressen, hogy a hétköznapiakon ne legyenek anyagai gondjai, és meg tudja venni mindazt, amire szüksége van.

Mivel tudtál pénzt keresni? Hiszen nyolc osztályt végeztél, nem volt még szaktudásod.

Különböző időnyomunkákat végeztem, kezdve a dinnyeárusítástól egészen az autójavításig, autótakarításig. Mindent elvállaltam, amit csak lehetett, és amire szükség volt.

***És hogy sikerült érettségit szerezned ebben az időszakban?
Ekkor már, ha jól tudom, megszületett az első gyereked.***

1996-ban megszületett az első gyermekem, ami tizenhét évesen igen korainak számított még abban az időszakban is.

Mit szóltak hozzá a szülők?

Nekünk minden gyermek egy áldás, és ebből a szempontból sosem volt kérdés, hogy ha a Jóisten megajándékozott minket egy gyermekkel, akkor azt meg kell becsülni, és ami ennél is fontosabb, meg kell tartani. Nagy öröm volt a családban. A szüleim mindvégig mellettünk álltak és rengeteget segítettek. Amíg én tanultam, addig ők szeretetteljesen vigyáztak a gyermekekre és nevelgették. Egy nagy családi összefogás volt tapasztalható a háttérben. Ezután sikerült eljutni az érettségiig, ami hála Istennek jól sikerült, és alapot adott arra, hogy továbbtanuljak. Érettségi után, mivel tudtam, hogy nem tudok nappali tagozaton egyetemre járni, állást kerestem. A helyi általános iskolában, ahol korábban tanultam, közfoglalkoztatottként kezdtem el dolgozni. Pedagógiai asszisztensként segítettem a tanárokat és a diákokat.

Az érettségit követően jelentkeztél felsőoktatási intézménybe vagy pár évet dolgoztál még?

Közvetlenül az érettségi után az esztergomi tanítóképzőre mentem, ahol négy évig szociálpedagógiát tanultam. A családom gyarapodott, hiszen megszületett a második, majd a harmadik kisfiam is. Mire megszereztem a diplomám, három gyermek boldog édesapja lettem. Ekkor voltam huszonhárom éves. 1998-ban részt vettem életem első roma nemzetiségi önkormányzati választásán mint képviselőjelölt. Azért indultam el ezen az úton, mert a roma közösség kért fel arra, hogy induljak el a nemzetiségi önkormányzati választáson. Megismertek a személyemben egy érettségizett fiatalembert, és úgy látták, hogy én vagyok az egyik legalkalmasabb jelölt arra, hogy a roma közösséget képviseljem. Igaz, az első ciklusban gyakorlatilag ellenzéki szerepet töltöttem be a többségben lévő képviselőkkel szemben, mert én voltam az egyedüli új, a többiek régóta képviselők voltak. Láttam, hogy milyen problémákkal néz szembe a roma közösség, milyen nehézségekkel küzdenek.

Diplomaszerzés után az általános iskolában kezdtem dolgozni pedagógiai asszisztensként, majd pedagógusként. Amikor 2002-ben a választások

zajlottak, jelentős fordulópont történt az életemben: a három gyermekem mellett megszereztem a diplomámat. Ezt követően az önkormányzati választásokon újra indultam saját csapattal, ahol sikeresen szerepeltünk, és leváltottuk az addig vezető képviselőket. A roma közösség nagyfokú összefogást tanúsított, és a választás még soha nem látott, elsőpró sikert hozott számunkra. Emellett az a megtiszteltetés is ért, hogy Esztergom önkormányzat képviselőtestületének oktatási bizottságában külsős bizottsági helyet kaptam. Majd 2003-ban részönkormányzati választás volt Esztergom-Kertvárosban, ami közigazgatásilag Esztergomhoz tartozik, de földrajzilag egy különálló településrész. A választások során bekerültem a részönkormányzatba is. Huszonhárom-huszonnégy évesen ez óriási elismerés volt, mivel nemcsak a romákat, hanem egy települési részt is képviseltem.

Ezekén kívül 2003-ban a várossal sikerült egy olyan új kezdeményezést is elindítani, melynek célja a roma közösség foglalkoztatási számának növelése volt, ellentétben a segélyezéssel és a passzív ellátásokkal. Azt vallottuk, hogy a jövőt a munka adja a roma közösségnek, és ennek érdekében szükséges lépéseket tenni a foglalkoztatás területén. Ennek eredményeképpen sikerült együttműködni a várossal, és létrehoztunk egy közhasznú nonprofit kft.-t, melynek én lettem az ügyvezetője. Sok mindent indítottunk el abban az időszakban, miközben megkezdtem egyetemi tanulmányaimat a Pécsi Tudományegyetemen. Szociálpolitikát tanultam, és nagy érdeklődéssel fordultam a foglalkoztatáspolitikára és a szociális gazdaság felé. Ez egy nagyon nehéz időszak volt, hiszen emellett versenyszerűen futballoztam is.

Akkor álljunk is meg egy pillanatra! Családapa vagy három gyerekkel, részönkormányzati képviselő, a helyi roma önkormányzat alelnöke, egy nonprofit kft.-t vezettél, tanultál Pécsen a szociálpolitika szakon és versenyszerűen sportoltál. Ezek mellett pedig a családot is össze kellett tartani. Hogy sikerült ezeket abszolválni huszonévesen?

Alapvetően nagyon sokat számított az, hogy a szüleim és a testvéreim mindig ott álltak mellettem, támogattak. Ez nem anyagi segítséget jelentett, hanem inkább emberi segítséget, mellém állást annak érdekében, hogy a feladataimat megfelelően el tudjam látni. Másrészt, amikor az ember a családjával van, fontos, hogy minőségi időt töltsön velük. Tehát, ha otthon vagyunk és mindenki a telefonját nyomogatja vagy a tévét nézi, látszólag együtt vagyunk, de valójában nincs közös élményünk. Amikor a gyermekeimmel

vagy a családommal voltam, akkor azt az időt igyekeztünk megtölteni élményekkel és beszélgetésekkel, és ezek kárpótoltak a távollétekért.

Említetted, hogy a roma közösség kért fel képviselőjelöltnek, mert bíztak benned és elismerték a tanulmányokban szerzett érdemeidet. Mi volt a helyzet a kortársaiddal, ők milyen pályán indultak el, milyen életutakat sikerült befutniuk?

Volt egy nagyfokú hátrányom: amíg én tanultam, addig ők dolgoztak, üzletemek, és többen is jó anyagi helyzetbe kerültek. Abban az időszakban nem voltam a legjobb anyagi helyzetben, de aztán azzal, hogy tanultam és iskolai végzettségeket szereztem, egy idő után ez kiegyenlítődött. Sőt, a tanulás előnyre formálódott, hiszen nekem egy kiszámítható életem lett, míg ők az elején a hirtelen jött relatív jómód után csak egy kiszámíthatatlanabb életet tudtak megélni, és ez a bizonytalanság végig is kíséri az életüket. A tanulás kiszámítható jövőképet képes adni az embereknek, még ha az elején lemondásokkal jár és hátrányokat is jelent az élet egy bizonyos részében, de hosszú távon ez az eredményes, és ez ad biztos alapot. Ráadásul nem szakadtam el a roma közösségtől, hiszen képviselője is voltam a közösségnek. A várossal együtt 2007-ben egy felzárkóztató programot hirdettünk, amelyben azt vállaltuk, hogy a város minden közintézményében, vállalkozásában vagy cégében roma származású embert is alkalmazunk, így több mint hetven embernek tudtunk munkát biztosítani. A programban résztvevőknek vállalniuk kellett, hogy beiratkoznak egy érettségit adó középiskolába. Közel 80 fő iratkozott be érettségit adó képzésbe. A program lényege az volt, hogy a benne résztvevők délelőtt dolgoztak a közintézményekben és a cégekben. Őket mentoráltuk egy mentorcsapat segítségével, akik figyelték és segítették őket. Fizetést kaptak a munkájukért, valamint ösztöndíjban is részesültek azért, mert vállalták, hogy oktatási intézménybe járnak. Ez a program 2010-ig tartott, és rendkívül eredményes volt, jelentős változásokat hozva a roma közösség életében.

Milyen roma közösségről beszélünk? A gyerekkorod óta köztük élsz Esztergomban, oláh cigány közösségben. Hogy változott az évek folyamán a közösség azáltal, hogy nyolcvanan közülük felnőttként középiskolások lettek, és elindultak a különböző foglalkoztatási programok? Mennyire sikerült megtartani a roma kultúrát, mennyire tudták áthagyományozni a roma identitást az idősebbek? Hogy látod ma a romák helyzetét, akár ott Esztergomban, akár a te életed személyes vagy máshonnan származó tapasztalatai kapcsán?

Én azt tapasztalom, hogy a közösség ragaszkodik a kultúrájához és a hagyományaihoz. Ugyanakkor változások és sérülések is észlelhetők a kultúrát illetően, mivel a tudatosabb életmód felé való orientáció gyakran jár bizonyos lemondásokkal. Például sokan elfelejtik a saját nyelvüket, többek között azért, mert a gyermekek szocializációja korán elkezdődik a köznevelési intézményekben. Ez azt jelenti, hogy amikor a gyerekek bekerülnek az óvodába, majd az iskolába, ott a nyelvelhagyás mértéke felgyorsul. Ez jelenleg kihívást jelent, és fontos lenne megőrizni a nyelvet, mivel egyre többen elfelejtik.

Hogyan kerültél az országos szintű roma ügy közelébe mint szereplő és alakító?

Balog Zoltán hívott, akkor még államtitkárként, hogy jöjjen és segítsen az ő munkáját a minisztériumban, így 2011 júniusától főosztályvezető-helyettes voltam egészen 2013-ig. Egy olyan főosztálynak a munkájában vehettem részt, ahol az európai uniós programok tervezése és koordinálása zajlott.

Milyen volt a váltás a helyi politizálásból, közösségépítésből az országos szakpolitikai irányításba, annak a segítségébe?

Elég éles váltás volt számomra, hiszen én a terepen dolgoztam, majd hirtelen irodai környezetbe kerültem, a közigazgatásba. Nagy erőfeszítéseket kellett tennem annak érdekében, hogy bent maradjak, és elsősorban azért, mert számomra idegen volt ez az új helyzet.

Mi volt a különbség? Hogyan tudod ezt megfogalmazni?

Korábban menedzserként tevékenykedtem: jöttem-mentem, intéztem, folyamatokat indítottam el, és aktívan részt vettem az emberek közötti tevékenységekben. Ehhez képest bejöttem az irodába, beértem nyolc órára, egész nap megbeszéléseken ültem és leginkább a laptop előtt ülve dolgoztam késő délutánig. A közigazgatást meg kellett tanulni. Ez egy nagyon komoly szakma. Az első hónapban kizárólag azzal foglalkoztam, hogy megismerjem és áttekintsem a különböző szervezeti és működési szabályzatokat, belső szabályrendszereket, valamint eljárásrendeket. Főként azokra a fontos elemekre összpontosítottam, amelyek elengedhetetlenek a közigazgatási tevékenység során.

2013-ban nevezték ki főosztályvezetőnek, és egészen 2019-ig dolgoztam ebben a pozícióban. Hét-nyolc évig végeztem ezt a munkát és talán

szerénytelenség nélkül mondhatom azt, hogy sikeresen, hiszen nem kerültem ki, hanem előrébb tudtam lépni a karrieremben.

Mire vagy büszke ebből az időszakból?

A munka vonatkozásában Esztergomban a legnagyobb büszkeséggel tölt el, hogy sikerült kialakítanunk egy olyan modellt, amelyben a munka és a tanulás értéket és előnyt jelent. Sikerült utat törni másoknak, hogy a közintézményekben is tudjanak képviselőként részt venni, és a roma ügy társadalmi megbecsülést kapjon helyi szinten is. Ez hatalmas siker számunkra.

2010 után, ha a munkáról beszélünk, akkor azt mondom, hogy a legnagyobb siker talán az, hogy sikerült kialakítani egy felzárkózási területet, és létrehoztunk egy olyan szakpolitikát, amilyen korábban még nem volt az országban. Addig csupán látszatintézkedésekről beszélhettünk a cigányügy terén, de konkrét, kézzelfogható intézkedések nem igazán voltak. 2010–11-től szakpolitikai szinten megjelentek az intézkedések, amelyek kézzelfogható eredményeket hoztak. Ha a mai statisztikai adatokat megnézzük, egyértelműen láthatjuk, hogy nőtt a romák részvétele az oktatásban, emelkedett a foglalkoztatottsági szintjük, csökkent a szegénységben élők száma, és javulnak a lakhatási feltételeik. Persze ez nem jelenti azt, hogy minden probléma megoldódott volna, de folyamatos a javuló tendencia. Az elmúlt tíz év sikeres utat jelentett a munka terén, mivel a különösen nehéz élethelyzetek addig romló mutatói megálltak, sőt pozitív irányba indultak el.

A magánélet szempontjából a legnagyobb büszkeségem, hogy a negyedik fiam is megszületett, és azóta unokáim is születtek. A családom egyben van, és példaértékű életet élnek. Mind a három fiam szakmát szerzett, az egyik érettségizett, a másik pedig diplomázott is. Ezek kiemelkedő teljesítmények, és örömmel tölt el, hogy ezek ma már természetes folyamatok a családunk életében.

Mi volt a feladatod ebben a fejlődésben, amikor főosztályvezető voltál?

Mondhatjuk azt, hogy az általunk tervezett koncepciók és programok ma már közhismertek az országban. Ide tartozik a felnőttképzés, a telepprogram, az oktatás terén az *Útravaló* ösztöndíjrendszer megreformálása, valamint a *Nő az esély* projekt, amely több mint ezer roma nőnek biztosított munkalehetőséget. Vagy

említhetném a szakkollégiumi rendszert, amelynek fejlesztését és hosszú távú finanszírozásának rendszerét azon a főosztályon alakítottuk ki, amit vezettem.

A focit is említetted, versenyszerűen sportoltál. Hogy kerültél közel a sporthoz?

Egy emlékkép él bennem, emlékszem, talán öt-hat éves lehettem, amikor a tévében láttam egy focimeccset. Édesapám nagyon szerette a futballt, és focizott is amatőr szinten, meg nagy szurkoló is volt Dorogon, és mindig kivitt a meccsre. A légkör magával ragadott engem is. Sokáig nem voltam igazolt labdarúgó, majd tizenkét éves koromban leigazolt a Dorog. A baráti körömben volt egy srác, aki járt edzésre, és kérdezte, hogy nincs-e kedvem elmenni vele edzeni. Volt, sőt minden vágyam az volt, hogy igazolt labdarúgó legyek. Volt egy nagy kiválasztás, és kiválasztott az akkori edző, így igazolt labdarúgó lettem. Az elején nem volt biciklim, ezért gyalog jártam naponta nagyjából három és fél kilométert az edzésre. Izgatottan mentem, és már alig vártam, hogy ott lehessenek. Hazafelé pedig azon gondolkodtam, hogy mi történt az edzésen, hogy mi volt a jó gyakorlat. Ez a motiváció kísért engem egészen fiatalkoromig.

Amikor párkapcsolatot létesítettem, rövid időre megszakadt a sportolói karrierem. Ez nagyon nagy döntés volt az életemben, hiszen addig futballistának készültem. Nagyon szerettem volna futballista lenni. Serdülőkoromban a megyei válogatottig, sőt a nyugat-magyarországi válogatottig is eljutottam, de ebben már nem tudtam részt venni, mert nem tudtam eljutni Győrbe az edzésekre. Pár hónap múlva Esztergomban létrehoztak egy új ifjúsági futballcsapatot, amelybe engem is meghívtak, ott kezdtem el ismét futballozni. Majd aztán visszahívtak Dorogra az ifibe, akkor ott bajnokok is lettünk. Végül visszajöttem Esztergom-Kertvárosba már a felnőttek közé, és közben rájöttem arra, hogy nem a futballból fogok megélni. A futballtól azért nem szerettem volna elszakadni, ezért az esztergomi, akkori NB III.-as csapatba fokozatosan sikerült visszaverekednem magam, és hol kezdőként, hol csereként, de részt vettem az akkori NB III.-as csapatban.

Hány éves korodig focítottál?

2010-ben volt egy súlyos térdszalagszakadásom, ami miatt nyolc hónapot ki kellett hagynom. 2011-ben visszatértem futballhoz, de nehezen tudtam összeegyeztetni a minisztériumi munkával, mivel az edzésekre nehezen tudtam visszaérni a munkahelyemről. Így 2011-ben úgy döntöttem, hogy

abbahagyom a futballozást Azonban a sport sokat adott nekem: kitartást, csapatszellemet, közösséget, kapcsolatokat és rengeteg életbölcsséget. A gyermekeim is – ugyan nem magas szinten, de – sokáig sportoltak és futballoztak épp emiatt, mivel úgy gondoltam, hogy a sport segítheti őket az élet kihívásaival való megküzdésben.

2019-ben főosztályvezetői pályafutásod véget ért, mert kaptál egy másik megbízatást.

Igen, 2019-ben a Belügyminisztériumhoz került a társadalmi felzárkózási ágazat, és ennek keretében a minisztérium létrehozta a saját háttérintézményét, a Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóságot (TEF). Pintér miniszter úr kért fel engem a főigazgatói pozícióra, amit elfogadtam. 2019-től egészen 2022-ig, az országgyűlési választásokig főigazgatóként dolgoztam.

Ez hasonló szerep volt, mint amit betöltöttél vezetőként egy nonprofit kft.-ben még nagyon fiatalon, vagy inkább közelebb állt a főosztályvezetői feladatokhoz? Mennyire volt ez számodra új feladat, új kihívás?

Az utóbbi volt. Mindenképpen új kihívást jelentett, hiszen egy új intézményt kellett felállítani, és ez nekem nagyon testhezálló feladat volt, mert én alapvetően építő ember vagyok, nagyon szeretek létrehozni valamit. A működtetés már nem feltétlenül a profilom, abban nem látok akkora kihívást. Azonban óriási kihívás és megtiszteltetés volt számomra, hogy gyakorlatilag két hónap alatt létrehoztuk a Társadalmi és Esélyteremtési Főigazgatóságot. Ennek a szervezetnek a feladata az európai uniós programok végrehajtása, a felnőttképzés és a pályázatok kezelése volt, emellett pedig olyan innovatív programok tervezése és végrehajtása, amelyeket a szakpolitikának tudunk ajánlani. Kis lépésekben indítottuk el: először bemutatjuk, működtetjük kicsiben, majd továbbvisszük nagyobb volumenben. A szervezethez kapcsolódott a Gandhi Nonprofit Kft. is, mely a Gandhi Gimnázium fenntartója.

A kérdésed első felére válaszolva: ez inkább menedzseri feladat volt. Ez egy állami vezetői pozíció, tehát a főosztályvezetői pozíciónál magasabb szintű, ezért nagyon komoly felelősséget is jelentett számomra. Voltak olyan időszakok, amikor hétszáz ember dolgozott a TEF-ben, ami ráadásul harmincnégy vidéki telephellyel rendelkezett. Olyan intézményről beszélünk, ami több mint 20 milliárd forintos európai uniós programok végrehajtásáért volt felelős.

A TEF-nél nem ért véget a karriered. Mi volt a következő lépés?

Miközben végeztem a dolgomat, azt láttam, hogy bár a szakmában nagyon sok mindent tettünk, mégis adódtak olyan negatív helyzetek, amelyek rossz fényben tüntették fel a roma ügyet. Ezek a nehézségek az érdekképviselő kihívásai. Folyamatosan azzal találkoztam, hogy bármit tehetünk mi szakmai téren, ha az érdekképviselő nincs rendben, az mindig szegényt és megbotránkozást fog eredményezni. Ezeket mindig szóvá tettem. Elégedetlen voltam az akkori érdekképviseléssel. Végül azt mondták, hogy akkor csináld meg, akkor hozzád létre valami olyat, ami nem ilyen lesz. Miniszterelnök úr felkérésére 2021-ben kormánybiztosi kinevezést kaptam azzal a céllal, hogy a kapcsolatokat szorosabbá tegyem a kormányzat és a roma közösség között. Ettől kezdve politikai szerepet is vállaltam. 2022-ben a politikai szerepem tovább erősödött, mivel parlamenti képviselővé választottak. Ez óriási megtiszteltetés számomra.

Mit jelent számodra most ez a munka?

Óriási feladatot, hiszen nem kisebb célt tűztünk ki magunk elé, minthogy politikailag és szakmailag képviseljük a magyarországi cigányságot. Sőt, az a tervünk, hogy újjászervezzük a roma nemzeti képviseletet az országban, annak minden egyes településén, vármegyéjében és adott esetben az országos roma érdekképviselőben is.

Van egy nagyon fontos témaköre a beszélgetésnek, ez a roma férfi identitás. Szerinted ma egy férfinak mi a feladata? Mitől férfi a férfi ma, ebben a változó világban? Tegyük mellé: mitől roma férfi?

Nagyon nehéz kérdés, és azt hiszem, az alapoknál kell kezdenünk. Számomra a Jóisten által adott alapvető szerepek és értékek az iránymutatók az életben. Abból a szempontból közelítek a kérdéshez, hogy a Jóisten milyen szerepeket adott a férfinak és a nőnek, ez az alapvető kiindulás. Fontosnak tartom, hogy az emberiség által általánosan elfogadott alapértékeket tiszteljük és kövessük. Kulcsfontosságú, hogy a teremtett világban kialakított alapértékeket magunkénak valljuk. Férfinak lenni számomra nagy felelősséggel jár, különösen másokkal és a közösségünkkel szemben. Felelős vagyok a tetteimért, felelős vagyok a talentumomért, hiszen a Jóisten mindenkinek adott talentumot. Én még olyan emberrel nem találkoztam,

aki azt mondta, hogy nekem a Jóisten nem segített. A férfi szerepvállalása a családban, a közösségben és a társadalomban egyaránt meghatározó. Az erő és a stabilitás nemcsak fizikai, hanem mentális és érzelmi síkon is megjelenik, például a családalapítás és a gyermeknevelés során. A férfi felelőssége és szerepvállalása ezekben az élethelyzetekben rendkívül jelentős a harmonikus és egészséges közösségek kialakításában. Ha a roma közösséget vizsgáljuk, fontos, hogy a férfiak vezető szerepet vállaljanak a családban, és legyenek annak olyan vezetői, akik útmutatást nyújtanak, és aktívan részt vesznek a problémamegoldásban. Emellett a női szerep kiemelkedő fontosságú a gondoskodás, a békesség, az otthonteremtés és a szeretet kifejezése terén. A család a nőkkel kezdődik! A roma nőknek gyakran ezek a szerepek jutnak, azonban fontos megjegyezni, hogy a világ sokkal összetettebb annál, hogy csak ezekre a szerepekre korlátozzuk őket. Mind a férfiaknak, mind a nőknek gondoskodóknak kell lenniük minden szempontból, és az egyenlőség és kölcsönös tisztelet alapján kell együttműködniük. Ez az alap azonban nem zárja ki, hogy a férfiak és a nők különböző szerepeket töltsenek be a családban és a közösségben, hanem hangsúlyozza az egymást kiegészítő és támogató kapcsolat fontosságát.

Egy autentikus roma közösségből indultál, amelynek tagja vagy most is. Kaptál egyfajta roma identitást otthonról. Ez hogyan változott az idő múlásával?

Arra ügyelek, hogy soha ne felejtsem el ezt az alapvető tényezőt, bármilyen pozícióban vagy helyzetben is vagyok és leszek. Az, hogy roma férfi vagyok, az identitásom része, ami büszkeséggel tölt el. Ez nemcsak egy személyes jellemző, hanem pozitív erőforrás és érték számomra. Az erős roma identitásom mellett elkötelezett hazafiként is viselkedem, és mindig figyelembe veszem ezt az identitást és annak jelentőségét, bármilyen körülmények között is vagyok.

Hogy néz ki ez a mindennapokban?

Elismerem, hogy időnként negatív megjegyzéseket kaptam a származásom miatt, de ezek inkább motivációt jelentettek számomra. Amikor a futballpályán hallottam cigányozást, ez még inkább erősítette bennem az elszánt-ságot. A meggyőződésem az volt, hogy az egyetlen módja annak, hogy elnémítsam ezeket a negatív hozzászólásokat, ha a csapatomban a legjobb leszek, és a teljesítményemet látják. Hogyha ez megvalósul, akkor igazából

csönd lesz. Azok az egyének, akik a futballpályán vagy az iskolában „cigányoztak”, eredetileg azt remélték, hogy ezáltal gyengíteni tudnak, de amikor a teljesítményem javult, a „cigányozás” inkább pozitív irányba fordult. Ez azért következett be, mert én pozitív módon értelmeztem a cigány származásomat. Számomra a cigányság nem negatív, hanem pozitív identitást jelent. Ez a pozitív hozzáállásom erősített meg, és felemelő élménnyé változtatta a korábbi negatív megjegyzéseket. Az oktatásnál is ugyanez a helyzet: amikor egy-egy gyerek cigányozott, akkor ezt bántásnak akarta szálni, de én nem bántásként fogtam föl. Számomra cigánynak lenni nem negatív dolog, hanem pozitív. És innentől kezdve nincs fogás az emberen. Volt olyan élményem az általános iskolában, amikor már pedagógusként dolgoztam, hogy hozzám futott egy kislány, és azt mondta: „Attila bácsi, Attila bácsi, az a gyerek, az lecigányozott engem.” És kérdeztem tőle: „Józsika, hát nem cigány vagy?” Nézett rám megdöbbenve, és azt mondta, hogy „de igen”. Az ellen kell küzdenünk, hogy a romaság, a cigányság ne legyen sztereotípiá. Ha valaki cigány, az ne jelentsen negatívumot vagy rosszat, hanem inkább pozitívumot, hiszen többek között van egy értékes kultúránk. Tudjuk, hogy az olaszok nagyon temperamentumos emberek, ráadásul még jóvágásúak is. Ha negatív kontextusban említenénk az olaszok temperamentumát, valószínűleg csak kinevetnének minket, mert meggyőződésük, hogy temperamentumosságuk előnyös számukra. Azt hangoztatnák, hogy számukra a temperamentum sokkal inkább erény, mintsem hátrány.

Hogyan tudjuk ezt a roma közösségeknél elérni? Hogyan tudunk változtatni, hogy ne legyen negatív a hozzáállásunk?

Úgy, hogy amikor magamat értékelem, azt mondom, hogy én semmivel nem vagyok kevesebb, mint a másik. Amikor valaki cigányozik, pont az ellenkezőjét kell tenni, mint amit vár tőlünk, és azt mondani: „És akkor mi van? Az vagyok. Cigány vagyok.” A legmegdöbbentőbb helyzet akkor volt, amikor egy ugyanilyen vezetéknévvel rendelkező személy bejött hozzám, aki nem cigány volt. Ismeretlenül kért időpontot, mert minden vágya az volt, hogy találkozhasson velem, hogy elmondhassa, milyen nagyon büszke arra, hogy a Sztojka név már nemcsak negatív értelemben jelenik meg, hanem pozitív értelemben is. Létezik egy tanult, komoly pozícióban lévő személy, aki Sztojkaként éli az életét. Nekünk, romáknak feladatunk az, hogy pozitív képet adjunk a magyarországi cigányságról, hogy ha a „cigány” szót kimondják, akkor az ne negatívumot jelentsen, hanem pozitívumokat

is, és ne legyen sztereotíp dolog a cigányság megítélése. Ezért sem értek egyet azzal, amikor roma ügyben dolgozó személyek, ha cigány ügyről beszélünk, akkor általában az úgynevezett nyomor-marketinget alkalmazzák. Ennél sokkal gazdagabb a cigányság. Persze van szegénység, de nem szabad sztereotipizálni, hogy csak szegénység van a cigányok körében. Sokkal-sokkal nagyobb értékeink vannak, és ezekkel az értékekkel tudunk fennmaradni és részesei lenni a magyar társadalomnak.

Melyek ezek az értékek?

Gondoljunk csak a zenére. Gondoljunk arra, hogy a szabadságharcban hány cigány vett részt, és milyen elkötelezettséggel szolgáltak. Fontoljuk meg a roma származású emberek sokrétű szerepét a magyar történelemben, akik különféle pozíciókat töltöttek be, kezdve a fegyverkovácsától egészen a lókereskedőig. De ne feledkezzünk meg a kultúráról sem, amely nemcsak a zenéből áll, hanem rendkívül gazdag képzőművészeti örökségből is. Hány roma származású festőnk van, akik nemzetközi szinten is elismertek? Vagy hány olyan művésznőnk van, aki roma identitásával, magyarságával és kultúrájával gazdagítja Magyarország művészeti örökségét? Ezek az értékek kiemelkedő jelentőségűek, és nagyobb figyelmet kell rájuk fordítani annak érdekében, hogy elismerjük és támogassuk az országban rejlő hatalmas tehetségeket és értékeket ezen a területen.

Ha belegondolsz az elmúlt időszakba, abba, hogy milyen döntéseket hoztál akár a tanulás vagy a szakma kapcsán, akár a magánéletben, akkor van olyan ügy vagy téma, amire több időt kellett volna szánnod, vagy nem kellett volna elengedned?

Soha nem engedem el azokat a dolgokat, amelyek fontosak számomra. A kérdés mindig az, hogy az én gondolataim és terveim időszerűek-e vagy sem. Közvetlen kollégáim, akikkel évek óta dolgozom, ők szemtanúi ennek. Volt olyan eset, amikor például 2017-ben írtam le vagy terveztem valamit, és öt-hat év után kellett elővennünk. Továbbá vannak olyan javaslataim, amelyek már 2013-ban megíródtak vagy tervezték őket programszinten, és 2024-ben, ha minden igaz, meg is valósulnak.

Viszont vannak dolgok, amikre nem tudunk időt szánni, vagy az idő múlásával nem lesznek olyan fontosak. A Te esetében egy ilyen példa lehet a foci.

Persze, a foci az más, de hogyha fociról kell beszélni, akkor azért azt is el kell mondanom, hogy nekem edzői végzettségem is van. A sport nem csupán hobbi, hanem szenvedélyem is, ezért nem véletlen, hogy mindig belekezek. Ugyanakkor a modern kor egyik tragédiája, hogy sokszor nekikezdünk dolgoknak, majd elengedjük és elfelejtjük őket. Az élet azonban olyan helyzetekkel szembesít minket, amelyeket végig kell vinnünk. Fontos, hogy ne csak felfüggesztjük ezeket, hogy majd később folytatjuk, hanem valóban vigyünk is végig őket. Nem szeretek időt és energiát pazarolni, ezért elkötelezett vagyok amellett, hogy az elkezdett projekteket vagy tevékenységeket be is fejezzük.

Valószínűleg ettől is vagy sikeres. Mások elengednek valamit, hagyják vagy akár feladják, te pedig vállalod és végigviszed.

A siker viszonyítás kérdése.

Nem érzed magad sikeresnek?

Ha visszatekintek a történelmi távlatokra, akkor elismerem az elért eredményeket, ugyanakkor még mindig elégedetlen vagyok.

Mivel vagy elégedetlen?

Még többet kell tenni. Nagyobb erőfeszítéseket kell tennünk, és szélesebb körben kell cselekednünk a roma közösség felemelése érdekében. Ez Magyarország számára is kiemelten fontos.

Sok sikert és erőt ehhez a munkádhoz!

Köszönöm szépen.

Köszönöm szépen a beszélgetést!

Én is köszönöm, nagyon jó volt.

Mező Misi

énekes-gitáros zenész,
a Magna Cum Laude frontembere

Énekes-gitáros zenész, az 1999-ben alakult funk-rock zenét játszó Magna Cum Laude együttes frontembere. Zenei gyökereket szüleitől hozza. Eredeti szakmája szerint kosárfonó és faműves, de középiskolai évei alatt is aktívan zenélt egy iskolai zenekarban. Diplomát 2018-ban a Baptista Teológiai Akadémia misszió szakán szerzett. Számos jótékonyági akció együttműködője, kezdeményezője. Zenekarával a tehetséges fiatalok, valamint a hátrányos helyzetben lévők megsegítésére létrehozták a Magna Cum Laude Alapítványt. Házas, három gyermeke van.

„Minél nagyobb dolgot értél el, és minél inkább tudtad használni azt a talentumot, amit kaptál a Jóistentől, annál inkább alázatosnak kell lenni.”

Itt ülünk Szentendrén egy kedves cukrászdában. Gondolom, itt élsz.

Már nagyjából másfél hónapja igen, szóval nagyon friss az élmény. 2018-ban kezdtük el az építkezést itt, Szentendrén, és – köszönhetően a Covidnak – hosszúra nyúlt. Öt évre rá tudtunk beköltözni.

Gratulálok! Akkor ez egy szép folyamat a vége.

Igen, soha többet nem szeretnék ilyet.

Élvezzétek az eredményét! De Te nem innen indultál, hanem Dobozról. Doboztól Szentendréig milyen volt az utad? Kérlek, beszélj nekem erről!

Nagyon őszinte leszek veled. Soha nem gondoltam volna, főleg gyerekként, hogy én valaha, mondjuk, Szentendrén fogok élni. Ez egy olyan álmom volt, ami nem reális. Azt tudtam, hogy nem Dobozon fogok élni. Azt tudtam, hogy onnan ki szeretnék törni, azt tudtam, hogy mit szeretnék csinálni. Minden ilyen álmom, tervem reálisnak tűnt, viszont az nem tűnt reálisnak, hogy én Szentendrén, egy olyan városban fogok élni, ami egyfajta – hogy mondjam – nivó. A festők városában. Rengeteg művész lakik itt, képzőművész, zenész, és nekem nem tűnt az reálisnak, hogy valaha eljutok odáig, hogy Szentendrén fogok építeni egy házat. Ezt isteni kegyelemnek fogom fel. Nem hiszek a véletlenekben, nem hiszem azt, hogy véletlenül történnek dolgok az emberrel, az ember életében. Minden okkal történik. Hiszem azt, hogy okkal ismerkedtem meg egy emberrel, egy építési vállalkozóval, akié az a telek volt, ahol építkeztem. Mi, a feleségemmel, nem szerettünk volna itt telket vásárolni, mert az volt a tervünk, hogy Pilisjászfalun építkezünk. Már minden megvolt: telek, tervrajz, építési engedély. Kezdenünk kellett volna az építkezést, de a vállalkozó ismerősöm szólt, hogy van egy telke Szentendrén, jöjjünk el a feleségemmel, nézzük meg, mert ez a nyugalom szigete is. Mondtuk, hogy nem szeretnénk telket vásárolni, mégis eljöttünk, és ahogy megláttuk a helyet, arra gondoltunk, hogy megérkeztünk. Ott eldőlt, hogy mit szeretnénk: másnap már meghirdettem a pilisjászfalui telket eladásra, és itt kezdtünk el építkezni. Szóval, amikor jön az első villanás, és az úgy elveszi az ember esztét, hogy azt mondja, hogy „megérkeztem”, az fantasztikus felismerés. Így kötöttünk ki Szentendrén.

Említetted, hogy gyerekkorodban Dobozon már voltak álmaid, voltak céljaid. Tudtad, hogy máshol fogsz majd élni. Mi volt akkor a realitás?

A reális cél az volt, hogy onnan ki tudjak szakadni. Nem azért, mert annyira szörnyű volt nekem ott élni, hanem egész egyszerűen, mint fiatal tinédzser, szerettem volna máshonnan is impulzusokat kapni, ami nekem fontos. Akkor azt éreztem, hogy kezd beszűkülni a közeg. Többre vágytam, ingerekre vágytam, vágytam más emberekre, más gondolatokra, más értékekre.

Milyen indíttatás késztetett arra, hogy neked más kell, hogy többre van szükséged?

Szomjas voltam az újra. Mindig is érdeklődő ember voltam, gyerekként is minden érdekelt. Azt gondoltam, hogy az, amiben élek, a családom, a szűk közösségem, ezt nekem nem tudja biztosítani.

Milyen példák voltak előtted? Milyen volt az iskolai életed, milyen közösségekhez tartoztál, ahol impulzusokat kaphattál?

Az általános iskola átlagosan telt, viszont utána bekerültem Gyulára, a Göndöcs Benedek Szakközépiskolába. Először a két szakmát szereztem meg, és utána tettem le az érettségit. Ott jött az az érzésem, hogy – nem tudom, hogy az eszem miatt vagy a motiváltságom miatt, de – szeretnek és tisztelnek. Hogy a tehetségem miatt tisztelnek engem. Nem az volt a lényeg, hogy milyen származású vagy, hanem az, hogy miben vagy jó, mennyire vagy értékes. Vitt előre az, amit a tanárok bennem fölfedeztek, és aminek hangot is adtak. Ez egy jó kezdet volt. Bár az elég vicces, hogy Gyula Doboztól mindössze tizennégy kilométerre van, mégis, ekkor már éreztem, hogy itt sokkal többet kaptam. A kollégiumban volt a szállásom, de nem a tizenegynéhány kilométerre lakó diákoknak találták ki a kollégiumot, hanem azoknak, akik több száz kilométerre laknak. Ám olyan szinten érdekelt ez a közeg, és annyira szerettem ebben létezni, lenni, hogy beköltöztem. Nagyon sokat tapasztaltam, sokat tanultam. Talán nekem ez a legszebb hat évem volt, abban a suliban, a tanulmányaim alatt. Az önértékelésemet pedig segítette az is, hogy az egyik évben én lettem a Göndöcs-díjas, négyszáz tanulóból engem tartottak érdemesnek rá. Az kapja ezt a díjat, aki a tanulmányai mellett a közösségi munkákban is aktívan részt vesz. Abban az időben az emléklapok mellett húszezer forint volt a díjjal járó pénzjutalom. Ez hatalmas pénzösszeg volt, és nagy dolognak éltem meg, hogy ezt egy cigány gyerek nyeri el.

Nagy eredmény, hogy egy cigány gyerek megnyer egy ilyen díjat! De abban az időben, mikor Te diák voltál, az sem volt egyértelmű, hogy cigány gyerekként az ember elindul szakmát tanulni. Még akkor sem volt az, ha csak tizennégy kilométerre volt az iskola.

Abszolút. Persze nekem az édesanyám folyamatosan azt hangoztatta, hogy nem csak szakma kell. Négyen vagyunk testvérek, de én vagyok az egyetlen a családban, akinek lett érettségije, és én vagyok az egyetlen, akinek diplomája is van. Anyám fontosnak tartotta, hogy minél inkább jelen legyünk az életben, és ne csak nyolc általános osztályt végezzünk. Volt tehát szülői háttér, amely támogatott. Édesanyám azt szerette volna, hogy érettségim legyen és diplomám. De az öcsém például más világ volt. Ugyanúgy járt velem érettségi felkészítőre, de nem sikerült elvégeznie, pedig képes lett volna rá. Én valahogy kitartóbb voltam, én tudtam azt, hogy mit szeretnék elérni, tudtam a céljaimat. Ez nem mindenkinél van így tizenévesen. Én már tízévesen tudtam, hogy mit fogok csinálni. Ebben az időszakban otthon voltam, és zenéltem a családi cigányzenekarban, és tudtam, hogy zenével fogok foglalkozni. Otthon egy autentikus cigányzenekart vezetett édesapám, és nekünk ez volt a normális, ebben nőttünk föl. Alapvetően cigány, autentikus, tehát nem kávéházi zenét játszottunk. Édesanyám családja is muzsikus volt. Ez mindig konfliktushelyzet is volt, mert azok a kávéházi cigányzenészek, akik cimbalmon, hegedűn, nagybőgőn játszanak, gyakran például lenézik azokat a cigány zenészeket, akik autentikus cigányzenét játszanak kannával, gitárral. Itt is megvolt ez természetesen. Én az autentikus vonalat vittem, nekem az volt a mindenem. Bármilyen hihetetlen, az elején az együttesben én táncoltam, majd aztán szépen lépkedtem föl a ranglétrán. Énekeltem, mikor tudtam már gitározni, akkor gitároztam és énekeltem. Otthon ellestem, leloptam a cigánysoron az akkordokat. Nagyon sok gitáros volt ott. Igazából ez egy kedvenc hangszer volt. Általában mindenki gitározott, én meg elmentem hozzájuk – mert mi nem a cigányokkal laktunk –, néztem az akkordot, lefotóztam a szememmel, a fülemben volt a hangzás. Hazamentem, és az apám öccsének volt egy Kremona típusú, nagyon rossz minőségű gitárja, és azon próbáltam gitározni. Pici gyerekként a hihetetlen hűrnyomással rendelkező gitáron alig bírtam lefogni az akkordot, de nagyon eltökélt voltam, és már akkor tudtam, hogy gitározni fogok, úgyhogy éjjel-nappal a kezemben volt a hangszer.

Tízéves korodban már eldöntötted, hogy zenész leszel, mégis elmentél más fajta szakiskolába, és nem zenét tanultál.

Fontos a képzés, az fontos, hogy az embernek legyen egy szakmája. Persze volt szülői nyomás is, hogy menjek szakmát tanulni, de én is láttam benne a lehetőséget, hogy más tudjak lenni, ki tudjak törni, vagy tudjak bizonyítani. Igazából saját magamnak akartam bizonyítani, nem másnak. Úgy láttam, egyedül akkor van számomra lehetőség, ha én Dobozról el akarok menni, hogyha suliba járok. Ki kellett nekem szakadni abból a közegeből, hogy elérjem a céljaim. Először fafaragónak tanultam, kosárfonónak. Nagypapám fafaragó volt – egyébként primás is volt, de mellette faragott –, és én azt gondoltam, hogy én is fafaragó leszek, de ahogy elvégeztem a sulit, tudtam, hogy nekem nem ez az utam. De a zene gyerekkoromtól napjainkig végigkísérte az életem. Nagy valószínűséggel ez tartani is fog, míg élek. Az egész család énekelt és táncolt: öcsém kannázott, a húgom és a nővérem gyönyörűen énekeltek, édesanyám énekelt, édesapám gitározott és ritkán énekelt is. Jártunk fesztiválokra, különböző rendezvényekre.

Milyen zenei stílusokat próbáltál még ki?

Az első zenekarom, amit alapítottam, a *Három Amígo* volt. Minden cigánygyereknek a latin, spanyol zene, a Gipsy Kings volt a mindene. Nekem is. Én is nagyon szerettem azt a zenét, és szerencsés voltam, mert a kollégiumban megismerkedtem két cigány sráccal, akikkel meg tudtuk alapítani az együttest, és velük zenéltünk. Igazából pár koncertünk volt a suliban, az évnnyitó meg az évváró miséken játszottunk, vagy utána a rendezvényen, valamint egy-két fesztiválon. Ebből nőtt ki magát a La Bomba zenekar, ami igazából elindított engem a pályán. Ott tanultam meg, hogy kell jelen lenni a színpadon. Hogy mit jelent a zenélés profi szinten azokkal a zenészekkel, akikkel együtt dolgoztam. Volt egy magammal hozott alap, de a mintát azok a srácok adták, akikkel együtt zenéltem. A mai napig nagyon hálás vagyok ezért nekik, hogy mellettük, velük megtanulhattam azt, hogyan kell jelen lenni. Ez nekem nagyon komoly lecke volt.

Ha elképzeljük a tinédzser Mező Misit, akkor ő középiskolában tanult, egy kollégiumban élt, és emellett zenélt.

Vittem a suliba a gitárt, és nagyon szerették az osztálytársaim, amikor szünetekben gitároztam meg énekeltem. A gitár olyan tartozéka volt az életemnek,

mint a táska, amiben a tankönyvek voltak. Ezzel a kettővel jártam iskolába, az iskolatáskámmal és a gitárral. Érettségi után dönteni kellett, hogy akkor megyek tovább a főiskolára és lediplomázom, vagy egy olyan lehetőséget választok, ami megalapozhatja a zenei jövőmet, és csinálom tovább a La Bombát. És én a La Bomba mellett döntöttem. És milyen érdekes humora van a Jóistennek, ő már tudta, hogy az én utam mi lesz. Mindig azt hangoztattam, amikor egy beszélgetésben vagy interjúban szóba került, hogy ráérek én diplomázni majd negyvenévesen is. És bármennyire hihetetlen, negyvenéves voltam, amikor diplomáztam a teológián. Milyen érdekes, nem? Ráérek, lehet diplomázni majd negyvenévesen. Mindig is bennem volt, hogy szeretnék diplomát szerezni, szerettem volna Zsámbékra, romológia szakra jelentkezni, de negyvenéves koromig várni kellett a diplomázásra.

Fontos része az életednek, hogy sikeres zenészként még volt benned annyi motiváció, hogy megszerezd a diplomád. De előbb még mesélj arról, hogy az érettségi utáni időszak hogyan alakult, mivel foglalkoztál!

A La Bombával jártunk zenélni. Elég jól kerestem abban az időben. Mi nagyon sokat koncerteztünk, volt olyan év, hogy kétszáznyolcvan koncertet adtunk. Az nagyon kemény időszak volt. Én már húszéves koromban gyakorlatilag megtehettem azt, hogy mindennap mondjuk egy farmernadrágot veszek magamnak. Nagyon jól kerestem, albérletben laktam Békéscsabán. Viszont azt tudni kell, hogy párhuzamosan csináltam a La Bombát és a Magna Cum Laude zenekart, amelynek alapító tagja vagyok. Amit megkerestem a La Bombával, azt beleraktam a Magnába. Abban az időben nem az volt, hogy neked van pár dalod, és azt beviszed a kiadóhoz, és a kiadó fizeti a stúdiómunkát, fizeti a költségeket és a próbatermet. Nem fizette senki az utazást sem Budapestre egy rádióinterjú miatt. Nekünk kellett kifizetni a stúdióidőt, megvenni a hangszereket, megvenni és előteremteni a próbatermek bérleti költségét.

Hogyan lett országosan ismert együttes a Magna, hogyan tudtatok bejutni fesztiválokra, hogyan jöttek a tévéfelvételek és interjúk?

Hosszú folyamat volt, hét évig tartott, ameddig elkezdtek beszélni rólunk. 1999-ben alakultunk, és hét év telt el, mire még ismertebbek lettünk. Közben ugyanúgy írtuk a dalokat, meg koncertjeink voltak, csak nem olyan

számban, mint utána. Hét év telt el, mire azt éreztük, hogy valami történik körülöttünk, valami elindul. Abban az időben, mikor a Dáridó, a Lagzi Lajcsi-zene, az Ámokfutók, Kozsó és a playback-produkciók voltak népszerűek, akkor labdába rúgni egy élő, igényes zenével esélytelen volt, vidékről meg főleg. Úgyhogy nekünk ezt nagyon-nagyon komoly munka volt felépíteni, bár annyira komoly tudatosság nem volt bennünk.

Miért hoztatok létre egy jól menő együttes, a La Bomba mellé – amellyel egy évben, ahogy mondtad, akár 280 fellépésetek is volt – egy másikat?

Mert azzal saját zenét játszottunk. Ezek nem véletlenek. Megtalált engem igazából ez a helyzet. Sokat koncerteztünk a La Bombával, és azért Békéscsaba, Gyula, Békés vármegye az egy kis hely, szinte mindenki tud mindenkiről, aki ezzel a szakmával foglalkozik. A másik két alapítótársam, Szabó Tibi és Kara Misa látott engem egy La Bomba koncerten, és nagyon megtetszett nekik, ahogy énekeltem. Szerettek volna egy újabb zenekart. Volt egy régi zenekaruk, amiben Misa énekelt, az volt a Mink, de feloszlott. Kerestek egy énekest, és rám gondoltak mind a ketten, egymástól függetlenül. Elhívtak egy próbára, és azóta így együtt vagyunk. Ennek már huszonöt éve.

Születtek a dalok, játszogattunk, próbáltuk eljuttatni a zenénket kiadókhoz, kisebb-nagyobb sikerrel, inkább kisebb sikerrel. Aztán jött egy zongorista srác, aki Gyuláról származott, és Cserhátinál játszott egyébként, ő volt Szabó Zé, aki azóta nagyon sikeres zenei producer lett. Szabó Zének volt egy ismerőse, aki az egyik legnagyobb kiadónál dolgozott, rajta keresztül jutott be az első demónk ehhez a kiadóhoz. Azért abban az időben felutazni egy négyperces rádióbeszélgetésért Gyuláról, az mind költség volt. Volt olyan, hogy nekem nem volt pénzem, és a másiknak volt, és ő adta bele az én útiköltségemet is, aztán én visszahívtam. Volt olyan idő, mikor öten ettünk egy mekis menüt, mert nem volt pénzünk. Azért ilyen időszak is volt. A La Bombával mentünk, azzal kerestem, és tettem bele a pénzt a Magnába, és ez annyi pénzt felemésztett, hogy igazából minden pénzünket elvitte. De hittük abban, hogy jó az, amit csinálunk, és ezt látni és hallani kell mindenkinek. Hogy el tudják dönteni, hogy ez tetszik-e nekik vagy nem. Mindent megtettünk egészséges kereteken belül, hogy eljusson a zenénk az emberekhez. Nagyon sokszor meg szokták kérdezni, hogy mi a sikerünk titka. Sok összetevője van, de igazából a sikernek nincs receptje. Nem tudom, hogy mi valójában hogyan és miért futottunk be, annyi összetevője van.

Hogy milyen zenét játszol, hogy mennyire aktuális az, amit játszol, és hogy mennyire tudnak vele azonosulni az emberek, hogy milyen karizmája van a zenekarnak, milyen karizmájuk van külön-külön a zenészeknek. Sok-sok-sok minden.

Mit szólt a családotd ahhoz, hogy csak huszonéves voltál, de elkezdett elindulni a csapat és jött a hírnév? Mit szóltak az első rádióinterjúhoz?

Ha visszahallgatnám magamat, mosolyognék. Az ember nem tanulja az anyja hasában ezeket a dolgokat, mert biztos, hogy rengeteg baromságot összehordtam. Azért is, mert nem tudtam ezt a nyelvezetet, izgultam, nem voltam eléggé érett. De ők büszkék voltak rám. Azért a szüleim meg a testvéreim nagyon büszkék voltak. Amikor elkezdte a tévé – már nem is tudom, melyik zenei csatorna – játszani a dalainkat, és amikor ráeszméltem arra, hogy mondjuk Gyulán sétálva összesúgnak a hátam mögött, hogy felismeretek, akkor az egy jóleső érzés volt, hogy elindult valami.

Ott tartunk, hogy elindult a Magna, dalokat készítettetek, a tévé elkezdte játszani a dalaitokat. Ám ahhoz, hogy a tévé tudja játszani a dalaitokat, kellettnek videóklippek is. Ezek hogyan készültek?

Ezek szintén pénzbe kerültek. Abban az időben sem adott egyetlen egy kiadó sem pénzt egy olyan zenekarnak, amelyik egy lutri, amelyik vagy bejön, vagy nem, vagy érdekli az embereket, vagy nem. Ki akar investálni több millió forintot egy zenekarba, amelyik nem futott még be? Ez nem úgy van, mint nyugaton, hogy szakemberek járnak klubokba, helyekre, és felfedezik azokat a tehetséges előadókat, zenekarokat, akiket utána leszerződtenek, és beletesznek nagyon sok pénzt. Itt nem. Itt Magyarországon meg van fordítva az egész, éri el valamit önerőből, és utána majd, mikor már elértél valamit, akkor nagyon szívesen leszerződtenek más is. Tudod, a nehéz munkát te csináld meg, rakd bele, és utána ők majd learatják a babérokat úgy, hogy egy forintot nem tettek bele. Máshogy működik, más a kultúrája a szórakoztatóiparnak itthon, mint mondjuk nyugaton. Beleteszel egy csomó energiát és pénzt, de azt nem tudhatod előre, mi lesz. Az, hogy jó időben kell jó helyen lenni, a szerencse és számtalan egyéb tényező mind nagyon komoly faktorok ennek összeségében. A tudás fontos dolog, de nem feltétlenül elég.

Azt gondolom, hogy mi valami olyan dolgot kezdtünk el csinálni, ami nem volt annyira jellemző abban az időben. Nem szeretnék olyan nagy szavakat használni, hogy mi egy saját stílust teremtettünk meg, mert ez hülyeség. Minden ki volt már találva, minden zenei stílus. Csak valahogy szerencsésen állt össze ez a banda. Olyan harmóniakat szerez Szabó Tibi, Kara Misa pedig olyan szövegeket ír, ami azelőtt nem volt jellemző, és erre szerintem fölkapták az emberek a fejüket.

Melyik volt az első dalotok, ami befutott, amire azt mondogd, hogy sikerült elérni a közönséget?

A Minden állomás volt az első olyan dal, ahol érezhető volt, hogy történt valami. Nagyon komoly rotációban kezdte el játszani a zenetévét. Ott már érzékelhető volt, hogy felfedeztek minket. Aztán az i-re a pontot mindenféleképpen a Vidéki sanzon rakta föl. A Vidéki sanzon volt, ami tarolt mindent. Ezt a dalt nagyon sokat játszották. Valami olyan húrt pendítettünk meg, amivel nagyon sok magyar ember tud azonosulni, azzal a bizonyos mondattal, hogy „ha utad egyszer a végéhez ér, ne felejtsd el, hogy honnan jöttél”. Azért ezzel nagyon sok ember tud azonosulni, bármit is ért el a világban, az életében. Erre jó visszagondolni, hogy honnan indultál, mik a gyökereid. Szerencsés dolog volt, hogy elkezdte játszani elég komolyan az összes vidéki rádió ezt a dalt. Akkor már nem tehették meg a nagy országos kereskedelmi rádiók sem, hogy nem tűzik műsorra, egyszerűen kérték az emberek, és muszáj volt játszaniuk, majd elhívtak rádióbeszélgetésre, interjúra, tévébe, egy reggeli műsorban játszani. Akkoriban ezek voltak azok a platformok, zenei platformok, ahol meg tudtad magad mutatni. Ma már egy fiatal előadó vagy egy zenekar be se megy a tévébe bohóckodni. Neki már a TikTok és a YouTube a kommunikációs csatorna és nem a tévé, hanem az internet, a telefon. Látjuk, milyen sikereket aratnak a mai fiatalok. Egy plakátot nem láttam róla, Azi (Azahriah – a szerk.) mégis három Puskást „rak tele”. Nem kell egyszerűen. Olyan ügyesen kihasználták az internet adta lehetőséget, hogy valami hihetetlen. Mi más generáció vagyunk, mi még talán az utolsó analóg generáció vagyunk. Figyelj, ők már digitálisak. Nekünk az ismertté válás hét év munka volt. Ha azt nézzük, akkor egyik évben volt hat koncertünk, a következő évben már százötven. Úgyhogy, ha így nézzük, akkor persze hirtelen jött ez, de ha igazán komolyan megvizsgáljuk, akkor az hét év szenvedés volt.

A siker azért, ha nem is gyorsan, de utóbb megérkezett. Hogy tudtad kezelni az országos ismertséget és a sikerrel járó folyamatokat?

Ha valaki azt mondja, hogy nem változtatta meg vagy nem változtatja meg a siker, az hazudik. Igenis megváltoztatott. Annál imponálóbb nincs, amikor az embert megismerik, meg szeretik, meg keresik a társaságát. Ez mindenkinek imponál, mindenkinek tetsző, és az egót elég rendesen előtérbe hozza, és átformálja az embert. Én nagyon szerencsésnek mondhatom magam, hogy körülöttem olyan emberek voltak, az akkori barátóm vagy a család, akik visszarugdostak a földre, és figyelmeztettek: „Halló, ne felejtssd el, hogy te az a dobozi cigánygyerek vagy, tudod. Most lehet itt gizdáskodni, meg két centivel a föld felett járni, meg saját magaddal se szóba állni, de azért ne felejtssd el, hogy ki vagy.” A család is mindig figyelmeztetett. Jelezték, hogy most valami nem oké, most picit el vagy szállva. És ezek jó pofonok voltak.

Ezek pofonok voltak?

Persze, tudod, mikor ráébredsz arra, hogy nem vagy a helyeden, és küzdesz saját magaddal. Azt gondolod, hogy lehet, hogy ő nem lát téged jól, mert ugyanaz vagy, mint aki..., de hát nem vagy ugyanaz. Akkor nem vagy a helyeden, mert többet képzelsz magadról. Én mindig azt mondom mindenkinek, akivel beszélek, hogy ha erre a pályára adja a fejét, akkor az egyik leges-legfontosabb szerintem, hogy az ember a helyén kezelje magát, akkor lesz csak igazán sikeres. Akkor leszel sikeres, ha a megfelelő polcra helyezed magad. Soha ne képzeld magad feljebb, onnan könnyebb leesni, és akkor már a saját polcodra is nehéz visszamászni.

Mi alapján dől el, hogy ki melyik polcra kerül?

Hát ez nagyon nehéz. Mindent megvizsgálász. Megvizsgálod azokat a példaképeidet, az igazán nagyokat, hogy ők melyik polcon helyezkednek el. Az egy jó kiindulópont.

Kik a példaképeid?

Nagyon sok példaképem van. Képzeld el, hogy régebben Békéscsabán adtunk egy koncertet, egy karácsonyi koncertet a sportszarnokban. Akkor már játszották a videoklipjeinket, de igazán komoly sikereket országosan még

nem értünk el. Szerettünk volna egy nagyszabású koncertet Békéscsabán, mégiscsak Békés vármegyeiek vagyunk, sokan ismernek és szeretnek ott minket. És azon gondolkoztunk, hogy kit hívjunk el sztárvendégnek, hiszen mégiscsak egy nagy koncertet terveztünk. Mindannyiunk nagy kedvence volt – és a mai napig az – a Piramis énekese, Révész Sanyi. Kis, vidéki, egyszerű zenekarként mertünk nagyot álmodni, és akkor mondtuk, hogy hívjuk el a Révész Sanyit. Köztudott, hogy ő öntörvényű, még a saját koncertjére se megy el, ha olyan kedve van, és ez utóbbi már valóban előfordult. De mi akkor is nekivágtunk. Tudni kell a Sanyiról, hogy vidéken élt akkor is, és vezetékes telefonja volt. Ha reggel hét és nyolc között hívod, akkor eléred, ha nem, akkor buktad a napot. Megszereztük a telefonszámát, és az akkori segítő menedzserünk, Szabó Zolika, a gitárosunk, zeneszerzőnk öccse felhívta, és mondta, hogy a Magna Cum Laude zenekartól keressük, és Békéscsabán szeretnénk egy karácsonyi koncertet, valamint meg szeretnénk hívni. A válasz az volt: „figyelj, holnap ugyanilyenkor fel tudsz hívni?” Alig vártuk, hogy holnap legyen. Felhívta Zolika, és igent mondott a Révész Sanyi. Azt akarom kihozni ebből, hogy megérkezett a Sanyi, de addig nem hittük el, hogy ebből lesz bármi, míg be nem jött a sportcsarnokba. Ott sétált felénk, és mindenkit név szerint üdvözölt. Érted? És akkor raktam össze, hogy várjál már! Magyarország legnépszerűbb, legnagyobb ikonjáról beszélünk. Szerintem még egy olyan ember nincs Magyarországon, akiért ennyi ember rajongott volna, nők, férfiak egyaránt. És ezt az embert ilyen népszerűség után érdekli az, hogy hova megy vendégségbe, és kikkel fog fellépni. És nem úgy köszön, hogy szevasz haver, helló komám, nem tudom mi, hanem úgy köszön, hogy Szervusz Tibi, szervusz Misa, szervusz Joci, szervusz Misi! Most érted, mit mondok? Akkor tudatosult bennem, és akkor megmosolyogtam magam meg magunkat, hogy az a normális, hogy minél nagyobb dolgot értél el, és minél inkább tudtad használni azt, amit kaptál a Jóistentől, a talentumot, annál inkább alázatosnak kell lenni. És nekem azért komoly példák ezek az emberek, mert a mai napig ezek az emberek úgy tudnak létezni, hogy alázat van bennük. Az összes nagy régi nevet felsorolhatnám a Presser bácsitól Zoránig. Nekem a mindenem nő énekesként Katona Klári. Számomra az egyik legnagyobb énekes volt és a mai napig az. Vele is olyan kapcsolatot ápolunk, hogy beszélgetünk, és például múltkor is rám írt, hogy elkezdett egy podcast-csatornát többedmagával, és ajánlotta, átküldte. Tudod, ezek a gesztusok, mikor ezek a hatalmas művészek, nem azt mondom, hogy fontos vagy nekik, mert nem, hanem hogy valahol az életükbe kerültél, tudod? És ott vagy az életükben egy picit. Ezek jó visszajelzések. Ugyanígy, hogy színpadra állhattam Pataky Attilával, színpadra állhattam Nagy Feróval, színpadra állhattam Lovasi Andriszal, színpadra

állhattam Lukács Lacival. Talán az egyik legnagyobb ilyen élményem – ha egy olyan eseményt kellene kiemelni az életemből, zenei eseményt, ami a legnagyobb hatással volt rám – az most 2023. augusztus 18-án volt a Bazilika előtt, a közös zenélés Leslie Mandokival, ahol világsztárokkal zenéltem. Érted, az, hogy Mike Stern meg az Al Di Meola gitározik nekem, meg Richard Bona a hátam mögött áll és basszusgitározik, és Randy Brecker trombitaművész is játszik, akinek tizenhárom Grammy-díja van. Érted, gyerekként, Dobozról, nem gondoltad volna, hogy úgy alakul az életed, hogy ezeket te megélheted. És ezeket megélve az ember nem „púposkodik”, hanem épp ellenkezőleg, egy picit magába száll, és azt mondja, hogy hálás vagyok, hálás vagyok a Jóistennek, hálás vagyok azért, hogy megfelelő türelmet adott, megfelelő alázatot adott, megfelelő kitartást adott, megfelelő elszántságot adott arra, hogy én ezt meg tudjam élni. Ez nem az én érdemem. Sokáig az ember azt gondolja, hogy ez az ő érdeme. Ez nem, ez isteni kegyelem, amiben, én azt gondolom, minden ember részesül.

Ez a hozzáállás honnan jön neked, ez a hihetetlen alázat, munkabírás?

Valószínűleg onnan jön, hogy én megéltem az élet másik oldalát is. Én megéltem azt is, ami az árnyoldala volt. Viszont ez felkapcsolt bennem egyszer egy villanyt. Elszállsz magadtól, és saját magaddal sem állsz szóba. Azt hiszed, hogy te vagy a világ közepe, holott nem, te csak egy tényező vagy, egyetlen egy tényező vagy. De akkor az embert megrészegíti a népszerűség. Akkor azt gondolja, hogy ő mindenki.

Mikor láttad már, mikor érezted, hogy a helyeden vagy? Milyen hatások értek, hogy ezt elérted?

Kaptam egy nagy pofont az élettől, az az édesanyám elvesztése volt, ami elég rendesen formált rajtam. Akkor ráébredtem arra, harminchárom évesen, hogy az élet mulandó. Szembesülsz ezzel, mert minden ember életében úgy van összerakva, felépítve a kép a szüleiről, hogy halhatatlannak, örökké fognak élni. Aztán amikor ráébredsz arra, hogy nem, hanem ez elmúlt, ez eddig tartott. És rájössz arra, hogy majd rád is ez a sors vár, ezért próbáld meg úgy élni az életed, hogy az emberi legyen ebben a nem túl emberi világban. Ha ezt tudod, akkor szelektálsz, elindul benned egy egészséges, természetes szelekció, hogy ez fontos, ez nem fontos. Ez érték, ez nem érték. Ahogy öregszel, ahogy múlik az idő, egyre inkább használod

ezt a szelekciót, hogy mi az, ami ad, mi az, ami fontos, mi az, ami egyáltalán nem fontos. Olyan szinten átrendeződik a súlypont az életedben, hogy ami öt évvel ezelőtt mindent jelentett, az most már semmit nem jelent. Mert nem ez a lényeg. Érted?

Értem. Mi volt számodra fontos tizenöt éve, és mi most?

Figyelj, én nagyon sokáig éltem a múltban, meg terveztem a jövőt. Ez tette ki a napjaimat.

Éltél a múltban, tervezted a jövőt. És mi volt a helyzet a jelennel?

Az nem volt meg. Azt nem éltem meg. Tudod, mikor az ember csalódáson megy keresztül, bármilyen téren az életében, akkor hajlamos visszamenni időben a múltba, és azokat előkaparni a mélyről, amik örömet adtak neki, és ez jóleső érzés. Ezzel nyalogatom a sebeid, és ezzel igazolod magad, hogy mégiscsak éltél meg szép dolgokat. És természetesen tervezed a jövőt, hogy milyen jó lesz majd, hogyha... Ez egy fikció. A jövőt tervezni, amit nem tudunk. Ez egy baromság. A jelent meg nem éltem meg, de semmit. Most, egy jó ideje már, szeretném megélni a jelent, amiben vagyok, ezt a beszélgetést is. Innen a VIII. kerületbe megyek, és találkozom egy olyan cigány fiatal művészemberrel, aki nagybögös, Lakatos „Pecék” Krisztiánnal, és eljön hozzám, a házamba. Csináltattam magamnak egy nagybögőt, és ő kipróbálja, és én ezt akarom most megélni. Érted?

Az, hogy holnap mi lesz, van róla sejtésem, mert be van írva a naptárba, hogy mit fogok csinálni, de az még nem biztos, hogy összejön. Érted, mit mondok? Hogy ezt megélni, ezt most, a jelen pillanatot. Nem tudsz mást tenni, mert ha máshogy gondolkozol és máson van a hangsúly, akkor becsapod magad, hamis életet élsz.

A Magna énekese vagy. Tévében látnak, több projektben szerepelsz, sikeres ember vagy. Szentendrén élsz egy szép házban. Az eredményeid alapján azt is képzelhetnék, hogy egy elérhetően roksztár vagy. Közben olyan alaphölcsességeket fogalmazol meg, melyek tanítanak, a helyeden vagy, a nyugalom és a letisztultság sugárzik belőled.

Nézd, mikor otthonról nejlonszatyorral jössz el, semmi útravalót nem kapsz, és nem kapsz semmit – ezt értsd jól, mert csak az anyagiakra gondolkodok és a segítségnyújtásra –, de az alap, amit mégis kapsz, mert én kaptam, az érték volt, az az egyik legfontosabb. És akkor egy nejlonszatyorral jössz el otthonról, egy kis településről Békés vármegyében, a román határ mellől, cigány származású emberként. És el tudod azt érni, hogy negyvenöt éves korodban egzisztenciálisan független vagy, és annál is sokkal többet, mint amiről álmodhattál valaha.

Tegnap voltam egy fotózáson. A Glamour újság csinált velem egy interjút, és ott is hasonló dolgokról beszéltünk: a származásról, az identitásról és arról, hogy látom a cigányság helyzetét, milyen példát lehetne adni a cigány gyerekeknek, hogy más életük legyen.

Tudod, mit mondtam? Senki nem akarhatja jobban annál a gyereknél, hogy ő onnan kiszakadjon. Amíg az ember nem ér el odáig, hogy ő akar változtatni a saját helyzetén, addig ne várja azt, hogy más változtasson, és ne várja mástól a megoldást. Enélkül soha a bűdös életben nem jön a változás. Ugyanúgy ott fogsz maradni a putriban meg a cigánysoron. Lehetsz akár milyen tehetséges zenész, művész, sportoló, ha te nem akarod a változást. Ez egy döntés, a döntés a te kezvedben van. Hajlamosak vagyunk másokra várni. Hajlamosak vagyunk arra, hogy várjuk, hogy más oldja meg a mi nyomorunkat, a mi helyzetünket. Soha nem vártam. Soha nem vártam a másokra, én szerettem volna megoldani a problémáimat.

És honnan ered ez a kitartás benned?

Én a munkában hiszek. Azt tanultam meg otthon, hogy az elvégzett munkának van eredménye és gyümölcse. Más nem fogja elvégezni helyetted a munkát. Ugyanaz, mint a megtérés. Én nem vezethetlek Istenhez. A döntés a te kezvedben van. Megvallod a bűneidet, és leteszed a kereszthez a bűneidet. Te! Nem én. Senki más nem teheti meg, csak Te.

Én mindig kerestem Istent. Nekem mindig jelen volt az életemben, csak az egóm a hátam mögé tessékelte. Amit elértem, az igazából magamnak köszönhető? Nem. Minden neki köszönhető. Anyám halála nyitotta fel a szemem. Itt lenni kell valaminek, amiben vagyunk, amiben élünk, az nem „csak úgy” lett. Az nem csak létrejött az őrrobbanással, meg nem tudom én miből, hanem valami megmagyarázhatatlan erőnek lennie kell, vagy

teremtőnek, ami ezt az egész világot megteremtette és mozgatja. És egyre inkább érzi ezt az ember. Azt gondoljuk, és van is benne igazság, hogy Isten bennünk van. Az egót nem előtérbe helyezve az apró megélések is közelebb tudnak vezetni Istenhez, vagy legalábbis el tudnak gondolkodtatni azon, hogy ki vagyok én. Az ember, azt gondolom, azért is született a világra, hogy otthon legyen benne, másrészt azért is, hogy rácsodálkozzon és rákérdezzen az élet értelmére: én miért is vagyok itt? Mi a célom? Ha az ember elér egy szintet, akkor szeretne hasznosan élni a világban, hogy nem „csak úgy” vagyok, hanem hasznos része legyek a társadalomnak, a családomnak. Adjak egy útravalót, egy alapot, és amit én nem kaphattam meg esetleg otthon, azt én tudjam biztosítani a családomnak.

Például nagyon szeretek tehetséges fiatalokkal beszélni. Teljesen mindegy, milyen származású, ha látod valakiben azt, hogy munkálkodik benne az, hogy bizonyítani akar, és valamiben nagyon tehetséges. Annyira tudok örövendezni ennek, és annyira tudom ezt támogatni és segíteni. Ezeket mind úgy teszem, hogy nem kamerával a hátam mögött, hogy lássa mindenki, hogy milyen jó ember vagyok. Ez engem nem érdekel. Úgy tedd, hogy rajtad kívül senki ne értesüljön róla.

Negyvenévesen szereztél diplomát. Említetted, hogy mindig benned volt, hogy szeretnél diplomás lenni. Már a sikereid közepén voltál, mikor elérted ezt. Mi volt az indíttatás?

A megtérésemben nagyon sokat segített Szenczy Sanyi, a Baptista Szeretetszolgálat elnöke, aki már sajnos nincs köztünk. Az egyik reggel fölkeltem, és azt mondtam, hogy ha én megtért ember vagyok, hívó ember, akkor nekem kötelességem minél többet megtudni Istenről, az evangéliumról, a Bibliáról. Nem biztos, hogy sikerül, de mondtam a feleségemnek, hogy mielőbb beiratkozom a teológiára. Mondta: „Jó ötlet, de lesz időd ennyi elfoglaltság mellett?” Az volt a válaszom, hogy ha a Jóisten ezt az utat szánja nekem, akkor ad megfelelő időt meg kitartást ahhoz, hogy el tudjam ezt végezni, és 2018-ban lediplomáztam.

Nem volt egyszerű, mert az előadások pénteken és szombaton voltak, amikor a koncertek nagy része is. Nagyon egyszerűen oldottam meg. Vásároltam két diktafont. Az egyik diktafont odaadtam az egyik osztálytársamnak, nagyon jó barátomnak, és ő fölvette az előadásokat, és utána küldte nekem, én pedig, amikor nem tudtam jelen lenni, azt hallgattam.

A tanulás óriási energiát igényel, ráadásul ott a család, három gyerek, a karriered, a munkáid. A teológia pedig nem egyszerű tudomány.

A Jóisten adott annyi erőt meg kitartást, hogy el tudtam végezni. Nagyon sok minden elérhető, ha belül eldöntöd és akarod. Nem szeretem a kifogásokat, nem szeretem, ha kifogásokat gyártanak az emberek. Megéltem mély dolgot is, úgyhogy tudom, hogy az embernek arra van ideje, amire szeretné, hogy legyen. Vannak emberek, akik sokkal többet csinálnak meg vállálnak, mint én, de ha lebontom a közvetlen környezetemre, akkor azért rendesen látszódik, hogy én egyszerre több mindent csinálok. Bármilyen hihetetlen, ez engem nem fáraszt, hanem tölt, mert én örömforrásként fogom föl azt is, hogy a Budapest Bárban zenélek, azt is, hogy építkeztem. Örömforrásként fogtam föl azt is, hogy a Duna TV-n *A Dal*-ban voltam zsűri, örömforrásként fogom fel azt, hogy a Duna TV-ben ismeretterjesztő vallási sorozatot vezetek, és ez már a második évad. Persze fáradt az ember, mindez mégis tölt. Olyan dolgokat csinálok, olyan dolgokat hagyok magam után, amire én is büszke lennék mint gyerek. Remélem, hogy a gyerekeim is büszkéek lesznek arra, hogy alkottam valami maradandót, ami az utókornak meglesz.

Már tíz évvel ezelőtt is maradandót alkottál a Magna sikereivel, ha csak ezt nézzük. Mégis benned van, hogy még többet adhass.

Szeretek új dolgokat kipróbálni, szeretek kiszakadni a komfortzónámból. Engem az érdekel, hogy meg tudom-e azt csinálni, képes vagyok-e rá. És annál fantasztikusabb érzés, mikor sikerélményed van, és azt mondd, hogy sikerült. Ha nem sikerült, akkor megy tovább az ember. Megrázza magát, és azt mondja, hogy figyelj, ez nem a te utad volt. Ebben nem voltam olyan jó, valahogy nem jött össze, megpróbálom megfejteni, hogy miért, de hát ez nem töri meg az álmaimat és nem zár be, hogy azt mondjam, hogy akkor most semmivel nem próbálkozom többet.

Voltak csalódásaid, sikertelenségeid akár a zenei karrieredben vagy másban? Mert eddig úgy tűnik, hogy persze hét évig keményen dolgoztál a Magnával, és ez sok anyagi befektetést is igényelt, de alapvetően a nagy csalódások és sikertelenségek elkerültek.

Ezt nem úgy kell elképzelni, hogy elkezdesz valamit, hiszel valamiben, és az majd tökéletesen működik, hogy ki van kövezve a siker útja. Dehogy! Valamikor szépen elindulsz az általad kikövezett úton, aztán beomlik, mert kimosta a víz. Ezután neked újra kell azt építeni. Hazudnék, ha azt mondanám, hogy huszonöt év alatt nem fordult meg a fejemben vagy a zenésztársam fejében, hogy abbahagyja az egészszet. Nem! Valamiért mégis túllendültünk a nehézségeken. Rájössz arra, hogy igazából te ehhez értesz a legjobban, és ezt csinálod tovább, mert lehet, hogy abban a pillanatban nem feltétlenül az öröm jut eszedbe, de a következő alkalommal, amikor bemész a stúdióba, és fölénekelsz egy dalt vagy színpadra állsz, és ott énekli „x” ezer ember a dalodat, akkor az ad egy olyan útravalót, ami újabb energiával tölt el.

Még mindig?

Persze. Nekem ugyanolyan élményt okoz a *Vidéki sanzon* eléneklése huszonöt év után. Két egyforma koncert nincs, két egyforma közönség nincs, hiába ugyanaz a dal.

Az interjúkötet sikeres roma férfiakról szól. Alapvető, hogy a romaságról és a férfi létről is beszélgetünk a sikerek mellett. Tóled is megkérdezem, hogy neked mit jelent roma férfinak lenni?

Mit jelent nekem a cigányság? Mindenféleképpen az a fajta mérce, amihez akarva-akaratlanul is alkalmazkodik az ember. Folyamatosan tudatában vagy ennek, folyamatosan igazítod ehhez az életed, folyamatos munkát igényel, folyamatos odafigyelést igényel, és komoly felkészítést ad az ember életében a gyerekeire nézve. Már most tapasztalják a gyerekeim ennek a negatívumát. A feleségem ebben nagyon jó társ és partner, ő nem cigány származású, és egyébként pedagógus. Nagyon jól helyre tudja rakni és erényükre fordítani a gyerekekben ezt a megélt megkülönböztetést. Amellett, hogy a gyerekeim különbséget tudnak tenni helyzet és helyzet között, és tudják, hogy a cigányság az nem egyenlő a rosszal. A cigányság nem egyenlő a bűnnel, nem egyenlő a kirekesztéssel, hanem a cigányság lehet erény is, hogyha megfelelően kezeljük. A Jóisten adott nagyon sok cigány embernek olyan talentumot, amiben ki tud teljesedni. Gondolok a művészetre való hajlamunkra vagy mondjuk a sportban elért eredményeinkre. Ez mindenféleképpen lehet pozitívum, és ezt kell megerősíteni a gyerekünkben, és tudatosítani, hogy ez a jelvény rajtunk nem rossz.

Sajnos nagyon sokfelől látjuk mi is, és ők is látják, hogy a cigányság nem feltétlenül a jó példát mutatja. Azért örülünk ennek a kötetnek is, mert ebből többen megismerhetnek jó példákat. Annyira jó lenne remélni, hogy a médiában nem a két értelmes mondatot elmondani se tudó celebeket mutatják be mint cigány büszkeségeinket. Amúgy nekem nem büszkeségeim. Jó lenne, ha értelmiségi embereket is mutatnának, akik elérték valamit, akik tettek, akik gondolkoznak, akik adni akarnak, akik tenni akarnak. Nem azt mondom, hogy feltétlenül a cigányságért, hanem egész egyszerűen ha magadért és a kis mikroközösségedért, a csaláododért teszel, az is példa lehet nagyon sok mindenkinek. Nekem ezt jelenti a cigányság. Egy mérce, ahova vissza tudsz térni, és amihez tudsz igazodni.

Van egy mondás, hogy egy férfinak az életében három dolgot kell megtennie, és akkor valóban férfivá válik. Az egyik, hogy épít egy házat, a másik, hogy ültet egy fát, a harmadik pedig, hogy ír egy könyvet. Nekem az már megvolt, hogy építettem házat, fát is ültettem már többet, a könyvírás van még hátra. Jó azt tudni, hogy az emberre számítanak, az ember biztonságot ad a családjának, a feleségének, a gyerekeinek. Ez mindenféleképpen férfivá teszi az embert. Ez komoly felelősség, amit minden nap szem előtt kell tartani, hogy felelősséggel tartozol valakik iránt. Szerintem ez teszi igazán férfivá a férfit, hogy tud rá számítani a másik, minden körülmények között, és neked feladatod az, hogy te ezeket a feltételeket minden esetben megteremtsd a környezetednek, a csaláodnak.

A magyarságod hogyan jelenik meg az életedben?

Ez egész egyszerű számomra: amellet, hogy cigány származású vagyok, magyar ember vagyok. Magyar vagyok, és ugyanolyan fontosnak és hasznosnak érzem magam a társadalomban, mint bármelyik más nem cigány. Én nem hiszem, hogy kevesebb lennék, vagy hogy cigány származásom miatt szégyellni kellene magam. Én büszkén vállalom, hogy magyar vagyok, és nekem ez ugyanolyan fontos, mint a cigányságom. Ha mérlegre kellene tennem ezt a kettőt, akkor nekem nem billenne el, egálban állna. Nekem egálban van. Soha nem tudnám elképzelni az életemet máshol, nem vagyok csalódott, és büszke vagyok a történelmünkre, büszke vagyok az identitásomra. Azt gondolom, hogy a cigányság a magyar kultúra szerves része. A cigányok ugyanúgy ott voltak 1848-ban, és ugyanúgy harcoltak 1956-ban is. A cigányság nem egy olyan halmaz, amit le kell választani a magyarságról. A magyarság halmazába tartozik a cigányság is. Ezt kellene megértetni az emberekkel, ugyanúgy a cigányokkal és a nem cigányokkal,

hogy mi ebben a halmazban benne vagyunk, együtt vagyunk, és nem egy különálló valami vagyunk.

*Hogy látod a saját korosztályodat otthon, akikkel felnőttél?
Milyen utat jártak be?*

Egyszerűen elfogadták a sorsukat ezek az emberek, és azt látom, hogy abban a mérhetetlen mély iszapban már mozdíthatatlanná vált a lábuk. Beletörődtek abba, hogy nekik ez az életük, ott fognak megöregedni a reménytelen és kilátástalan életben. Itt jön képbe az, hogy mindenkinek adott a lehetőség, hogy kiszakadjon bárhonnan, csak azért tenni kell, és nem mástól kell azt várni. Amíg a korosztályomban sokan buliztak a diszkóban, és hajnal négykor mentek haza, addig én otthon voltam vagy pedig mentem próbára, és tettem a dolgomat, építettem az életem. Megtettem mindent azért, hogy most itt legyek. Ők nem tudták, vagy nem voltak rá képesek, talán nem is látták, mit kell tenniük. Ők mindig másokban keresik a hibát és a bűnbakot, soha nem magukban. Pedig a felnőtté válás és az érettség egyik komoly jele, ha magadban keresed először a hibát, és ezek után el is kezdesz javítani azokon.

Dobozról indultunk el a beszélgetés elején, és most egy szentendrei cukrászdába tértünk vissza. El tudtad képzelni valaha, hogy ez az életedben így lesz?

Nem gondoltam volna, hogy ez lesz. Azt tudtam, hogy zenélni fogok, azt egészen biztosan, de azt nem, hogy mik lesznek rám hatással, és hogy egyszer a szentendrei hegyen fogok élni. Ezt nem gondoltam volna. De ez nem szabad, hogy megváltoztassa és rossz irányba formálja az embert. Tudod, az, hogy most egy ilyen helyen lakom, nagyon jó, és én teremtettem meg magamnak, de pont. Ez nem jár fölénnel.

Köszönöm a beszélgetést!

Én köszönöm, hogy volt lehetőségem ezeket elmondani.

Dr. **Balogh** Győző János

görögkatolikus parókus,
oldallagos kormányzó

[Signature]
2023.

A Magyar Görögkatolikus Metropólia első cigány származású papja, akit az egyház 2017-ben szentelt fel, emellett a miskolci egyházmegye cigányügyi referense. Doktori disszertációját a cigánypasztorációról, az egyház cigányok között végzett missziójáról írta. Rómában három évig a Pontificio Università Urbaniana egyetemen doktori tanulmányokat (licenciát) folytatott a kutatómunkája mellett. Tanult missziológiát, pasztorálteológiát és kateketikára specializálódott. Kutatásának célja egy olyan módszertan kidolgozása volt, ami a cigányság hitoktatását segíti, ösztönzi és eredményesebbé teszi. Házas, két gyermek édesapja.

„Szeretném jobban csinálni, mint eddig mások, azért, hogy a cigányok is azt érezhessék, amit én, hogy otthon vannak az egyházban. Ott nem kirekesztik, hanem befogadják őket.”

A családi házatokban beszélgetünk. Gyerekkorodban gondoltad volna, hogy ennyi mindent elérsz, mielőtt betöltöd a negyvenedik életévedet? Biztos hosszú volt az út, és sok nehézség is volt a sok öröm mellett. Kérlek, beszélj nekem erről az útról!

Megváltozott a nevem, már dr. Balogh Győző Jánosnak hívnak, fiatal kutatója vagyok a görögkatolikus egyháznak, valamint én vagyok a Miskolci Egyházmegye cigányügyi referense is. A cigánypasztoráció témájában végzem a kutatásaimat, ennek írott anyagát hoztam létre. Nyolc különböző faluért vagyok felelős, amelyekben közel száz százalékan cigányok élnek. A cigánypasztoráció keretében azon dolgozom, hogy a görögkatolikus hagyományokat az ott élő embereknek átadjam.

Ezek a településeken tanodát működtetünk, óvodában és iskolában is dolgozom, és emellett teológiai tanár is lettem a Nyíregyházi Hittudományi Főiskolán. Feleségemmel, Hildával – aki a *Roma nők egymást közt* című interjúkötetben (a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért által 2020-ban kiadott interjúkötet – a szerk.) is szerepelt – két gyermekünk van, Sarolta és Boldizsár. Nemrég költöztünk Edelénybe a kislányom iskolája miatt. Olyan körülmények között élünk most, amiről igazából sohasem álmodtunk, mert mind a ketten nagyon-nagyon szegény helyről származunk. Azért tanultunk mind a ketten, hogy a mi gyermekeink ne szenvedjenek olyan mértékű hiányokat, amelyek között mi felnőtünk.

Hogyan jut el egy fiatal, szegény cigánygyerek a görögkatolikus papságig és a doktori fokozatig?

Úttörő szerepem volt, mert előttem nem voltak példák, a Magyar Görögkatolikus Metropóliának én vagyok az első cigány származású felszentelt papja. Az út, míg eljutottam eddig, nem volt egyszerű. A szabolcsi Timár nevű falucskából származom, amely gyerekkoromban 1000–1500 fős falu volt. Érdekeség, hogy Sója Miklós atyának, aki a világon elsőként kezdte el egyházi keretek között a cigánypasztorációt, szintén Timár volt a szülőfaluja. Ő Hodászton kezdett el szolgálni. A nagyapámmal és a nagyimmal nőttem fel, mert anyukám tizennégy évesen hozott világra, és a gyámságot a nagyszüleim vállalták. Timáron a nagyapám halála után nagyimmal kezdtünk el templomba járni. Szerencsés volt a helyzetem, mert a nagyszüleim munkához való hozzáállása nagyon jó példát nyújtott számomra. A nagyapám a munkája mellett plusz kiadás esetén másik munkát is vállalt,

kertet ásott vagy szénakazlakat pakolt. Mindezt azért, hogy megadjanak nekem mindent, hogy ne lógjak ki nagyon a sorból a szegénységünk miatt. A szüleimmel tartottam a kapcsolatot, normális volt a viszonyunk, de ott maradtam a nagyszüleim által nyújtott nyugodt környezetben. A szüleim a cigánysoron éltek, ahol rosszabbak voltak a körülmények.

Van két testvérem: a húgom, aki harmincegy éves, ápolónőként dolgozik most Hollandiában, az öcsém pedig a LEGO gyárban dolgozik Nyíregyházán, ő huszonhárom éves. A húgom három nyelven beszél az anyanyelvén kívül: arabul, angolul, hollandul.

Mindig egyedül voltam cigány a közösségeimben. Az általános iskolában és a gimnáziumban is, ahol én voltam az első érettségizett cigány. Aztán mikor a teológiára kerültem, volt egy társam, Lakatos Péter – aki most már dr. Lakatos Péter –, rá nagyon büszkék vagyunk, ő szintén cigány származású volt. A tanulmányaim után Tiszavasváriba kerültem fél évre, utána Hajdúdorogra, a volt gimnáziumomba kerültem vissza mint nevelőtanár.

Említetted, hogy nagymamáddal jártál templomba. Ezek a gyerekkori élmények mennyire befolyásolták a hivatásod kialakulását? Az egyházhoz való kötődésed hol indult el?

Ott indult el mindenképpen, amikor mi elkezdtünk templomba járni. Hétéves voltam akkor, amikor meghalt a nagypapám, és akkor döntöttem el, karácsonykor, hogy szeretnék pap lenni. Soha nem is adtam be máshová a jelentkezésemet. Nekem nagyon erős élményem volt gyerekkoromban az egyházban, hogy nagyon kedvesek voltak és befogadtak. A nénikék mindig vártak külön, én voltam az egyedüli gyerek, aki elment még olyan szertartásokra is, ami másnak szárazabb lehet. Megtanultam énekelni, jó hangom volt már akkor is, és tulajdonképpen a kántorvizsgámra, amit később tettem le, már ott, tőlük, mindent megtanultam. Nagyon szerettem, hogy ott befogadtak, nem rekesztettek ki, mint azt máshol tapasztalhattam a faluban.

Egy hétéves gyereket valóban el tud varázsolni a templomi közeg, de a gyerekek felnőnek, az általános iskola után továbbtanulnak, keresik a saját helyüket a világban. Az otthoni közegtől is eltávolodnak, és keresik a saját, kortárs közösségeiket. Hogy alakult ez a korszak a te életedben?

Ez úgy alakult, hogy az általános iskolai hittantanáromnak a testvére a hajdúdorogi görögkatolikus gimnáziumban volt nevelőtanár, és ő javasolta, hogy ha szeretnék pap lenni, akkor ezt az iskolát érdemes választanom. Miután felvételt nyertem, a négy év alatt folyamatosan jártam ministrálni, liturgiákra. Mellette a magyar futsal válogatottban is játszottam, de nem számított vagány dolognak arról beszélni, hogy pap szeretnék lenni, és ezt csak az utolsó években hoztam elő nekik. Furcsállták, hogy én miért nem káromkodom, miért viselkedek jól. De a legjobb élményem a gimnáziumban az volt, hogy bár én nem olyan voltam, mint a többiek, mégis hamar elfogadtak. Ebben azt élveztem, hogy falakat lehetett lebontani: mert ők nem úgy képzelték el a cigányokat, mint amit bennem megtapasztaltak. Életre szóló barátságaim kötődtek akkor. Emellett azért volt bennem kisebbségi komplexus is. Félttem attól, hogy mi lenne, ha valamit betennének a szekrényembe, és kitalálnák, hogy elloptam. Sokat kellett azért is küzdenem, hogy higgyenek bennem, abban, hogy komolyan gondolom, hogy pap leszek. Mert talán azt gondolták, hogy „ezek elérik azt a kort, és akkor egy-kettő családjuk lesz, abbahagyják a tanulmányaikat”. Ezzel szemben én tanultam és kőkeményen sportoltam. Már nyolcadikos koromtól igazoltan fociztam, aztán tizennégy évet karatéztam, egy danos shotokan mester is vagyok. Nem igazán volt barátnőm sem, az első húszéves korom környékén volt, de alapvetően arra készültem, hogy szerzetes szeretnék lenni. Minden nyáron Dámócon, a görögkatolikus szerzeteseknél töltöttem több hetet, ahol kertet műveltünk, mindennap folyamatosan imádkoztunk, így készültem a pápámra.

Ez példaértékű elkötelezettség. Mit szolt ehhez a nagymamád?

Furcsállták, mert otthon sohasem írtam házi feladatot. Sőt, mindig kértem plusz feladatokat is, mert már úgy mentem általános iskolába, hogy folyékonyan tudtam írni-olvasni. Az istállóban, ahol a tehenek voltak, egy pálcával írta a betűket a földre a nagyapám, és így tanultam meg írni és olvasni. Az iskolában az volt a hibám a tollbamondásnál, hogy én mindent háromszor írtam le. Unatkoztam és annyiszor írtam le, ahányszor a tanár elmondta. A kislányomon ugyanezt látom, ő is unatkozni fog, de kap majd nehezebb feladatokat.

A teológia második vagy harmadik évében meghalt a nagymamám, ő nem élhette meg a szentelésemet. Tizennégy éves koromtól magam tartottam el magam, így nem anyagilag, hanem lelkileg viselt meg a halála, de így

is tudtam a tanulásra figyelni. Kőkeményen dolgoztam egész gyerekkoromtól kezdve a kukoricában, a krumpliban, mindenféle mezőgazdasági munkában. Emlékszem, volt olyan, hogy annyira keményen dolgoztam, hogy vizes fászlival kellett bekötni mind a két csuklómat, mert bedagadt. De akkor is menni kellett, mert kellett a pénz a tanulmányaimra.

Amikor a nagyszüleim már nem éltek, mikor hazamentem a falumba, négy különböző családnál aludtam a kanapén.

Mi motivált téged, ami ennyire előre vitt? Gondolkodtál-e már ekkor azon, hogy szerzel egy jó szakmát, és közben az egyház lelkes tagja leszel?

Talán az visz előre, hogy soha nem tudok megelégedni. Az van bennem, hogy mindig tanulni akarok, nem tudok leállni. Új dolgokat tanulok, ha valamibe belevágok, akkor mindig olyan területet próbálok választani, amihez nem értek, hogy azáltal is több legyek. Mert én gyerekkoromban megfogadtam azt, hogy ott próbálok a legerősebb lenni, ahol mások megtörnek. Volt bennem egy olyan kisebbségi komplexus, ami erőt adott, hogy csak azért is megpróbálom megmutatni, csak azért is megpróbálok jó lenni, annak ellenére, hogy mondjuk a környezetem nem ezt írná elő. Nem tudom pontosan meghatározni, de ez valamiféle elégedetlenség, hogy ha elértem valamit, ami mondjuk sikernek számít, azonnal ki voltam éhezve a következőre. Egyszerűen nem tudok leállni.

Mikor érezted magad elégedettnek? Ha visszaemlékszel, mikor érezted azt, hogy megérdemelted és most megpihenhetsz?

Soha. Saját magammal szemben biztos, hogy soha nem leszek elégedett, és nem is fogom azt mondani, hogy most lehet pihenni. Talán a gyermekeim kapcsán, mikor azt látom, hogy olyan környezetben élnek, olyan helyen tudnak tanulni, amit én megfelelőnek tartok. De magammal szemben borzasztóan szigorú vagyok. Magammal szemben folyamatosan vannak követelmények. Nyilván vannak olyan területek, ahol változnom is kell, hogy azt érezzem, hogy elégedett vagyok. A jó pap is holtig tanul. Nagyon érdekes kérdés, amit feltettél, nagyon tetszik, mert ezeken nem gondolkodtam még soha. Volt egy barátom Rómában, egy szerb fiú, aki azt mondta, hogy nekem az a szupererőm, hogy nem állok le soha. A barátomnak igaza volt, nem tudok lazítani, nem tudok leállni. Azt éreztem a velem egyidőseknél,

hogy amikor leálltak, akkor jött az életromlás és a hiba. Félek attól, hogy ha egyszer elkényelmesedem, akkor lehet, hogy elveszítek mindent. Nekem mindig bizonyítani kellett. Egyrészt a többségi társadalomnak mindig be kellett bizonyítanom, hogy én más vagyok, mint a többi. Nekem mindig azt kellett bebizonyítani, hogy ha más hármásokat, négyeseket kapott, akkor nekem csak az ötös volt a jó. Volt bennem egy kényszer, ezzel tudtam kiemelkedni. Talán azért, mert engem sohasem dicsértek otthon a jó jegyekért. Nekem nem volt olyan apám vagy olyan környezetem, aki ezt értékelte. Sőt, amikor este olvastam, elbújtam a takaró alá egy zseblámpával, mert nem értették, hogy miért olvasok. Azt mondták, hová tanulok annyit? Pedig én így szórakoztam. Nekik nem volt érték, mert fizikai munkából élő cigány emberek voltak. Lefordítottam egy könyvet, és nem értik ennek a jelentőségét, mert számukra ez nem munka. Mert az a munka, amiben megizzadsz. Nekem ezt el kell magyarázni. Szerintem ez belém rögzült, hogy nekem mindig meg kell állni a helyemet, még ha mások nem is mennek, nekem menni kell tovább. Egy jó nagy adag kisebbségi komplexusom van a mai napig, hogy mindig a legnormálisabbnak kell lenni, hogy viselkednem kell, vagy hogy nem engedhetem meg magamnak a lazítást. Már tényleg nagyon gyorsan alkalmazkodom, nagyon simulékony vagyok, kicsit olyan vagyok, mint a víz. Ahogy mondja Bruce Lee: ha pohárba öntöd vagy kannába öntöd, mindig felveszi az alakját. Papként ez nagyon jó tulajdonság, mert mindenkivel megtalálom a közös hangot.

Melyik volt az az első közösség, ahol biztonságban érezted magad?

Amikor teológiára kerültem Nyíregyházára, ott kezdtem el biztonságban érezni magam. Az a rendszeres életforma megadta ezt. Akármi volt, fél hatkor ébresztő, és utána szertartás következett. A napnak ez a szigorú menetrendje nekem biztonságot adott. Akármi történik is, tudtam, terített asztallal várnak, nekem nem lesz gondom az ételre. Volt egy feladat, amit el kellett látni, a tanulás. Ez kőkemény volt, így amikor elkezdődött a vizsgaidőszak, már csak a kiegészítő anyagokat tanultam. Tehát én év közben felkészültem a vizsgákra, plusz még mellette nyelveket tanultam. Angol és olasz nyelven felsőfokon, lovári nyelven középfokon tudok, tanultam németet, spanyolt, egy nagyon picit franciául és portugálul. De a teológián tanultam hébert, latint, görögöt is. Most elkezdtem hollandot tanulni, ami a német és angol után nekem igazából nagyon könnyű.

Hol kezdte el szolgálni?

Szolnokon kezdtem a szolgálatom. Fiatalon kicsit bele is tört a bicskám, de nagyon-nagyon sokat tanultam abból a helyzetből. Minden nap elmentem a mélyszegénységben élő családokhoz, ott tartottam bibliaórákat. Megtanultam úgy hittanórát tartani, hogy az nem olyan volt, mint amit a könyvben leírtak, vagy amit nekünk megtanítottak. Az a közeg még nekem is új volt, pedig roma közösségben nőttem fel. Olyan szavakat megengedtek maguknak velem szemben a fiatalok, amiket én soha nem engedtem volna meg egy felnőttel szemben. Ott sok nehézség volt, de olyan élethelyzetekkel találkoztam, amelyekkel előtte még soha. A prostitúció megszokott volt, és a drog- és az alkoholprobléma is előkerült. Másfél évet töltöttem el ott.

Milyen környezetben, közösségben éltél akkor?

Egy mini garzonban éltem a városban, biciklivel jártam tanítani. Tulajdonképpen nem voltam közösségben. Abban az időben is tanultam, ha hazamentem, akkor azzal kapcsolódtam ki, hogy tanulgattam. Óriási váltás volt az életemben, mert teológiáról kijöttem, és bekerültem egy nagyon kemény közösségbe. Hirtelen zuhantam a legmagasabbról a legalsóbb szintre. De tudtam, hogy mit vállalok, meg akartam tapasztalni ezt is, szerettem volna képezni magam ebben is. És ott azt tapasztaltam meg, hogy cigány a cigányt nem fogadja el. Borzasztó volt, hogy már sem magyar, sem cigány nem voltam, hanem a kettő között. Mert ott azt tapasztaltam meg, hogy a tanultabb cigányt az egyszerű cigány közeg kiközösíti. Nem láttak még soha cigány papot. Nem tudták ezt kezelni. Reverendában jártam tanítani azért, hogy szokják, hogy pap van közöttük. Szétnyíltak a folyosón a gyerekek, és utána értettem meg, hogy ezek a gyerekek azért félnek, mert ők csak akkor láttak papot, hogyha meghalt valaki a családban. Összekapcsolták az öltözékemet azzal, hogy itt valakinek meg kell halnia. Halálfélelmük lehetett.

Timárról indultál, Szolnokon szolgáltál, aztán Rómában tanultál. Hogyan alakult ez?

Annak idején az egyház átvette a Szent Tamás Görögkatolikus Általános Iskolát Szolnokon. Ekkor Hajdúdorogon tanítottam, és önként átjelentkeztem Szolnokra. Másfél évig csak cigánygyerekeket akartam tanítani, ekkor kaptam a lehetőséget Fülöp atyától, aki most az érsek, hogy kimenjek Rómába tanulni. Felajánlottak egy pozíciót egy görög kollégiumban, egy

nagyon konzervatív közösségben, ahol szerzetesekként éltünk együtt. Ott töltöttem el három évet, de ez már a doktori iskola volt. Pasztorálteológia és katekéta szakra jelentkeztem. Az öt év helyett három év alatt megírtam a doktorim. Nagyon-nagyon élveztem, több nyelvet meg lehetett tanulni. A nyelvek valahogy mindig közel álltak hozzám, szerettem is őket, biztonságot adtak. Ez is – gondolom – a lelki alkatomra épül, mert szeretem a kiszámíthatóságot, a biztonságot. Talán mert a gyerekkorom nem ilyen volt.

Mintha a Jóisten felkészített volna a nagy ugrásokra és süllyedésekre. Egy olyan helyre kerültem, ahol egy teljesen új nyelvet kellett megtanulnom. Egy egyszerű falusi cigány gyereként, egy 1500 fős faluból bekerültem egy négymilliós városba. Nyíregyháza volt a legnagyobb város, ahol addig éltem. Akkor pedig hirtelen egy ekkora helyre kerültem, annyit tudtam csak, hogy merre kell elmenni a kisboltig. Nem is értettek, mert olyan helyen voltam, ahol idegen nyelvet ritkán használnak, annyira zártak az olaszok. Ott elkezdtem olaszul tanulni. Volt egy nyelvkurzus, és nekem a nulláról fél év alatt már felsőfokon kellett beszélnem, mert kaptam tizennégy könyvet, amit meg kellett tanulnom a vizsgára, hiszen a könyvek alapján kellett válaszolnom a kérdésekre. A félév végére kitűnő lettem.

Három évet töltöttem el Rómában. A doktori első három évét a teológián belül licenciának nevezik. Ez egy olyan engedély megszerzésének a folyamata, amely ahhoz szükséges, hogy egyházi egyetemen valaki doktori végzettség nélkül taníthasson. Abban az időben szárnyaltam, és élveztem, hogy a 3. századból származó óriási bizánci tekercseket vizsgálhattam, és eredeti nyelven olvashattam el, hogy mi van rájuk írva. Nagyon-nagyon szuper óráim voltak, más kultúrákat ismerhettem meg, és nagyon sokat beszélgettünk a társaimmal. Rajtam keresztül a cigányokról is sok mindent megtanultak az ottaniak. Emellett bekerültem egy kántorcsoporthoz, és görög nyelven végeztük a szertartásokat. Az is sokat adott. Szerettem azt az életet. Ebből a multikulturális közegből készültem haza. Egy évvel hamarabb jöttem haza, mint terveztem, mert megismertem a feleségemet, Hildát, és akkor én úgy döntöttem, hogy hazajövök.

Hogy ismerkedtetek meg?

Egy szakkollégium-vezetőnek írtam, hogy kutatni szeretném a szakkollégiumot. Csak utána árultam el, hogy láttam egy képet és a képen Hildát,

és igazából vele szeretnék beszélgetni, így vele interjúztam. Nagyon megtetszett Hilda.

Abban biztos voltam, és mindig úgy képzeltem el, ha családom lesz, én cigánylányt veszek feleségül. Nekem nagyon fontos volt, hogy olyan legyen, akinek nem kell megmagyaráznom a kultúrámat, a szokásaimat, akinek ugyanannyira fontos a család, mint nekem. Harmincegy éves koromban házasodtam, de elképzelhetetlen volt, hogy velem egyidős roma lánnyal találkozzak, mert a velem egyidőseknek mind családjuk volt már. Ha nem lennének szakkollégiumok, nem lenne családom. Az egyházunkban van egy olyan szabály, hogy a házassághoz legalább főiskolai végzettségű lányt vehetek feleségül. Hát nálunk, a romák között – valljuk be –, kevés a diplomás, velem egykorú hajadon. Nálunk egyszer lehet házasodni, és az a szentelés előtt van, utána már nem. Akit már felszenteltek, nem házasodhat. Van olyan is köztünk, akinek meghalt a felesége, és már nem házasodhat újra. Nekünk valóban egy életre szóló döntés a házasság. Elvileg így lenne ez mindenkinek. Tegyük hozzá, hogy a szabályok engem kötnek, őt nem.

Hazajöttél Rómából egy évvel hamarabb, mert megismerted Hildát. Hova jöttél haza? Volt munkád, megbízatásod?

Egy évvel hamarabb azért érkeztem haza, mert összevontam a vizsgáimat. Egy évben maximum kétszer hét vizsgát engedélyezett a dékánság, én pedig huszonnégyet csináltam meg egy félévben. De ez nagyon extra volt, mert tudtam, hogy azt a lányt akarom. Ha akkor nem jövök haza, nem ismerem meg Hildát, akkor még ott tartanak öt éven keresztül, és lehet, hogy az első cigány püspökkel beszélnél most. De a család nekem annyira fontos volt mindig. A nagymamám úgy halt meg, hogy azt mondta a halálos ágyán, félt attól, hogy szerzetes leszek, és azt mondta, hogy a családra szükség van. Ő rám hagyta, hogy mindenképpen legyen családom. Miután Hildával megismerkedtünk, órákon keresztül beszéltünk, napi nyolc-tíz órát. Küldtem neki verseket, rózsát, csokit, és azt mondtam, hogy ő lesz az, akivel elképzelem az életem. 2015-ben hazajöttem, és én lettem a püspök titkára. Szerettem ezt a feladatot, de nagyon sokat kellett utazni. Hétfőtől péntekig a püspökségen dolgoztam, a püspöki épületben laktam, odakötött az életem, közben Hilda a szakkollégiumban lakott. Egy évvel később a cigányok világzarándoklata volt, és ott kértem meg Hilda kezét. Fél év múlva megvolt az esküvőnk.

Szóval Rómából hazajöttél, és másfél évvel később elvetted a kiválasztott hölgyet. Közben a püspök titkára voltál. Házasságkötések után mi következett a hivatásodban?

Elkerültem Rakacára, ahol a település lakosságának 98 százaléka roma származású. 25 kilométerre, Szendrőben van az első benzinkút. Ugyanez igaz az egészségügyi ellátásra is. Súlyos problémák esetén a mentő is lassan ér ki. Mindentől elvágva odakerültünk, és senkit nem ismertünk. Olyan helyre költöztünk, ahol két év után köszöntek vissza nekem először az emberek. Ez is nagyon nehéz volt. Az életem ilyen kilengésekből áll. Megfigyelhető, hogy vannak nagy ugrások, utána valami süllyedés. Mindig olyan, mintha valamire felkészülnék, és utána jön egy nagyobb kihívás.

Hogyan viselte a párod ezt a helyzetet? Egy diplomás roma nő, aki nem véletlenül végezte el az iskolát, neki is voltak terveei.

Nagyon nehezen bírta ezt az időszakot. Egyrészt nem volt társaságunk, mindkettőnk családja is messze volt, másrészt ő nagyon túlképzettnek számít azon a környéken, nem talált a képzettségéhez illő munkát. Feláldozta miattam a szakmai előmenetelét. Nekem ez óriási dolog, hogy a feleségem ezt értem vállalta. Ez nem egyértelmű a mai világban. Ezek ellenére mégis belefogtunk a közösség-szervezésbe. Beindítottuk a tanodát, beindítottunk egyházi programokat nyolc egyházközségben. Azon dolgozom, hogy amit külföldön tanultam, most alkalmazzam a 98 százalékból cigányok által lakott településen. Ha nem tudom áthagyományozni a görögkatolikus hagyományokat az ottani cigányokra, akkor kihal az egyházközség.

Hogy állsz jelenleg ezzel a munkával? Mennyire aktívak az egyházközségben a településen élők?

Régen az idősek voltak az aktívak a szertartásokon, de ez változott. Nincs olyan nagy létszám, de átlagban azért húszan ott vannak a miséken, és egy ilyen településen ez sem rossz. De az biztos, hogy a népszámláláskor majdnem mindenki görögkatolikusnak vallotta magát. Van százhatvan diákom az általános iskolában, minden osztályban átlagosan húsz. Az óvodában megint csak van hatvan, csoportonként ott is húsz. Amióta itt vagyok – nyolc éve –, háromszázötven fő környékén van a keresztelesek száma. Nyolcszáz fős volt a település, amikor odakerültem, és hat év alatt majdnem a felével nőtt meg a közösség. Népeségrobbanás figyelhető

meg a leszakadó csereháti területeken a születések miatt, mert a beköltözések száma elhanyagolható. Rengeteg programot tudtunk megvalósítani, amelyek szükségesek is, mert nagyon rossz életkörülmények között élnek az emberek. Gyógyszerekre, élelmiszerekre, tisztítószerre, ruhákra folyamatosan szükség van. Az oktatás, nevelés területen dolgozunk, valamint felzárkózási és munkaügyi programokat is szervezünk. Ezt egyedül nem bírnám, ezt mind Hildának köszönhetjük. A pályázati részekben ő sokat segített nekem. 65 millió forintért felújítottuk a parókiát és a kápolnát. Nagy dolog ez egy ilyen közösségben. Hilda papnéként a falunak is nagyon sokat segített. Az önkormányzatban talált munkát, a közfoglalkoztatottak bérpapírjaival foglalkozott, de mellette mindenféle adminisztratív ügyekben segítettünk az embereknek.

Edelényből nyolc település szolgáltatát látod el. Rakacán „Jelenlét pontot” vezet a feleséged. Több ponton kötődtek a környékhez. Hogyan tovább?

Több területben gondolkodom. Az egyik a családpasztoráció. Szeretnék minél több házasságot egyháziilag rendezni. Kértem engedélyt a püspök atyától, hogy ne kelljen fizetni az esküvőért. Engedélyt kaptam, hogy szentségi házasságra lehessen emelni az együttéléseket. Azután szeretném megtölteni a templomot azokkal az emberekkel, akik ezt az örökséget továbbviszik. Egy gyönyörű szép templomunk van, ami egy búcsújáró hely volt régebben. Cél még a kisközösségek szervezése, szakmai továbbképzése. Komplex programokban gondolkodom azért, hogy szakmát tanulhassanak a fiatalok, és utána dolgozhassanak.

Szép tervek! Azt látom, hogy nagyon motivált vagy, mész előre, célokat állítasz fel, és meg is valósítod őket. Családapaként, férfiként, férjként is helytállsz. Hogyan látod: mi a dolga egy férfinak, egy roma férfinak?

Nagyon sok dolga van egy férfinak. Hozzátenném, hogy nálunk, cigányoknál, a klasszikus családapa szerepe felborult. Sokszor hamarabb el tud helyezkedni egy asszony egy munkahelyen, és ez frusztrálhatja a férfiakat. Látom, hogy ki mibe menekül, hogyan oldja fel ezt a feszültséget. A saját tapasztalatom az, hogy nekem sokkal több mindenből kell kivenni a részemet. Én itthon ugyanúgy főzök, mosok, takarítok, és a feleségem is

dolgozik a munkahelyén. Kevés családnál engedhető meg, hogy a férfi és a nő közül valamelyikük otthon üljön, mert a megélhetés miatt mennie kell mind a kettőjüknek dolgozni. Szerintem ma már egy férfinak többet kell vállálnia, mint régebben, egyszerre apa és anya is kell legyen. Nem merem azt mondani, hogy a nőknek könnyebb a helyzete, mert nem. Viszont az biztos, hogy ők ezeket a nehézségeket, mivel érzelmileg kezelik a dolgokat, könnyebben fel tudják oldani magukban, mint a férfiak. Mi, férfiak, azért vagyunk rosszabb helyzetben, mert minket az önfegyelemre tanítottak, ezt a példát vitték előttünk, hogy mi nem mutathatjuk ki az érzelmeinket, sokszor inkább elfojtjuk őket. Ám lehet, hogy egyszer ezek ki fognak törni, vagy lehet, hogy munkába fojtom a feszültséget, legjobb esetben kiírom magamból, vagy művészkedek, festek, esetleg csendben elvagyok. De az biztos, hogy a férfiak érzelmeinek a feldolgozására jó lenne valami programot kitalálni.

Ezt romaspecifikusnak látod, vagy szerinted előfordulnak ezek a férfinehézségek máshol is?

Máshol is előfordulnak szerintem, mivel azonban a romák esetében mindennek a keresztmetszete a mélyszegénység, mert a cigányságnál ez nagyon kardinálisan van jelen, ezért itt ezek a belső, lelki, önbecsülési konfliktusok még erősebben érződnek. De ez nem kulturális vagy rasszkérdés, hanem ez mindeneelőtt a mélyszegénység problémája.

A roma férfiak akkor lesznek rendben, ha meg tudnak szabadulni a kisebbségi komplexusuktól. A fiamnak azt fogom megtanítani, de már a kislányomnak is tanítom, hogy nem kell szégyellni a cigányságát. Nem kell amiatt rosszul éreznie magát, mert rajta kívül az óvodában mindenki fehérbőrű vagy szőke, kék szemű. Látnia kell a saját értékeit, hinnie kell magában. Mindig voltak visszahúzó erők, de engem a környezetem nem tudott eltántorítani a céljaimtól, mert én tudtam, hogy nekem ezeket el kell érnem. Ezeket a visszahúzó körülményeket kell megszüntetni ahhoz, hogy valaki célfókuszált legyen, és ne adjja fel. Fontos, hogy elhiggyük, hogy ma már egy cigány fiatal is ugyanazokat el tudja érni, mint egy nem cigány.

Mit jelent ma romának lenni? Mitől vagyunk azok? Mik azok az alapvető kulturális értékek, melyeket tovább tudunk adni a gyerekeinknek majd?

A kulturális értékeink megőrzéséhez tudatosság kell. Van olyan kutatás, amely azt mondja, hogy harminc-negyven éven belül a cigányságnak a történelemben hagyott lábnyoma eltűnhet. Azok a dolgok, a rasszjegyek, kulturális jegyek, amelyek cigánnyá tesznek valakit, eltűnhetnek. A nyelv eltűnik, a hagyományos cigány mesterségek már nem is léteznek, már kuriózum, ha találkozol olyan emberrel, aki régi cigány mesterséggel foglalkozik. Ezeket nem akarják a fiatalok követni, a kultúra megőrzése is ritka.

Azt gondolom, hogy úgy tudjuk megtartani a cigányságunkat, hogy ezt a családon belül értéként kezeljük. Nem elhallgatjuk, hanem beszélünk arról, hogy nekünk miért jó cigánynak lenni, miért jó a családi rendezvényeken úgy ünnepelni, ahogy szoktunk. Hogy nekünk miért érték az, hogyha akkor érezzük jól magunkat, ha húszan vagyunk az asztal körül, mert például nekem akkor esik igazán jól az étel, amikor egyben van a család. Fontos arról is beszélni és azt is tudatosítani, hogy kettős identitásunk van. Attól vagyunk gazdagabbak, hogy egyszerre vagyunk magyarok és cigányok, hogy a két kultúra teljesen megfér egymás mellett.

De az az igazság, hogy mindig arra törekedtem, hogy normális emberként viselkedjek. És az, hogy én roma vagyok, nem befolyásolja a normális viselkedésem. A Joisten romának teremtett, de ettől nem vagyok se kevesebb, se több. Ugyanúgy nevelem a gyerekeimet, ugyanúgy férj vagyok, mint ahogy egy nem cigány ember. Tehát nem érzem azt, hogy bármiben máshogyan csinálnám a dolgokat. A cigánypasztoráció a szakterületem, Krisztust kínálok az embereknek. Ha cigányok, akik a templomban ott vannak vagy abban a közösségben, akkor kutya kötelességem a cigány kultúrán keresztül megértetni velük azt, hogy ki Jézus, hogy mi a Biblia üzenete, mert ők azon keresztül fogják ezt jól megérteni. Tehát az inkulturáció – ez egy modern fogalom, amit bevezettünk az egyházban – arról szól, hogy beleültetjük a Bibliát az adott közösség kultúrájába. És amikor beleültetjük a cigány kultúrába, akkor megszületnek a roma szakkollégiumok, a cigány nyelvű szentírásfordítások, és megszületnek a cigány hivatások is, mert már egyre több cigány pap, apáca vagy hitoktató van, akik a terepre kimennek, és a mieinkért dolgoznak. Szeretném ezt jobban csinálni, mint eddig mások, azért, hogy a cigányok is azt érezhessék, amit én, hogy otthon vannak az egyházban. Hogy ott nem kirekesztik, hanem befogadják őket.

Engem cigány férfivá az tesz, hogy cigánynak születtem. A cigánypasztorációt meg az teszi cigánypasztorációvá, hogy roma közegben kell ugyanazt a munkát végezni papként, amit egyébként máshol is tennék. De kétirányú a cigánypasztoráció, mert cigányként magyar közösség elismert vezetőjének, papjának lenni, az ugyanolyan értékű misszió, ugyanazt kell végeznem a többségi társadalomban is.

Látod-e a kortársaid sorsát, mi van velük? Ők hogyan élik az életüket?

Akik velem nőttek fel, egyidősek velem, amikor abbahagyták a tanulást, utána nagyon sokan börtönbe kerültek. Nagyon sokan elszegényedtek, korán jöttek a gyerekek, olyan kapcsolatba kerültek, amiben nem tudtak benne maradni, mert a szegénység megölte a szeretetet. A csavargás, munkanélküliség, alkoholizmus, drogok – ezek mind a szegénységgel együtt járnak. Nagyon mélyre is juthattam volna, hiszen olyan emberek vettek körbe fiatal koromban, akik ezt a mintát adták nekem. De hála a Jóistennek, hogy én nem közéjük jártam focizni, hanem már akkor más szinten csináltam ugyanazt. Míg a többiek csavarogtak, én edzőtáborba jártam. Sikerült mindig olyan utat járnom, ami a jó felé vezetett. Egyházi emberként abban hiszek, hogy nekem a Jóisten fogta már akkor is a kezem, mert nálam tehetségesebbek ugyanabból a közegből sorra elbuktak.

Nekem teljesen normális volt, hogy Rómában olyan helyen laktam, ahol kés-sel-villával ettük a narancsot, vagy VIP belépőm volt a vatikáni könyvtárba, de mikor hazajöttem, lavórban fürödtem, mint gyerekkoromban. Tehát nem jelentett problémát az, hogy valahonnan jöttem és valahová tartok: alkalmazkodom, és automatikusan váltok.

Sok döntést hoztál, ami általában a siker felé vezetett. De vannak olyan élethelyzetek, amikor nehezebb a döntés: hogy amit elengedünk, az is lehetett volna egy másik alternatíva. Van-e olyan, amit sajnálsz, hogy elengedted?

Adott volt a lehetőség, hogy ne legyen feleségem, és megcélozzam a püspöki szintet olyan emberként, akinek az a feladata, hogy a cigány közösségeket az egész országban építse. Nagy dolgot lehetett volna véghez vinni így, de a család hívása erősebb volt. Megértem a családalapításra. Ez is olyan volt, mint minden döntés az életemben, hogy nem kellett ülnöm felette, hanem

adta magát, magától értetődő volt. Megláttam Hildát, abban a pillanatban tudtam, hogy ezt a lányt el akarom venni. Nem, nem volt kérdés.

Amire vágytam, de nem volt rá lehetőségem, az az volt, hogy szerettem volna angoltanár lenni. A szemináriumban volt arra példa, hogy valaki elment civil szakmát tanulni, és akkor a nagy bezártság, a szigorú körülmények után élt a szabadság adta lehetőségekkel. Volt olyan, aki kilépett, nekem ezt emiatt nem engedték. Már akkor sem voltam rossz angolból, és nekem ez volt az egyik álmom, szerettem volna a papi hivatás mellett angoltanár lenni. Most is bennem van, hogy két-három éven belül belevágok az anglisztikába. Ez nekem hobbi lenne, de akkor és ott nem engedték. De ha egy világi, civil angoltanár lennék, akkor nem hiszem, hogy annyira boldog lennék, mint most. Úgy érzem, hogy úgy éltem az életemet, és olyan döntéseket hoztam, hogy nem bánok semmit, mert valahogy mindig a jó irányba sikerült mennem.

Azonban a hivatásomból adódóan találkozom nagyon súlyos emberi tragédiákkal. Gondolj bele, becsületesen dolgozó cigányok busszal mentek a Balatonra kőműveskedni. Nem tudni, miért, de a sofőr félrerántotta a kormányt, és heten haltak meg. Szörnyű. Úgy temettem, hogy ott állt középen az anya, és a két fiát egyszerre engedték le a sírba. Gondolj bele. Ilyen helyzeteket élek meg. De ezek mellett az emberek mellett tudok állni a legnehezebb helyzetekben is. Kimegyek a cigánysorra, és ott háromszázan nézik, hogy adom fel a betegek kenetét egy harminckét éves asszonynak, aki nincs is magánál. Úgy mentem oda egy éven keresztül – egy év múlva már meghalt szegény, mert rákos beteg volt –, hogy amikor én elmentem mellettük, a cigányok keresztet vetettek. Ott vagyok közöttük, és értük vagyok. Sokszor úgy érzem magam, mintha egy videójátékban lennék, ahol a sárkányt kell megölni. A sárkányölő abba az irányba megy, ahonnét mindenki elfut. Kicsit így képzelem el magam én is, mert olyan helyekre megyek, meg azokért küzdök, akik senkinek nem kellenek. Mert én látom bennük azt, ami bennem is megvan, hiszen közülük származom. Sokszor a családom is megsínyli, mert a feleségemmel mind a ketten ennyit munkát teszünk bele, mind a ketten el vagyunk köteleződve, de abból tudunk erőt meríteni, hogy tudunk valamit tenni másokért. A Jóisten adott valami olyan lehetőséget, hogy azért voltam olyan új helyen, azért tanultam, hogy ha haza jövök, akkor engem ne körberajongjanak, meg ne sztár legyenek, hanem ott tudjak lenni, ahol szükség van rám, ahol jobba tudom tenni a sorstársaim életét. Azóta sok gyerekem, tanodásom elment, és végzik a középiskolát, nem morzsolódtak le. Mi ketten, ha akarják, ha nem, számukra cigányként példák vagyunk: hogy szegény

helyről, ugyanabból a sorból, ahonnan ők jöttek, eljutottunk valahová, és ezt ők is meg tudják csinálni. Nekem más volt, de általában ez a minta. A minta segítségével talán hitet tudunk adni, és így el tudják hinni, hogy meg tudják csinálni. És rengeteg módon kapcsolódunk az életükhöz. Nemrég mondtam Hildának, hogy most kellene meghalni, mert boldog vagyok. Nekem az okoz boldogságot, ha segíteni tudok. Kicsit így körbeér, most kicsit visszaadok. Most itt vagyunk, egy ilyen helyen, látod, hogy milyen környezetben, tényleg, ám hál' Istennek még tud is alakulni, már nem rossz. Én úgy nőttem fel, hogy négy családnál külön kanapém volt, ahol aludhattam, a ruháim négyfelé voltak. Hazajöttem Rómából, egy nejlonzsákon kidugtam a fejemet, két oldalt a karomat, mentem a szakadó esőbe, a kukoricaföldekre, hogy legyen egy kis zsebpénzem. És valahogy a Jóisten ehhez mindig hozzárak.

Köszönöm a beszélgetést!

Én köszönöm!

Kunhegyesi Ferenc

festőművész,
táncművész, grafikus

Festőművész, a Magyar Alkotó Művészek Országos Egyesületének Prima Díjjal és Nemzetiségekért Díjjal kitüntetett tagja, a Péli-iskola kiemelkedő művésze. Tanulmányait szakmunkásképzőben kezdte, ahol a kőműves mesterséget sajátította el. Ezután azonban a táncművészet felé fordult, kortárs táncot és mozgásművészetet tanult. Harmincéves koráig tartó aktív táncosi pályafutása alatt szinte az egész világot bejárta. Később Budapesten újságírást tanult, a Rádió C cigány nyelvű műsorát vezette, és a barátaival létrehozta az Aroma Rádiót. Újságírói tanulmányaival egyidejűleg fogadta tanítványává Szentandrassy István, akitől rajzot és festészetet tanult. Művészetterápiás foglalkozásokat vezet, gyermekcsoportok mentora, valamint integrációs előadásokat tart, alkalmanként dokumentumfilmeket is rendez. Jelenleg a Szentandrassy István Roma Művészeti Galéria művészeti vezetője, egy lánygyermek van.

„A művészetem a mindenem. Nekem a művészet a mindent jelenti. A lélegzetem, a levegő, a szerelmem. Bele lehet szeretni a saját művészetünkbe, de én magába a művészetbe vagyok szerelmes.”

A Szentandrassy István Roma Művészeti Galériában vagyunk, ahol Te vagy a művészeti vezető. Azonban Kiskőrösről származol, ott is élsz a mai napig. Kérlek, mesélj erről az útról, ami a galéria vezetéséig kísért!

Egy évvel ezelőtt Sztojka Attila (roma kapcsolatokért felelős kormánybiztos – a szerk.) és Joka Daróczi János (a Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóság vezetője – a szerk.) azzal kerestek meg, hogy meg fog nyílni ez a galéria, és szeretnék, hogy én vezessem. Az volt a kérésük, ami számomra egyértelmű, hogy Szentandrassy István (Kossuth-díjas roma származású festőművész – a szerk.) szellemiségét vigye tovább a művészeti galéria. Húsz évet dolgoztam Szentandrassyval együtt, az első években mint tanítvány, majd később mint alkotótárs. Így én vagyok az az ember, aki ezt a szellemiséget talán leginkább ismeri, és tovább is tudja örökíteni. Úgy gondolom, függetlenül attól, hogy Szentandrassy-tanítvány voltam, nekem volt egy frankó apám is, aki hasonlóképpen gondolkodott, mint Szentandrassy, Péli Tamás (Szentandrassy István mestere – a szerk.), Balázs János (roma származású festőművész – a szerk.) vagy akármelyik egyszerű, jó tartású cigányember, aki a tiszta ügyért odaállt és tett.

Ha már apádról beszéltél, akkor kíváncsi lennék arra is, hogyan nőttél fel, milyen hatással volt rád a családotd, a gyerekkori életed, a szüleid.

Az életem nem volt az a klasszikus, sanyarú sorsú cigánylét, gyereklét, mint a legtöbb cigányé, bár mi sem voltunk nagyon gazdagok. Négyen vagyunk testvérek, én vagyok a legidősebb, két öcsém és egy húgom van. Apámról annyit kell tudni, hogy elsőtől nyolcadikig nagyon jó tanuló gyerek volt, akiből még annak idején a tanárok beszámolója alapján orvos is lehetett volna, ha továbbtanul. Ez nem történt meg, de így is lett egy nagyon jó kis szakmája, hivatásos sofőrként dolgozott. Előtte lovakkal foglalkozott, azokkal kereskedett. Évtizedekig csináltam vele együtt ezt én is. Gyerekként korán megtanultam, mi a munka, és mi a rendszeresség. Később apám elkezdett taxizni, ismerte az egész város. Azt azonban hozzá kell tennem, hogy több generáción keresztül mi tősgyökeres kiskőrösiek voltunk. A déd-nagyapám is már nagy befolyással bírt, és elismerték a város többségi tagjai is. Oláh-cigány ember volt, de ne azt a bajszos, kalapos, pipázó cigány embert képzeljük el, sokkal modernebb gondolkodású és megjelenésű volt, tehát egy komoly úriember, egy kereskedő. Visszatérve a gyerekkoromhoz,

gyakorlatilag nekem az egész munkával telt el, amit ma nem bánok, de akkor nagyon keserű volt.

Hogyan emlékszel vissza az iskolai éveidre?

Rendszeresen jártam iskolába, viszont nem voltam jó tanuló. Az első élményem az iskolában nagyon traumatizált. A mai napig sem tudom, hogy mi az oka, de én nem jártam óvodába. Iskolai előkészítőbe jártam, itt arról volt szó, hogy megszokja a gyerek a közösséget, az iskolai légkört. Emlékszem az első napomra az iskolában. Őszi, párás, ködös idő volt, és biciklivel vitt be édesapám. Körülbelül olyan 500 méterre lehetett az iskola. Rövidnadrág volt rajtam, mert délután már meleg volt, és ahogy ültem az ülésen, emlékszem, hogy a belső combom hozzáért a vashoz és fáztam. Tehát eleve egy ilyen feszült, ideges hangulatban mentem be az iskolába. Apám bemutatott a tanárnőnek, és azzal nyugtatgattak, hogy apámat is ő tanította. Meg voltam ijedve, nem tudtak nagyon megnyugtatni. Az első feladat az volt, hogy mindenkinek kellett készítenie gyurmából peracet. Rögtön elakadtam, mert nem tudtam, mi az a gyurma mint eszköz, és azt sem tudtam, hogy mi az a perec. Életemben nem láttam egyiket sem. A többi osztálytársam járt óvodába, ismerték egymást, és tudták, hogy mihez kell nyúlni. Megkaptuk a farost táblákat, amire kiosztották gyorsan ezeket a bűdös, barna, katonazöld gyurmadarabokat, és a többiek el is kezdték mintázni az anyagot. Én azt se tudtam, hogy mi mire való. Próbáltam ellesni a padtársamtól, de ő eltakarta a két kezével, így nem tudtam követni a folyamatot. Nem tudtam, mit kell csinálni, és elkezdtem pityeregni. A tanárnő el volt foglalva az asztalánál, de rám nézett és kérdezte, hogy mi bajom. Közöltem vele, hogy nem tudom, mi az a perec. Azt mondta nekem, hogy ha nem csinálom meg a feladatot, akkor a fogásra fog fölakasztani. Nekem egyből ilyen krisztusi asszociációim voltak, hogy valószínűleg kiszögelik a két tenyeremet, és fölakasztanak a falra. Őrjöngve szaladtam ki, és az egész iskola kergetett. Ez volt az első napom. Onnantól kezdve valami bennem nagyon megtört, így minden hitemet elvesztettem az intézményesített közoktatással kapcsolatosan. Alig vártam, hogy hátrameneküljek az utolsó padba, és gyakorlatilag a teljes nyolc évemet a hátsó padban töltöttem. Fogtam a kis papírlapjaimat, a ceruzámat, és rajzolgattam. Utána elmentem szakmunkásképzőbe kőművesnek, illetve két évet jártam gimibe, levelezőre. Azt gondoltam, hogy ez mindenképpen kell, de már ott volt a művészet is az életemben nagyon korán. Modern táncokat tanultam és előadásokat tartottam. Az érettségit nem fejeztem be.

Először autodidaktaként electric boogie-t táncoltam a középiskolában. Én mindig kirívó egyéniség voltam, de mindig tisztelttűd. Visszagondolva az iskolai éveimre, nagyon karakteres vezéregyéniség voltam, akit imádtak az osztálytársai, és soha nem volt problémájuk azzal, hogy roma származású vagyok. Nem volt kérdés, nem volt ügy. Nekem a tánc, a jó megjelenés mindig fontos volt. A nyolcvanas években már beszivárgott a kommunizmus ellenére is a popkultúra. Én ezt nagyon komolyan magamévá tettem, rendszeresen jártam versenyekre, és nyertem is már tizenhárom évesen. Majd eltelt pár év, amikor úgy gondoltam, hogy ezt nem ártana tanulni. Akkor iratkoztam be Budapestre, az Úri utcába, a Domino Pantomim Stúdióba, ahol két évig tanultam táncolni. Még szakmunkástanuló voltam, amikor már beiratkoztam pantomimet tanulni, mert az electric boogie a pantomim elemeiből indul ki. Majd később beiratkoztam Angelus Ivánhoz, ott pedig kortárs táncokat tanultam. Ezeket gyönyörűen ötvöztem, és nagyon különleges táncot hoztam létre, amivel már korán, tizenhárom-tizennégy évesen eljártam hanknizni, fellépni, és ez jó pénzforrás is volt. Másrészt önbizalom-erősítő is volt, így gyerekkoromban megkaptam a művészet segítségével azt a fajta önbizalmat, amit ma már, ötvennégy évesen, nyíltan fel tudok vállalni.

A nagypapád sikeres üzletember volt. Apukád szintén jól menő vállalkozó, akit elismer a település. Aztán vagy Te a legnagyobb fiú, akitől, ha a roma tradíciókat nézem, elvárná az ember, hogy folytassa a családi hagyományt, vagy legalább pénzt keressen. Erre Te, tizenéves korod közepén-végén electric boogie-zol és táncolsz.

Igen, valahol mindig ilyen bolond, bohókás gyerekek tartottak, még huszonéves koromban is. Nemcsak a családom, hanem a szűkebb és a tágabb környezetem sem adott volna az életemért egy forintot sem. Én egy nagyon link figurának tűntem, holott a belső tartalom és az arra való építkezés nálam tudatos volt.

Lehet, linknek tűntél kívülről, de kaptál-e támogatást vagy – éppen ellenkezőleg – visszafogtak? Akart-e neked irányt mutatni a család?

Apám nagyon támogatta a törekvéseimet. Én már korán jártam versenyekre, ahova rendszeresen apám vitt el. Akkoriban Kiskőrösön tizenötezer ember élt. Ezt a táncot, amit egyébként utcatáncnak hívtak, tanítottam kiskőrösieknek, sőt a környező településekről is jártak hozzám tanulni. Ebből már pénzt

tudtam keresni magamnak. Kimentünk az utcára táncolni a tanítványokkal, Budapestre jártunk a Váci utcába, szóval én nagyon komoly életet éltem ezzel. Rendszeresen felléptem, pénzt kerestem vele, apám meg vitt engem kocsival mindenhová. Büszke volt rám, meg a család is. Rendszeresen jelentek meg rólam tizenévesen cikkek, videofelvételek, hogy itt és itt táncoltam, majd huszonévesen eljutottam a *Ki mit tud?*-ra. Annak idején a *Ki mit tud?* az egyedüli tehetségkutató műsor volt, és nagyon sokan nézték a televízióban. Egészen a középddöntőig jutottam, így ez számomra nagyon nagy sikert hozott. Bejártam Európát, majd végül már Hirosimában kötöttem ki. Közben letettem egy vizsgát, és hivatásos táncos lettem, emellett tanítottam is. Kívívtam apám elismerését, és így a család is könnyebben elfogadta a választott utamat. Látták az eredményeket, de ezekig nagyon hosszú úton verekedtem át magam. Nem sajnáltatni akarom magam, de arról van szó, hogy én sok áldozatot hoztam, és nagyon tudatos voltam az egész rendszer felépítésében annak ellenére, hogy nem sokan látták vagy értették, mit szeretnék ebből kihozni.

Elindult a táncos karriered. Ezzel foglalkoztál nap mint nap, ebből éltél. Hogy kell ezt elképzelni?

Napi szinten ebben léteztem. Nagyon sokat gyakoroltam, öt-hat óra gyakorlás mindennap megvolt nálam. Később visszaköszönt a képzőművészetnél is ez a fajta rendszeresség és szorgalom, amit édesapámtól tanultam, mikor vele dolgoztam. Apámnál nem volt mese, ha nem voltál iskolában hétvégén, akkor is korán fel kellett kelni, el kellett látni az állatokat, majd menni kellett dolgozni apámmal. Késő este mentünk haza. Ezt a fajta rendszerességet és szorgalmat neki köszönhetem.

Ez visszaköszönt a művészetekben is?

A művészetekben is, így van. Nagyon hosszú, nehéz és rögzös út volt ez, mert tizenhat éves koromtól kezdtem el felfedezni magamban azt, hogy itt valami nem stimmel. Nem vagyok az a klasszikus értelemben vett oláh-cigány „kiscsávó”.

Milyen a klasszikus értelemben vett oláh-cigány ember?

Akik követik a hagyományokat, tradíciókat akár öltözködésben, viselkedésben is. Ez apáról fiúra száll. Én soha nem akartam felvenni azokat a paneleket, amelyektől azt mondják az emberek valakire, hogy cigány. Én

Kunhegyesi Feró akartam lenni, egy önálló individuum, akinek vannak saját gondolatai, akarata és szándéka a világ felé. Soha nem akartam hasonlítani apámra, bár büszke vagyok rá és az egyik példaképem, de soha nem akartam utánozni senkit, úgyhogy én mindig önmagam akartam lenni. Ezt hívják a többségi társadalomban, ha romákról van szó, kitörésnek, de itt semmilyen szintű kitörés nem volt. Itt eleve egy egészen más rendszer nyílt ki előttem. A saját rendszerem, a mai napig.

Térjünk vissza a tánchoz! Meddig tartott a táncos időszakod?

Az aktív része tizenhét-tizennyolc éves koromtól egészen harmincéves koromig tartott, addig ebből éltem.

Hozok egy másik előítéletet a romákkal kapcsolatban, főleg az oláh cigányokkal kapcsolatban. Egy hamincéves embernek a 80-as, 90-es években már rég családot kellett volna alapítania és eltartania, nem pedig táncolgatni össze-vissza a világban. Nem?

Persze ez így van. Tizennyolc éves koromban született egy lányom egy nem cigány lánytól. Én voltam az első a családban, akinek nem roma nőtől lett gyereke. Sőt, mondhatom azt, hogy a környéken is én voltam az első olyan cigány ember, aki magyar nővel alapított családot.

Hogy fogadta a nem roma család, hogy a lányuk egy roma férfitől vár gyereket?

Furcsállották. Azt tudni kell, hogy a klasszikus történetet hozta a volt párom családja. Azt hitték az elején, hogy ez gyorsan el fog múlni, aztán amikor már több év eltelt, és a gyermekünk is megszületett, akkor már más volt a helyzet. Ez egy nagyon korai szerelem volt, aminek a gyümölcse egy lány lett, aki most harmincnégy éves. Jelenleg New Yorkban él, a Fox News-nál könyvelő. Elég komoly pozíciót tölt be, és köszöni szépen, teljesen jól érzi magát.

És mi történt a kapcsolatotokkal? Hogyan lett vége?

Az édesanyjával nem volt gond, mert ő inkább némán hallgatott, a szűkebb rokonságával voltak problémák, akik nem szívezték a kapcsolatunkat. Ezt nem tudtam és nem is lehetett kezelni hosszú távon, el is váltunk egymástól. Azt mondta, csak akkor hajlandó velem ezt így tovább folytatni,

ha elköltözünk a városból. Megmondtam, hogy én nem fogok elköltözni, én maradok. Nem bírta a nyomást a volt párom. Ekkor nagyon kicsi volt még a lányom.

Az elmondottak alapján a tizenéves korod vége nagyon zsúfolt és összetett volt. Röviden: tánccal foglalkoztál, volt egy párod, gyereked született, és az ezekkel kapcsolatos nehézségekkel küzdöttél.

Nagyon nehéz és óriási trauma volt a válás, illetve az, hogy elvesztettem a gyerekeimet, és nem tudtam úgy nevelni, ahogy szerettem volna. A táncos életforma, az éjszakai élet elsodort minket egymástól. Gyakorlatilag én nem neveltem a lányomat. Utólag, jobban megvizsgálva magam, úgy látom, hogy akkor csinálhattam volna másképp is, de vannak az ember életében olyan történetek, amelyek nem hozhatók helyre már. Ezt elengedtem magamban. Anyám mindig mondta, hogy többet kellett volna küzdeni a gyerekeimért, és utólag belátva igaza volt. Akkor úgy voltam vele, hogy nem akartam azt visszahallani a párom családjától, hogy „ezek a cigányok erőszakosak”.

Azt mondtad, hogy a válás tizenkilenc-húsz éves korodban történt. Ezt követően elindultál szerencsét próbálni a tánccal, és egészen harmincéves korodig így éltél. Mit szóltak hozzá, hogy eltűnsz a család szeme elől?

Volt olyan, hogy több hónapig azt se tudták, hol vagyok. Akkor nem volt mobiltelefon, de néha azért haza tudtam telefonálni, időközönként pedig megjelentem. Az utolsó nagy úti célom Hiroshima volt, ott kaptam egy három hónapos szerződést. Hivatásos munkavállalási engedéllyel mentünk ki egy csoporttal, és egy táncszínházban dolgoztunk. Ezzel is nagyon jól kerestem. Egy éjszakai életet élő ember voltam, ami nagyon sokat segített később a képzőművészetemben is. Az esetemben nem az intézményesített oktatási forma volt az, ami sokat segített a tanulásban, hanem a hétköznapi életben szerzett tudás. Hirosimában nagyon sokat gondolkodtam a saját életemről. Apám nagy közösségi felelősséget vállalt a romákkal kapcsolatosan, szinte az egész életét erre áldozta. Ott eldöntöttem én is, hogy amikor hazajövök, abbahagyom a táncot. Egyrészt kiöregedtem belőle, meguntam már ezt a létformát, másrészt tenni akartam a közösségért. Előtte nem volt fontos a roma származásom. A cigányságom teljes mellszélességgel vállaltam, de nekem nem volt dolgom ezzel. Hangsúlyoznom kell azt, hogy természetes

volt mindig is a cigányságom, nem éltem meg traumaként azt, hogy roma származású vagyok, annak ellenére sem, hogy a válásomnak az egyik fő oka ez volt. Viszont harmincévesen hazajöttem, és elmentem végre dolgozni. Kaptam a Kiskőrösi Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézményben (EGYMI) egy állást.

Mit dolgoztál ott?

Roma asszisztensként vettem fel. Az akkori igazgatónő szerencsére ismerte a kvalitásaimat, és felvett, bízott bennem. Az elején pár hétig gyerekeket kísérgettem az iskolából a buszmegállókba, vagy onnan az iskolába. Korán felfedezték, hogy milyen tudásom van, és akkor elkezdtem a gyerekeket tanítani. Volt olyan, hogy helyettesítettem az órákon, aztán jöttek azok a tanórán kívüli klubfoglalkozások, amelyek művészetterápia jellegűek voltak. Akkor már rajzoltam is, mondhatjuk, hogy az egész életemet végigkísérte a rajzolás.

Hogy jut el egy felnőtt ember oda, hogy ő rajzolni vagy festeni fog? Hogyan alakul ki ez gyerekkorban?

A téli időszakban, ősztől egészen tavaszig, egy kicsit befelé fordul az ember, és önmagába tekint. Rám ez mindig jellemző volt. A befelé figyelés, illetve a kifelé szemlélődés. Ezeket gyönyörűen át tudtam alakítani magamban, és ebből jöttek a rajzok. Tudtam, hogy ez nekem mindig elő fog jönni, ezzel fogok valamit kezdeni. Gyerekkoromban, határozottan emlékszem, mindig olyan autót rajzoltam, amelyekben biztonságos volt utazni, és felszereltem őket mindenféle kutyával. Több közülük olyan volt, mint a kisbuszok, egy kis belső világítással, hogy ha ütközik, belül akkor is biztonságos legyen. Ez volt az egyik mániám, ezen kívül pedig a motorok, a német juhászkutya és az erős emberek lerajzolása. Apám izmos ember volt, mindig érdekelt a testnek ez a fajta szépsége. Nyilván anatómiai tudásom nem volt, de próbálkoztam.

Tizenkét éves voltam, amikor a moziban megnéztem a Gandhiról készült kétrészes filmet. Akkor az nagy hatással volt rám, és tudtam, hogy én is szólni fogok majd a világhoz. Úgy képzeltem el, hogy fogom a kezemben a mikrofont, és okosakat mondok. Kerestem mindig az eszközt, a formát ahhoz, hogy kialakuljon, milyen úton tudok szólni az emberekhez. Hála Istennek, ötvennégy éves koromra, azt gondolom, el is értem azt a mikrofont, és tudok bele beszélni. Ez nekem a képzőművészet.

Később, amikor már hazajöttem, elkezdtem a szobrok rajzolását, másolását Kiskőrösön, a Petőfi Sándor Műfordítói Szoborparkban. Minden tavasszal rajzolgattam. A saját próbálkozásaimból nagyon sokat tanultam, majd ezt követően találkoztam Szentandrásyval.

Hazajöttél, elkezdted dolgozni egy értelmiségi közegben, majd találkoztál Szentandrásy István festőművésszel. Hogyan találtad meg a mestered?

Véletlenül. Egyszer láttam őt a tévében, és azt mondtam, hogy az az ember kell nekem, tőle fogok tanulni, mert éreztem, hogy egyívásúak vagyunk. A véletlen úgy hozta, hogy pár hétre rá bekerültem Budapesten egy románoknak szervezett újságírói gyakorlati programba, ahol megismerkedtem egy újságírással foglalkozó roma idősebb értelmiségivel, aki észrevette, hogy rendszeresen rajzolgattam az órákon. Ő ismerte a mestert, és ő kötött össze minket, pont a születésnapján ismerkedtem meg vele. Vittem a mappámat, és attól kezdve tudtam, hogy a sorsunk elválaszthatatlan egymástól. Mondhatjuk azt, hogy ez egy karmikus találkozás volt. Elrendeltetett dolog. Művésznek lenni sors. Ez nem úgy működik, hogy az ember egy nap eldönti, hogy alkotóművész lesz, hanem egyszerűen valahogy ezt dobja a gép. Ezt akkor értettem meg, mikor Szentivel jobban megismerkedtem. Ahogy említettem, a születésnapján találkoztam vele, de nem volt olyan jó, mert a nagy találkozások meg tudják döbbenteni az embert.

Egy mester és tanítvány közötti viszony alakult ki abban a pillanatban, hogy megláttuk egymást. Kinyitottam a Kossuth Klub ajtaját, és ott volt velem szemben kb. harminc méterre. Meglátott, rám nézett, és csak intett a kezével, hogy menjek. Felismert, pedig soha nem találkoztunk. Ez döbbenetes volt. Tudta, hogy megyek, mert szóltak neki, de engem ez mégis erősen megérintett. Azt hiszem, a tudástól ijedtem meg. Megköszöntem neki, hogy tanulhatok tőle, de Ő azt mondta, hogy „ne köszöngessed, komám, mert én bottal fogom ütni a hátadat”. Válaszoltam neki, hogy el is várom. Soha nem szerettem azokat a mestereket, akik így „hímezgettek”, „hámozgattak” vagy éppen agyondicsértek. Én mindig azokat a tanítókat kedveltem, akik, mint a zen mesterek, bottal ütik az ember hátát. Bírtam mindig a kritikát, ahogy a mai napig bírom.

A tudástól ijedtem meg és attól a felelősségtől, amit abban a pillanatban rám rakott. Öt perc eltelte után már mindenkinek úgy mutatott be, hogy „itt van a tanítványom”. Aztán közölte velem, hogy holnap nem mész suliba, jössz és bemutatlak mindenkinek a Cholitól (Choli Daróczi József, magyarcigány író, költő,

műfordító, pedagógus, népművelő, újságíró – a szerk.) kezdve a Kovács Jóskaig (Kovács József Hontalan, roma származású költő, újságíró – a szerk.). Egy egész napon át csavarogtunk, és mindenkinek bemutatott mint a tanítványát.

Érzem a szavaidból, hogy nagy hatással volt rád az első találkozás és a vele eltöltött első nap.

Igen. Azt érdemes tudni, hogy Szentandrassy nagyon kevés embert tudott elviselni maga körül, rettenetesen nehéz ember volt. Alig lehetett kijönni vele, de mi húsz évig el tudtuk viselni egymást. Én azt gondolom, ha valódi kapcsolatokat alakít ki az ember, tehát közel engedi a másikat magához, akkor önkéntelenül feltárulnak olyan történetek, energiák, amiket tudnod kell kezelni ahhoz, hogy a tudás birtokában legyél.

Milyen szerepet játszott Szentandrassy István az életedben? Most nagyon erős jelzőket használsz, látszik, hogy volt hatása, de milyen? Hova tudod ezt helyezni?

Az elején, amikor már kezdtünk összecsiszolódní, elkezdtünk dolgozni, vittem fel a rajzokat, minden hétvégén találkoztunk. Kiskőrösön éltem továbbra is, onnan jártam fel hozzá, ott aludtam nála, pénteken elindultam, vasárnap este jöttem haza. Ha éppen nem volt kezelése, szabad volt a hétfője, akkor ő jött le hozzám. Pár hónapon belül úgy néztem fel rá, mint az édes bátyámra. A mai napig nem tudom megélni úgy senkivel a baráti viszonyt, ahogy ővele. Mikor volt pénzünk – vagy neki volt pénze, vagy nekem –, azt mindig elosztottuk egymás közt. Mindig úgy köszöntünk, hogy egymás tenyerébe csaptunk, közben pedig a tenyerébe nyomtam egy tízest, vagy ő az én tenyerembe egy húszast. Megosztottuk mindig mindennünket, egészen addig, amíg már egyre több pénzünk volt. Egy gyönyörű és igazán tiszta kapcsolat alakult ki kettőnk között.

Mi történt közben a magánéleteddel? Dolgoztál, volt egy mestered, tanultad a művészeted, de harmincéves felnőtt férfi voltál. Alapítottál új családot?

Az iskolában megismerkedtem egy pedagógus hölgygel, akivel tizennyolc évet együtt éltem. Én nem jártam iskolába, viszont amikor összejöttünk, ő már két diplomával rendelkezett, gyógypedagógus és gyógytestnevelő végzettsége is volt. Nagyon szeretett tanulni, és további három diplomát is szerzett, amiben

én is aktívan részt vettem. Együtt készültünk fel a vizsgákra. Én is megtanultam a tananyagot, és visszakérdeztem tőle. Nagyon sokat tanultam tőle azáltal, hogy együtt készültünk. Az újságíróiskola mellett olyan programokat tudtunk kitalálni közösen, amik később jó gyakorlattá váltak. Együtt jártunk különböző intézményekbe előadásokat tartani. Ő volt a szakmai tudás, én meg az intuíció, amit magammal hoztam, és az életem során megtanultam. Nagyon jól működünk együtt tizennyolc éven keresztül.

Az elmúlt húsz évben milyen fejlődésen mentél át a művészetekben és a magánéletedben? Hogy foglalnád össze?

Soha nem nyomultam, nem akartam sikereket magamnak, soha nem akartam karriert, próbáltam rendszeren kívül maradni. Nem akartam díjakat magamnak, nem kerestem a lehetőségeket, mégis, miközben alkottam, jöttek hozzám galeristák, hogy rendszeresen dolgozzak nekik. Fix fizetést adtak volna, de én mindig meg akartam tartani a szabadságomat. Ez kell nekem. A művészetben tudnom kell úgy lélegezni, olyan állapotban maradni, amit a festészet megkövetel tőlem. Hála Istennek, ez működik.

Mit jelent számodra ez a szabadság? Volt egy párod, egy mestered, és mindketten ott voltak melletted, támogattak, de neked is alkalmazkodnod kellett hozzájuk, és a munkád is követelt Tőled napi szintű fegyelmet. A szabadságodat hogyan érintették mindezek?

Nem véletlenül nem lett gyerekünks az akkori párommal. Ő mint iskolai vezető, napi szinten tette a dolgát, nagyon sok teendője volt. Nálam a festészet volt a középpontban. Gyakorlatilag csak este találkoztunk. Klasszikus értelemben sikeres embereknek számítottunk. Az volt a dolgom, hogy csak fessek, neki pedig az, hogy iskolában tanítson. A Szentinek meg az, hogy barátok legyünk, a bátyám legyen, és együtt elmélkedjünk. Mikor meglátogattam, órákon keresztül beszélgettünk, sőt olykor hajnalig. Egy óra beszélgetés vele megfelelt egy egyetemi kurzusnak. Aki ismerte, tudja, hogy ő egy gondolkodó ember volt, és számomra ez az életforma mindig szükséges volt. Megadta mindenkinek a környezetemben.

És mit tartasz fejlődésnek?

Nem tudom, csak ilyen közhelyeket tudok mondani. A nyitottságomat a világ felé. Én soha nem akartam kultúrgettóban létezni. Időközben

megismerkedtem a roma elittel, és kapcsolódtam hozzájuk bizonyos helyzetekben. Ki kell mondjam, hogy néha kultúrgettóban vagyunk. Ma már így, ötvennégy évesen, tisztán látom, hogy mi, romák, olyan helyzetben vagyunk, amiből nagyon nehéz lesz kikeverednünk. Én nagyon nem szeretem azt, hogy napi szinten csak a roma identitásból induljon ki minden egyes mozzanatom. Nekem fontos volt mindig kitekinteni a világra, és holisztikusabban látni az embereket. Nem romaként gondolkodom elsősorban.

Ez mit jelent? Azt érzem, hogy nagyon szélsőséges tudsz lenni. Kettőseget érzek a szavaidban, akár még ellent is mondhatnak egymásnak a nézőpontjaid, és benned mégis harmónia van. Egyrészt autentikus oláh cigány családban nőttél fel, fontos számodra a roma kultúra, vissza akarsz adni valamit a közösségnek, van egyfajta erős társadalmi felelősségvállalásod. Másrészt ott van benned, hogy elsősorban nem romaként gondolkodol, hanem nyitott vagy minden másra, sőt ez a vágy erősen él benned.

Talán nem ragadok le egy-egy dolog mellett. Amikor összejöttem a gyógy-pedagógus hölgygel, akkor őt óva intették tőlem. Azt mondták neki, hogy vigyázz a Feróval, mert ez olyan csávó, hogy leszedi az élet fölét, és aztán „koccol” tovább. Ez részben igaz, de ez felszínes gondolkodás. Amikor megjelenek valahol, akkor egy dolgot beindítok, mondhatom azt, hogy katalizátora vagyok a folyamatoknak. Amikor látom már, hogy ez beindult, vagy éppen nekem már nincs benne dolgom, akkor tovább tudok lépni, nem ragadok le.

Akkor mit jelent neked a művészeted? Hiszen itt elköteleződöttél, ugyanakkor mégsem törekszel sikerre, mégsem törekszel karrierre, mindkettő mégis megadatott.

A művészetem a mindenem. Nekem a művészet a mindent jelenti. A lélegze-tem, a levegő, a szerelmem. Bele lehet szeretni a saját művészetünkbe, de én magába a művészetbe vagyok szerelmes. Ha meghallgatok egy jó minőségű jazz-zenét, én abban napokig tudok lebegni, és ez hat a festésetemre. A mindennapi minőségi művészet nélkül az ember lelke eltorzul. Ezt mindenféle túlzás nélkül mondom. Bocsánat a kritikáért, de ma az emberiség egy jelentős része valamiképp eltorzult létformában él, mert nincs meg a minőségi művészetnek az igénye sem bennük. A valódi minőségi művészet nem populáris, soha nem is volt az. Mindenféle nagyképűség nélkül ki kell mondjam, hogy érzem és értem a valódi művészetet, mert ebben élek. Nagyon nehéz a művészetéről beszélni, vagy arról az állapotról, arról a létformáról, amiben benne

van az alkotó. Nehéz szavakba önteni vagy körülírni. Már próbálkoztam azzal, hogy versekbe foglaljam, de inkább megfestem.

Jelent már meg versesköteted. Írsz is.

Enyhe túlzás írásnak nevezni, mert még helyesen se tudok írni. Nem tanultam meg, függetlenül attól, hogy sokat olvastam. Most már inkább hangoskönyveket hallgatok festés közben, és azok is erősen hatnak rám. Nagy hatással van rám Márai és Hamvas Béla is a mai napig. Utóbbi műveinek megértéséhez szerintem nem elég egy egész emberöltő. Valóban kiadtam egy grafikai kötetet, amihez írtam szógrafikákat. Szógrafikáknak neveztem el, mert nem tudom, hogy kell verset írni. Azt sem tudom, mi az, hogy vers. Bár nagyon sok verset hallgatok, most már egyre többet, de nem tanultam erről sem. Ezek általában kis szösszenetek a világ dolgairól. Nem individuális gondolatokat akarok írni, mert jó lenne már túllépni az énemem, és valami sokkal tisztább és magasztosabb dolgot létrehozni akár a festészetemben is.

Mi az, ami megmozgat téged a festészetben? Mondod, hogy túl akarsz lépni az énedem, magasabb célokat szeretnél meghatározni. Most mi az, ami lelkesít, ami miatt alkotsz?

Nagyon korán megkaptam azt a jelzőt, hogy „roma festő”. Én azonban soha nem festettem roma témákat, függetlenül attól, hogy a mesterem roma származású, és én is az vagyok. Most viszont már daczból festek tíz roma mítoszt, eredetmondát. Nem közismerteket, hanem azokat, amiket öreganyám mesélt, vagy amik bennem élnek. Ezen dolgozom most már egy éve, és bízom benne, hogy lassan be tudom fejezni. Ez lesz az életem egy nagy szintézise, összefoglaló története, amire egyfajta fináléként gondolok. Ha meg fogom tudni festeni abban a minőségben, amit én elképzeltem, akkor bátran oda merek állni Péli, Balázs János vagy Szentandrassy mellé. Mindennap ebben kellene lélegezni. Reggel felkelni, és késő estig vagy hajnalig ebben lenni. Nagyon sokat festek fejben, ami a vászonra kerül, az már csak a dolgok vége. Amikor lefestem a művem, addig már vízióim voltak, belső látomások, annyit festettem fejben. Ha ennek a tíz százalékát meg tudom jeleníteni, akkor az már jó. Többet szeretnék most ezzel a tíz képpel. Ha ezt befejeztem, akkor onnantól kezdve már csak ismételném magam. Minden művésznek van egy íve a pályafutásában, a nagy művészeknek is. A legjobb időszakban kijönnek a legjobb művek, és a többi már csak mellézköngye.

Ha most visszatekintesz, hogy látod magad férfiként? Fiatal férfiként, amikor visszajöttél Kiskőrösre más tervekkel, mint a tánc? Aztán más művészettel foglalkoztál. Hogyan befolyásolták ezek a férfi énedet, melyek azok az alapelvek, princípiumok, amelyek számodra fontosak?

Mindig jóképű „csávónak” tartottam magam. Soha nem volt problémám azzal, hogy én nem vagyok esetleg jó pasi. Abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy jó nők vettek körül, szerettek engem. Hála Istennek, a mai napig egy olyan párkapcsolatban élek, ahol szépen ki tudjuk egészíteni egymást, és ez így most jó. A roma embernél az ötvennégy éves kor olyan, mint a többségi társadalomnál a hatvannégy év. Hamarabb megyünk el ebből a világból. Az ember szakálla megőszült, reggel már nem pattan ki az ágyból, bizony, kínlódik a gravitációval. Ezeket tudomásul kell venni, hogy az ember izma fogy, az arca megváltozik, a szeme alatt a táskák megjelennek, megőszül, és már nincs benne az az erő. Ilyenkor teljesen átalakul minden, én is érzem magamon ezt a folyamatot.

Jó kérdés, hogy mitől férfi a férfi. Talán a határozottságom és a kitartásom egyes ügyek mellett, az tesz férfivá. Bárhogy is alakult az életem, én azért a tükörbe merek nézni, komolyan mondom.

És mit látsz benne?

Azt, akit gyerekként megismertem. Ugyanaz tudtam maradni. Megosztó személyiség vagyok, főleg az utóbbi időben, amióta a galériát vezetem, de korábban is ez volt a jellemző. A mai napig találgatják, hogy vajon milyen csávó a Feró. Ott vagyok pár éve az élmezőnyben, jelen vagyok már a közösségi média felületein, napi szinten szoktam posztolni mindenféle örületet. Ha tükörbe nézek, akkor egy Harlequin-figurát látok. A Harlequin-figura számomra egy „szabad bohóc”-figura, aki a körön kívül próbál mindig maradni. Az iskolában a traumatikus élményem mellett is átvettem az osztályban az egyik vezető szerepet. Úgy tudtam élni, hogy végigbohóckodtam a nyolc évet, de ezt imádták is. Én vagyok az a bohóc, aki megmondhatja a királynak, hogy bolond, és mégsem vágják le a fejét.

Mit látsz, hogy mi a dolga egy férfinak a mai világban, és mi a dolgod neked?

Egy férfinak mi a dolga a világban? Nem tudtam klasszikus családot alapítani. Én úgy képzeltem az életem, hogy ennyi idősen lesz már hat-hét unokám, négy-öt gyerekem, és ha hétvégén elmegyek bepiálni, akkor csak telefonálok valamelyik gyerekemnek, és jön értem autóval. Ehhez képest nagyon sok gyereket neveltem, ezek legyenek iskolai tanítványok, akiket táncolni tanítottam, vagy akiket a különböző iskolákban tanítottam, akár roma mentorként is. Nagyon sok gyerekem van, de igazából csak egyetlen egy, aki nincs is velem. Az előző páromnál volt egy fiú, akit nagyon sokáig neveltem, a mostani páromnál kettő gyerek van, egy fiú és egy lány, akikért, úgy gondolom, hogy megteszek mindent, amit a helyzet megkövetel. A hagyományos értelemben vett férfi családfő szerepét nem tudtam megélni. Egy férfinak a dolga, hogy családot alapítson, és a gyerekeit felnevelje. Apám ezt megtette, a testvéreim megtették, nekem más jutott, és nekem ez nagyon fájó pont, hogy én erre képtelen voltam. Fiatalon nem így képzeltem el a jövőmet. Sikeres festőművész lettem, ismer szinte az egész országot, de közben meg családom nincs. Hála Istennek, anyám még él, vele lakom a mai napig, és amíg ő velem van, addig úgy gondolom, teljes vagyok ebben a csonkaságban is.

És neked mi dolgod van még az életedben?

A galériával szemben kötelezettségem van és küldetésstudatom. Nekem most az a legfontosabb, hogy ezt a kezdeményezést szépen be tudjuk indítani, és amikor már én nem leszek, akkor is több évtizedig fenn tudjon maradni.

Van-e esetleg a romaságodból adódó plusz feladat? Mi a dolga egy roma férfinak?

Erre nincs válaszom. Nem kellene, hogy a romaság pluszterherrel járjon. Én nem kezelem magam roma férfiként a klasszikus értelemben, de közben nagyon is az vagyok. Magyarországon azon kevés roma közéleti ember közé tartozom, aki beszéli a nyelvet anyanyelvi szinten, és erre rettenetesen büszke vagyok, ezt fontosnak tartom. Roma férfi vagyok, ismerem az anyanyelvem, ismerem az emlékeket, szóval kötelességem őrzőnek maradni. Ez legyen az őseim emléke, legyen a Péli-iskola, legyen Szentandrassy, legyen apám emléke, a családomé, az anyámé. Azt látom, hogy az utolsó generáció vagyok. Ezt is, szerénytelenül, ki kell, hogy mondjam. Az utolsó generáció vagyok, aki még valamit meg tudott őrizni a cigányság értékeiből.

Ha visszatekintesz az életedre így, ötvennégy éves sikeres festőként, vagy ha arra az időszakra gondolsz, amikor harmincévesen sikeres táncos voltál, melyek számodra a szép emlékek? Mi az, amit lehetett volna máshogy is csinálni, amit esetleg ma már máshogy is csinálnál?

Klasszikus értelemben nem vagyok sikeres. Nem tudtam igazi családot alapítani, nincsen házam, vagyonom. Semmim sincs, amit egy tisztességes átlagember fel tud mutatni. Azonban ott van a művészetem és a művészi szabadságom, ami a legtöbbet éri számomra.

Nem tudom, ha újból kezdhethném, másképp csinálnám-e, de szerintem nem. El sem tudtam volna képzelni másképp az életem. Azt gondolom, hogy egy művészemberhez nagyon sok türelemre van szüksége egy asszonynak. Tíz év múlva hatvannégy éves leszek, az már a nagypapakor. A lányom is harminnégy éves, de nem velem él. Attól félek, hogy egyedül maradok. Hál' Istennek, sokan szeretnek, de ha napi szinten gondoskodni kellene egy öregemberről, azt nem tudom, hogy ki fogja majd csinálni. Ezekre azért már gondolok, próbálok felkészülni, mert gyorsan elszáll az a tíz év. Nagyon röpké idők ezek. Szóval nem tudom, mit csinálhattam volna másképp, de egy biztos: a művészet nekem nagyon sokat adott.

Megérte?

Meg, persze. Nagyon megérte. Tizenhat éves koromban ismertem fel, hogy valami történt velem, ami nem „normális”. Felismertem magamban a művészetet, de akkor ezt még nem tudtam megfogalmazni. Ma már, visszatekintve ezekre a helyzetekre, nagyon megérte. Végig tudtam csinálni, és még itt van ez a tíz kép. Ha ezt is végig tudom csinálni, és az általam elképzelt minőségben, akkor teljes lesz a kép. Soha nem akartam nagy festő lenni. Én jó festő akartam lenni. Mindig a legnagyobbakhoz mértem magam, de azt gondolom, hogy ezt így illik, és így is kell mindannyiunknak. Szóval ezek nem elérhetetlen célok, mert mindannyian emberek vagyunk, Picasso is ember volt, Leonardo is. Mindegyikük belehalt, mindannyian belehalunk, de azt az időt, amíg nem halunk meg, azt úgy kell csinálnia az embernek, hogy mindig teljes legyen. És ez a szuper.

Köszönöm szépen.

Én köszönöm.

Dr. **Ökrös** Oszkár

jogász, az Agrárminisztérium
nemzetközi kapcsolatokért
felelős helyettes államtitkára

Nemzetközi jogász, 2022-óta az Agrárminisztérium nemzetközi kapcsolatokért felelős helyettes államtitkára. Ezt megelőzően az Igazságügyi Minisztérium európai uniós ügyekért felelős államtitkára volt. Pályafutását szakmai tanácsadóként kezdte az Európai Parlamentben, majd a Miniszterelnökségen és az Igazságügyi Minisztériumban töltött be vezető beosztást. Tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán végezte. Házas, két gyermek édesapja.

„...önmagában szerintem annak is van előítéleteket lebontó értéke, ha valaki romaként nem roma ügyekkel foglalkozik.”

Keveset olvasni veled kapcsolatban arról, hogy elkezdted-e és műveltet-e a családi hagyományokat, zenéltél-e. Arról azonban többet, hogy nemzetközi jogász lettél, aki nem melleleg helyettes államtitkár is. Hogy jut el az ember egy muzsikusz cigány családból a közigazgatás csúcsára?

Foglalkoztam zenével, azt nem lehet megúszni nálunk. Zongorázni tanultam hat évig, aztán a középiskola alatt hivatalosan abbahagytam, de ahogy lenni szokott a kamasz gyerekeknél, akkor kezdtem el igazán zongorázni, amikor már nem volt kötelező. A gimnázium után a jogi egyetemre felvételiztem, és közvetlenül az egyetem után megkaptam egy gyakornoki helyet Brüsszelben, az Európai Parlamentben. A gyakornoki program után állandó tanácsadó pozíciót kaptam, és Járóka Livia mellett kezdtem el dolgozni. A brüsszeli években teljesen kimaradt az életemből a zongorázás. A feleségemmel költöztünk ki, aztán jött az első gyerek, aztán a második, akik itthon születtek, mert jobban megbíztunk a hazai orvosokban. 2014-ben volt a fordulópont az életünkben. Az Európai Parlamentben ötévesek a kormányzati ciklusok, a magyar kormányzati ciklus négyéves. Húszévente esik egybe a két választás, és egy ilyen kivételes év volt 2014, ráadásul itthon egy új Európai Unió Ügyekért Felelős Államtitkárság jött létre, ahová kaptam egy felkérést. 2007-ben mentünk ki, és hét év pont elég volt a külföldi létből, így hazaköltöztünk 2014-ben. Elkezdtem dolgozni az államtitkárságon, aztán folyamatosan haladtam előre.

Köszönöm, hogy összefoglaltad röviden a gyerekkorodtól a jelenig a történeted, de ne szaladjunk ilyen gyorsan előre! Hiszen azért érdekes, hogy egy olyan családból származol, ahonnan világhírű zenészek kerültek ki. Zongoráztál, zenész családból érkezel, mégis jogász lett belőled. Nem egy tipikus élettörténet.

Így van. A zenével a családban úgy érdemes foglalkozni, ha az ember igazán magas szinten űzi. Édesapám Kossuth-díjas művész volt. Nem mondták nekem, hogy kisfiam, hagyd inkább abba, mert nem megy jól. A zongorázás nem ment rosszul, de abba az irányba terelgettek, hogy ha a tanulás jól megy – és hála Istennek jól ment –, akkor abba fektessenek több energiát. 1994-ben, amikor 6. osztályos voltam az általános iskolában, akkor indult kísérleti jelleggel hatosztályos évfolyam az Eötvös József Gimnáziumban, ahova felvételt nyertem. Onnantól kezdve végképp át is helyeződött a hangsúly a tanulásra.

A család mit szólt hozzá?

Örültek neki. Az én esetemben ez így volt természetes. Az öcsémnél az volt természetes, hogy muzsikus lett, hegedűművész. Ő viszi tovább a családi hagyományt.

Volt olyan személy vagy ismerős a közösségében, aki a tudományos vagy szakmai eredményeivel tudott előre jutni? Voltak példaképeid a tanulásban?

Sokan azt gondolják, hogy a zene a romáknak a vérében van. Kézbe kapják a hangszert, aztán már tudnak is zenélni, de ez nem így van. A muzsikusoknál fegyelmezettebb, kötelességtudóbb embereket nem ismerek. Szóval a mi közegünkben közismert, hogy egy muzsikus mennyi munkát tesz bele a tanulásba és a fejlődésbe, hogy sikeres legyen. A külvilág nem mindig látja az elvégzett munkát. Leginkább a sportolókhoz tudnám hasonlítani a zenészeket. Azt gondolhatnánk, ha valaki tehetséges focista, akkor nem is kell pluszmunkát vállalnia, azonban a zenéhez hasonlóan a sport is sok lemondással, a szabadidő feláldozásával és rengeteg gyakorlással jár. Nagyapám szigorú szabályok szerint vezette végig édesapámat a zenei pályán, ez rendkívüli fegyelmet követelt. Ahhoz képest jogásznak lenni, azt is mondhatnám, hogy egy lazább dolog.

Miért pont a jog? Elég jó, mondhatni az ország legjobb középiskolájában tanultál, és jó eredményt értél el, lehettél volna bármi más is, ha szeretted volna.

A felvételi idején sokat gondolkodtam a történelem szakon. A mai napig szeretem a történelmet, és a jogra is a történelem volt a felvételi tárgy. Sokáig hezitáltam, de végül azért döntöttem a jog mellett, mert azt gondoltam, hogy aki történelem szakon végez, az történész lesz, aki jogász szakon végez, az meg bármi lehet még az újságírótól a politikuson át, akár még történész is. Időt nyertem magamnak a szakmaválasztással kapcsolatban ezzel a döntéssel. Mikor bekerültem a jogi egyetemre, ott megismerkedtem a különböző szakterületekkel, és úgy éreztem, hogy egyik hazai – vagy úgymond belső jogi terület – sem az, amivel egy egész életen át foglalkozni szeretnék. Voltam gyakornok ügyvédi irodában, kipróbáltam magam több helyen is, de mivel a történelem,

a nemzetközi politika és az Európai Unió érdekelt nagyon, ezért a nemzetközi jog lett a kiemelt érdeklődési területem. Ebből következett, hogy Brüsszelben valamelyik uniós intézményhez próbáljak meg bejutni és tapasztalatot szerezni.

És hogy sikerült eljutni Brüsszelig? 2007-ben végeztél, nem sokkal azután, hogy 2004-ben csatlakoztunk az EU-hoz. Kevés olyan szakember volt, aki gyakorlati tapasztalattal rendelkezett az európai jogi folyamatokkal kapcsolatban. Az egyetem után viszont egy gyakornoki lehetőséggel Brüsszelben próbáltál szerencsét.

Különböző gyakornoki pályázatokat hirdettek meg az EU Tanácsnál és az Európai Bizottságnál, de az Európai Parlament volt az, ahova sikerült bejutnom. A családom is örült a sikeremnek, aztán rájöttek, hogy ez azt jelenti, hogy egy évben kétszer, nyáron és karácsonykor fogunk találkozni. A gyakornoki időszak fél év volt, utána kaptam egy állandó szerződést, amihez előnyt jelentett, hogy volt már a hátam mögött fél év gyakornoki tapasztalat. Ez idő alatt megismerhettek, és láthatták, milyen teljesítményre vagyok képes. Mindenkinek azt javasolnám, ha van lehetőségük, jelentkezzenek gyakornoknak már az egyetemi évek alatt is, próbálják ki magukat, és gyűjtsenek tapasztalatot. Derítsék ki, hogy mi az, ami érdekli, és mi az, ami nem érdekli a szakmán belül őket, és ezután lehet megalapozott döntést hozni.

A családtól való távollét nem volt könnyű, de a hosszú nyári szünet és az, hogy nem voltam egyedül, sokat segített. Az egyetem alatt megismerkedtem a feleségemmel, aki az állandó szerződéseim idején már velem tudott lenni Brüsszelben. A következő évben jött az első baba, ekkor huszonhét éves voltam. Visszatekintve erre az időszakra, a huszonhét éves kor ideális volt a gyermekvállalás szempontjából, se nem túl késő, se nem túl korai. Nyilván ez annak is a függvénye, hogy ki mennyire érzi biztonságosnak az egzisztenciáját.

Az egyetemi csoporttársaim vagy a középiskolai barátaim közül ketten-hárman voltunk, akiknek egyszerre született gyermekük, ráadásul mindenkinek az első.

És azért kell találni egy olyan partnert, egy nőt, akivel el tudod képzelni a családalapítást.

Igen, ebben a tekintetben nekem nagyon nagy szerencsém volt. A gyereknevelésben a kisebb hétköznapi helyzetektől a nagyobb horderejű döntésekig teljesen egy irányban gondolkodunk a különböző háttér ellenére, olyan természetességgel, mintha előre megbeszéltük volna.

És mit lehet tudni a párodról?

Nem roma nő, aki angol szakot és külkereskedelmi főiskolát végzett. Egy külkereskedelmi cégnél dolgozott, amíg babát nem vállaltunk. Otthon volt a kislánnyal, aki most már gimnazista nagylány. Utána három év különbséggel megszületett a kisfiunk, így a kétszer hároméves otthonlét alatt le is telt a brüsszeli tartózkodás. Amikor hazajöttünk, akkor ő is a közigazgatásban helyezkedett el. Jelenleg a Honvédelmi Minisztériumban dolgozik.

Mit szólt a család ahhoz, hogy nem roma nőt vettél feleségül?

A baráti társaságomat és az ismeretségi körömet figyelembe véve erre számítottak. Egyébként már két-három generációval ezelőtt is előfordult a családban vegyes házasság. Távoli rokonokról is meséltek a szüleim, akiknek nem roma volt a párja, és ezekből a kapcsolatokból gyermekek is születtek.

Térjünk vissza a szakmai előrehaladásodhoz! 2014-ben hazajöttetek, és elkezdtétek dolgozni a közigazgatásban, ráadásul roma férfiként, nem roma ügyekben.

Mindig fontosnak tartottam, hogy a roma ügyekkel értelmiségi roma fiatalok is foglalkozzanak, de önmagában szerintem annak is van előítéleteket lebontó értéke, ha valaki romaként nem roma ügyekkel foglalkozik. Neil de Grasse Tyson egy fekete amerikai csillagász, ő újította fel most a *Kozmosz* dokumentumfilm-sorozatot, amit régen Carl Sagan, az egyik legnagyobb amerikai ismeretterjesztő készített. Önmagában az, hogy megjelenik egy igazi New York-i fekete, aki csillagászatról és fizikáról beszél, szerintem minden előítélet-csökkentő programnál önmagában többet ér. Nem mondja, hogy fekete, csak meglátod, és tudod, hogy az, de olyan témáról beszél, ami „a feketétől” nem volt megszokott.

Mesélte, hogy egyszer összefutottak valamelyik polgárjogi alapítvány munkatársával, és a következőről kérdezték:

- Te tényleg a Harvardon vagy ösztöndíjas?

- Igen.

- Milyen szakra jársz?

- Csillagászat, asztrofizika.

- Nem teheted ezt meg a saját közösségeddel, hogy az intellektusod hülyeségekre fecsérled, amikor szükség lenne arra, hogy a közösségben végezz munkát! – mondták neki.

Ez a megjegyzés nagyon bántotta őt. Gyerekkora óta a csillagászat érdekelte, és ezzel szeretett volna foglalkozni, viszont nagyon bántotta, hogy ilyen visszajelzést kapott a közösségtől.

Egy alkalommal, amikor már az egyetemen dolgozott PhD-hallgatóként, a professzora helyett ő ment be a CNN-be nyilatkozni. A 70–80-as években nem volt mindennapi, hogy egy fekete csillagász nyilatkozik egy égi jelenségről.

Az adást követően elkezdtek égni a vonalak. A telefonálók között volt az az alapítványi vezető is, aki pár éve még megróttta, hogy ilyen hülyeségekkel foglalkozik. A telefonbeszélgetésben bocsánatot kért tőle, és bevallotta, hogy egész életében akkor hallott először főműsoridőben egy feketét nyilatkozni olyasmiről, ami nem függ össze azzal, hogy ő fekete.

A képernyőn megjelenő tudományos szakember bőrszíne letagadhatatlan. Annak, ha Európában egy roma, aki tipikus rasszjegyekkel rendelkezik, de nem abban a szerepben jelenik meg, mint amit a többségi társadalom vél a roma közösség tagjairól, valóban van hatása az előítéletek leküzdésére?

Azt gondolom, és az a tapasztalatom, hogy természetesen látszanak a rasszjegyek, de akit nagyon érdekel a származásom, az nemcsak a külsőt nézi, hanem a nevet is. Nyilván az emberben vannak sztereotípiák, és ha azzal ellentés a viselkedés, a megjelenés, amivel találkoznak, akkor utána a legerősebb rasszjegyeket is fejben visszabontják, és meggyőzik magukat: „ő nem lehet roma”. Ha nem illik bele az általuk kialakított képbe, hiába „ordít róla”, hogy roma, akkor is azt akarják hinni, hogy biztos nem az. Ezzel a névvel meg ezzel a kinézettel, nem? Van olyan helyzet, hogy én mondom valakire, mikor nem romával beszélgetünk, hogy „ne hülyéskedjél már”.

Nem roma feleséged van és két gyermeked. Nem a tipikus roma muzsikus családi életet élitek, ha jól gondolom, hiszen közigazgatási vezető vagy. Egy elit muzsikus családból származol, ahol a zene és a kávéházi cigányzenei kultúra mindennapos volt. Milyen megélni a saját családotban a romaságod, mikor ezek már – az eddig hallottak szerint – nem feltétlenül jellemzők a napi rutinodban?

Én azt gondolom, hogy nekem természetes. Egy érdekes kérdés az, hogy a gyerekeim miként élik meg a romaságukat. A feleségem családja szeret engem, és én is szeretem a családját. A családom szereti a feleségem, és ő is szereti a családomat. Gondolhatnánk, hogy a vegyes házasság miatt a gyerekekben lehet kettősség, hogy az egyik családban így viselkednek, a másokban meg úgy viselkednek. Tudják, hogy itt muszáj lesz zongorázni meg énekelni, meg itt csípősebb lesz a kaja. Számukra ez természetes, hiszen ebben nőnek fel.

És milyen hangszeren játszanak?

A lányom zongorázik. Nála most jött el az a korszak, ami nekem is, amikor a gimnáziumot elkezdtem. Tizennégy éves, szeptember óta francia tagozaton a József Attila Gimnáziumban tanul. Brüsszelben járt óvodába, ott franciául beszélt. Miután hazajöttünk, nem használta a nyelvet, de ezt a tudást gyorsan fel lehet frissíteni. Ő elvileg abbahagyta a zongorázást, viszont ennyit még soha nem láttam gyakorolni. Szerintem azért, mert már nem kötelező, és így azt csinál, amit szeretne. Nála most jött el ez a korszak.

És a fiad?

Ő azt kérte, hogy most várjunk egy kicsit a zenével. Focizni szeretne. Szerintem lesz tehetsége a sporthoz. Az egy fontos tanulság az én saját életemből, hogy a zene mellett – mindegy, milyen gimnáziumba vagy egyetemre jár –, tanuljon nyelveket, sportoljon, és ne hagyja abba.

Szerintem nagyon fontos, hogy tanuljon zenét mindenki, olyan hangszeren, amin szeretne. Ebből a szempontból az én példám, meg a lányom példája is azt mutatja, hogy jobb egy picit nagyobb szabadságot adni, mert a zene nem arra való, hogy abban valaki a fegyelmezőkészségeit kiélje, hanem az a cél, hogy a gyerek élvezze, hogy megtanuljon valamit, amit szeret. A fiamat

ismerve azt gondolom, hogy ő később erő típus. Ő is el fog kezdeni zenélni, de még van benne egy kis „csak azért sem” érzés.

Milyen hangszer lesz az övé?

Azt szeretném, hogy zongorázzon, mert az a hangszer sokoldalú, és gyorsabban jönnek a sikerek. Vonóshangszeren tényleg az kezdjen játszani, aki komolyan szeretne a zenével foglalkozni, mert az egy nagy kihívás. Gyorsan el tudja kedvetleníteni az embert, ha már régóta csinálja, és a hangszer még mindig csak nyekereg.

Szeretnék egy másik témakörre áttérni. Az interjúkötet sikeres roma férfiakról szól. Mikor meghallod ezt a kifejezést, hogy sikeres roma férfi, akkor neked mi jut eszedbe?

Roma férfi? Jó kérdés, főleg ebben a kontextusban. A férfiről is lehetne „lökni a sódert” nagyon sokáig, meg a romáról is. Így együtt azonban ezen tényleg el kell gondolkodni. Automatikusan egy kötöttebb szerepet társít hozzá az ember. Nyilván nemcsak a romákra jellemző a hagyománytisztelet, hanem minden tradicionális társadalomra. A napokban találkoztam egy olyan statisztikával, amely azt mutatta, hogy a hagyományos családmódelhez melyik nemzet ragaszkodik leginkább. Tehát ahhoz, hogy a férfi a családfenntartó és a nő ne dolgozzon. Leginkább a svájciak ragaszkodnak ehhez. Náluk meg is vannak az anyagi alapok, hogy ezt megcsinálják. A romáknál anyagi biztonság nélkül is erőteljesebben jelen van ez a hozzáállás. Én nem hiszem, hogy nagyon sok roma férfi él azzal a lehetőséggel, hogy apaként a gyest vagy hasonlókat igénybe vegyen.

Világot látott ember vagy, találkoztál olyanokkal, akik férfiként otthon maradtak a kisgyerekekkel. Bevállalnád?

Hogy elmenjek babázni? Láttam a feleségemen, hogy nemcsak pszichésen, hanem fizikailag is megviseli, mert a gyerekek körül sok a tennivaló és nagy a tét. Ott rögtön kapod a visszajelzést.

Mitől férfi a férfi? Milyen elvárásokat társítasz a férfi léthez? Van előtted minta, és Te is minta vagy a fiadnak. Hogyan tudod megélni nap mint nap ezt a roma férfi létet? Gondolkodtál-e valaha azon, hogy jó roma férfi vagy-e vagy nem?

Amikor már az ember ezeket a dolgokat megkérdőjelezi, meg elgondolkodik, akkor ott már valami zavar van, tehát az egy jelzés. Az a jó, amikor természetesen jönnek a dolgok. Hallok sok helyről, hogy ezekből a szerepfelfogásokból konfliktusok, viták adódnak a családokban. Nyilván minden kapcsolatban kell csiszolódni. Én is elfogadom – nemcsak elméleti síkon, hanem ténylegesen megértve –, hogy az életvitel, az anyagi biztonság, a karrierépítés és még sok minden miatt a feleség is dolgozik. Százötven éve biztos nem így lett volna. Ugyanakkor a feleség is elfogadhatja, hogy ha az apa, a férfi az erősebb – és nem csak fizikálisan –, akkor ő a családfenntartó, a védelmező, a jó értelemben vett családfő, ami nem öncélú parancsolgatást vagy basáskodást jelent. Aki kívülről nézve azt gondolja, hogy hú, a romák micsoda patriarchális társadalom, az még nem veszekedett cigányasszonnyal, azt garantálom. Valójában a nők a főnökök, ez teljesen egyértelmű.

Egy delegációval voltunk Szamarkandban, Üzbegisztánban, ahol a szovjet idők után egyre inkább újra teret nyer az iszlám vallás. Csak egy érdekes epizód az útról. Szamarkandban nagyon-nagyon szűk utcák vannak, és sokszor nem tudja az ember, hogy előtte, a sarok mögött, van-e valaki vagy nincs. Nem lehet belátni ezeket az utcákat. Nem lehet tudni, látják-e őt vagy sem. A történet szempontjából ez fontos részlet. Üzbegisztánban egy tradicionális házaspár esetében a férfi elől megy, a nő pedig szépen követi akkor, ha mások látják. Ők nem tudták, pontosabban nem látták, hogy mi is ott vagyunk, és egy szűk ajtón véletlenül egyszerre léptek be, tehát nem engedte előre a férfi a nőt. Huszonévesek lehettek, nagyon fiatal pár, de házaspár voltak, a nő csadort viselt. Véletlenül összeütköztek, meglökte a vállával a fiú a lányt. A lány olyan pofont adott a fiúnak, akkorát csattant a fején, hogy nekiesett a falnak. Ezt más előtt nyilván nem csinálta volna meg, de egy kis bepillantást engedett abba, hogy amúgy egymás között ez van.

Te már nem egy archaikus, hagyományőrző, hanem modern muzsikussal jársz. Mennyire sajtószokott ez a roma kultúra a kávéházi cigányzenével meg a komolyzenével együtt? Mennyire tűnik távolinak, amit gyerekkorban láttál?

Ez egy hullámmozgás, nyilván, amíg édesapámon keresztül jobban benne voltam, akkor hetente, kéthetente elmentünk, hallgattunk valakit, láttunk előadást, hallgattunk tévé- vagy rádiófelvételt. A zene azóta is jelen van az életünkben. Édesapám öt éve meghalt, akkor a lányom kilencéves volt, a kisfiam meg hat. Annak ellenére, hogy még kicsi gyerekek voltak, amíg a nagypapájuk

élt, együtt tudtak a zenével foglalkozni, tehát az ő életüknek is a része ez az emlék, ismernek nótákat, felismerik, melyik muzsikus kicsoda. Nyilván azért, mert továbbra is figyeljük a muzsikus cigányokat, jelen van ez az életünkben, megvan a kapcsolat a zenészekkel, ez nekik is teljesen természetes.

Ilyen fiatalon nagyon sok mindent értél már el. Mégis mi az, ami számodra a sikert jelenti? Sokszor azt tapasztalom, hogy dolgozunk, csináljuk a dolgunkat, családunk van, hazamegyünk, neveljük a gyereket, és ezek után nem úgy nézünk bele reggel vagy este a tükörbe, hogy „de sikeres vagyok”.

Igen, sajnos ebben teljesen igazad van, egyetértek veled, hogy az ember nagyon gyorsan hozzászokik bizonyos élethelyzetekhez. A Miniszterelnökségen és az Igazságügyi Minisztériumban elég gyorsan, félévente vagy évente volt előrelépési lehetőségem. Két-három év nagyon gyorsan eltelt, így visszatekintve. Most, mikor visszagondolok arra, hogy osztályvezetőként mit gondoltam arról, ha kineveznek valakit államtitkárnak, akkor azt hittem, az illető három méterrel a föld fölött lebeg. Amikor az ember maga kerül olyan helyzetbe, akkor persze megtiszteltetés és egy nagyszerű visszajelzés a munkájára, de két hét múlva ugyanolyan teljesen természetes életérzés, és csupán a szakmai terheket, a leterheltség növekedését érzi. A szakmai sikerek csak rövid momentumok. Persze van azért egy-egy olyan konkrét dolog, amire vissza lehet nézni, és amire visszanézve azt tudod mondani, hogy ez azért van, mert azt én találtam ki, vagy én csináltam. A családi életben azonban sokkal folytonosabb ez az érzés, mert ott az ember a gyerekekkel úgy van, mint Dagobert bácsi a mesében az aranyakkal. Kinyitja a kincseskamrát, úszik az aranyak között, és szórja, lubickol benne. Szeretek beszélgetni a gyerekekkel, de ami a legélvezetesebb, amikor hallom, ahogy ők egymással beszélgetnek, amikor valamiről bölcselkednek, vagy a nagyobb okítja a kisebbet.

Ha jól ismerem a muzsikus cigányok családi életét, akkor szerencsére nem a hátrányos helyzetű roma családok élete volt jellemző rátok. Nem panaszkodhatsz a szülői háttérre, de mi motivált, mi vitt előre ebből a helyzetből?

Az, hogy ezt fenn kell tartani vagy adott esetben meg kell ugrani, mert azért az emberben nyilván benne van, hogy amit ő megkapott gyerekkorában, azt szeretné a gyerekeinek is biztosítani. A karrierválasztásokkal

kapcsolatban azt gondolom, hogy a mostani fiatalokban, középiskolásokban vagy egyetemistákban azért felmerül, hogy olyasmivel tudjanak foglalkozni – meg sokakat ez befolyásol elég keményen –, ami a vágyott anyagi biztonságot lehetővé teszi. Németországban vagy Angliában megvan az a biztonság, hogy ha valakit valami érdekel, akkor azzal foglalkozik, és meg fog tudni élni belőle. Nem lesz milliárdos, de meg fog tudni élni. Erre a szintre kellene eljutni majd.

Visszagondolva az elmúlt időszakra, sok-sok döntést hoztál. Az elején a szülők segítségével. Már tizenkét évesen született egy döntés, hogy nem a zene lesz a fő cél az életedben. Aztán azt kellett eldöntened, hogy merre menj tovább, a történelem vagy a jog irányába. A párválasztáshoz – habár az bonyolultabb kérdés – szintén a Te döntésed is szükséges volt. Ezek mind olyan döntések, amelyek befolyásolják az ember életét. Több választási lehetőség van, ami akár sikerrel is kecsegtethet. Ha visszanézel eddigi életutadra, hogy látod, van-e olyan nem választott lehetőség mögötted, amire azt mondanád, hogy ebben is volt ráció, ki kellett volna próbálni? Van-e valamivel kapcsolatban ilyen érzés benned?

Őszintén mondom, hogy nincs, és szerintem azért nincs, mert ezekre az ember annyira természetesen érez rá, mintha nem is döntés lenne, hanem fejlődés eredménye. Én nem feltétlenül akartam gimnáziumba járni, hanem javasolták, hogy próbáljam meg. Megpróbáltam. Amikor sikerült a felvételi, akkor mentem. Ugyanez volt a brüsszeli gyakornoki program után is, illetve ott ajánlottak ezt-azt. Amikor hazaköltöztem, az állásinterjúra, amiből végül az a pozíció lett, amiből később államtitkárrá neveztek ki, el se akartam menni, vagyis aznap döntöttem el, hogy jó, elmegyek, beszéljessünk. Annyira természetesen alakult minden, hogy nem volt másik opció, amit az ember feladhatott volna.

Áttekintve a saját korosztályodat, illetve azokat, akikkel felnőttél, mennyire más a te utad, mint a kortársaidé, barátaidé?

A muzsikuskoknál teljesen egyirányú utak vannak, és ez a zene. Utána ebből nem tudnak vagy nem akarnak kilépni, akkor sem, ha lenne tehetségük és képességük más irányba is elindulni. Nem azt mondom, hogy nekik feltétlenül nincs bátorságuk, hanem inkább azt, hogy talán a szüleik nem voltak

elég rugalmasak, elég nyitottak arra, hogy felismerjék: van, lehet másik út is. Mondok egy példát, de nagyon-nagyon sok ilyen példa van. Vannak olyan tradicionális muzsikus családból érkező emberek, akik szintén zenészek, de amihez igazán affinitásuk meg tehetségük lenne, az látszik, hogy nem a zene. Például meglát egy számítógépet, és elkezdi érdekelni. Szétszedi, megnézi, megismeri, és évek alatt eljut egy olyan szintre, mintha programozónak ment volna, mert ez az, ami igazán érdekli. Mellette zenél és az a fő foglalkozása, de talán jó lett volna, ha valaki tizennégy évesen megkérdezi őt, hogy te tényleg muzsikálni szeretnél? Hiszen látszik, hogy mi érdekli, és hogy tehetsége is van benne, és lehet, hogy ha van választása, akkor jobban ki tudott volna teljesedni.

Van olyan muzsikus, aki járja a világot, és úgy jön haza, hogy rendben, látott ezt-azt, de közben megtanulta a nyelvet két hónap alatt. Nyilvánvaló, hogy neki ahhoz olyan érzéke van, hogy azzal érdemes lenne foglalkozni, de végül abból nem lesz semmi. Egyrészt nagyon jó dolog, hogy muzsikálnak, mert a roma muzsikusok az ország hírnevét viszik előre, és az egyéni céljaikat is megtalálhatják, de sok esetben lehetőségük sincs saját tehetségutakat bejárni.

Köszönöm a beszélgetést!

Én is köszönöm.

Farkas András

operaénekes,
tenor

Y.H.
2023.

Operaénekes, aki a roma kultúra területén kimagasló eredményeket ért el. Tanulmányait a Richter János Zeneművészeti Szakközépiskolában, majd a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen végezte. Civil aktivistaként a Magyar Ifjú Értelmi-ségi Romák Társaságának elnöke, nyári táborok, kulturális fesztiválok, jótékonysági koncertek szervezője. A világon elsőként roma nyelven énekel operákat. Rendszeres fellépője és tenorja a Deák Téri Evangélikus Templomnak, visszatérő szólistája a Mátyás-templomnak. Nős, egy fiúgyermek van.

„Szerintem vannak olyan emberek, akik egyszerűen úgy születnek, hogy valaminek az előremozdítására törekednek. Ez olyan tettvágy, aminek eredményeképpen hatni akarsz másokra a gondolataiddal és a cselekedeteiddel.”

Egy kedves ismerőst üdvözölhetek személyedben, mert szakkollégista korod óta ismerlek. Volt szerencsém végigkísérni a pályád, és büszkeséggel tölt el, hogy vállaltad az ebben a kötetben való szereplést, és e kapcsán tudunk beszélgetni. Itt ülünk a családi házatokban, egy különálló kis irodában. Mesélj magadról! Mi a helyzet veled jelenleg?

Köszönöm szépen ezt a lehetőséget! A mai körülmények között mi a feleséggel kivételes helyzetben vagyunk. A mi korosztályunkban ugyanis nagyon sok ismerősnek nincs saját ingatlana, biztos megélhetése.

Nyilván mindig lehet az embernek jobb, szakmailag is lehet sokszor sikeresebb, de lehetnek mélyebb pontok is az életében. Én most éppen egy szakmai mélypontból próbálok kijönni, már elég jól haladok kifelé. Volt egy operaházás szerződés, de sajnos a gazdasági válság miatt nem lett következő is. Szóval elkezdtem egy tanárhoz járni, akinek a segítségével jó úton haladok afelé, hogy ebből újra lehessen egy operaházi szerződés, akár külföldön is. Emiatt azt mondhatnám, hogy vannak olyan napok, amikor kevésbé érzem magam sikeresnek, de alapvetően jól vagyok.

Azt érzem, hogy nagyon jó helyzetben vagyunk, de amikor az ember elér egy szintet, akkor azt a szintet elkezd magáénak érezni, és ha még fejlődni is szeretne, akkor akar még egy kicsit jobbat.

Nagyon belevágtál a közepébe, de talán ne menjünk még ennyire előre. Nézzük meg azt, hogy honnan sikerült eddig eljutnod!

Ajka mellől, egy kistelepülésről származom. Padragkútról, ami közigazgatásilag Ajkához tartozik. A falu több mint ezer éves település. Sokan mondták rólam már, hogy lokálpatrióta vagyok, azért, mert nagyon sokszor járok vissza Ajkára vagy Padragkútra. Rendszeresen koncertezem ott, előadást tartok, részt veszek rendezvényeken, vagy oda szervezek rendezvényt.

Én egy nyolcgyermekes családból származom, én vagyok az ötödik. Van három bátyám, egy nővérem, és három öcsém. Édesapám bányász volt, édesanyám gyári munkás, betanított munkás, de járattak minket zeneiskolába.

Minden testvéred járt zeneiskolába?

Talán a legidősebb bátyám nem, de onnantól kezdve igazából mindenki. Valószínűleg azért íratott be édesanyám minket, mert azt gondolta, hogy ez

egy mentőöv lehet számára, mert addig se vagyunk rossz helyen. Nyilván az iskola után volt délután, amikor megcsinálja az ember a leckét, és szalad ki játszani a haverokkal, jókat és rosszkat csinálni. Ez velünk is így volt, jártunk focizni is, haverkodtunk, bandáztunk, de azért a zene az plusz volt. Szerintem nagyon sokat hozzáad az emberhez. A zenetanulás átváltoztatja a teljes érzésvilágod, valamint ad egy rendszert. Olyan lehet talán, mint a sport, bár azt soha nem próbáltam.

Milyen rendszerességgel jártál a zeneiskolába?

Kétszer egy héten, vagy akár háromszor. Először ütőhangszereken tanultam. Nyilván az alap a dob, a xilofon, a harangjáték, a marimba. Aki kicsit jártasabb a zene világában, az tudja, hogy mik is pontosan ezek az ütőhangszerek. Az énektanárom az általános iskolában nyolcadikban felvetette, hogy mi lenne, ha zenei pályára mennék. Egészen addig én szakács szerettem volna lenni, habár első osztálytól egészen nyolcadikig zenei képzést kaptam. Végül a középiskolában ének szakra mentem.

Győrbe jártam a Richter János Zeneművészeti Szakközépiskolába, ott kezdtem el igazából énekelni, és ott fordultam a komolyzene felé. Közben bekerültem a Padragkúti Bányász Férfi Kórusba, amit a volt énektanárnőm vezetett akkoriban. Sok élmény köt hozzájuk, többek között tizennégy évesen életemben először velük voltam külföldön, Velencében voltunk.

Volt példaképed ebben az időszakban?

Igazából, akit példaképnek mondhatnék, az édesapám volt, aki rengeteget dolgozott. Fiatalon kezdett el dolgozni, de így is harminc évet volt föld alatt a bányában. Később karkedvezményel, 45 évesen elment nyugdíjba. Onnantól kezdve se állt le, főként külföldön és Budapest környékén dolgozott. Nagyon sokat volt távol, mégis, óriási teherbírása számomra példaértékű.

Van esetleg olyan családtagod vagy olyan személy, aki kiemelkedő szerepet játszott akár a motiválásodban, akár a karriered elindításában vagy a tanulmányi utadon? Van olyan, akinek sokat köszönhetsz, vagy akire jó szívvel gondolsz vissza?

Nyilván a szüleim, akik tudtak motiválni, de van egy bátyám, ő nagyon sikeres vállalkozó volt helyi szinten. Ő is nagyon sokat motivált abban, hogy

arról a szintről is magasra lehet jutni, ahová mi születünk, hogy ki lehet emelkedni a szegénységből, és lehet egyről a kettőre jutni. Ő ebben tudott motiválni, rá nagyon felnéztünk mindannyian, az öcsémék is.

A család vallásossága is sokat jelentett számomra, én például húsz évig voltam ministráns Padragkúton.

Említetted a hitet, ami segített neked túljutni a nehézségeken, adott egy belső erőforrást. Ott volt a családotd, a példaképek, az apukád munkabírása, anyukád odaadása, odafigyelése, valamint a bátyád üzleti sikerei. Melyek voltak azok a külső erőforrások, amelyek segítettek abban, hogy túljuss a nehézségeken? Egy sokgyerekes, munkásosztálybeli családból jössz, mégis operaénekes lettél.

Legelőször az énektanárom volt az, aki nyolcadikban azt mondta, hogy menjek el vele meghallgatásra. Ő nagyon-nagyon bízott benne, hogy ez összejöhét, és végül igaza lett. A középiskolai évek elég kemények voltak. Ott többször előfordult, hogy nekem és több osztálytársamnak is elfogyott a pénze szerda, csütörtök környékén, mert eleve kevés pénzzel mentünk vissza. Voltak anyagi nehézségek. Kevesebb volt a kaja, de az osztálytársam nagymamája nekem is csomagolt szendvicseket. A nap végén mindig elkértem a lányok szendvicsét, mert ők már nem tudták megenni. Otthonról már nem nagyon tudtak támogatni. Nem is hoztam otthon azt szóba sosem, hogy Győrben nem tudok eleget enni, mert nem akartam ezzel a szüleimet terhelni.

Az énektanárom volt az, aki nagyon motivált. Nagyon szerette volna, ha éneklésből élek majd meg. Az ő hatására fordultam a komolyzene felé. Úgy gondoltam, ha már az énekléssel fogok komolyabban foglalkozni, akkor az legyen az opera, mert az a legmagasabb szint a szakmában. Ő látta meg, hogy bennem van ez a lehetőség, de nem volt ez ilyen egyszerű. Először jelentkeztem ugyan a Győri Főiskolára, de nem vettek fel. Közben ő is sajnos elment Győrből, elköltözött családi okok miatt, így tanár nélkül maradtam. Nem igazán tudtam, hogy mit csináljak, elmentem haza.

*Aztán hogyan folytatódott a karriered a középiskola után?
Érettségivel a kezeden hazamentél és kerestél munkát?*

Igen, mondhatnánk így is, de a tanárom annyit még tudott nekem segíteni, hogy a Győri Színház kórusába bekerültem. Ott énekeltem külsős tagként. Egy-két operadarabban részt vettem.

Ajkáról azért jártam Győrbe, hogy énekeljek a színházban. Csak annyit kerestem, hogy az útiköltségre elég volt, de nem bántam meg, nagyon-nagyon jó volt. Abban az időszakban ott éreztem magam igazán jól.

Aztán nagyjából másfél évre egy asztalosműhelybe kerültem. Sajnos már nem az volt az asztalosmunka, hogy mi faragjuk az asztalt. Lapokból állítottuk össze a bútorokat, de elég kemény munka volt. Volt, amikor reggel fél hattól este kilencig bent dolgoztam, és ezt csináltam elég sokáig. Ráadásul volt, hogy kettőig dolgoztam az asztalosműhelyben, és utána mentem Győrbe énekelni, és éjjel egy óra volt már, mire hazaértem. Másnap, pontosabban aznap, már fél hatkor a műhelyben voltam. Ez az időszak nagyon nehéz volt számomra, mert csalódtam magamban. Biztattak a tanárok, hogy „jó vagy”, és „van tehetséged is a szakmához”, ám a középiskola után mégsem vettem fel a főiskolára. Azt gondoltam, hogy a tudásom elég lesz, de sajnos nem volt az. Fogalmam sincs, így utólag belegondolva, hogy elsőre miért nem sikerült, de szerintem a sors akarta így, különben más utam lett volna.

Másfél évig vívódtam magamban a műhelyben, de nem tudtam, merre menjek tovább. A zenei képzésben a Zeneakadémia nagyon nivós, de oda nem is mertem elmenni felvételizni. A főnököm nagyon sokszor hallott engem énekelgetni, mert a gép mellett is dudorásztam, dalokat énekeltem. Megkérdezte tőlem egyszer, hogy nem szeretnék-e ezzel komolyabban foglalkozni, ha lenne lehetőségem rá. Felajánlotta, hogy elenged a munkából, és ő fizeti az utazásomat is Pestre vagy bárhova, ha meghallgatásra kerül a sor.

És volt lehetőség?

Ehhez vissza kellene kanyarodnunk kicsit az időben. Engem az asztalosműhelyben is érdekelt a közelet. Érdekelt, hogy a településen mit tudnak csinálni a fiatalok. Valami változást szerettem volna, mert azt láttam, hogy a fiataloknak nincs semmilyen lehetőségük.

Engedd meg, hogy összefoglaljam az eddig elmondottakat. Van egy nyolcgyerekes családban felnövő Farkas András, aki elindul a pályáján, bekerül a konzervatóriumba, ezt elvégezve nem sikerül bekerülnie a főiskolára, de munkát talál egy asztalosműhelyben, és emellett érdeklik a helyi politikai ügyek. Hogyan jött képbe a közélet és a politika? Tegyük egy kis kitérőt ebbe az irányba!

Azt vettem észre, hogy Ajkán akkor a fiatalokkal nem foglalkozott senki. Megkerestem a helyi képviselőt, hogy beszéljek vele erről a helyzetről.

Ezt így magadtól eldöntötted, hogy elmész a képviselőhöz, és válaszolod a problémákat? Hány éves voltál ekkor?

Igen, nagyjából tizennyolc-tizenkilenc éves lehettem. A helyi képviselőnek elmondtam, hogy szeretnék énekléssel foglalkozni, ezt szeretném csinálni. Bemutatott a térség országgyűlési képviselőjének egy rendezvényen, aki pedig ismert a parlamentben egy embert, aki egykor operaénekes volt. Ő volt Gulyás Dénes, egy világhírű tenorista, de ekkor már nem volt aktív énekes. Én ekkor másfél éve már nem énekeltem komolyan, de ott elénekeltem neki egy dalt, és ő azt mondta, hogy nagyon szép, nyers tenor hangom van. Ő nem tudott velem foglalkozni, mert nagyon sok ideje ment el a képviselői munkájára, de ajánlott egy tanárt. Így kerültem Keönch Boldizsárhoz meghallgatásra 2012 szeptember végén Pesten. Ebben az évben kerültem be a szakkollégiumba, amihez szükség volt felsőoktatási jogviszonyra. Ebben segített Keönch Boldizsár. Tanár úr azt mondta, hogy kell neki a hangom. Ment is a „matekozás”, hogyan tudok csatlakozni egy felsőoktatási képzéshez. Tanár úrról még azt tudni kell, hogy amellett, hogy kiváló énektanár, majdnem negyven évig tanított a Zeneakadémián is, szóval igazán képben volt a hangképzéssel. Azt mondta, hogy nekem a Zeneakadémián a helyem, de ő akkor már nem ott tanított, hanem Csepelen, a Vienna Konzervatóriumban, a Bécsi Zeneakadémia egy kihelyezett intézményében. Mivel amikor ez történt, már elkezdődött a tanév, csak a következő évben tudtam jelentkezni a Zeneakadémiára.

A felkészítésemet úgy tudta tanár úr biztosítani, hogy felvett a csepeli intézménybe. Itt kezdődtek azonban a problémák: miből fogom kifizetni a tandíjat és hogyan fogok megélni? Egy ajkai képviselő kölcsönzött nekem annyit, hogy ki tudjam fizetni az első félét. Ez volt az első nagyobb segítség, ami tényleg kézzelfogható volt, mert anélkül nem tudtam volna elindulni. Megvolt már a jogviszonyom az iskolában, de a lakhatásról is kellett gondoskodnom. Közben

keresztény körből ajánlották nekem a Jezsuita Roma Szakkollégiumot, és javasolták, hogy próbáljak meg oda bekerülni. Nem volt egyszerű, mert évközben voltunk, és lezárult az ottani felvétel, de bejutottam szerencsére. Így kezdődött el a budapesti életem.

Milyen tapasztalatokkal lettél gazdagabb Budapesten?

Teljesen más világ volt nyilván, még Gyórhöz képest is. Elindultam Padragkútról, Ajkáról, eljutottam Győrbe, ami már eleve egy nagyobb, sokkal jobb, színesebb város, de Budapest egészen más volt.

A szakkollégiumban elkezdtem jobban foglalkozni az identitást érintő kérdésekkel is. Győrben, mikor bekerültem a középiskolába, ott több muzsikussalából származó cigány fiatal is volt. Ők nagyon éltek a romungro zenész hagyományokat, de a nem roma zenészek sokkal befogadóbbak voltak, kevésbé mutatták ki azt az ellenszenvet a romákkal kapcsolatosan. Sőt, a zenében – sajnos nem mindig jogosan, de – felnéztek a romákra, szinte pozitívum volt, hogy roma vagy. Ezzel a pozitív háttérrel kerültem be a szakkollégiumba. Viszont azok a szakkollégista társaim, akik oda bekerültek, sokkal mélyebb sebeket kaptak az életben a származásuk miatt, mint én. Nekem a középiskola sokat segített a származásom kezelésében, megtanultam, hogyan rendezem magamban ezt a valóságot, és hogy pozitívan tekintsek rá.

Mindenhol, ahol fellépsz vagy szerepelsz, és a lehetőség adott, roma származású operaénekesként mutatkozol be. Miért fontos ez neked, miért kell ezt kiemelni, hogy Te roma operaénekes vagy?

Mondhatnám azt, kicsit viccelődve, hogy roma származású magyar operaénekes férfi vagyok, de talán ez mind látszik rajtam. Számomra azért fontos, mert tudomásom szerint konkrétan nincs olyan operaénekes ma Magyarországon, aki vállalta volna a roma származását. Azért fontos számomra kiemelni a cigányságomat, mert társadalmi felelősségvállalásnak érzem. Magát az ügyet érzem annyira fontosnak, magát a roma témát, amit annyi negatív dolog ér, hogy fontos kiemelni a pozitív dolgokat is, ha már vannak. Lehet, hogy operaénekesként jobban el tudják fogadni, hogy cigány vagyok – igaz, ez nem akkora „mutatvány” a többségi társadalom felé, mintha orvos lennék –, de sajnos nagyon sok roma származású operaénekes se vállalta fel ezt, vagy nem is igazán kerültek ilyen helyzetbe.

A művészeknek és azoknak, akik a reflektorfényben vannak, nagyobb a felelősségük. Jobban látható vagyok – és itt mások is azok –, mint például egy nagyon jó jogász, aki pedig lehet, hogy még fontosabb munkát végez. De mi sokkal jobban előtérben vagyunk, és ez felelőséggel jár, ezért vállalom fel mindig a roma ügyet a munkám folyamán. Ez nem csak egy racionális döntés: ez egy belső késztetés is.

Az, hogy én roma származású vagyok, az általános iskolában tudatosult bennem. Nyilván a szüleim is mondták, hogy roma vagyok, de nem tudtam, hogy ez mit jelent. Az első szembesülés a roma származásoddal az, hogy a társaid elkezdenek csúfolni, és hazamész, és megkérdezed, hogy miért baj ez. Apám mondta, hogy igen, cigány vagy, és ezzel nem tudsz mit csinálni. Így született, és ez így van jól. Igazából nem foglalkoztunk ezzel. Nyilván az ember védekezésből is mindenfélét csinál, legtöbbször sajnos nem azt, amit kellene vagy helyes lenne. Gyerekkorban nem működik az, hogy leülök a másikkal, aztán megbeszélem vele a helyzetet. Amúgy soha nem firtatták ezt sem a kórusban, sem máshol, ahova jártam. Soha nem volt probléma. Középiskolában aztán kicsit még pozitívabb irányba billent a mérleg, akkor úgy éreztem, hogy most jobb helyen vagyok, én cigány vagyok, és ez milyen jó. Nem volt annyira érdekes ez, egészen addig, amíg a szakkollégiumba nem kezdtem el járni, mert ott nyilván nagyon sokat beszélgettünk erről. Ott találkoztam oláh-cigányokkal, persze halottam már róluk, de általában pejoratív értelemben, mert a muzsikások az oláh-cigányokat szidják, az oláh-cigányok a muzsikásokat. Ott találkozhattam „vérbeli cigányokkal”. Benne találtam magam hirtelen a roma közéletben.

Milyen volt a szakkollégium, hogy emlékszel rá vissza?

Nagyon szerettem. Úgy éreztem, hogy a szakkollégium ad egy biztonsági hálót. Az élettől jobbról-balról kapom a kihívásokat, pofonokat, de a szakkollégium az olyan volt, hogy hazamentél, kibeszélted a nehézségeket, mert lehetett ezekről beszélni, és ott tudtak vele azonosulni. Aztán megismertem nagyon sok embert a szakkollégiumon kívülről, tanárokat, szakembereket, romákat és nem romákat is. Megismerkedhettem a roma értelmiség krémjével. Olyan emberekkel találkozhattam, akiket csak a tévében láthatsz. Óriási hatással voltak rám a gondolataik, a tevékenységük, azok a dolgok, amiket tényleg próbáltak véghez vinni az évtizedek alatt. Elérni valamit, előre mozdítani valamivel a közösséget.

Mesélted, hogy a középiskolában azt is gondolhatták a nem roma társaid, hogy romaként elvileg jobban tudsz zenélni a származásod miatt. Tapasztaltál-e ilyet most, a szakmád kezdetén?

Abszolút nem. Ez már teljesen más szint. Amikor kikerül az ember az egyetemről, teljesen mindegy, hogy ott milyen volt, a piacon már egészen más elvárásokkal szembesül. Ott tényleg versenyhelyzet van, tényleg piaci viszonyok vannak. A legjobbat keresi mindenki, és a legjobb kell mindenkinek. Már a teljesítmény számít lényegében.

Bekerültél az Operába magánénekesként. Ha jól tudom, ez a szakma legmagasabb szintje ma Magyarországon, a kultúrában azok számára, aki komolyzenével énekművészként foglalkoznak.

Aki klasszikus énekművészként tevékenykedik és operaénekesként szeretne érvényesülni, annak az Operaház a legmagasabb szint Magyarországon. Nekem ez volt az álmom már középiskolában is és az asztalosműhelyben is. Aztán amikor bekerültem, nem is hittem el igazából, hogy ott vagyok. Ez most tényleg velem történik meg? Ráadásul szerencsétlen helyzetben találtam magam, mert 2019-ben diplomáztam, és rögtön jött a Covid, szóval bezárt minden. Előadások maradtak el, de kétszer a Covid alatt lehetőségem volt beugrani az Operaház egyik produkciójába, és megkaptam az első szerződésemet.

Mit szólt ahhoz a családotd, hogy operaénekes lettél?

Mindenki igazán büszke volt. Számukra szerintem ez még hihetlenebb. Akik nem látják az utat, hogy mi van pontosan mögötte, azok nem is érthetik. Lépésről lépésre haladtam, és nem az Operában kezdtem. Nagyon sok munka, kitartás és küzdelem van mögöttem. Amire büszke vagyok, hogy tágabb körből is kaptam nagyon sok gratulációt, nagyon sokan örülnek a sikeremnek. Például az általános és a középiskolai énektanáraink az alap- és a mesterdiploma-koncertemre is eljöttek. A mai napig nagyon-nagyon büszkék rám.

Harminchárom évesen nagyon szép férfikorban vagy. Már több éve házasságban élsz, és van egy egyéves fiad is. A szakmai sikerek is jönnek. Megküzdöttél minden eredményért. Szerinted mi a dolga ma egy férfinak? Mi a dolga egy férfinak, aki

***szakmát szerzett, karriert indít, családjá van? Mit kell tennie?
Hogy érezze magát jól egy roma férfi?***

Összetett kérdés. Egészen addig, ameddig az embernek nem születik gyereke, teljesen más minden, azután pedig az lesz szerintem a legfontosabb, hogy a legjobb tudása szerint felnevelje a gyermekét. Ez óriási felelősség, mert a gyerekednek példakép kell legyél. Ez nagyon nehéz. Az ember él egy életet, és egyszer csak ott egy gyerek, aki már kicsit több mint egy éves, de már minden mozdulatot leutánoz, és minden neszre reagál. Előtte nem lehet már olyanokat csinálni, mint régen, szóval teljesen megváltoztatja az embert. Az ember ilyenkor nagyon sokat fejlődik és tanul. Meglátásom szerint az is egy férfi dolga, hogy példakép legyen a családjá számára.

Nyilván az is fontos, hogy valamilyen erőt, magabiztosságot sugározzon. A gyerekének is, meg nyilván a feleségének is. Ebben benne van az is, hogy sebezhető, de az is, hogy egy erős ember, egy erős férfi, egy biztos, stabil pont. Ezt nemcsak az anyagiakra értem, hanem lelkiállapatra és kisugárzásra is. Sokkal több feladata van egy férfinak, mint azt sokan gondolják, nem csupán annyi, hogy tartsa el a családját, legyen gazdaságilag stabil és kész.

Honnan jön, milyen motivációból ered ez a nagyfokú szerepvállalás és tenni akarás?

Fogalmam sincs igazából. A mai napig nem tudom. Többször kérdezték már ezt tőlem, de a mai napig nem tudom. Szerintem vannak olyan emberek, akik egyszerűen úgy születnek, hogy valaminek az előremozdítására törekednek. Ez olyan tettvágy, aminek eredményeképpen hatni akarsz másokra a gondolataiddal és a cselekedeteiddel.

A szakkollégiumban a második félévtől már diákbizottsági vezető voltam, de a Zeneakadémián is a Hallgatói Önkormányzat vezetője voltam. A közösségszervezés és a közösségi élet alapvetően a lételemem.

Én úgy képezem el az életemet, hogy ha már Isten megsegített, elindultam, és elértem valameddig, akkor meg kell próbálnom a közösségeknek segíteni, támogatni őket. Ha van egy olyan szervezet, például Padragkúton, ahonnan származom, vagy egy alapítvány, amelynek szüksége van a támogatásra, akkor ezeknek a működésében tudjak segíteni a kapcsolatrendszeremmel

vagy anyagilag is. Van egy saját civil szervezetünk, azzal is minél inkább igyekszünk segíteni az embereket.

Sok segítséget kaptál, mindig volt egy olyan személy, aki szakmailag, emberileg vagy pénzügyileg is segített téged. Azt érzem benned, hogy szeretnéd ezt visszaadni, ha nem is nekik, de a közösségeidnek.

A szakkollégiumban magyarázták el szerintem jól ezt. Mi, művészek, azok az emberek vagyunk, akik kaptak valamit, egyfajta talentumot. Kaptunk valamit, és nincs is más választásunk, mint azt jól használni és visszaadni belőle valamit a közösségünknek. Ha magunkban tartjuk, az szerintem a legrosszabb, mert akkor nem művész az ember.

A talentumod mellett egy nagy ajándékot kaptál a Jóistentől, ez pedig a romaságod. Hogy tudod te megélni ezt nap mint nap? Operaénekes vagy, értelmiségi, akinek értelmiségi roma felesége van. Gyerekkorodban a roma hagyományokat nem élted meg, de azért az iskolában tudatták veled, hogy a származásod miatt szégyenkezned kellene, a középiskolában a pozitív aspektusait élted meg a roma létnek, az egyetemen, a szakkollégiumban pedig igazi példaképek vettek körbe. Hogyan éled meg ma a romaságodat, vagy ez nem is kérdés már?

Dehogynem. Azonkívül, hogy egy értelmiségi művész életét élem, próbálok azzal érvényesülni, ami adatott, és abban kiteljesedni, amihez értek. Roma fesztivált szervezek, ami egy művészeti fesztivál, vagy operaáriákat fordítatok le romani nyelvre Nagy Gusztávval (roma származású költő, műfordító, tanár – a szerk.), és azokat éneklek. Szerintem ez fontos, főleg a nyelv. Tanultam és tanulom, bár sajnos nem beszélem még, de nagyon fontos a nyelv a kultúrában. Persze a zene és a tánc is fontos, és ezeket próbálom megőrizni, és támogatni az ezeket művelőket úgy, hogy forrásokat szerzek civil szervezetek számára, a támogatásból pedig olyan fesztiválokat, táncházakat, konferenciákat szervezünk, amelyek a roma kultúráról szólnak. Én ezzel együtt tudok kiteljesedni, ezekben a helyzetekben érzem jól magam. És ott van persze a család, ott is meg kell élni a saját kultúránkat. Szerencsére én találtam egy olyan feleséget, aki nagyon hasonlóan gondolkodik ezekről a dolgokról.

Az álmaidat éled, nagyjából az valósul meg, amit megálmodtál, vagy még van célod?

Az, hogy az Operában énekeljek, az volt a legnagyobb álmom. Bekerültem az Operába, de ha az ember elér valamit, akkor próbál újabb célokat meghatározni. A következő cél, hogy nemzetközi szinten is meg tudjam magamat mutatni, és ott is elérjek valamit. Ha külföldi operaházakban tudnék énekelni, az már egy nagy dolog benne. A legnagyobb célom az, hogy Európa legnagyobb operaházaiban, a bécsiben, a milánói Scalában énekeljek, és azokat ne csak vendégként látogassam meg.

Mit gondolsz, hogyha a szokásos utat járod be, mint azok, akik otthon maradtak, ha nem tanultál volna tovább, akkor mi lenne veled? Tudom, hogy ez egy gondolatkísérlet, mégis érdekel, hogyan látod egy ilyen életutat járó önmagad?

Szerintem valószínűleg azért is jutottam idáig, mert többet gondoltam magamról mindig. Visszagondolva az asztalosműhelyre, valószínűleg, ha ott maradtam volna, sokkal boldogtalanabb lennék. Nem lennék elégedett magammal. Én nem elégedtem volna meg szerintem azzal. Nem tudom magam elképzelni úgy, hogy feladtam volna az álmaim. Mindig többre vágytam.

Most örülök, hogy a feleségem nincs itt, amikor ezt mondom, de ha megjelenik az interjú, úgyis olvasni fogja. Van egy örök vitánk. Nem bírom elengedni ezt a témát. Szerintem kell az indíttatás és a motiváció, kell azonban az óriási szerencse is sok mindenhez. Vagy hívhatjuk a szerencsét bárhogy, de szerintem biztos, hogy jókor is kell lenni jó helyen. Ezt nem csak én mondom, hanem sok más operaénekes is. Hallottam már olyat például a saját szakmámban, hogy egy operaénekes úgy futott be, hogy rosszul lett a főszereplő, és ő éppen ott ült az előadáson, tudta a szerepet, és beszállt. Szóval a sikerhez kell a szerencse is, de kell hozzá szerintem a munka és a tehetség is. Nem mondom azt, hogy a szerencsének köszönhetem a pályám, mert mentem érte eleget, meg nagyon sokat dolgoztam érte, de ahogy említettem már, a segítőkész emberek nélkül nem itt tartanék. Ők is kellett, és szerintem ők nem véletlenül jöttek szembe és segítettek.

Jártál több iskolába, különböző szintű képzésekben részesültél. Mi a társaid életpályája, mivel foglalkoznak ők, mi lett velük?

Ez változó. Igazából sokan közülük nagyon sikeresek lettek. Van olyan volt osztálytársam, aki fordítóként dolgozik Budapesten, és nagyon sokat jár külföldön, mert az itteni turistákat megismerve sok helyre eljut. Van, aki sokkal jobb módú családból származott, mint én, és el is végzett egy főiskolát, de nem igazán találja a helyét az életben. Egy osztálytalálkozón az egyik osztálytársam, aki nagyon jó körülmények között él most is, mondta, hogy szerintem én vittem a legtöbbre közülünk. Lehet, hogy igaza van, annak ellenére is, hogy sokan jobb helyzetben vannak, de az én helyzetem különleges, mert nagyon nagy hátrányból indultam, és a legnagyobb reflektorfény rám szegeződik. Az is nagy dolog, ha valaki munkáscsaládból származik és vezetőbíró lesz valahol, ám őt mégsem ismerik annyian. Saját véleményem szerint ez is egy példaértékű teljesítmény, de kevésbé látszik, és valljuk be, talán különlegesebb az emberek számára, ha egy nagycsaládból származó roma fiúból operaénekes lesz az Állami Operaházban.

Ha mérleget vonnánk a jelenlegi helyzetben, mik azok az örömök, amiket a mostani pályád miatt éltél meg, és milyen veszteségekkel, lemondásokkal járt ez az út? Mit találnánk az egyik, és mit a másik serpenyőben?

Nem is gondolkoztam még ezen, de hát ez egy hosszú út volt eddig is, és remélem, van is még előre. Amikor szakkollégista voltam, döntéshelyzetbe kerültem. Érdekelt a közélet is, és akár politikusként is el tudtam volna magam képzelni, de erről lemondtam az éneklés javára. Még lehet befutott énekesként is politizálni, de más a helyzet, amikor valaki huszoneves korában a politikai pályáját kezdi építeni, és hatvanévesen szeretne a kulturális szférába belépni. Szóval lehet, hogy a politikában is lett volna helyem, hiszen a közéletben, otthon, regionális vagy országos szinten is tudtam volna mozogni. Szóval a politika az, ami lehetőségként most elúszni látszik, de lehet, hogy csak egy időre. Az éneklés viszont valószínűleg örökre elúszott volna. Fontos azonban számot vetnem azzal is, hogy a szakma miatt néha a család is hiányt szenvedhet, ám számomra a család az első.

Megérte eddig ez a sok munka és áldozat?

Igen, mert közben van egy nagyon jó házasságom, szóval eddig a családi élet nem sínyli meg a munkámat. Lehet, ha világhírű lennék, akkor nehezebb lenne, de szerintem ezt a dolgot az életben nagyon jól csinálom, mármint a család és a pályám összehangolását. Most Győrben énekelek sokat. Van olyan hetem, hogy három napot Győrben vagyok, akkor jön velem a család. Ahova csak lehet, viszem magammal őket. Fontos, hogy ott legyenek velem, mert nekem és nekik is jó érzés, hogy addig is együtt vagyunk. Nyilván a próbákon nincsenek velem, emiatt, amikor próbaidőszak van, akkor nehezebb, mert akkor délelőtt is van próbám, és a délelőtti és az esti próba között van pár óra szünet, akkor tudok velük lenni. Az esti próba után, mikor hazaérek, akkor a családtagjaim már alszanak. Szóval ezek kemény dolgok, de hogy napközben is tudunk találkozni, szerintem nagyon sokat jelent, számomra nagyon fontos. A legfontosabb a család.

Köszönöm szépen a beszélgetést!

Én is köszönöm a lehetőséget.

Szénási József

az MTVA
szerkesztő-riportere

2023

Az MTVA *Roma magazin* című műsorának szerkesztő-riportere, a *P'amendé* és más nemzetiségi műsorok, valamint külhoni magazinok szerkesztője. Fontos számára turai származása, nagy lokálpatrióta. Jelenleg is Turán él, a közösség mozgatórugója. Nős, két lánygyermek édesapja.

„Annyira kergettem az álmaimat, hogy sikerült elérnem őket.”

A Kunigunda útján, az MTVA székházban találkozunk, itt ültünk le beszélgetni. Itt dolgozol már évek óta, ide kötődsz ezer szállal, de tudom, hogy a szíved egy nagyon nagy darabja Turán van, ahol jelenleg is élsz. Kérlek, beszélj arról az útról, ami Turáról egészen az MTVA székházáig vezetett!

Nagyon kacskaringós út volt. A turai cigánytelepen születtem, és a mai napig ott is lakom. Onnan jövök dolgozni, és oda megyek haza a munka után. A gyerekkorom szegényes volt, de én ennek ellenére is gyönyörűnek éltem meg. Édesanyámnak öt osztálya volt, de nagyon sok verset tudott fejből, állandóan verseket tanult velünk, és mesélt nekünk. Apám szobafestő-mázoló volt, mesterember, aki elvégezte a szakmát adó iskolát abban az időben egyedüli cigányként.

Nekünk a '70-es években már volt fürdőszobánk. Ebben az időben vidéken még a lavór és a melegített víz volt jellemző sok nem roma családnál is. Anyám lemezkádban fürdetett minden nap. Ha beülök egy kád forró vízbe és becsukom a szemem, jó érzés fog el, és nem a szegénységre gondolok vissza, hanem arra, milyen jó gyerekkorunk volt. Mindent megadtak a szülők, amit lehetett. Turán már akkor is egymást húzták felfelé a romák. Igyekeztek, hogy legyen fürdőszoba vagy később központi fűtés, kerítés. Mindenki dolgozott a nyári szünetben, én is, már gyerekkoromtól kezdve. A tsz-nek hatalmas borsóföldjei voltak. Már hajnalban a telepre jött a traktor, és mentünk ki a földre. Tízéves koromban már rendszeresen jártam dolgozni.

Hogy ment a tanulás?

Nagyon fontos, hogy milyen tanítóhoz kerülsz. Nekem szerencsém volt, mert olyan tanítónőhöz kerültem, Szász Sándorné Anci néninek hívták, aki nagyon jól tudott bánni a gyerekekkel.

Engem ki is emelt. Év végén és az évnyitó ünnepségen én mondtam a verseket, és dicséretet is kaptam. A legjobb tanuló voltam az osztályban. A tanító nem tett különbséget származás alapján, és ez nekem nagyon fontos volt. Jó alapot kaptam. Felsőbe kerültem, ahol, ha dolgozatot, tollbamondást írtunk, vagy kellett egy riportot készíteni, mindig az én anyagaimat olvasták fel. Általában megtapsolták a diákok ezeket. A bátyám már érettségizett, volt előttem példa. Öt évvel idősebb a bátyám, ő felsőfokú rádió- és tévéműszerész lett. Én autószerelő akartam lenni, de mivel jól

tanultam, átirányítottak a vasútgépészeti szakközépiskolába. Könnyörögtem apámnak, hogy én autószerelő szakmát szeretnék. Bekerültem Hatvanban a középiskolába. Hatvanba mehettem csak, mert anyámék féltettek, hogy Pesten elkallódom. Hatvanban találkoztam először azzal, hogy az iskolában számított, hogy cigány vagyok. Az első héten az osztályfőnök kérdezte, hogy cigány származású vagyok-e, mert neki rögzítenie kell a naplóba. Én voltam egyedüli roma az iskolában, és a nevem mellett ott volt a „C” betű a naplóban.

Mondtad, hogy ez volt az első alkalom, hogy a cigányságod számított, hogy jegyezték. Tudtátok, hogy romák vagytok, de nem volt lényeges. Otthon hogy éltétek meg a cigányságotokat, hogy néztek ki a mindennapok ezzel kapcsolatban?

Nem is tudatosult bennünk, az iskolában sem találkoztam ezzel abszolút, hogy ki cigány, ki nem cigány. Nyilván tudtuk, hogy azok vagyunk, de nem volt súlya. Tudtuk, hogy hova tartozunk, de ugyanúgy jöttek hozzánk a magyar barátaim, a nem cigány barátaim. Apámnak is nagyon sok nem roma barátja volt. Ő szobafestő volt Turán, és nem volt olyan hely, ahol nem festett, én pedig mentem vele gyerekként mindenhova segíteni. Mindig nagy tisztelettel álltak hozzá a magyar családok is. Bízta benne, odaadták neki a házkulcsot is, ha nem voltak otthon. Már akkor is inkább az időseket hallgattam, kérdezgettem őket. Később ezek a beszélgetések adták egy interjúsorozatom ötletét. A Turai Hírlapban írtam *Zenészlegendák* címmel egy sorozatot, és *Régi házak, régi történetek* címmel egy másikat.

Visszatérve a kérdésedhez, a mai napig megvannak a cigány hagyományok. Ha valaki meghal, akkor virrasztás van, régebben is így volt. Például, amikor meghalt a nagyapám, akkor apám bejött az iskolába, és mondta az osztályfőnökömnek, hogy otthon maradok pár napig, mert virrasztás lesz, és én is fent leszek reggelig. Nem értették, mi ez az egész, de elfogadták, és otthon maradtam. Akkor együtt volt a család. Az ünnepeket is megtartottuk. Az esküvőből és lagziból kevesebb volt, de azok is meg voltak tartva cigány szokás szerint. Ezeken az eseményeken az öregek zenéltek, mindenütt szólt a zene. Ez volt karácsonykor és húsvétkor is. Nagypénteken a zenészek elrakták a hangszereket, még szalaggal is lekötötték a húrokat a hegedűn és a bőgőn, hogy még véletlenül se szólaljanak meg. Ezek szép emlékek voltak, és mind a cigányságomhoz kötődnek.

Az érettségi után mihez kezdél?

Dolgozni kezdtem egy autójavító műhelyben, de fél év után az megszűnt. A rendszerváltás környéke volt, és apám nem értette, hogy létezik az, hogy bezár egy üzlet, mert ők nyugdíjas korukig egy helyen dolgoztak. Aztán mentős lettem. Az Országos Mentőszolgálat kötelékébe kerültem Gödöllőre. Gödöllőn sem dolgozott még cigány. Én voltam az első itt is. Nagyon kevés fizetésért vettek fel, de amikor megismert a főnök, és látta, hogy milyen képességeim vannak, felemelte a fizetésemet. Három évig voltam a mentősknél, és sok esetben találkoztam a halállal. Lelkileg nagyon nehéz volt. A váltást nem én kezdeményeztem. Megszűnt Gödöllőn a mentőszolgálat, és elkerültem a TIGÁZ-hoz. Technikusként foglalkoztattak, szerelni kellett az autókát. Ebben az időben már kezdett érdekelni az újságírás.

Autószerelő lettél, aki az apukájával járt festeni, dolgoztál mentősként. Hogy jött ezek mellett az újságírás?

Nem tudom megmondani neked. Nem találtam az utam, nem éreztem igazán jól magam sehol, és elkezdett érdekelni az újságírás. Mindennap olvastam az újságokat, böngésztem a híreket és könyveket olvastam. Mindig szerettem a történelmet, az irodalmat, állandóan bújtam a könyveket minden témában. A munkahelyen is, ha szóba került egy téma, arról én mindent tudtam. Kezdetben csak érdeklődő voltam, nem tudtam ezzel foglalkozni, pénzt kellett keresnem. A TIGÁZ-nál is megszűnt a részlegünk, és egy ablakgyártó céghez kerültem. Technikusként dolgoztam, de akkor is tudtam, hogy nem ez az utam. Böngésztem a hirdetéseket, hogyan lehetne a tévé vagy az újságírás közelébe kerülni.

Említettem, hogy jártam apámmal dolgozni, és hallottam a különböző történeteket. Sokat töprengtem, hogy írjam meg ezeket, mert úgy éreztem, valahol meg kell írnom. Akkor felhívtam a Turai Hírlap főszerkesztőjét, Hidi Szilvesztert, akivel előtte még sohasem beszéltem. Felhívtam telefonon, hogy van egy ötletem, és szeretnék írni, érdekel az újságírás. Kérdezte, hogy ki vagyok, mit szeretnék. Elmondtam neki a sztorit, aminek megvolt már a címe is. *Zenészlegendák* címmel írnék sorozatot. Éreztem, hogy töpreng, de végül azt mondta, írjam meg az elsőt, és meglátjuk. Megkerestem az első alanyt, aki nem cigány ember volt, hanem egy rezesbanda nagyon öreg vezetője, akinek az 1900-as évek elején már a nagyapja is trombitás volt.

Megírtam az első cikket, és olyan népszerű lett és annyira szerették, hogy megírhattam az egész sorozatot.

Tapasztalat nélkül hogyan kezdtél el cikket írni? Hogy építetted fel a szöveget, hol tanultad ezt meg?

Nem tudtam cikket írni, egyszerűen csak jött és írtam. A főszerkesztő úr nem nyúlt bele. A szövegeknek volt eleje, közepe, vége, ahogy az iskolában megtanultuk a szövegírást. Nagyon frappáns mondatokkal zártam le a cikkeket. Tetszett a főszerkesztőnek. Két-három évig írtam a *Zenészlegendák* sorozatot. Utána jött a *Régi házak, régi történetek*. Mellette továbbra is dolgoztam az ablakgyárban, hobbiból írtam.

Az írás nagyon tetszett és élveztem. Kerestem a lehetőséget, hogyan tudnék benne fejlődni és munkát találni. Ráakadtam egy hirdetésre. A Gyöngyösi TV-nél kerestek szerkesztő-riportereket. Autóba pattantam, bekopogtattam, és mondtam, hogy az állásra jelentkeznék. Kérdezték, hogy van-e ilyen jellegű végzettségem vagy munkatapasztalatom. Mondtam, hogy nincs, de nagyon szeretném ezt csinálni. Végül meggyőztem őket, mondták, hogy nézzem meg, hogy működik a rendszer. Pálincás Ildikónak hívták a főszerkesztő hölgyet, ő adott nekem lehetőséget. Ezzel párhuzamosan felvettek a Független Médiaközpontba, és elkezdtem újságírást tanulni. Nem volt egyszerű ez sem, csak harmadszorra vettek fel. Nehéz volt bekerülni. Olvasott voltam és tájékozott, de olyanokat kérdeztek a tesztekben például, hogy kik a külügyminiszterek a környező országokban. Fogalmam sem volt. Azt sem tudtam, ki volt a szlovák miniszterelnök. Beleástam magam a témákba, ezeket megtanultam, és utána sikerült a felvételi. Ebben az időben gazdasági híreket írtam a Gyöngyösi TV-nél, majd elkezdtem forgatni. Híradós anyagokat készítettem, és ez baromi jól ment. Kitaláltam, hogy csináljunk egy bűnügyi magazint, a *Kétfény*hez hasonlót. A műsor címe *37-es körzet* volt. Ezt már rám bízták. Én lettem a szerkesztője. Közben ment a képzés, amely kétéves volt. Azt is elvégeztem. Ekkor 2004-et írtunk, megvolt már a két gyerek. Szóval a családot el kellett tartani, de ezekből a munkákból nehezen ment. A Független Médiaközpontból felhívták Simon Andrást, az *Este* című műsor akkori főszerkesztőjét az MTV Szabadság téri székházában. Sikerült bekerülnöm, el is kezdtem dolgozni, de mellette még dolgoztam a Gyöngyösi TV-ben is.

A képzésen sokat tanultam, olyan közegbe kerültem, ami rendkívüli módon hatott rám. Tudtam én írni, de azért azt meg kellett tanulni, hogy mi is az a hír. Az alapvető szabályokat meg kellett tanulnom. Nagyon sokat tanultam. Kaptam ösztöndíjat, mellette dolgoztam két helyen, és akkor már a feleségem is megnyugodott, hogy éhen azért nem halunk. Rájött, hogy az újságírásból is meg lehet élni. Akkor már voltak romák a tv-nél, itt nem én voltam az első. Én még csak gyakornokként kerültem oda, de már azt is nagy dologként éltem meg. Folyamatosan figyeltem és tanultam, hogyan kell csinálni a különböző feladatokat. Éreztem, hogy kivételezett helyzetben vagyok, mert nagyon nehéz volt oda bekerülni. A gyakornoki program letelte után megbízási szerződések keretében dolgoztam az MTV-nek.

Aztán jött egy olyan lehetőség, amivel további forrásokat tudtam keresni. Mátraszentistvánban akkor nyílt meg a sípark, és én készítettem erről egy riportot. Bevittem az *Este* szerkesztőségébe, és az egyik operatortól megkérdeztem, hogy van-e itt olyan magazinműsor, ahol ezt el lehetne adni, és esetleg érdekelhetné a szerkesztőt. Felvitt az *Ablak* szerkesztőségébe. Volt egy naponta megjelenő műsor, a *Napi Mozaik*, hasonló, mint jelenleg a *Család-barát*. Bemutattak Feledy Péternek, aki az *Ablak* főszerkesztője volt. Megnézték az anyagot, és szerintük jól sikerült. El kellett menjek az anyaggal a gyártásvezetőhöz. A gyártásvezető irodájába a páternosztterrel kellett mennünk, azon az egyfolytában mozgó, nyitott liften. Nagyon visszafogottan, már-már szégyellve mondta a gyártásvezető, hogy ezért a háromperces anyagért csak 31 500 forintot tudnak adni. Én majdnem kiestem az páternosztterből. Ez egy híradós anyag volt, Gyöngyösön ezért 2500 forintot adtak. Nem szerettem volna magam elárulni, de biztos észrevette, hogy ennek nagyon örülök. Azt mondtam neki, ha csak ennyit tudtok adni, akkor elfogadom. Így kezdődött a karrierem az MTV-nél.

Gyakornokként dolgoztam, aztán megbízási szerződéssel műsoroknak készítettem anyagokat, és úgy éreztem, hogy nagyon megszerettek. Az anyagom minden egyes alkalommal készen átvették, és nem írtak hozzá. Így keveredtem az *Ablak* szerkesztőségébe. A többség konzervatív beállítottságú volt, és úgy fogadtak, mint egy családtagot. A Szabadság téri épületben már keresgéltem, hogy hol dolgoznak a roma kollégák. Ekkor már volt cigánymagazin. Daróczi Jani, Nagy István, Horváth Évi, Kovács János – ők dolgoztak akkor ott. A főbejáratnál balra, a félemeleten, egy eldugott helyen dolgoztak. Bekopogtattam, és bemutatkoztam Daróczi Janinak, mert előtte nem ismertük egymást, nem találkoztunk soha, és nem is tudták, ki vagyok. Elmondtam

nekik, mit csinállok itt az MTV-nél, ők is csak csodálkoztak, hogy kerültem oda. Felajánlottam számukra, hogy szívesen forgatnék nekik is anyagokat. Nagyon sok témát és anyagot vittem az *Ablak* szerkesztőségébe, el is ismerték a munkám, azt éreztem, hogy tisztelnek és szeretnek. Viszont nem vettek fel állományba, továbbra is csak megbízási munkákkal foglalkoztattak. Aztán Daróczi Jani szervezett egy roma gyakornoki programot, és javasolta, hogy jelentkezzek, hátha így nagyobb eséllyel vesznek fel. Ez visszalépés volt, és akkor már harmincöt éves voltam. Gyakornokoskodtam, mikor már az MTV-ben lementek az anyagaim, cikkeim jelentek meg. A munka azonban meghozta a gyümölcsét. A gyakornoki program után az *Ablak* szerkesztőségének a tagja lettem. Szerkesztő-riporterként jártam az országot. Jöttek a panaszos levelek a nézőktől, hogy van valami problémájuk, és segítsünk a megoldásában, kapjon publicitást az ügyük, mert sok embert érint. Kaptunk egy kézzel írott levelet Nagykőrösről Ézsiás Jánosnétól, mi csak Ézsiás néninek hívtuk. Írt egy levelet, hogy a férje meghalt, és az életbiztosítást nem fizetik ki neki. Elmentünk forgatni hozzá, és körüljártuk az ügyét. Kiderült, hogy az orvosa szerint nem volt rejtett betegsége, és a biztosítónak fizetnie kellene. Beszéltem a biztosítóval, a részleteket ismertettem, és végül elintézttem neki, hogy megkapja a biztosítási összeget. Ézsiás néni azóta – ez tizenhét éve volt – minden évben felhív a névnapomon, és megköszöni a segítséget. Minden évben ő az első, már reggel 7-kor csörög a telefonom.

A végén a szerkesztőségben már Szénási kapitánynak hívtak viccesen, mert mindent sikerült elintéznem a levélíróknak. Éveket vártak rá a riporterek, hogy beülhessenek a stúdióba, én három hónap után már bent ültem élő adásban. Pillanatok alatt a legjobb riporterek között találtam magam, elképesztő érzés volt. Mentem fel a lépcsőn, azt kérdeztem magamtól, hogy Atyaúristen, hol vagyok, hogy kerültem ide, hogy történt ez az egész. De nem volt egyszerű. Képzeld el, mikor még megbízási szerződéselem volt az MTV-vel, megcsináltam egy riportot, és utána a sógorommal az oktatási minisztériumban egy felújítási munkán dolgoztunk. Amikor kivittem a sittes zsákot a konténerbe az utcára, akkor mindig szétnéztem, hogy ne menjek ki akkor, amikor tévés autó jön. Szégyelltem, hogy ha ők meglátják, az ciki lesz, de ma már tudom, hogy nem kellett volna szégyenkezniem. Szóval közben voltak ilyenek is. Muszáj volt más munkát is vállalnom, mert meg kellett élnem a gyakornoki munka mellett, de ezzel együtt is kitartottam az újságírásnál. A feleségem mondja mindig, hogy annyira kergettem az álmaimat, hogy sikerült is elérnem őket. Néha hozzáteszi, hogy lehet, hogy még őket is otthagytam volna az álmaimért. Persze mindig mondom neki,

hogy azt azért semmiképp sem. Nem tudtam, hogy kell bejutni az MTV-be, de minden vágyam az volt, hogy itt dolgozhassak, és sikerült.

Hogyan ment tovább a karriered az Ablak után? Mik voltak a további lépcsőfokok?

Mielőtt erre válaszolnék, előtte még annyit elmondanék, hogy ahol most vagyunk, az egy külső bázisa volt az MTV-nek. Itt voltak az autótechnikusok, a kamerák, de a Szabadság téren volt a fő helyszín. Mielőtt beke-rültem, minden kvízműsorba jelentkeztem, hogy pluszpénzt szerezzek magunknak. Játszottam Rózsa Gyuri műsorában, a *Ki marad a végén?*-ben, ott az első három közé bekerültem. Pénzt is nyertem, igaz, hogy csak tízezer forintot, de akkor is valamit nyertem. 1997-ben indult a *Szerencsekerék*, egy előzetes megbeszélés után a közönségbe ültem be vagy kétszáz másik emberrel. Kérdezték, hogy ki rendezte a Fekete Pétert. Rögtön rávágtam, hogy Milos Forman, és már ki is szedtek a tömegből, így a *Szerencsekerék*-ben is játszottam. Képzeld el, ahogy körbenéztem és felnéztem a stúdió mennyezetére, a lámpaerdőre, azt gondoltam, hogy Istenem, én egyszer itt szeretnék dolgozni. És mit ad Isten, amikor kiköltözött az MTV 2009-ben, akkor indult a *Nappali* című műsor, aminek én találtam ki a címét és a formátumát. És pont abban a stúdióban kezdtünk el dolgozni, ahol a *Szerencsekerék*-ben voltam még játékosként. Eltelt huszonkét év, de sikerült ott dolgozni. Milyen a sors, milyen a Jóisten! Nem is hittem el, hogy valóság lehet, hogy én valaha itt dolgozzak, aztán mégis megvalósult. Rám igaz az a mondás, hogy az álmok valóra válnak, ha nagyon akarod, nagyon szeretnéd. Nem tudom, hogy honnan jött, nem volt előttem példa, mint mondtam, mégis olyan megbecsülést kaptam, olyan sok szeretetet, amit nem tudok soha meghálálni.

Még egy történet a kérdésed kapcsán. Bementem az akkori közéleti műsorok főszerkesztőjéhez, mert szerettem volna szerkesztővé előlépni, mivel segéd-szerkesztőként kezdtem. Mondtam neki, hogy ugyanazt a munkát csinálom, mint a többiek, még jobban is, és a legjobbak között vagyok ebben a szerkesztőségben. Szeretnék én is szerkesztő lenni. Erre felállt a helyéről, és kérte, hogy üljek a helyére, és írjam meg a levelet az elnöknek, mintha ő írta volna. Írjam meg, hogy mit szeretnék, és ő javasolni fogja. Megírtam a levelet, ő aláírta – változtatás nélkül –, az elnök pedig jóváhagyta. A fizetésem meg-emelték, és szerkesztő lettem. Szóval, így lépkedtem felfelé a ranglétrán. Ma már kiemelt szerkesztő vagyok, ami egy elég magas pozíció.

Mikor bekerültem az MTV-be, az *Ablak* szerkesztőségében – és nagyon máshol sem – nem voltak romák. Javasoltam a vezetőknek, hogy jöjjenek el Turára, és ismerjék meg a cigányokat, mert nem sok mindent tudtak róluk. Meghívtam őket egy focimeccsre Turára, és az MTV is szervezett egy csapatot. Együtt fociztunk, főzőcskéztünk, utána beszélgettünk, és ez minden évben megismétlődött. Később olyan emberek jöttek el, mint Kassai Viktor, aki akkor a világ egyik legjobb játékvezetője volt. Ő vezette a meccseinket. Nagyágyúk jöttek, Dobos Menyhért, Feledy Péter, akinek a felesége Monspart Sarolta, de a csapat tagja volt Istenes Laci vagy DJ Dominique, akivel a mai napig nagyon jó barátságot ápolunk. Ekkor már fellépők is voltak, jött a Karaván Familia és más roma zenekarok. Egy fesztivállá alakult az egész. Fontosak voltak ezek a találkozások, mert a vezetők és fontos véleményformáló emberek találkozhattak a turai cigányokkal, és ezeknek a tapasztalatoknak köszönhetően változhatott a véleményük a magyarországi romákról.

Miért tettél bele ilyen sok energiát a munkádon kívül abba, hogy a roma emberekről alkotott véleményt befolyásold?

Nem tudom, ezt tartottam helyesnek. Azt mondták, hogy még soha nem történt meg, hogy valaki egy MTV-s csapatot elhívott volna egy ilyen fesztiválra. Közben kitaláltunk egy jótékonyági kezdeményezést, és segítettünk az embereknek. Gyűjtöttünk a rászorulóknak, és a Vöröskereszt segítségével szűrővizsgálatokat is szerveztünk. Próbálom megmozgatni a közösséget. Van egy kereszt a turai cigánytelep szélén, a mi utcánk elején, 1998-ban állítottuk a helyi cigányokkal összefogva. Később készült is erről egy film, a címe *Keresztúton* lett. Elhívtam Beer Miklós püspök atyát, hogy celebráljon misét, illetve Hofher József jezsuita atyát, aki hozta a roma szakkollégium hallgatóit, és szerveztünk egy hatalmas ünnepséget.

Számodra a vallás is ennyire fontos?

A családból jött a vallásosság, de nem templomba járosak voltunk, hanem volt egy saját Isten-képünk. Elsőáldozó voltam, de nem voltam aktív a keresztény közösségekben, mégis valahogy mindig megtaláltam Istent. Nem mondom, hogy minden héten templomba járok, de hiszek Istenben. Közösséget is alakítottunk. Szervezünk utakat Szentkútra és Csatkára a turaiakkal. Székely János püspök atyával Rómába is eljutottam. A pápánál voltunk. Forgattunk velük a zarándokútjukról.

Az elmúlt közel húsz évben nagyon sok műsorban dolgoztál. Melyek voltak ezek, és hol dolgozol jelenleg?

Mondom a műsorokat: *Ablak, Napi mozaik, Nappali, Megoldások Magazinja, Család-barát, Roma Magazin, P'amende, Jelenlét* (a Kossuth Rádió műsora), *Jelfogó* (Halász Zsuzsa műsora), *Az este, Balatoni Nyár, Térkép, Őt Kontinens, Együtt, Regionális Híradó, Nemzetiségi Kultúrák Napja*. Most a *Roma Magazin*-ban és a *P'amende*-nél vagyok főműsorban, és a Kossuth Rádió *Jelenlét* című műsorában is dolgozom, de ha kiemelt projektek vannak, akkor azokba is bekapcsolódom. Ilyen például a *Bocuse d'or, a Szeretlek Magyarország és a Jónak lenni jó*. Szóval nem csak a *Roma Magazin*-ban és a *P'amende*-ben dolgozom.

A család hogyan tudott támogatni az álmod megvalósításában?

A feleségemmel már a középiskolában megismerkedtem. Mikor tizenhét évesen megláttam és beszélgettünk, gondoltam, hogy ő lesz a feleségem. Az elején nem nagyon akarta, még a kezemet sem akarta megfogni. Sokat harcoltam, mire beadta a derekát. Együtt jártunk, megvolt az eljegyzésünk, volt esküvő, aztán jöttek a gyerekek. Az első gyerek születésekor huszonegy éves voltam. A család mellett csináltam mindent, a család mellett sikerült elérnem az eredményeket. A lányom születésekor a mentőknél dolgoztam. Kérdezték, hogy miért vállalom ilyen fiatalon gyereket, de nem bántam meg. Több energiám volt rájuk, még amellett is, hogy elkezdtünk építkezni a feleségemmel. Huszonhat éves korunkra megvolt a saját házunk.

Ahogy most erről beszélgetünk, és visszaemlékezek, nem is tudom, hogy tudtuk elérni, hogy ilyen gyönyörű házat építsünk a semmiből, mert sajnos senki nem tudott segíteni anyagilag. A feleségem is kivette a részét a munkából, dolgozott hévízi parasztcsaládoknál, kapált a földeken, dolgozott savanyítóüzemben, mindent csinált, amire szükség volt, és az így keresett pénz ment az építkezésre. Szerintem, ha valamit akar az ember, az menni fog, csak akarni kell és csinálni. Nem szabad azt mondani, hogy „nem tudom” vagy „nem megy”. Miközben épült a ház, dolgoztam, tanultam és a gyerekeket neveltük, hiszen a második lányom már két évre az első születése után megszületett. Akkor már az ablakgyárban dolgoztam. A nagyobbik lányom a gödöllői egyetemen felsőfokú képzettséget szerzett, de a kicsi már két diplomát szerzett és jelenleg főszerkesztő a Hatvan TV-nél. Korábban dolgozott a *Krónikában* is a Kossuth Rádióban. Mikor

a kollégákkal találkozom, megemlítik, hogy mennyire szeretik, és várják vissza bármikor. Amit elért, saját jogán érte el.

A kérdésre is válaszolva, a feleségemnek fogalma sem volt róla, valóban mit is akarok én, és az igazat megvallva nekem sem annyira. A feleségem csak azt látta, hogy ez nehezen megy és nem fix az állás, csak alkalmi lehetőségek vannak. Természetesen aggódott, hogy lesz ebből megélhetés, és a bizonytalanságban néha előfordult egy kis sírdogálás is. Azonban, képzeld el, az MTV-ből a gyakornoki program vezetője és a kollégák személyesen jöttek el Budapestről Turára, és megnyugtatták, hogy jó lesz ez, mert ügyes vagyok. Győzködtek, hogy bízson bennem, mert miatta már sokszor fel akartam adni. Nem értették ők sem, hogy miért nem vesznek fel állandóra, mikor már bizonyítottam. Meséltem már, hogy sikerült, de nem volt egyszerű. Nem azért nem vettek fel, nem azért volt ez nehéz, mert cigány ember vagyok, hanem azért, mert ha jössz az ismeretlenből, akkor egy ilyen zárt közösségbe nem egyszerű bekerülni. Komolyan nem tudom, hogy tudtam ezt elérni, nem tudom, hogy volt ennyi erőm, és miért nem adtam fel. A Jóistennek köszönhető és nyilván magamnak is, illetve azoknak, akik segítettek és végig mellettem álltak. A feleségem az, akinek a legtöbbet köszönhetek. Ez egy kemény szakma, mert nincs hétvégéd, nincs ünnepnapod. Valamikor elmegyek három napra forgatni, és összesen egy huszonhat perces filmet teszünk le az asztalra. Ha éjfélkor megyek haza, a feleségem akkor is főtt kajával vár, megteríti. Megteremti azt a háttérrel a mai napig, amiben lehet haladni és előre menni. Emellett ő is dolgozik a turai általános iskolában élelmészvezető-helyettesi pozícióban.

Említettem a felkérésedkor, hogy ez egy roma férfiakat bemutató kötet. Sikeres roma férfiokról fog szólni, velük beszélgetek. Ezért meg kell kérdeznem, hogy neked mit jelent roma férfinak lenni?

Roma férfi? A családtól lesz valaki roma férfi. Felnéznek rá, megbíznak benne, és tudják, hogy a család rendben lesz, mert te ott vagy nekik. Tudják, hogy amit mondasz, az úgy lesz, mellettük állsz, segíted őket. Reggel, mikor felkelsz, átöleled a feleséged, és megköszönöd neki, hogy van neked. Valami olyan kimondatlan szövetség ez, amitől érzed, hogy férfi vagy. Nem attól leszel férfi, hogy vasalt ing van rajtad, hanem attól, ahogy mások rád néznek, hogy szeretnek és becsülnek. Az, hogy úgy néznek rám, mint egy családapára, férjre, valami nagyszerű érzés. Nem is kell mondani, hogy mi értelmetlen lenne ennek az egésznek, ha nem lennének körülöttem a gyerekeim

és a családom. Megszületett a kis unokánk is, és most ő okozza a legnagyobb örömet. A mai napig rutinszerűen jövök be és érintem a kártyámat, de azt hiszem, egy hatalmas utat tettem meg. Lehet, hogy kacskaringós volt, de itt vagyok. A családomnak köszönhetem a legtöbbet, és értük csinálom, miattuk van értelme. A családi életem hasonlóan képzeltem el már gyermekkoromban, de egy dolgot nagyon megbántam, hogy nem lett több gyerekem. Nem kettő, még négy is simán lehetett volna. Kettőt szerettem volna, de már tudom, hogy bevállalhattunk volna több gyermeket is. A feleségem is azt mondta, de akkor nem láttam, hogy milyen jó a nagycsalád. A feleségemék hatan vannak testvérek, és erős kötelék van közöttük, mindenben segítik egymást. Nagy erőt ad, ha bajban vagy, vagy ha ne adja Isten, valami hülyeséget csinálsz, akkor a másik kettő rád szól, és ott van melletted. Figyelmeztetnek, hogy ez hülyeség, hogy ne így csináld vagy máshogy oldd meg a dolgot. Máskor pedig ők kérnek tanácsot. Szerintem ez nagy erő.

Mit gondolsz, mi történt volna, ha feladod az álmodat? Mi lett volna akkor veled? Hol tartanál most? Mit csinálnál?

Jó kérdés. Lehet, hogy létrán állnék és dolgoznék valahol, de sosem lennék elégedett. Hiányérzetem lenne, érezném, hogy valami hiányzik az életemből. Valamiért érdemesnek találtak az égiek, és hozzájárultak ahhoz, hogy itt lehetek, segítséggel kitapostam egy utat, amit már más is be tud járni. Sokat tettem Turáért is. Rengeteg riportot készítettem. 2016-ban Turáért emlékéremben részesültem. Küzdelem a Turai Cigányságért emlékérmét is kaptam. Csináltam rengeteg filmet, amit díjaztak is. Négy éven keresztül én szerveztem Turán a Nemzetiségi Kultúrák Napját, ahová a Magyarországon élő tizenhárom nemzetiséget meghívtam. Volt itt nemzetiségek labdarúgó világbajnoksága, nemzetiségek főzőversenye. Turáról öt élő bejelentkezéssel képviseltük a romákat. Óriási munka volt vele, de megérte, hiszen híres roma focisták, zenészek léptek fel nálunk, és rengeteg barátság szövődött olyan emberekkel, akik előtte nem nagyon találkoztak cigány emberekkel, és vitték a jó hírünket a nagyvilágba.

Lakhatnál bárhol, el tudnál költözni Budapestre, ráadásul kevessebbet kellene utaznod. Miért maradtál Turán, a cigánytelepen?

Ezt már többen is kérdezték tőlem. Én Turán vagyok otthon. Mikor bekanyarodok az utcába a keresztnél, amiről beszéltem neked, akkor jó érzésem van. Kiszállok az autóból, és megölel a családom, köszöntenek

a szomszédok. Nincs olyan nap, hogy ne szóljanak a helyiek, hogy látták az anyagom a tv-ben, köszönik szépen, és örülnek, büszkék rám. Félszavakból is megértem őket. Nem kell a kaput zárni, nyitva maradhat az autóbeyáró, senki nem nyúl semmihez. Sajnos anyám már nem él, de apám még ott van. A szeretteim ott élnek. Párszor már megfordult a fejemben, hogy élhetnék Budapesten, és nem kellene ingáznom, de Turán vagyok otthon.

Az életedről beszéltünk, látszik, hogy hosszú utat jártál be, és nagyon sok mindent elértél. Sok döntést hoztál, többségük jónak bizonyult, mert itt ülünk az MTV-ben és beszélgetünk. De ha egy döntést meghozol, akkor egy másikat elengedsz. Biztos volt olyan az életedben, hogy egy döntéseddel egy út lezárult. Van olyan út, amelyet sajnálsz, hogy lezártad?

Sok minden volt az életemben, de ha csak a közelmúltat nézzük, nemrégiben felajánlottak egy főszerkesztői állást. Hogy legyek vezető. Nekem nem az az utam, hogy én egy irodában üljek és gyűjtsem be az anyagokat, meg rakjak össze egy adást. Nekem ki kell mennem az emberek közé, forgatnom kell, ott érzem jól magam. Kíváncsi vagyok őszintén az emberekre, és lehetőségeim szerint próbálok nekik segíteni. Nagyon sok jó példát bemutatok. Járom az országot. Amikor kitört az orosz–ukrán háború, az volt az első, hogy Turán a barátaimmal, a turai cigánytelepen körülbelül hatszázezer forintot gyűjtöttünk össze cigány emberektől, bevásároltunk, és másnap vittük Tiszabecstre, az ukrán határra a menekült cigány családoknak. A turai cigányság egy olyan élő organikus közösség, amely a mai világban már nagyon ritka. Például, ha valaki meghal, nincs olyan család, aki ne lenne ott a temetésen. Nekik meg kell tisztelni az elhunyt családját, fel sem merül, hogy nem mennek el. Nem lehet ilyet. Ha valaki bajba került, akkor is házról házra jártunk és gyűjtöttük a pénzt, hogy megoldjuk a problémát és segíteni tudjunk.

Ki van melletted még? Mert egyedül nem lehet ezt csinálni.

Nem lehet. Még úgy sem, hogy a média itt van mögöttem, ha szükséges. A feleségem azt szokta mondani, hiába vagyok otthon, mégsem vagyok otthon. Mindig törjük a fejünket, mit lehetne jobban csinálni, hogyan lehetne fejleszteni a közösségen vagy segíteni a helyieken. Többen segítenek. Egy cigány származású magyar nótaénekes. A lánya ügyvéd. A fia tanár. Van egy vállalkozó, aki mindig jön, hogy Józsi, akkor találjunk ki, csináljunk valamit! És akkor együtt ötletelünk. Egyszer kitaláltuk, hogy hozzunk

létre egy krízisalapot, és a családok fizessenek be pár száz forintot rendszeresen, és ha baj történik, akkor lehet ebből segíteni a bajbajutott családot. Az összegyűjtött pénzből segítünk, mert egyébként ki segítene rajtuk? Senki. Ha mi magunkon nem segítünk, ha nem biztatjuk a fiataljainkat – már rengeteg diplomás, tanárember, mérnökember, ügyvéd, tévés, nagyon sokféle szakmával rendelkező fiatal került ki a cigánytelepről –, akkor más nem fogja segíteni őket. A turai iskolában három-négy cigány ember tanít, és az óvodában is van óvónőnk, aki felnőttként szerezte meg a diplomát.

Mit csináltok jól Turán?

Nem tudom. Vannak gondok, és persze vannak olyan fiatalok is, akik nem sikeresek. Az se lehet indok, hogy közel van Budapesthez a város, mert Bag is közel van, ők mégis sokkal nehezebb problémákkal küszködnek, mint mi. A turaiak akarnak és igyekeznek, mert a régi felmenőink példát mutattak. A szegénység ellenére is csillogó cipőben jelentek meg, a fehér ingük gyönyörű, ruházatuk kifogástalan volt, autodidakta módon megtanultak zenélni, és a munkájukat jól végezték. Olyan dolog indult el, ami Turán töretlenül ível felfelé. A következő lépés lehet, hogy már az lesz, hogy indítunk egy polgármesterjelöltet.

Szóba került, hogy nem vállaltad el a főszerkesztői pozíciót, és innen tértünk rá arra, hogy szeretsz az emberek között forogni és nekik segíteni. Sajnálod, hogy nem lettél főszerkesztő? Mit tennél, ha kapnál egy újabb felkérést?

Nem! Nem sajnálom. Lehet, hogy kicsit később elvállalnék egy ilyen pozíciót, de most még nem. Valószínű, hogy elfogadom később, de most még nem érzem, hogy eljött ennek az ideje. Menni akarok, csinálni akarom a dolgom. Egyébként a Jóisten mindig segített nekem, mindig meghozta helyettem a döntéseket, ha megszűnt egy munkahelyem, akkor lépnem kellett, mert magamtól nem léptem volna sosem. Hűséges típus vagyok, szeretek elköteleződni. A párkapcsolatban, a házasságban is ez jellemző rám. Ott maradok és csinálom a dolgom, akkor is, ha nem annyira könnyű, de fentről valahogy segítenek mindig. Ez a főszerkesztői állás sokkal jobb pénzzel járt volna, mint a mostani. Mondtam nekik, hogy akkor sem vállalom. Közben új, nagyon jó főnökünk lett, aki bízik bennünk, és segíti a munkánkat. Ugyanarra a szintre emelte a fizetésemet, amit akkor ajánlottak. Valahogy a döntéseim után egyensúlyba kerül az élet, és Isten visszaadja azt, amit elengedtem. Hálát adok

az Istennek, hogy olyan kollégákkal dolgozhatom együtt, mint Horváth Éva és Nagy István, akikkel azonos az értékrendünk, és nemcsak munkatársak, hanem barátok, szinte családtagok vagyunk egymás számára.

Mikor az első riportomat csináltam a Gyöngyösi TV-nél, fent a Kékestetőn, bár csak a kezem látszódott a mikrofonnal, szegény anyám mégis körbetelefonálta a teljes rokonságot, hogy azonnal kapcsoljanak a Gyöngyösi TV-re, mert Józsi benne van. Pedig csak a kezem látszódott. Annyira büszke volt rám! Ha most élne, még büszkébb lenne. Felajánlottam neki, hogy beviszem a Szabadság téri TV-székházba, hogy körbenézzen. Nem akart eljönni, hogy ne szégyenkezze miattam. Dehogyan szégyenkeztem volna, büszke vagyok rá, hogy az öt osztálya ellenére ilyen okos, értelmes ember volt, aki mindig segített, és így nevelt bennünket. Sajnos már nincs ő sem, de ez az élet rendje. Mindig van valami új, akár egy unoka, egy új gyerek a családban, ami nagyon jó érzés.

Apám is a mai napig minden nap olvassa a Bibliát. Innen jöhet ez a nagy kitartása és ereje. Tízéves volt, amikor meghalt az anyja, a bátyám meghalt negyvenkét évesen, és apám mégse keseredett meg. Olyan pozitív élet-szemlélettel bír, hogy az példaértékű. A mai napig vezet, dolgozik, szereti csinálni, és még a gyerekeknek is segít. Ő egy jó példakép.

Hallgatlak és átérzem, hogy milyen hálás vagy a szüleidnek.

Nagyon. A munka szeretetét, a becsületességet, mindent tőlük kaptam. Mindent megtettek, amit lehetett. Nem volt se édesanyjuk, se édesapjuk, a nagyszülei nevelték őket, és mégis olyan erős, jóra való emberek lettek, hogy nehéz szavakkal leírni is.

Remélem, hogy a lányaim is hasonló véleménnyel vannak rólunk. Réka előtt nem volt a Kossuth Rádió *Krónika* című műsorában cigány. Pillanatok alatt a legjobbak között volt. Sőt, a másik lányom, amikor a hatvani postára bekerült, szintén az első cigány volt. Ma pedig már őt kérdezik meg, hogy kit vegyenek fel, ő a csoportvezető. A feleségem előtt nem volt az iskola konyháján ilyen pozícióban cigány származású ember. Nagyon szeretik őt is a munkahelyén. Ezek jóleső érzések.

Köszönöm a beszélgetést!

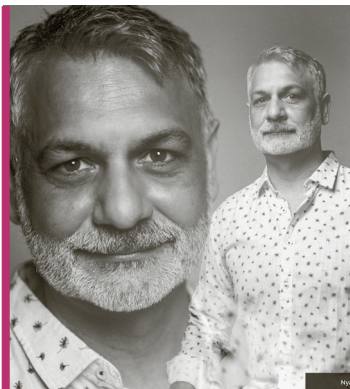
Köszönöm én is.

Nyári Oszkár

Jászai Mari-díjas színész, rendező,
színházi pedagógus, a Karaván Színház
és Művészeti Alapítvány vezetője

2012.

Jászai Mari-díjas magyar színész, rendező, műsorvezető, színházi pedagógus. 1996-ban végzett a Színház- és Film-művészeti Főiskola színész szakán Kerényi Imre osztályában. A diploma megszerzése után rögtön a kaposvári Csiky Gergely Színházba szerződött. A budapesti székhelyű Karaván Színház és Művészeti Alapítvány életrehívója és vezetője. Jelentősebb színházi és filmes szerepei közül néhány: Molière *Dandin* Györgyében Lubin szerepe, Ifjú Nagy a *Tanítónő*ben, a Sweeney Todd-féle bolondok házát vezető őrült igazgatója vagy Dr. Decker a vesztegzár alá került Grand Hotelből, Spiró György *Prah* című komédiájában az öttalálatos szelvényt kitöltő férfi, Karinthy Ferenc *Dunakanyar* című művében a csábító, a *Szőke kóla* című film hosszú hajú, féktelen Robija, a *Veszettek* című film becsületes edzője, Lukács Tibor. A televízióból pedig leginkább egy napi sorozat szereplőjeként ismerhetik.

„...egy alkotó ember pontosan tudja, hogy az ajtók mögött ajtók vannak. De azért ajtók, hogy kinyissuk őket. Nem lehet mást csinálni.”

A Karaván Színházban vagyunk, melyet 2000-ben hívtál életre, és amely amellett, hogy egy nemzetiségi színház, roma gyerekek, fiatalok színészképzésének is otthont ad. De találkozhattunk volna Kaposváron is, hiszen ott a Csiky Gergely Színház az anyaszínházad, melynek társulatában több mint két évtizede játszol. De ugyanígy megtalálhattalak volna valamelyik hátrányos helyzetű településen, ahogy éppen gyerekekkel foglalkozol. Sok szereped van, nemcsak a színházban, hanem az életben is. Művészet, civil élet és család. Honnan indult Nyári Oszkár és hogy jutott el eddig?

Móron születtem, de egy bakonyi faluban éltünk nyolcéves koromig. Zenész cigány családban nőttem fel. Édesapám elismert primás volt a Balaton északi partján, édesanyám pedig egy csárda konyhájában dolgozott évtizedeken át, nem végzett szakácsként irányította a konyhát. A testvéremmel, aki két évvel idősebb nálam, nagy szeretetben cseperedtünk fel. Ő volt nekem a minta, őt követtem és őt igyekeztem másolni mindenben. Feladta a leckét, mert kitűnő tanuló volt. Azért igyekeztem, ha nem is sikerült mindig utolérnem. Az általános iskolából az első két évet Bakonycsernyén jártam, majd az iskolát Veszprémben folytattam, a gimnáziumot pedig Zircen végeztem el. Közben laktunk Tihanyban és Balatonfüreden is, ahol édesanyám jelenleg is él. Nagyon vidám, nagyon intenzív, aktív gyerek voltam. Véleményem volt mindenről, ugyanakkor párhuzamosan ott volt bennem mindig egy szemlélődő gyermek, aki mindenre rácsodálkozott. A művészethez való viszonyom talán édesapám zenei vénájából ered, de a zene mellett a tánc, a vers, a színház, illetve a film, de főleg a színészi alakítások ejtettek ámulatba.

Mikor jöttél rá, hogy színész leszel?

Kisgyermekkoromban a környezetünkben ritkán volt jelen a színház. A televízió képernyőjén keresztül viszont nagyon sok színházi közvetítést láthattam. Leggyakrabban a kaposvári Csiky Gergely Színházból közvetítették a fantasztikus előadásokat. Ezek az élmények örökre bevésődtek. A televízióban az akkori műsorstruktúra, a gyermek- és ifjúsági műsorok elképesztően minőségiek voltak, szerintem nagyon sok akkor felcseperedő gyerek életében meghatározóvá váltak. Később főleg a versek kerültek az érdeklődésem középpontjába. A versek szeretete egyébként talán a testvérem, Pali irodalom iránti rajongásából adódott, ő először magyar nyelv és

irodalom – népművelés szakos tanári diplomát szerzett, aztán még több követte azt. Tizenkét éves koromban mérettem meg magam először szavalóversenyen. A befektetett munkát siker koronázta, megnyertem az iskolai szavalóversenyt.

Emlékszem arra mozzanatra is, amikor az első kazettás magnót megvette édesapám, s a magunk örömére készítettünk hangjátékot a testvéremmel és édesanyámmal. Ez a játékosság gyakorta jelen volt az életünkben. Úgy emlékszem, hogy mindig, mindenhol színházat akartam csinálni. Többnyire az iskolai osztályaimból is, és általában el is értem a célomat, írtunk és előadtunk valamit. A zirci III. Béla Gimnáziumban nem voltak nagy létszámú osztályok, személyesebbé tudtak válni az emberi kapcsolatok. Talán több figyelem is esett rám. A gimiben, tizennégy évesen eldöntöttem, hogy érettségi után felvételizem majd a Színház- és Filmművészeti Főiskolára.

És mit szóltak hozzá a szülők?

Ezt akkor én még nekik nem mondtam el.

Mikor tudták meg?

Azt hiszem, a második rosta után, amikor továbbjutottam, csak akkor árultam el. Rettegtem a a kudarctól. Tudtam, hogy nem lesz egyszerű, hisz több ezer jelentkezőből évente csupán néhányat vesznek fel. Az első felvételi rostán volt szerencsém találkozni Avar Istvánnal, aki aztán a művészibeszéd-tanárom és később atyai jóbarátom is lett. A szakmai pályám során szerencsére több hasonlóan fontos találkozás adódott, szinte mindig volt kihez fordulnom tanácsért.

Hogy emlékszel vissza a főiskolai időszakodra? Mi volt az, ami miatt a Csiky Gergely Színház lett a cél számodra? Hatott-e rád a budapesti művészvilág? Hogyan tudtál bekapcsolódni, vagy egyáltalán bekapcsolódtál-e már a főiskola idején ebbe a világba?

A Színház- és Filmművészeti Főiskola harmadik fordulójának az egyhetes együttélési tréningje abból állt, hogy reggel 8-tól éjfélig bent voltunk a színművészetin. Nyolckor elkezdődtek a foglalkozások, és körülbelül este tízkor vagy éjfélkor hagytuk abba a próbákat. És így ment ez egy héten keresztül. Aztán mikor felvettek, akkor az osztályfőnökünk, Kerényi Imre

megkérdezte tőlünk: „Hogy érzik magukat, elfáradtak?” Mondtuk: „Igen, nagyon.” „Akkor jó! Úgy készüljenek, ilyen lesz az első két év. Aztán majd szerencsés esetben a pálya is.” És így is lett. A főiskola oktatási rendszere úgy épült fel, hogy egyszerűen nem volt szünet az órák között. Egymás után jöttek a foglalkozások, egyéni és csoportos, elméleti és gyakorlati foglalkozások, művészeti órák, színpadi órák, színészmesterség-foglalkozás vagy művészbeszéd-óra, majd este a színpadi próbák, a készülés a következő nap óráira. Jó és összetartó kis csapat volt az osztályunk a szokásos surlódásokat nem számítva. Nagyon tudtunk úgy működni, mint egy kis társulat. A színpadi mondanivaló iránti átitatottság határozott meg bennünket. Végigjártuk a budapesti színházakat. Éjszakába nyúlóan tudtunk beszélni az előadásokról, alakításokról. Mindegy volt, csak a színházról legyen szó.

Aztán, ahogy közeledett a diplomaév, a szerződtetés, sok más gyakorlati kérdés is foglalkoztatott bennünket, mint a fészekből kirepülés előtt álló fiókákat. Tudtuk, hogy a színészi pálya nem pusztán egy sikerekkel tűzdelt, előre kikövezett út, hanem egy szenvedéstörténet, rögzös ösvény tele bukásokkal s kudarcokkal is. S talán ezekből a bukásokból, bukácsolásokból tanul a legtöbbet az ember. A tépelődés az útkeresés része, az út pedig meglepetésekkel, ölünkbe hulló ajándékokkal és gyötrő szenvedéssel van tele. Ezt is kezdtük megérteni, erre is kezdtünk ráérezni a főiskola éve alatt. Már negyedik év elején volt egy komoly szerződésajánlatom. Babarczy László, a Csiky Gergely Színház igazgatója hívott Kaposvárra. Nagy öröm volt számomra, hogy már a diplomaév elején kiderült, hogy van igény a színészi munkámra.

Tudat alatt régóta vágytam Kaposvárra, s éreztem, hogy jól döntök, ha ezt a Budapesthez ugyan nem közeli, de a magyar színházi élet középpontjában lévő színházat választom. Bár ekkor már a Madách Színházból is volt szerződésajánlatom, a színművészeti elvégzése után a kaposvári színházba szerződtem le. Itt is folytatódott a műhelymunka, talán a korábbinál még intenzívebben. Az első évben hat bemutatóm volt. Közben Budapesten két előadásomat nagy titokban megtartottam, és dolgoztam a Magyar Rádió, a Magyar Televízió különböző munkáiban, főleg kulturális, irodalmi műsorokban. Folyton úton voltam. Volt, hogy délután még Kaposvárott játszottam, este pedig egy budapesti színházban volt előadásom. Reggel a televízióban vezettem műsort, vagy a Magyar Rádióban készítettünk felvételt, délután ismét a kaposvári színház színpadán játszottam. Utaztam vonattal, kölcsönkért autóval, egy alkalommal pedig repülőgéppel hoztak

fel Budapestre, hogy előadáskezdésre a Thália Színház színpadán állhassak. Izgalmas és lendületes pályakezdés volt.

Ha jól számolom, lassan harminc éve így élsz. Egyfolytában elfoglalt vagy, szerepelsz vagy éppen fiataloknak szervezel valamit. Mesélted, hogy a főiskolán megszoktad, hogy reggel nyolctól éjjelig talpon vagy, mégis felmerül a kérdés: ezt hogyan lehet bírni? Hogyan tudsz a családdal kapcsolatot tartani?

Bár eleve aktívan töltöttem a napjaimat, eleinte nem volt könnyű felvenni a ritmust. A főiskolai évek alatt megedződtem, egyre könnyebben ment minden, a napi rutin részévé vált. Mire elkezdtem a pályámat, ez a tempó vált természetessé. Ami ebben kevésbé volt jó, hogy keveset találkoztam az édesanyámmal és a barátaimmal. Jóval kevesebbet, mint amennyit szerettem volna. Amikor aztán néha hazajutottam, az otthon töltött idő mindig egy érzelmi töltődés volt. Nagyon fontos ebben a folyton útonlevésben, kétlakásban az, hogy nem egyedül utazom. Jelentősen megkönnyíti a dolgomat, hogy a feleségem, Nyári Szilvia színművész, aki ma már szintén a Csiky Gergely Színház társulatának tagja, viszonylag hamar, a Kaposvárra szerződésemet követően a párom lett. Ugyanakkor most is a fővárosban van az otthonunk, pontosabban egyszerre élünk Kaposváron és Budapesten. Körülbelül azonos időt töltünk el mind a két helyen. Huszonhét éve tart ez az örömteli utazás, amely számunkra évente körülbelül 30 ezer kilométer út megtételét jelenti. Együtt utazunk legtöbbször, ez a mi közös, kalandos utazásunk.

Több dolog is eszembe jutott, ami nagyon jellemez Téged. Az egyik a hűség. Hosszú évek óta ugyanott játszol. Évtizedek óta, amióta megtaláltátok egymást, a pároddal vagy. A másik gondolatod, hogy mindig több dolgot csinálsz, és keresed az új lehetőségeket.

Igen. A színész, ha oda tudja adni magát az alkotási szenvedélyének, akkor lendületes, fáradhatatlanná válik, egyáltalán nem érzi munkának a próbákat, az előadást, ez fantasztikus erőt tud adni, szárnyaló energiákat, ugyanakkor az alkotófolyamat néha nagyon fájdalmas is, kétségekkel, tépelődéssel van teli, de összességében végül nagyon sokat kap vissza az ember. Néha jóval többet, mint amennyit befektetett. De ahhoz rögzös út vezet. Nagyon nehéz szembenézni gyengeségeinkkel, hibáinkkal, de egy komoly alkotómunka során erre kell számítani. Végig kell menni rajta!

Ez aztán végül felszabadít és katartikus örömet okoz. Ilyenkor könnyű a 200 kilométeres utazás, a két város ilyenkor mintha fizikailag is közelebb lenne egymáshoz.

A pályámon eddig kb. 90-100 színházi és filmes szerepet játszottam el, és pusztán azért, mert nem tetszett, még nem adtam vissza egyetlen szerepet sem. Úgy gondolom, hogy a hivatásunk egy szolgálat is egyben. A színház feladata az ismeretek átadása és a minőségi szórakoztatás mellett leginkább a tükörtartás a társadalom és az egyén elé, a társadalmi szempontból és a kor embere szempontjából fontos problémák felfedése, feldolgozása.

Kérdeztél a hűségről, hogy miért maradtam Kaposváron ennyi ideig. Több oka is van. Ez a színház mindig az említett elvek mentén haladt és építette fel az évadjait. Mindig gondolkodtak bennem, évről évre kaptam olyan feladatot, amit fontosnak tartottam, sajátomnak éreztem. De őszintén szólva maradásomnak egyszerre oka az óvatosság is. Talán nem mertem belevágni abba, hogy váltsak, mindent magam mögött hagyjak. Vagy lehet, hogy nem jött olyan lehetőség, ami kimozdított volna, vagy éppen nem volt alkalmas az idő, de az is lehet, hogy egyszerűen csak gyáva voltam hozzá. Idővel bekötődünk, ragaszkodunk dolgokhoz. Ez biztosságot ad, de ez egyben egyfajta kötöttség is. Volt, hogy fiatal színészként Londonban több művészeti projektben is részt vettem, de aztán rohantam vissza Kaposvárra, a munkámhoz, a társulatomhoz, ami akkoriban a legtöbbet adta nekem. Ez nem múlik el nyom nélkül. Ehhez a színházhoz, ezekhez a deszkákhoz kötődnek ezek az emlékek és érzések.

Volt-e lehetőség váltásra?

Igen. De igazából mindig azt éreztem, hogy a váltás ultimátumszerű. Tehát, ha jössz, akkor most gyere – hagyj mindent hátra –, vagy bele se vágj! Vágj el minden szálát! Ez nem ment volna, vagy legalábbis nem akkor, amikor az adott ajánlat jött. Ilyen esetben a hűség volt az én gyengeségem. Ilyen értelemben nem is létezik és nem is díjazzák a hűséget, számomra mégis fontos érték maradt. Számomra a hűség, a nagylelkűség, nagyvonalúság, lovagiasság is fontos erény, ugyanakkor a mai világban – ahogy látom – pusztán gyengeségnek, naivitásnak tűnik.

Azt szoktam mondani, hogy én ezzel a választott naivitással szeretném élni az életemet. Figyelek, egyre inkább befelé figyelek, és a harmóniát keresem.

Nem az idő és a hely megváltoztatása számít – bármely korban élhetnél és bárhol, ugyanazokkal a problémákkal küzdenél, legfeljebb a szereplők lennének mások –, hanem hogy te magad változz, fejlődj, és közben haladj az utadon. Visszatérve a kérdésre, úgy vélem, hogy – bár nincs ilyen szándékom – ha nem gondolkodnának bennem, hogyha olyan jelzést kapnék, hogy nincs szükség a munkámra, venném a kalapomat. De nem jön ilyen jelzés, sőt ellenkezőleg, jó feladatokkal látnak el, terveznek velem, bizalmat kapok. Jól érzem magam a társulatban és lendületben vagyok.

Nemcsak szereplője vagy ezeknek a színházi daraboknak, hanem saját színházad is van, menedzseled azt, életben tartod, üzensz vele. Miért fontos ez számodra a többi munkád mellett?

1995-ben harmadéves főiskolásként elmentem a Merlin Színházba egy nyílt fórumra, ahol ott voltak a budapesti színházak akkori igazgatói. A találkozótéma az volt, hogy milyen legyen a budapesti színházi közélet, milyen átalakításokra van szükség, milyen elvárásoknak kell megfelelnie a jövő színházának stb. Én szót kértem, és elmondtam, hogy itt lenne az ideje, hogy végre megvalósuljon Magyarországon, Budapesten egy cigány nemzeti színház. A roma kisebbségnek ezen a színházon – mint emlékezés helyén – keresztül nyílik lehetősége arra, hogy kulturálisan megszervezze önmagát. Megfelelő körülmények között ott fog bekapcsolódni a magyar kulturális közéletbe, ahol a magyarországi színjátszás éppen tart. Nagyon jó lenne, ha huszonöt-harminc évvel később majd azt tudnánk mondani – visszaemlékezve erre a napra –, hogy milyen jó, hogy ezt a folyamatot elindítottuk 1995-ben, és lám ez az intézmény most, 2024-ben milyen fontos színfoltjává vált és szereplőjévé lett a budapesti színházi közéletnek. Sajnálom, hogy minden ez irányba tett komoly küzdelmem, odaadásom és együttműködésem ellenére szinte minden ugyanott tart, mint a felszólalásom idején. Látva, hogy semmilyen előrelépés nem történt, ennek okán és a hiányát pótolandó hoztam létre 2000-ben a Karaván Színházat, amit a IX. kerületi Pincészházban működtettünk.

Az évek alatt nagyon sokszor próbáltuk meggyőzni a döntéshozókat, én mindig nyitott voltam a megoldásokra, és igyekeztem az ügyet a szakmai kapcsolataimmal segíteni. Általában csak az előszobáig jutottam el. Mivel az utóbbi időben sem történt komoly előrelépés, ezért nem várhattam tovább. Néhány éve piaci alapon kibéreltünk a belvárosban, az Iparművészeti Múzeum mellett egy helyiséget, saját erőből felépítettünk, berendeztünk és

felszereltünk egy csodálatos, 50 férőhelyes színházat, és elkezdtünk a saját lehetőségeink szerint alkotni. Rettenetesen nehéz feladat állandó, stabil költségvetés nélkül, szűkös forrásokból fenntartani egy színházat. Színházunk normál működtetése mellett igyekszünk a tehetséges, főként roma származású fiatalok számára is lehetőséget biztosítani. Egy évadban 100 feletti előadászámunk van, eközben közszolgálati feladatot is ellátunk, hátrányos helyzetű települések óvodáiban, iskoláiban valósítunk meg művészeti programokat, középiskolákban játszunk színvonalas ifjúsági előadásokat.

Amellett, hogy nagyon fontos, hogy színvonalas műhelyként a fővárosi színházi életben is folyamatosan jelen legyünk, színházunk missziójából adódóan hasonlóan fontosnak tartjuk, hogy vidékre, olyan helyekre is vigyünk előadást és művészeti értéket, inspirációt, ahol még nem igazán találkoztak színházzal. Rendszeresen járunk vidékre és viszünk gyerek- és ifjúsági előadásokat roma gyerekeknek is. Gyakran a mi előadásunk a gyerekek számára az első színházi élmény. Ez nagy felelősséggel jár.

Mondtad, hogy piaci alapon szervezted meg a színházat. Van a roma közösségben piaca a színháznak?

Persze! Az előadást el kell játszani, és a résztvevők munkáját finanszírozni kell. Ennek egy része bevétel, jegybevétel kell, hogy legyen. Mivel azonban a célcsoportunk egy része nem igazán fizetőképes, így néha a jegyek finanszírozására is magunknak kell forrást találnunk. A mi műsorpolitikánkban fontos szempont, hogy olyan előadásokat játsszunk, amelyek mindenkihez szólnak, mindenki számára élményt nyújtanak, mindenkit gazdagítanak. Ugyanakkor egy nemzetiségi színháznak a feladatai közé tartozik az is, hogy a kontinuitást is biztosítsa, a hagyományok, kulturális értékek megőrzésében is szerepet vállaljon, kutatásnak is helyet adjon, művészeket alkotásra inspiráljon, új darabok születésénél bábáskodjon, olyan problémákat dolgozzon fel, ami társadalmi szempontból fontos, és láttassa azt is, hogy tágabb perspektívából nézve a probléma nem csak az adott kisebbség ügye. A roma nemzetiségi színház esetében nagyon fontos szempont az előítéletesség, a kirekesztés elleni küzdelem, a befogadásért való megszólalás, a szerencsés találkozások kieszközlése, folyamatos megvalósítása. Fontos társadalmi jelenségeket igyekszünk tehát az előadásinkban megjeleníteni. Nemcsak olyat, ami a roma közösség problémája, hanem az egész társadalom számára kihívást jelentő problémákat is. Az autizmust például, vagy azt, hogy ha a családnak van egy fogyatékossgal élő tagja, akkor ő milyen

helyet foglal el a családban. Hogyan viszonyul a család hozzá, mi lesz a sorsa később, amikor felnőtté válik. Nyilván olyan körökben, ahol meg tudja tenni a család, tudja, hogyan segítsen. De ugyanilyen fontos feladat, hogy a fiatalokat színházba csábítsuk. Ez csak úgy megy, ha olyan előadásokat játszunk, olyan témát veszünk elő, ami fontos számukra. Manapság nem egyszerű behozni a fiatalokat a színházba. Egyre nehezebb eladni az előadásokat, de ez is egy feladat. Aki meg tudja fizetni, az vegye meg a jegyet teljes áron, esetleg támogatójeggyel, akinek meg nem futja rá, ott muszáj kedvezményt adni.

Nyári táborokat is szervezel a fiataloknak, ahol jobban és intenzívebben megismerkedhetnek a színjátszással.

Ezek a táborok különleges élmények a résztvevők, természetesen főleg a stúdióink tanítványai számára. Évek óta olyan művészeti alkotótáborot szervezek, ahová nagyszerű színművészek, színházi rendezők, filmrendezők is szívesen jönnek el és dolgoznak velünk. Általában a második nap után alkotói lázban ég az egész tábor, olyan erős az alkotói vágy, hogy reggeltől estig folyik a munka. A rendezők, alkotók a tanítványokkal közvetlenül, egyenrangú partnerként viszik végig az alkotófolyamatot, amelynek a végén közösen nézzük meg egymás alkotásait. Mindannyiuk számára meghatározó élmények ezek az intenzív alkalmi műhelyek.

Hogy látod, a művészvilágban egy roma fiatalnak milyen perspektívája van?

Addig, amíg nincs egy központi költségvetésből működő intézmény, ahol stabilan tud működni egy kisebb társulat, utánpótlásképzés, tehetségkutatás stb., addig nem lesz számottevő változás. Roma témában viszonylag ritkán születik a kőszínházi színpadon előadás, kevés roma származású színész, rendező, filmrendező végez a művészeti egyetemeken és van jelen a színházi, filmes szakmában, és amíg a médiumok minőségi műsoraiban a képernyőről hiányoznak a roma arcok, addig nem történik igazi előre-lépés. Nagy lendületet adna az ügynek egy Roma Kulturális Központ, ahol rendszeres repertoárral és társulattal rendelkező színház működne, művészeti műhelymunkát folytathatna, jelen lenne a rendszeres tehetségkutatás, művészeti képzés, az utánpótlásnevelés. Pár éven belül jelentős számban jelennének meg ezek a fiatalok a művészeti egyetemek osztályai-ban, sorozatokban, a médiumok képernyőin és a filmvásznon is. De az igazi

tovább lépés az lesz majd, amikor már kulturális intézmények vezetőiként, médiumok szerkesztőségének vezetőiként, egyetemi tanárként, osztályfőnökként is megjelennének a tehetséges roma származású szakemberek.

A cigány nemzetiségi színház problematikájáról beszélünk, de időközben valójában maga a színház is rosszabb helyzetbe került. Az túléléshez feltétlenül hozzá tartozik, hogy a színház a fiatalokat meg tudja szólítani. A színháznak is alkalmazkodnia, változnia kell. Sok éve mondom én is, hogy a következő generációt fel kell vinni a színpadra. Senkit nem fog érdekelni a színház, hogyha nem mutatjuk meg, hogy milyen izgalmas is ez a játék. A Karavánban szerzett tapasztalataimból kiindulva tudom, hogy ez egy járható út, egy valós, nagyszerű megoldás lehet. A „next generation” egy játék, egy mozgalom lehet. Eszköze pedig a színház, az alkotás, a színjátszás, amely elmos minden határt, és határtalanul összeköt minket. Játsszani mindenki szeret, s a színpadon helye van a játéknak.

Előkerült a nemzetiségi színház, a roma színház és az, hogy lehet üzenni vele. De szerinted mi a dolga egy roma férfinak? Legyen az művész vagy éppen más foglalkozást űző, van-e feladata saját magán és a családján túl? Ha igen, hogyan tud ezzel közösségi szinten dolgozni?

Ez nagyon nehéz kérdés. Nincs is jó válaszem. Az a véleményem, hogy elsősorban a következő generációt kell jó helyzetbe hoznunk és nekik kell több lehetőséget biztosítanunk. Őket kell inspirálnunk. Ezt mindentől és mindenkitől függetlenül is tudja segíteni az ember. Színházként nyilván az előadásokkal is ezt kell üzenni. Cigány nemzetiségi színházként pedig nagyon jó és előremutató mintákat kell adnunk, fontos a tudás, a tanulás értékének a hangsúlyozása. Azt hiszem, hogy felettébb inspiráló pillanat, amikor művészeink személyesen tartanak foglalkozásokat a gyerekek számára, vagy éppen azt látják a roma fiatalok, hogy hozzájuk hasonló korú, habitusú, származású fiatalok magával ragadóan és hitelesen játsszák el a nekik szóló történetet.

Megéri ezt csinálni már húsz-harminc éve?

Hát megéri élni, tenni, alkotni, szeretni? Hisz meghalunk, minden mulandó. Persze, hogy megéri. Ez a tiéd, ez a te tapasztalatod, a te történeted, a te értékeid. Tekints rá! Matematikailag nézve persze lehet, hogy nem éri meg.

De ezt nem lehet csupán így nézni. Vannak mérhetetlen, kiszámíthatatlan, irracionális dolgok az életünkben, amivel még tervezni sem tudunk. Mégis ezek a legfontosabbak az életünkben. Születés, szerelem, elmúlás és az ezek körül forgó dolgok.

Néhány éve kinyitottam egy ajtót! Szerencsés vagyok. Van, aki az egész életében nem nyit ki egyetlen egyet sem. Van, aki csupán egyet nyit ki. S van olyan többre hivatott, akinek kettő-három is sikerül. Nem tudom, hogyan alakul még az élet számomra, de én már egyet kinyitottam. Tudod, mi van az ajtó mögött? Elárulom. Egy másik ajtó. És ebből azt sejtem, hogy mögötte még nagyon sok, végtelenül sok ajtó van. Mi értelme? Hát az, hogy kinyissuk. Azért ajtók, hogy kinyissuk őket. Nem is lehet mást tenni. Mindez hit kérdése, s én hiszek a Teremtőben.

Köszönöm szépen az idődet.

Én is nagyon köszönöm.

Sörös Iván

kormánytisztviselő,
a Belügyminisztérium Gyermekesély
Főosztályának vezetője

2023

A Belügyminisztérium Társadalmi Felzárkózásért Felelős Helyettes Államtitkárságán működő Gyermekesély Főosztály vezetője. Eredeti végzettsége szerint keramikus, rajztanár-nak készült. Ennek megfelelően első diplomáját a Kaposvári Egyetem tanári szakán szerezte meg. Elsősorban a művészetek érdekelték, a zene és a fotózás állt érdeklődésének középpontjában. Emellett bekapcsolódott a roma értelmiségi fiatalok életébe, ami hatással volt későbbi pályaválasztására is. Munkáját a közigazgatásban az Oktatási és Kulturális Minisztériumban referensként kezdte, ezzel párhuzamosan a Budapesti Corvinus Egyetemen esélyegyenlőségi és kisebbségvédelmi szakértői végzettséget szerzett. Jelenleg a Nemzeti Közzolgálati Egyetem doktorandusz hallgatója, házas, két fiúgyermek van.

„Elkezdtem roma ügyekkel foglalkozni... értelmes dolgot szerettem volna csinálni, olyan ügyekben, amelyeket fontosnak gondoltam. Személyeken és a munkán keresztül mélyült el a roma identitásom, és így lett pozitív alapja.”

Sörös Iván főosztályvezető, két gyermek apukája. Doktori tanulmányokat végző hallgató vagy, hobbi művész, és sok minden másról is lehet téged ismerni, de ezt majd a beszélgetés során kifejtetd. Hogyan jutottál el eddig? Honnan indultál?

Én egy ipari város gyermeke vagyok. A családom Dunaújvárosban él, ott nőttem fel.

Édesapám dunaújvárosi, anya pedig Budapesten született, a IX. kerületben. A nagyszüleim is már Dunaújvárosban éltek, és a szüleim is itt kezdtek el dolgozni. A városban már akkor is nagyon sokan sportoltak, hiszen az egy jó közösségi foglalatosság volt. A sportnak köszönhetően ismerkedtek meg a szüleim, majd házasságot is kötöttek. A házasságból két gyerek született. Van egy bátyám, aki két évvel idősebb nálam. Egy idő után a szüleim elváltak, akkor én hatéves voltam. Apukám második házasságából kettő lánytestvérem is van, ők tíz, illetve tizenegy évvel fiatalabbak. Ők is Dunaújvárosban éltek.

Milyen volt a gyerekkorod? Hogyan nőttél fel?

Mondhatni stabil háttérrel rendelkezünk. Egy panellakásban éltünk a Béke nevű városrészben, mint sokan mások. Szerettem ott élni. Minden panel volt. Panelházak, paneliskola, panelovi és panelbölcsi. A Duna-part nagyon szép. Élénk és pezsgő kulturális, művészeti élet jellemezte a várost, amit azért még most is lehet látni. Ha más nem is, acél azért volt, és ez a szobrászokat megihlette. Tulajdonképpen aránylag stabil és kiszámítható közegben éltünk. Akkor ez természetesnek tűnt, de most látom, milyen szerencsések voltunk. A stabilra azt is értem, hogy Dunaújvárosban a vasgyár, a papírgyár és más gyárak adták a munkát. A családukban mindenki reggel 8-tól délután 5-ig dolgozott. Az ismerőseim, barátaim és osztálytársaim szülei közül nagyon sokan három műszakban dolgoztak. Valakinek a szüleit nem is ismertük, mert mindig éppen műszakban volt, mikor mi ott voltunk. Visszagondolva, hogy a családukban mindenki ugyanakkor dolgozott, ez nagy érték, bár akkor nyilván nekünk, gyerekeknek ez természetes volt.

Nem voltunk egyáltalán gazdagok, anyám egyedül nevelt minket. Tulajdonképpen mi anyámmal nőtünk fel, de apámékkal, testvéreimmel szoros és rendszeres volt a kapcsolat. Minden vagy minden második hétvégét vele töltöttünk. Voltak közös nyaralások is, anyukámmal és apukámmal is. Az első

nyugati nyaralás akkor volt, amikor keresztanyámhoz utaztunk, aki Ausztriában tanult. Akkor találkoztam először a nyugati világgal, a 90-es évek elején. Aztán voltunk még külföldön: Szlovákiában, a Tátrában tizennégy éves koromban, majd később még egyszer Ausztriában. Apáékkal belföldi nyaralásra rendszeresen Soltvadkertre mentünk. Sátoroztunk a kempingben, ennek nagyon jó hangulata volt. Ezenkívül nyári és napközis táborokban töltöttük a nyarat. A papírgyáraknak, a vasműnek meg a nagyobb ipari cégeknek volt saját üdülője a Balaton mellett, oda is jártunk. Minden megvolt, tábortűz, Balaton. Olyan volt ez, mint a mostani Erzsébet-táborok. A szülők munkáján és az iskolán keresztül folyamatosan nyári élménylehetőségünk volt.

Milyen tanuló voltál?

Dunaújváros akkor egy elég prosperáló város volt a 80-as évek második felében és a 90-es évek elején. A lakosságszám körülbelül elérte a hatvanezret. Közel laktunk az iskolához, ha kihajoltam az erkélyről, akkor láttam az épületet. Az iskolában a legjobbak az A-sok vagy a tagozatosok. Én B-s voltam, ami azt jelentette, hogy a fiúk szakmunkás, de inkább érettségit adó technikum felé, a lányok pedig érettségit adó képzésbe mentek tovább. Igazából én nem éreztem rossznak az iskolámat. Akkor épült új tornaterem, és általában véve is jó felszereltsége volt az aránylag új intézménynek.

A tanulás nem ment rosszul, de nem igazán tanultam. Technikából, tesiből, énekből és a készsértárgyakból ötös voltam, magyarból, matekból és történelemből hármás. Tulajdonképpen úgy voltam négyes átlagú, hogy kvázi a nehezebb tárgyakból hármasaim voltak. A tanulással kapcsolatban két elvárást támasztottak felém. Az egyik szinte láthatatlan volt. Édesanyám családjában többen – sőt, szinte mindenki – diplomások voltak. Anyám családja nem roma, emellett pedig értelmiségi háttérű család. A testvérei diplomások, és ő is jelentkezett a főiskolára, de nem vették fel. Tanár szeretett volna lenni. Pesten tanult meg úszni, és készült a testnevelési főiskolára. Végül acélszerkezeti rajzoló és tervező lett, ebben is helyezkedett el. Anyukám apja beszél franciául, németül, a mama pedig angolul, franciául és németül. Apukám szülei már a város építésénél is jelen voltak, fizikai munkát végeztek. Apa fiatalon vezető lett a postán, telefonszerelőként.

A családban tehát anyai oldalról kimondatlan elvárás volt, hogy mindenki diplomás legyen és továbbtanuljon. Ennek ellenére nem emlékszem olyan

fejmosásokra, hogy „Iván, neked így kell tanulni, és nem hozhatsz haza rossz jegyet”. Emlékszem, hogy megkérdezte az egyik tanárom, hogy mi akarok lenni, és negyedikben azt mondtam, hogy rajz- és tesitanár. Nekem akkor az volt a természetes, mi mást mondhattam volna. Apa egy kicsit egyszerűbben kezelte ezt. Neki is nagyon fontos volt a tanulás. Közösén olvastunk, mert közösén el kellett olvasni elsőben és másodikban a meséket, és le kellett szignálniuk a szülőknek, hogy megtörtént az olvasás. Ha nem tanultam, akkor Apukám azt mondta, hogy nem muszáj tanulni, lehet menni a gyógypedagógiai iskolába is. Mondta, hogy nem kötelező neked normálisan tanulni meg normális suliba járni. Egyszerűen fogalmazott. „Tanulj, fiam, mert hülyéből sok van.” Hát ez volt a felállás a családban. Volt még egy közösségem a családon kívül, akkor tört be ugyanis Magyarországra a küzdősport. Volt egy nagyobb karateklub, és tényleg nagyon sokan jártunk oda. Minden félévkor az edző mindenki előtt elkérte a bizonyítványt, és kinyitotta, hogy megnézzé, milyen átlagunk van. Aki, ha jól emlékszem, 3,5 alatt volt, az nem jöhetett sportolni. Azt mondta, hogy nem a sport az első, hanem az, hogy tanuljunk.

A pályaválasztási „mizéria”, vagyis az azon való gondolkodás, hogy mi legyen belőlem, elindult már a felsőtagozat környékén. A matek annyira nem ment. Versenysportoló nem akartam lenni. Biztos voltam benne, hogy a rajzzal kell kezdenem valamit, mert akkor kezdtem el rajzolni Nelli néni biztatására.

Ha most itt befejeznénk az interjút, akkor azt gondolhatnánk, hogy egy dunaújvárosi, értelmiségi származású emberrel beszélgetünk. Ez igaz is, de azért neked apai részről a roma identitásod is erős. Hogyan alakult ez gyerekkorodban, hogyan tudatosodott benned roma származásod? Ha jól értem, nem sok roma vett körül akkor.

Nálunk a családban nagyon erős, nagyon kulturális hagyományok nem voltak, a nyelvet sem beszéltük. Nem emlékszem nagy roma bulikra, nem emlékszem nagy kazetta- és bakelitlemezcserélgetésekre, hogy hallgassuk meg ezt a roma előadót vagy azt a roma előadót. Amivel találkoztam a roma léteimből, az csak az előítélet volt. Az egyik klasszikus ilyen a naplóba írt „C” betű. Emlékszem, amikor egyszer ott maradt a napló az asztalon, és kinyitottuk, ott volt a nevem mellett a „C” betű. Anyám nagyon kiakadt. Mindenki tudta, hogy miről szól ez. Egyébként sehol máshol nem éreztem ezt, csak az

iskolában. Anyámnak megvolt a véleménye az egyik tanárról, aki a „C” betű miatt gondolta azt, hogy nekem szakmunkásba kéne mennem. Ez volt talán a legfontosabb. Voltak nagy beszélgetések a barátok között, mikor felfedtük, hogy mi cigányok vagyunk. Mondtuk, hogy tudad, hogy én cigány vagyok? Bár voltak rajtam rasszjegyek, mégis sokszor meglepődtek. Ami még megvan abból az időszakból, az a skinhead mozgalom, ami a városban is erős volt. Mikor még nem volt tapasztalatom erről első kézből, egy nem roma barátom úgy festette le nekem a külföldi skinheadeket, akikről egy újságban olvasott, hogy ezek nagyon vagány srácok. Bennem akkor teljesen más kép alakult ki róluk, mint amivel találkoztam pár év múlva. A városban is jól láthatók voltak a skinheadek a fekete bomberdzsekijükkel, acélbetétes bakancsukkal és kopaszon.

Ért fizikai atrocitás is?

Igen, de az én példám nem volt olyan durva, mint pár ismerősömé, akiket például megkergettek és meg akartak verni. Az én esetemben az atrocitás kimerült abban, hogy az utcán nekem jöttek vagy meglöktek. Emlékszem, amikor a haverommal jártam rajzolni egy dunaújvárosi festőművész rajztanárhoz, és mentünk hazafelé, jött velünk szemben egy idősebb, erősebb srác, és nagyon keményen meglökött minket. Azt kell, hogy mondjam, hogy ezt és a „C” betűt leszámítva nem ért megkülönböztetés, és sportolás közben sem volt ilyen. Akkor azt láttam, hogy mindenki a teljesítmény alapján volt megítélve és kész.

Visszatérünk még az identitás kérdéskörére, mert érdekel, hogyan alakult önazonosságod a későbbiekben, de előbb beszéljünk még egy kicsit a középiskolai pályafutásodról!

Rajztanár szerettem volna lenni, ezért elmentem Kaposvárra művészeti középiskolába. Budapestre is mehettem volna, de Kaposvárra kerültem be. Az egyik nagynénikém Budapesten, a másik Kaposváron élt, de nem ezért választottam Kaposvárt, hanem azért, mert ott volt képzőművészeti oktatás. A rajzolás úgy jött, hogy a rajztanárom behívott, és mondta, hogy szépen rajzolok, és érdemes lenne ezzel foglalkoznom. Ezután jártam rajzszaakkörre. Utána találtunk egy festőművészt, akit anyám javasolt, és hozzá jártam. Dunaújvárosból sokan mentek Kaposvárra, volt ott egy csapat, akik ismerték egymást, és voltam én, mert én a másik dunaújvárosi iskolából érkeztem. Már nyáron összehaverkodtam a csapatból az egyik diáktársammal, Gáborral,

egy szobába is kerültünk. Ebben az iskolában sem voltak jellemzők a roma fiatalok, viszont a kollégiumban más volt a helyzet. Aki ugyanis Somogy megyéből építőipariba szeretett volna menni, az Kaposvárra jött tanulni. Sok roma volt az építőipari suliban és a kollégiumban is.

De nem volt köztünk nagy átjárás, megvolt a különbség a művészetisek és az építőiparisok között. Emlékszem arra, amikor készültek a KRESZ-re, tőlünk kértek segítséget, hogy értelmezni tudják a feladatokat. Volt valamennyi kapcsolódás, de közös kocsmázás vagy együtt mulatás nem volt. A küzdősport egy darabig megmaradt még az életemben, de nem annyira komolyan. Rövid ideig még jártam edzésekre, utána azonban elvitt a képzőművészet. Kaposváron volt ennek már hagyománya, kitüntetett festők éltek a városban, és bár nem közvetlenül hozzánk kapcsolódott, de nagyon intenzív és erős volt a színházi élet is. Mielőtt Kaposvárra kerültem, emlékszem, hogy anyám mondta, hogy elmegyünk a kaposvári Csiky Gergely Színházba, mert van ott egy darab, és az annyira jó. El is mentünk a testvéremmel és az anyukámmal színházba Kaposvárra. A színházat körülvette a művészeti élet abban az időben, és ehhez csatlakoztunk mi is.

Leérettségiztem kerámia szakon. Persze grafikusnak jelentkeztem, csak arra nem volt elég a pontszámom, ezért azt mondták, ha akarok a suliba járni, akkor kerámia szakra jelentkezsek. Ezért lettem keramikus, de így is jó volt igazából. Hamar felismertük, hogy a kerámiából mi nem nagyon fogunk megélni. Maradtam hát ötöd-hatod éven, amit ma már máshogy csinálnék, mert az inkább parkolópálya volt, de kétéves ráképzéssel végül grafikus lettem, így van ilyen képzettségem is. Nem számítógéppel, hanem mindent kézzel kellett csinálni. Így visszagondolva nem volt igazán piacképes. Ez egyrészt hasznos, másrészt azonban már elavult tudás volt akkor is. Ezután jelentkeztem rajztanárnak Kaposvárra, mindössze három utcával arrébb.

Milyenek voltak az egyetemi évek?

Az első két évben annyi pótvizsgát összeszedtem, hogy felmerült, hogy esetleg elbúcsúznak tőlem. Nem igazán tanultunk, inkább jól éreztük magunkat. Az esztétika szigorlattel viszont megváltozott a tanuláshoz való viszonyom. A szigorlati felkészüléshez kaptunk egy könyvet, ami elindított a tanulás útján. Két ember kapott ötöst, ami mellé még dicséret is járt. Az egyik én voltam. Onnantól szorgalmasan végeztem el a tanárképzőt. A több mint száz hallgató közül mindössze négyen vagy öten szereztek jeles diplomát. Köztük voltam.

Az egyetemről még egy fontos emlékem van. Alapítottunk egy zenekart, amiben basszusgitároztam. Volt egy srác az évfolyamon, Jani, akivel egymásra néztünk, és tudtuk, hogy ki a cigány. Volt egy rövid bemutatkozás, és a második kérdés köztünk az volt, hogy zenélünk-e. Én akkor már basszusgitároztam. A gitározás könnyen jött, mert a művészeti középiskolában mindenki rajzolt, pengetett valamilyen húros hangszert vagy dobolt. Az egyik haverom dobolni akart, mások énekeltek, én meg azon gondolkodtam, hogy a gitárnak túl sok húrja van, dobolni nem akarok, akkor mi legyen? Hát a basszusgitár! A főiskolán ebből már zenekar lett, blues-feldolgozásokat játszottunk. Nem volt komoly, de nagyon szerettük, és egy egyórás műsort összehajtottunk. Zenéltünk Kaposváron több helyen, játszottunk Szigetváron is. Zenélés közben jobban „előjött belőlünk” a romaság, bár nem roma zenét játszottunk. Sok nem roma zenésztársam szerette a roma zenét, és szóba került köztünk többször is a cigányzene, a roma identitás. Nagyjából ebben az időben, a 2000-es évek elején elindult számomra a Romaversitas is. Nem tudom már, honnan hallottam róla, de elmentünk a barátommal felvételizni. Ott kérdezték, hogy mit fogok csinálni nyáron, és mondtam, hogy vállalkozni szeretnék. A barátommal, akivel mentünk felvételizni, csináltunk kétszer két méteres paravánokat, vicces háttereket festettünk rá, aminek kivágtuk az arc részét, és oda be lehetett rakni a fejét az embernek, és polaroiddal lehetett képet csinálni. Azt gondoltuk, hogy ezzel a Balatonon rommá keressük magunkat, mert mindenki ilyen vicces képeket akar majd. A dolog aztán totál csőd lett, de nem is ez a lényeg, hanem az, hogy az ötlet tetszett a felvételi bizottságnak, és felvettek. Ott voltam először roma közösségben, addig tulajdonképpen egy-egy személy kivételével nem voltam romák között. Nekem nagyon távolinak tűnt ez a világ először, de közben jó is volt, mert kaptunk anyagi támogatást, ami nagy segítség volt, és folyamatában kezdett egyre inkább összeállni a kép. Mindenről beszéltünk, amiről addig sem otthon, sem a barátokkal nem, ebben a közegetben azonban elkezdett érdekelni a téma. Barátságok és ismeretségek kötődtek, mentünk ide-oda, nagyon élveztem. Kialakult bennem a tudat, hogy van egy olyan közösség, aminek a részese vagyok.

Hogyan képzeljük el ezt a kezdeményezést? Kaposváron tanultál és időnként Pestre jártál ebbe a közösségbe?

Igen, havonta feljártunk egy hétfőre. Legtöbbször szombat reggel mentünk, és szombat este jöttünk vissza, nem mindig volt teljes hétfő. Voltak szemináriumok, előadások, beszélgetések a romaságról, a roma kultúráról. Olyan

művészeti alkotásokról, amelyek a romákról vagy romáknak szólnak, vagy amelyeket romák készítettek. Ebben az időben kerültem a roma értelmiségi körbe, a roma közösségekbe is. Még most is tartom több akkori társammal a kapcsolatot, és itt ismertem meg a feleségemet is.

Bekerültél ebbe a közösségbe, találkoztál értelmiségiekkel és roma művészekkel. Nem gondolkodtál rajztanárként azon, hogy roma művész leszel?

Már a középiskolában megtanultuk, hogyan kell formába önteni az elképzelésünket, hogyan dolgozzunk szimbólumokkal. Ez nagyon más volt. A suliban szó sem volt arról, hogy vannak roma művészek. A roma festőkről nem volt szó, hanem az univerzálisabb, nagyobb festők munkáit nézegettük. Tulajdonképpen ez teljesen periférián volt nekem akkor, de izgalmasnak találtam. Nem volt bennem az, hogy a romaságom miatt lehetnék jó festőművész is, hanem fotós akartam lenni, mert az érdekelt igazán.

Hogyan és hol kezdte el fotózni?

A főiskolán és a középiskolában tanultunk fotózást, de komolyabban húszéves korom környékén kezdtem el ezzel foglalkozni, azonban eszközparkom igazából nem volt. Az egyetem alatt nyertem egy ösztöndíjat Belgiumba. Akkor kapott el ugyanis a hév, hogy külföldre szeretnék utazni. Fél évet tanultam kint. Az egyetemen megcsináltam az első és a második évet, a szociális bizottság elnöke voltam, zenekarom volt és gondolkodtam, mi jöhet még? Ki volt írva egy pályázat, szeptembertől lehetett menni Belgiumba, angolul zajlott a képzés. Megnyertem a pályázatot, és ki is mentem. A francia határhoz közel voltunk. Ez volt az első rendes és valóban értelmes külföldi élményem, nagy hatással volt rám. Rengeteg ember egy kampuszon, a mi házunkban laktak magyarok, lengyelek, szlovákok, románok, spanyolok, görögök, hollandok és belgák. Magával ragadott a hely, nagyon tetszett. Vittem magammal a fényképezőgépet is, de az egy nagyon ócska gép volt.

Annyira nyomasztott, hogy művészemerként nem volt egy normális gépem, amivel meg tudtam volna ezeket az élményeket örökíteni, hogy hazajöttem, és vettem egy jó gépet, számomra akkoriban nagyon sok pénzért. Amikor véget ért az egyetem, én nem rajztanárként kezdtem el dolgozni, hanem adminisztrációs munkát végeztem. Azt azonban nem akartam, hogy

a művészethez ne legyen semmi közöm. Havi három tekercsre volt pénzem, és minden hétvégén elmentem a Deák térre egy fotóshoz, beadtam előhívatni a tekercseket, és vettem új filmeket, azokat pedig hétvégén megint ellőttem. Ez volt az egyetlen kapocs a művészethez, amit aránylag könnyen is tudtam csinálni, nem kellett hozzá kerámia, égetőkemence vagy rajzbak és festék, mégis vizuális dolog volt. Innen indult el komolyabban a fotózás. Tulajdonképpen az alapjait lefektettem a főiskola és a középiskola alatt, de igazából, amikor elkezdtem dolgozni, akkor kezdtem el fotózni is.

Hogy alakult a magánéleted? Már említetted, hogy Budapesten, a Romaversitasban ismerted meg a feleségedet.

Ott ismertük meg egymást, de nem ott jöttünk össze, hanem később. A Romaversitasnak volt Dortmundban egy tanulmányútja, oda együtt mentünk, és ott kezdtünk el ismerkedni, majd nemsokára össze is jöttünk. Barbara elkezdett dolgozni Brüsszelben Járóka Líviánál, és mentem utána én is. Kint éltünk együtt fél évet, ő valamivel tovább maradt. Ez 2006-ban volt. Ökrös Oszkárral (a kötet egy másik interjúalánya – a szerk.) mentünk ki közösen, együtt dolgoztunk Brüsszelben. Egy gyakornoki program keretében két gyakornokot fogadott Lívia. A feleségem, Barbara, akkor már munkatársként dolgozott nála az irodában. A gyakornoki munka után hazajöttem. Utána két évig adminisztrációs állásom volt, de keresgéltem, mert tudtam, hogy én nem leszek örökre adminisztrációs asszisztens. 2005 és 2007 között az OSA-ban (Open Society Archives) dolgoztam.

Mi volt az a munka, amiről azt gondoltad, hogy egyetemi végzettséggel, két év munkával, egy belgiumi ösztöndíjjal és gyakornoki tapasztalattal a múltadban már megérdemelnél? Volt álommunkád?

Nem volt, kicsit sodródtam. Nyilván a vizuális művészet bennem volt, de közben azt láttam, hogy az ismerősök, barátok a Romaversitas környékéről a roma ügyekkel kapcsolatban kezdenek el dolgozni. Mikor próbálkoztam a munkahelykereséssel, nem sikerült. Volt művészeti hátterem, de az nem volt piacképes. Valami olyan fajta előképzettség vagy gyakorlat kellett volna pluszban, ami nekem nem volt meg, továbbá olyan számítógépes tudásra is szükségem lett volna, amilyenel szintén nem rendelkeztam. Hiába próbálkoztam tehát állást találni, nem sikerült. Mindeközben azért roma ügyekben gyakornokként ki lehetett volna menni dolgozni. A témában

voltak lehetőségek, és közben meg is tetszett ez a dolog, egyre érdekesebbnek találtam. Egyszer aztán a Romaversitasból hívtak, hogy meghírdettek egy pályázatot a minisztériumban, és szeretnék azt a figyelmembe ajánlani. Akkor már adminisztrációval foglalkoztam évek óta. Beadtam a jelentkezésemet, túljutottam az egyes fordulón, és megkaptam az állást. Referens lettem az Oktatási és Kulturális Minisztériumban. Onnantól kezdve oktatással, oktatási esélyteremtéssel foglalkozom. Mikor elkezdtem dolgozni, láttam, hogy a képzettségem kevés lesz, ezért felvételiztem a Corvinusra esélyegyenlőségi és kisebbségvédelmi szakértő szakra, és elvégeztem a kétéves képzést. Az sok mindenben segített, mert addig is a témában dolgoztam, de magát a rendszert nem annyira értettem.

Aztán 2010-ben létrejött külön a felzárkózással és roma ügyekkel foglalkozó államtitkárság, ahol továbbra is az oktatással foglalkoztam. 2012-ben, belső változások után megüresedett egy osztályvezetői pozíció, és annak az osztálynak az élére kerültem, aminek a munkatársa voltam addig is. Ettől a ponttól a felzárkózásügyben az oktatással kapcsolatos munkákat én vittem. Mára tiszta profillal dolgozunk, látjuk, mi tartozik hozzánk. Régebben ez azért mozgott, nem lehetett tudni, hogy a tanodából, a gyerekházakból és a második esélyből meg pár más projektből mi lesz.

Az oktatással foglalkoztam, ezért továbbképeztem magam. Elvégeztem 2018–2020 között egy neveléstudományi mesterképzést a Szegedi Tudományegyetemen. Ez egy nagyon jó képzés, és nagyon örülök, hogy ezt is elvégezhettem. Aztán jött a doktori képzés. Már túl vagyok a komplex vizsgán, most kell elkezdni a disszertáció írását. Másodév után járok, határidőre sikerült a vizsga, eddig terv szerint megy minden. Minden rendben van a Közzolgálati Egyetemen, de ebben a félévben írnom kellene még. Most, hogy Olivér megérkezett a családba, Ő lett a prioritás, így ez a félév el is fog menni.

***Olivér a legújabb családtag, de nézzünk még rá a többiekre is!
Hogy alakult az életetek Barbarával?***

2011-ben házasodtunk össze, ötéves kapcsolat után. Az első közös trauma, – vagy ha ez erős szó is, azt biztosan mondhatom, hogy egy kemény arcücsapás – az albérletkeresés volt. Jött a kérdés, hogy hol keressünk albérletet. Mind a kettőnknek a tesók segítettek, mert a piacon nem találtunk számunkra kiadó albérletet. Laktunk a bátyám VII. kerületi albérletében, és a sógornőm Szigony utcai albérletében. Az első közös albérletünket nagyon

nehezen sikerült kivenni, annak ellenére, hogy Barbara nemzetközi tanulmányok szakértőként dolgozott az Európai Parlamentben, én pedig már osztályvezető voltam a minisztériumban.

Volt munkahelyünk, stabil anyagi háttérünk. Úgy tudtunk beköltözni az albérletbe, hogy a bátyám költözés előtt állt, és beajánlott a főbérlőnek. Mielőtt megtaláltuk volna ezt a lakást, addig megnéztünk vagy nyolc másikat, de valahogy mindig lemaradtunk róluk. A lakáskeresés nem azért volt nehézkes, hogy ki tudjuk-e fizetni, fenn tudjuk-e tartani vagy sem, hanem nehéz volt egyáltalán hozzájutni. 2011-ben tehát összeházasodtunk, ekkor Zuglóban vettünk végül lakást, de az sem volt egyszerű. 2013-ban fogadtuk örökbe Janót. Mi örökbefogadó szülők vagyunk, így vagyunk a szülei két csodálatos fiúnak, Janónak és Olivérnek. Janó az első gyerek, még hathetes baba volt, mikor megérkezett hozzánk. Akkor érkezett meg, amikor az a nagy havazás volt, ami miatt mindenki kapta az sms-t, hogy maradjon az autóban. Ez 2013 márciusában volt. Elmentünk egy tanfolyamra, és a tanfolyam után két évet vártunk. Előtte azért volt egy hosszabb procedúra, ami a tanfolyammal kezdődik, utána orvoshoz kell menni, majd végül kapsz egy határozatot, hogy fogadhatsz örökbe gyereket. Meg kell mondani előre, hogy milyen gyermekben gondolkozunk, fiú, lány, hány éves, és hogy van-e olyan betegség, rendellenesség vagy bármi, amit tolerálsz, és van-e olyan, amit nem. Az örökbefogadó szülőnek nemcsak a gyereket kell ismernie, hanem önmagát is, hogy mi az, amivel együtt tud élni. Mi a házasságot is úgy kötöttük meg egymással, hogy tiszta és egyértelmű volt, hogy örökbe fogadunk majd.

Nem volt egyszerű ennek a folyamata és a várakozás sem. Egyszer csak csörgött a telefon, és akkor egy pillanatra elgondolkodtunk, mit is csináljunk. Csomagoltunk, és indultunk a gyerekért Kaposvárra egy 1.3-as, kék, 99-es Suzukival. Elmentünk hozzá. Akkor, ugye, még nem a miénk a gyerek, az első fázist ismerkedésnek vagy barátkozásnak hívják. Egy hathetes babával nem tudtunk nagyon ismerkedni, nem a kórházban néztük meg, hanem nevelőszülőknél, egy családi házban. Először a gyerek feje búbját láttuk meg, és nagyon jó érzés volt. Emlékszem, izgalommal, mégis nyugodt érzéssel mentünk megnézni. Talán ez egy szombati napon volt, és közeledett március 15-e. Barbara mondta, hogy akkor ne szórakozzunk, ne várjuk már meg a 16-át meg a hétvégét, hanem amint lehet, intézzük el. Kedden már haza is vittük Janót. Nem volt még se babakocsi, se ágy, semmi. Beraktuk az ágyba közénk. Szépen lassan a család is reagált a helyzetre. Jöttek anyuék,

apámék és a tesók. Mindenki hozott valamit, egy ruhát, egy gyereknek való dolgot, és akkor így összegyűlt minden, ami szükséges.

Milyen volt a hirtelen jött apaszerep?

Sokkal természetesebb, mint amire először gondoltam. Annyira elvitték a gyerek gondozásával kapcsolatos feladatok a gondolatainkat, hogy másra nem is volt időnk. Meg kellett etetni, tisztába kellett rakni. Rögtön számtalan feladatunk volt. Örültünk, ha az ágyban van és végigalussza az éjszakát. Nem volt idő arra, hogy azon aggódjak, én hogyan viselem. Így, visszagondolva, nagyon természetesnek tűnt minden. Nagyon hálásak vagyunk, bárkinek is tartozunk hálával. Olivér örökbe fogadása hasonlóan legalább két éves folyamat volt. Annyi kívánságunk volt, hogy egy évnél legyen fiatalabb, és legyen egészséges. Mindegy volt, hogy fiú vagy lány. Ezúttal nem olyan hirtelen történt a találkozás. Februárban kaptunk egy telefonhívást, de még nem lett belőle ismerkedés vagy barátkozás. Azt gondoltuk, ha már jött a telefon, akkor talán már a közelében vagyunk annak, hogy babát kapjunk. Hamarosan hívtak is. Éppen nem volt egy éves, tizenegy hónapos volt. Elkezdtek látogatni, és Janó is tisztában volt mindennel, ő is végigcsinálta az egész folyamatot és ő is megfogalmazta, hogy szeretne kistestvért. Janó már nagyfiú, tudja, hogy örökbe lett fogadva. Nem úgy terveztük, hogy majd tizennyolc éves korában, a ballagása után egy estén valljuk be, hogy ez így történt. Ezt tisztázni szeretnénk volna vele már jóval korábban. Emlékszem a pillanatra, amikor legelőször megkérdezte a Janó, hogyan született. Ültünk a kocsiban, és mondtam Barbarának, hogy most kezd el mondani, ne gondolkodj, csak kezd el mesélni, innen már nem szabad visszalépni. Három éves volt, óvodás, és mi elmeséltük neki, hogyan találkoztunk. Mindig azt vallottuk, hogy mi az életkorának megfelelően próbálunk válaszolni, amit tudunk, elmondjuk. Valamikor feljött az, hogy ki lehetett a szülőanyja, de mi csak arról tudtunk beszámolni, hogy milyen információt osztottak meg velünk. Ha meg akarja ismerni, akkor erre van valamilyen jogszabály, hogy mikortól és milyen keretek között lehet információhoz jutni. Mondtuk neki, hogy mi ebben a folyamatban maximálisan támogatjuk. Olivér pedig már nyár óta van velünk. Jól vagyunk.

A beszélgetésünk apropója az, hogy ebben a kötetben sikeres roma férfiakat szeretnénk bemutatni. Már eddig is többször szóba került a romaság témája különböző aspektusokból. Volt, amikor a negatív tapasztalataidat osztottad meg velünk, máskor

azt, hogy az egyetemen, amikor már egy erős roma közösségbe léptél be, milyen pozitív élmények értek. Ma már a felzárkózás-politika egyik vezetője vagy, ezzel a témával foglalkozol roma férfiként. Ráadásul egy nagyon speciális helyzetben teszed ezt, mert örökbefogadó apuka is vagy. Hogyan tudod meghatározni önmagad roma férfiként, mit jelent ez jelenleg számodra?

Nem könnyű. Egyrészt férfi vagyok, férj vagyok, apa vagyok. Szerintem ez az első, amit mondanom kell, a romaságom pedig egy újra felfedezett identitás. Nálunk nem volt jellemző a zenehallgatás, nem folyik muzsikás vér az ereinkben, a hagyományokat sem tartottuk. Ezek a dolgok az én életemben mind tanultak. Nem azt mondom, hogy soha nem beszéltünk erről, de csak nagyon keveset. Azért kerestem a közeget és a közösséget, hogy megtaláljam a középutat. Attól kezdve, hogy Barbarát megismertem, és az édesapján keresztül megismerkedtem a roma muzsikával, teljesen más színben tűnt fel ez a kultúra, sőt az esküvőnkön is ilyen zene volt, és számunkra az a legjobb muzsika volt. Az apósom muzsikás családból származik, klarinétos. Apósom anyósa szerint a három legjobb között van. Személyeken és a munkán keresztül mélyült el a roma identitásom, és így lett pozitív alapja. A családomon keresztül, a feleségemen keresztül és a barátokon keresztül ismertem meg a roma kultúrát, ami aztán a hétköznapijaimba is bekerült. Elkezdtem foglalkozni a roma ügyekkel, de ami motivált, az alapvetően az igazságtalanság érzése volt: hogy emberekkel nem szabad, hogy ilyen dolgok történjenek. Ha lehet valamit tenni, akkor tegyünk. Így keveredtem én a szakmába. Értelmes dolgot szerettem volna csinálni olyan ügyekben, amelyeket fontosnak gondoltam. A munkán, a családon meg a baráti körön keresztül tanultam valamit. Bizonyos szempontból felnőtt koromra találtam meg az identitásom. Az első dolog, amivel találkoztam, az nem Bangó Margit volt, hanem a skinhead mozgalom. Ezért van egy előítélet bennem. Ma van körülöttem egy baráti, zenei, kulturális, művészeti, gasztronómiai közösség, most ezek határoznak meg a munka mellett. Identitásom sok rétegből áll össze, amelyek egymásra rakódnak. Van egy főosztályvezető, egy apuka, egy roma ember, akinek egyrészt vannak negatív tapasztalatai, másrészt viszont sok megerősítést kapott a közösség részeként. De ennek az identitásnak akkor is van egy része, ami negatív és előítéletekkel terhelt a külső percepciók miatt. A mai napig úgy van, hogy – bár most már főosztályvezetőként, de – amikor belépek a boltba, pontosan tudom, hogy kifelé menet meg fog állítani a biztonsági őr. Ez van, és meg is állít, miközben előtte nem sokkal pedig éppen valahol egy konferencián

vettem részt előadóként. Ilyen van, ez létező dolog, nem mindenhol, nem mindennapos, de időnként előfordul.

Ha visszatekintünk az életedre, akkor látjuk, hogy eddig is nagyon sokszínűen éltél, nagyon sok dolgot csináltál. A kultúra és a művészet átszötte az életedet, mellette pedig ott van a közigazgatásban végzett munka. Van-e benned hiányérzet, van-e olyan tevékenység vagy hobbi, amit elengedtél a munka miatt, és aminek az elengedését esetleg már bánod? Megérte elengedni vagy nem?

Nem közigazgatási szakembernek, vezetőnek készültem, pláne nem ennyi éven keresztül. Úgy mentem a minisztériumba, hogy egy-két évig ott leszek, és aztán megyek rajzolni, festeni, művészkedni. Ehhez képest itt maradtam, de nyilván azért, mert érdekelt, izgalmas volt, kihívásokkal teli és megtornáztatta az agyamat. Az is segített, hogy jó szakemberekkel találkoztam, akik inspiráltak. Ha azt nézem, hogy a minisztériumban vagyok egy dunaújvárosi panelből indulva, és már tíz éve vezető vagyok, az nem hangzik rosszul. Kérdezted, hogy mi az, amire büszke vagyok, és mi az, amit elengedtem. Vannak olyan dolgok, amelyekre, azt gondolom, hogy joggal lehetek büszke, és az is vagyok. Van két olyan szolgáltatás, aminek a hazai rendszerben való megszilárdulásához tevékenyen hozzájárultam. A Biztos Kezdet Gyerekházban és a Tanoda programban sok munkánk van a kollégákkal. Ma már több mint nyolc-kilencezer gyereket érnek el ezek a programok minden évben, mindennap. Ha a munkámat nem rakom ebbe bele, nem tudom, hogy történt volna, de arra nagyon büszke vagyok, hogy részese lehettem ennek a folyamatnak, és ennek is köszönhető az előrelépés, a fejlődés.

Amit egy ideig elengedtem, az a fotózás, abban meg tudnék újulni. Negyvenedik születésnapomra vettem magamnak egy lyukkamerát, azóta is kizárólag azzal fotózom, filmre. Mindig bírtam azokat az embereket, akik rá tudnak állni kizárólag egy dologra, és annak minden oldalát megnézik, körbejárják és tökéletesítik. Úgy érzem, hogy a fotózás terén ezt én is tudnám csinálni. Erős elhatározás van bennem, hogy annyi energiát fektessek bele, amennyit csak tudok. Úgy érzem, hogy mindennap, amikor nem ezen gondolkodom, akkor időt veszítek. Nyilván van egy csomó olyan lehetőség, ami még előttünk van. A közigazgatásban, tehát a felzárkózási ügyekben, jó lenne végigcsinálni még egy-két programot, és izgalmas lenne látni, mi

lesz ezeknek a vége. Nyilván nem csak rajtam, sőt nagyon sok minden nem rajtam múlik, de nekem és a munkatársaknak azért vannak elképzeléseink nagyon sok ügyel kapcsolatban. Előbb-utóbb olyan egyensúlyt kell találni az életemben, aminek köszönhetően a művészeti tevékenységgel többet tudok foglalkozni. Ez hiányzik.

A PhD-értekezésem arról szól, hogyan lehet a digitális technológiát a roma célcsoportra vonatkozóan jól és helyesen használni. Hogyan lehet úgy kiaknázni ezeket a lehetőségeket, hogy az a célcsoportnak ne a kárára váljon, hogy ne ők fussanak a program után, hanem a részesei legyenek.

Látom, hogy van helyem ezen a területen, csak később esetleg más szintéren, mint a közigazgatás. Lehet ez egy kutatómunka vagy elemzői rész, amelyek ugyanúgy a felzárkózás eredményességéhez járulnak hozzá. A realitás talaján állva azt is látni kell, hogy a mai gyors és változó világban a közigazgatási munka is véges. Elődeink innen tudtak nyugdíjba menni, nekünk ez már lehet, hogy nem adatik meg. Valamint a közigazgatási munkának az eredményessége is behatárolt. Minden korszak előbb-utóbb véget ér, az emberek is jönnek-mennek, ha ezzel nem számolunk, akkor homokba dugjuk a fejünket.

Látom, vannak vágyaid, céljaid, amiket szeretnél felépíteni, és ezzel tovább fejlődni. Ehhez sok szerencsét, kitartást és erőt kívánok!

Köszönöm szépen.

Pisont István

korábbi válogatott labdarúgó,
edző

H. J.
2023

Korábbi magyar válogatott labdarúgó, edző, a Budapest Honvéd FC egykori játékosa. A Honvéddal három bajnoki címet nyert, edzőként pedig megnyerte a Magyar Kupát 2020-ban. Külföldön is hírnevet szerzett magának. A legtöbb sikert Izraelben aratta, ahol csapatával háromszor lett országos bajnok és egyszer kupagyőztes. Harmincegy alkalommal szerepelt a magyar nemzeti válogatottban, valamint ötszörös olimpiai válogatott. Jelenleg utánpótlás-neveléssel foglalkozik. Nős és két gyermeke van.

„Hogyan tudnék még többet tenni? Hogyan tudnék új gondolatokat ébreszteni, hogy ő több legyen, mint volt? A lényege az én személyiségemnek, a jelenlétemnek, hogy az a környezet, ahol vagyok, épüljön.”

Itt ül előttem sok mai felnőtt férfi gyerekkori példaképe. Ott voltam a Puskás Ferenc Stadionban, a legutóbbi sikerednél, amikor vezetőedzőként a Kispesttel kupagyőztesek lettetek. Óriási eredmény, de hosszasan lehetne sorolni az eredményeidet és a sportsikereid. Az egész életed a foci körül forog. De honnan indultál, és hogy tudtál ilyen kiemelkedő karriert befutni?

1970-ben születtem egy cigány családban, ahol öt gyermek nőtt fel együtt. Orosházán születtem, de Gádoroson éltünk. Édesanyám és édesapám ott éltek, ott nőttek fel. Mindketten nagy családból származnak. Édesapámék tízen voltak testvérek, anyuék pedig négyen. Mi is nagy családban nőttünk fel, és elég szegényesen. Ami a legjelentősebb a gyerekkoromban, hogyha nélkülöztünk is anyagiak szempontjából, a szeretet abszolút kárpótolt minket. A tatáméknak nagy telke volt, és két ház volt rajta, a kisebb házban laktunk mi. Nem volt tévénk, nem volt fürdőszobánk, még biciklink sem volt, de szeretet vett körül, és ezért mondhatom, hogy senkivel nem cserélnék.

Már gyerekkoromban sem csak a foci volt az életemben, volt munkám, fel kellett kelni, ellátni a jószágokat. Nagyon sokat vezettem a lovaskocsit. Kimentem a tatámmal kaszálni, és ahogy haladtak, nekem kellett hajtani a lovat. Tízéves koromban viszont elköltöztünk tőlük, nagyobb házunk lett, és egészen központi helyen laktunk. Kőzelebb volt az otthonunk az iskolához, ebből a szempontból jó váltás volt.

És milyen volt az iskola?

Jártam óvodába, végigjártam az iskolákat, ahogy kell. Anyám fogta a kezemet, ahogy az egész családot. Mikor tizennyolc éves lettem, akkor is azt mondta, nem mehetek el másik csapatba, míg meg nem szerzem a szakmámat. Esztorgályosnak tanultam. Szobafestő, illetve bútorasztalos szerettem volna lenni, csak nem volt annyira jó a tanulmányi eredményem, hogy oda felvegyenek, túljelentkezés volt, és oda nem tudtam bekerülni.

Az általános iskolában, Gádoroson nagyon szerettek, rengeteg barátom volt. Apu is nagyon jól focizott, emiatt sokan tisztelték, szerették és elismerték. Anyut pedig a munkájáért ismerték el, nagyon sokat vállalt. Fiatalkorában bekerült egy kendergyárba, ahol a sok port nem bírta a tüdeje. Később le is kellett szüneteltetni. Otthon volt, és mellette még dolgozott, amit tudott. Később a szüleim elváltak, és a családban csak anyu tudott pénzt keresni.

A bátyám tulajdonképpen azért hagyta abba a vendéglátóipari suliját, mert el kellett mennie dolgozni. A családuknak a megélhetéshez szüksége volt a munkájára.

És a foci, hogy jött az életedbe?

A labdarúgás mindig jelen volt az életemben. Édesapám és a testvérei elkezdtek focizni, ők mutatták meg nekünk a játékot. A focipályára több kilométert kellett gyalogolni, hogy a többiekkel focizhass. Összességében teljesen megfertőzött ez a sport. 1978-ban jött az Argentínában rendezett világbajnokság, ami még nagyobb hatással volt rám. Akkoriban nem volt jellemző az, hogy megfogják a gyerek kezét, és kiviszik focizni a pályára. Sőt, amikor megszülettem, apukám már nem játszott. A bátyám még látta őt játszani, de én már nem. Azt mondták, nagyon jó focista volt. Képzeld el, én válogatott lettem, és mégis azt mondták nekünk a faluban, hogy soha nem lesztek olyanok, mint apátok, pedig apu csak a megye kettőben futballozott. Aztán később megtudtam, hogy sok ajánlat érkezett érte magasabb osztályú csapatoktól, nagyon sokan akarták, hogy profi focista legyen. De ő az otthoni világát szerette élni. Mindig azt mondták neki, hogy Csucsá, ha te nem látod a gárdosi templomtornyot, akkor te már rosszul vagy. Mindenki lovaskocsival ment a meccsre, őt kocsival vitték. Ilyen kiváltságai voltak ott, Gárdoson. A lényeg, hogy iszonyatosan jó futballista volt, én talán ezeket a géneket is örököltem. A játék szeretetét viszont biztosan tőle hoztam. A másik szenvedélyem a jószágok voltak. Azt gondolom, ha ott maradtunk volna, és nem lettem volna focista, akkor valószínű, hogy a lovak között élem le az életem.

Hány testvéred van, milyen volt a viszonyod velük?

Öten vagyunk testvérek. A bátyám, a nővérem, én, az öcsém és a húgom. Anyukám szeretne volna, hogy tanuljunk, de a családja nyomást helyezett ránk, hogy dolgozni kellene menni a gyerekeknek, mert már elmúltak tizennégy évesek. A bátyám ennek az áldozata lett. Ő focistaként el tudott helyezkedni. Orosházára ment focizni, és adtak neki munkát is. Raktáros volt a Béke Tsz.-nél, és onnan járt focizni. Az ifjúsági válogatottba is bekerült. Az 1984-es Európa-bajnokságon győztes csapatnak a tagja volt, csak tüdőgyulladást kapott, így nem tudott bekerülni a szűkebb keretbe.

1978-ban, amikor Argentínában volt a világbajnokság, Mario Kempes volt a legnagyobb sztár. A tévében azt láttuk, hogy papírszalagok repülnek a stadionban, konfettik szállnak be a pályára, és ez teljesen elvarázsolt. Jött az 1982-es spanyolországi világbajnokság, ami a mai napig az egyik legjobb világbajnokság-élményem. Fantasztikus olasz csapattal, brazilokkal, németekkel, olaszokkal, mindenki nagyon jó volt, de minket a francia csapat kápráztatott el leginkább. Aztán jött az 1984-es franciaországi Európa-bajnokság. Platiniék fantasztikusak voltak. Mi, magyarok, 1984-ben megnyertük az ifi Eb-t, 1985-ben jött a Videoton sikersorozata, amikor egészen az UEFA-kupa döntőjéig meneteltek, majd 1986-ban a magyar válogatott kijutott a mexikói világbajnokságra. Előtte megvertük a brazilokat itthon. Olyan impulzusok érték az egész futballt, amitől teljes extázisba került mindenki, minden a futballról szólt, mert a magyar közeg nagyon futballbarát volt. Nagyon szerette akkor is a focit az ország, egyszerűen megkerülhetetlen téma volt a futball. Ebben az időszakban kerültem be a serdülő- és az ifjúsági válogatottba.

Elindult egy tehetséggutató program, amely alapján válogatták a gyerekeket. Nekem sikerült a területi, a megyei és a regionális válogatón is túljutni. Edzettem a serdülőkkel, maradtam az ifiedzésen, és a felnőtt csapattal is edzettem, ez körülbelül hat óra edzés. Szóval én naponta hat-nyolc órát töltöttem futballal. A hétvégén segíteni kellett a családnak is. A jószágoknak takarmányt kellett hozni, daráltatni kellett a malomban, a vidéki élet dolgait intézni kellett. Mivel a korosztályos válogatottakba jártam, a faluban a tsz-elnöktől minden alkalomra kaptam 1000 forintot, a válogatott pedig kifizette az utazási költséget. A bátyámnak 3600 forint volt a havi fizetése, én meg az 1000 forintomat odaadtam anyunak. Akkor az nagy pénz volt, mert 9 forint 60 fillér volt a 3 kg-os kenyér. Anyu látta, hogy a fociban tehetséges vagyok, és hogy a bátyám is a focinak köszönhetően kapott munkát Orosházán. Látta, hogy amit apu nem tudott elérni, mert akkor még nem volt pénz a fociban, azt mi elérhetjük. Már az is nagy dolog volt, hogy Budapestre eljutottam a focinak köszönhetően.

Ha a foci nincs az életemben, akkor Orosházára, a piacra nem jutottam volna el, nemhogy Budapestre. Számomra Budapest a világ túlsó vége volt. Rendkívül fontos volt ez a fajta bizalom és kitartás anyu részéről, mert a családja egyfolytában arra biztatta, hogy küldjön minket dolgozni, hiszen ő megszakad a munkában, és így sincs pénzünk. Anyu az utolsó fillért is ránk költötte, bízott bennünk, és támogatta az álmaink valóra váltását. Ezért nagyon hálásak vagyunk neki.

Hogy alakult a további pályafutásod?

Tizennégy évesen a megyei első osztályú felnőtt csapatban játszottam. Voltak megkereséseim innen-onnan, de tizennyolc éves koromig nem mehettem el, mert anyu nem engedett, így addig Gádoroson játszottam. Viszont tizenhét éves koromban volt egy komoly balesetem. Egy szórakozóhelyről mentünk haza a barátommal, és ahogy az úton sétáltunk, egy autó elütött. Én már csak arra ébredtem, hogy anyukám és barátok vesznek körbe. Bekerültem a kórházba, de szerencsére nem tört el semmi másom, csak az orrom. A baleset érdekessége az, hogy tulajdonképpen így szakadt meg a korosztályos válogatott karrierem. Meg voltam hívva egy izraeli tornára, de mire felépültem, vége lett a programunknak. A baleset miatt megtorpant a karrierem, de hál' Istennek nem annyira, hogy abba kelljen hagyjam a pályafutásomat. Tizennyolc évesen eljött az a pillanat, amikor választanunk kellett, hova menjek. Akkor a bátyám már Békéscsabán focizott, majd Szarvason. Ő hívott Szarvasra játszani, mert ott egy jó csapat jött össze, és akkor jutottak fel az NB II.-be. Ez volt a következő lépcsőfok a pályámon, és ekkor lettem főállású focista. Körülbelül 4-5000 forintot kerestem, és erre jött még rá a prémium. A havi prémiummal együtt 12000 forintot tettem el már az első hónapban, miközben mások munkával 3-4000, maximum 5000 forintos fizetést kaptak.

Aztán bevonultam katonának a Budapesti Honvéddhoz, ott voltam fél évig a teljes bizonytalanságban. Nem tudtam, hogy alakul a jövőm, hiába egy futballcsapathoz jöttem, abban az időben tele volt válogatott játékosokkal a csapat. Nem tudtam, hogy fogok egyáltalán a keretbe bekerülni. Tizennyolc hónap volt a katonaidő, közben fél évig a junior bajnokságban játszottam. A tartalékbajnokságban játszottak azok, akik nem tudtak bekerülni az első csapatba. Ott játszottam fél évig, majd azt hallottam, hogy kölcsön akarnak adni. Elérkezett a téli időszak, amikor jönnek-mennek a játékosok, de kitört a bundabotrány. Nagyon sok játékos érintett volt a csalásokban, és sok játékost megbüntettek, eltiltottak, így kerültem be a csapatba. Az első meccsen Győrben mutatkoztam be, de kikaptunk. A következő meccsen, ami 1989 márciusában, tizennyolc és fél éves koromban volt, a Tatabánya jött hozzánk. Ekkor bekerültem a kezdőcsapatba, és a meccs legjobbja lettem. Azonnal tévéinterjú készült velem, miközben senki nem tudta, ki vagyok. Abban az évben megnyertük a bajnokságot és a kupát is. Az első idényemben úgy berobbantam, hogy az valami eszméletlen. Természetesen akkor nem voltam még meghatározó játékos, részfeladatokat

kaptam csereként, de mindig történt valami körülöttem. A Győr ellen szereztem az első góloom az egyik kupameccsen. Adtam egy nyilatkozatot, és megjelent, hogy cigány származású vagyok, ez pedig lavinát indított el. Rasszista megnyilvánulások zúdultak rám a mérkőzéseken. Borzasztó érzés volt. Gádorosról indultam, ott szerettek engem, biztonságban és nyugalomban voltam. Pestre kerültem az első osztályba, megtettem mindent, megismertek, és akkor jött egy ilyen rasszista megnyilvánulás-sorozat. Nagyon nehéz volt ezt feldolgozni. Nem is tudtam volna ebből felállni, ha nincsenek a játékosársak, az edzők és a szurkolók, akik egészen más rigmust kezdtek el énekelni. „Pisont István a legnagyobb cigányból a legnagyobb király lett.” Érted? A megaláztatásból születik a felmagasztalás. Nem csináltam semmit, csak jól ment a játék. Ha jó vagy, az az ellenfeleknek nem tetszik, és rögtön megtalálják. Egyszerűen így kell megállnod a helyed mint ember és mint cigány.

Gondolkodtál azon valaha, hogy azt mondd, te nem is vagy cigány, és hogy letagadd a származásod?

Képzeld el, hogy Pesten azt mondd, hogy te nem vagy cigány. És akkor otthon mi van? A Jóisten előtt hogy számolsz el? A legfontosabb a Jóistennel való kapcsolatod. Én hívő ember vagyok, és kicsi korom óta ministráltam. Éppen az a lényege a hitünknek, hogy ne tagadjuk meg magunkat. Ebben én végig kitartó voltam. Nem ért otthon sérelem, minket szerettek. Anyu példamutató hozzáállására az is büszke lehetne, aki nem roma. Édesapámat elismerték mint futballistát. Voltak nem roma, magyar barátaim, iskolatársaim, akik mind szerettek. Itt jön az a jelenség, hogy a cigányból lesz a király. A szurkolók felemeltek. A Jóisten gondoskodott arról, hogy a szurkolókat magam mellé állítsam, és azt mondták, hogy a cigány az egy dolog, de a mi királyunk. Pisont István a mi királyunk, Kispest királya, és ez a felmagasztalás fantasztikus volt.

Ennél is volt feljebb, mert 1991 februárjában érkezett a pillanat, hogy meghívtak a válogatottba. Képzeld el, 1988-ban még a megye kettőben voltam, majd három év múlva már válogatott labdarúgó lettem. Ez egy nagyon komoly dolog. Abban az időben, amikor felkerültem a Honvédhoz, a csapatban Disztl Peti, Csuhai Józsi, Csábi Józsi, Cseh Bandi, Sikesdi Gabi, Gregor Józsi, Vincze Píró, Kovács Kálmán, Negrau, Halmai Gabi, Kovács Ervin játszott, de még sorolhatnám a neveket. A válogatottban a Fradiból Lipcsei Peti, Pintér Attila, Fischer Pali, Telek Mancsi, Vácról Nagy Tibi,

Újpestről Eszenyi Dini. A külföldön játszóknak közül ott volt Kiprich és Détári. A nagy sztárok közé kerültem be huszonegy évesen. 1991-ben mentünk Argentínába. Itt megéltem azt, amit gyerekként láttam a tévében 1978-ban: szálltak a konfettik és a papírszalagok. Meghatározóak voltak nekem ezek az élmények, ezek erőt adtak a folytatásra.

Tizenhét éves korodtól felfelé ívelt a karriered. Válogatott focista lettél, külföldre igazoltál, több országban is játszottál. Volt-e kihívás, nehézség a külföldi vagy akár a hazai karrieredben? Előfordult, hogy elkeseredtél és haza akartál jönni, vagy esetleg fel akartad adni a karriered?

Soha életemben nem adtam volna fel a futballt. A labdarúgásban vannak hullámvölgyek. A sérülések megnehezítik a fejlődést. Háromszor eltört a lábközépcsontom a rúgásoktól, és utána ki kellett várnom, újra fel kellett építenem magam, de az, hogy én abbahagyjam, nem volt opció. A legnagyobb csalódásom talán Németországban volt. A németeknél éreztem a legrosszabbul magam. Hároméves szerződést kaptam az Eintracht Frankfurtól, de ott nem tudtam igazán megmutatni magam, ez nagy csalódás volt. Az az igazság, hogy nem volt jó csapatunk, és a leigazolásom körül is sok volt a bonyodalom. Egy hónapig nem tudtam a csapattal edzeni, nem tudtam a megfelelő felkészülést végigcsinálni. Visszatértem Izraelbe, és ott a Hapoel Tel-Avivval taroltunk. Bejutottunk az UEFA-kupában a legjobb nyolc közé. Játshattam Milánóban, a San Siro Stadionban például. Olyan élményekkel gazdagodtam, amelyek ismét boldoggá tettek.

Az ember pályafutása egyszer véget ér. Több országban játszottál, bejártad a világot, fociztál sok helyen. Hogy lehet ebben a közegben családot alapítani?

Amikor focista voltam, már akkor családot alapítottam. Nem lehet megvárni a pályafutás végét, hiszen egyedül nem megy. Kellott egy olyan társ, egy olyan szeretnivaló feleség, akit megtaláltam Ági személyében. Már huszonöt éve vagyunk házasok. Két gyermekünk van, Petra és Patrick. Patrick született előbb, 2000-ben, Petra lányom 2005-ben. Szükségem volt egy társra. 1991-ben ismerkedtünk meg, amikor Pestre jöttem. Már válogatott voltam, és szükségem volt rá, mert a mindennapok magányosak, szomorúak az edzések és a meccsek között. Összejöttem Ágival, és szinte azonnal kaptunk egy külföldi lehetőséget Izraelben. Kiköltöztünk és ott

éltünk. 1998-ban házasodtunk össze, akkor jött el az a pillanat, amikor azt gondoltuk, hogy összekötjük az életünket Isten előtt.

Ági mindig kitartott mellettem a legnehezebb időkben is. Még nem voltunk összeházasodva, de már évek óta együtt voltunk. Izraelben nagyon nehéz idők voltak, mikor Icak Rabin meghalt, és a terrorcselekmények sem könnyítették a helyzeten. Mondtam is Áginak, hogy nagyon veszélyes a helyzet, pillanatok alatt kialakulhat egy komolyabb összecsapás. A külföldi focisták barátnői, feleségei már hazamentek, de ő nem akart. Azt mondta, hogy nélkülem nem megy sehova. Ha háború van és bajban, veszélyben lennék, akkor neki mellettem kell lennie. Ő egy ilyen megértő lány volt, fiatal korától kezdve. Később összeházasodtunk, és jöttek a gyerekek.

Változott az életed, mikor megszületett a fiad?

Természetesen. Harmincéves voltam, Ági pedig huszonhét. Tökéletes időzítés volt. Utána még tudtam focizni három-négy évet. Azok az évek a csúcst jelentették, mert akkor játszottunk az UEFA-kupában, ahol gólt is rúgtam. Hét-nyolc év után úgy éreztük, hogy már haza kell jönnünk. Volt egy olyan tervünk is, hogy kint maradunk Izraelben, lakást is vettünk kint, azt terveztük, hogy esetleg kint maradunk, munkát vállalunk és ott dolgozunk. A gyereknek is jó lett volna, mert Patrick ott járt már óvodába. Teljesen más élet volt. Aztán nem úgy alakultak a dolgok, ahogy elterveztük, mert anyu is betegeskedett már, és 2003-ban hazajöttünk. Anyukám rossz állapotban volt, és minél többet szerettem volna még vele lenni. Szegény 2008-ban meg is halt.

Itt akár be is fejezhetnénk a beszélgetést, mert egy nagyon szép karrier van a hátad mögött, a családi életed is teljes. Ám hazatérésed után itthon alacsonyabb osztályokban még levezettél, majd jött az edzői karrier: egy újabb állomás az életedben.

A futballkarrierem után elkezdtem az edzői képzést. Válogatott játékosként a B-licenszes képzéssel kezdtem, és két évente beiratkoztam az újabb szintre. Ma már megvan a Pro-licensem. A nemzetközi edzői munkához megfelelő képzettséggel rendelkezem.

Megvan a képzettséged, emellett kupagyőztes edző vagy. Az eredmények is magukért beszélnek.

Nagy büszkeség a kupagyőzelem, de büszke vagyok a korosztályos válogatott munkámra is. A Vecsésen töltött időre is jó szívvel gondolok, mert az NB II.-ben hatodikok lettünk. Nagyon jó csapatot hoztunk össze. Utána a korosztályos válogatottal dolgoztam, amellyel Európa élvonalába kerültünk. Voltam kint a világbajnokságon Egyiptomban az U20-as csapattal, ott harmadikok lettünk. Büszkék lehetünk, mert most abból a csapatból tizenhármán jelenleg Marco Rossi keretében is benne vannak. A Honvédnál a felnőtt csapattal együtt dolgoztam, most tulajdonképpen tehetségkutatói feladatkört látok el.

Hogy képzeljük el egy napodat?

Reggel 10 órakor általában bemegyek a Gloriett Sportiskolába, előkészülünk a napi munkára. 11.45-től kezdődik az első dupla testnevelés óra az adott korosztálynak, és egyéni képzést is vezénylünk számukra. Délután 14 órától az általam irányított edzőkkel edzések indulnak, és az U12-től az U16-os korosztályig 19-20 óráig a pályán vagyok. Szinte mindig futballközegben vagyok. Nem vagyok vezetőedző, de az edzéseken részt veszek, és mindenkit látok. A felnőtt foci más világ. Jó érzésekkel jöttem el, biztos hiányozni fog, de most a tehetséggondozással van feladatom. Felkérés esetén megfontolnám, hogy ismét felnőttekkel dolgozzak-e, de le kell előbb-utóbb tisztulnia bennem, hogy a felnőtt vagy az utánpótlásfutball az én utam. A gyerekek nyelvén értek, szeretem őket, jól megy a munka velük. A felnőtt futballban volt eredményem, az is menne, de jelenleg a magyar futballban a bizalom nagyon hiányzik a magyar edzők felé.

Sikeres férfi vagy, sikeres a szakmádban, és sikeres a családi életedben is. Sok tapasztalatod van. Hogy látod, mi a dolga egy férfinak? Mitől férfi egy férfi?

Többféle személyiség, többféle karakter van. Például Szent József férfiként hogy jelenik meg a szemünk előtt? Ő egy egyszerű munkás, asztalos volt, egy alázatos ember, aki mindenben együttműködik Máriával. Dolgozik, és úgy teremti meg a családi összhangot, hogy egyszerre összefogja a családtagokat, és egyszerre teret ad mindenkinek. Vannak Szent József-jellegű

férfiak. Alázatos, nyugodt és bölcs emberként jelenik meg Szent József. Sokan szeretnék – köztük én is – ezt a fajta alázatosságot, bölcsességet megélni, szeretném, hogy olyan legyek, mint ő. Ugyanakkor van bennem egy vezetői karakter is, ami azt mondja, hogy nekem irányítanom, vezetnem kell, harcosnak kell lennem. Ki kell álljak a csapatomért. Következetesnek kell lennem. Nagyon sokrétűek ezek a jellemvonások. És itt van a cigányság. Hogyan jelenik meg a cigányság? A cigány férfilét az egy vezérszerep. Nem roma feleségem van huszonöt éve, aki mindig nagyon együttműködő volt. Nagyon fontos a családukban a cigány kultúra átadása, a hagyományok őrzése annak ellenére, hogy ő egy magyar lány. Mikor hazamegyünk vidékre bármely ünnepkor, megéljük a hagyományokat. Persze nemcsak az ünnepekkor, hanem máskor is. Meg kell tanulnunk, hogyan adjuk meg a tiszteletet egymásnak.

Nálunk még mindig jellemző a nagy családban, hogy ha egy asztalhoz leülünk, akkor a fiúk ülnek le először, a lányok várnak, de természetesen ez már nem olyan, mint régen, már vegyülünk. Összességében érződik a mi családukban az ünnepekkor, hogy a férfiak vannak együtt, de ez nem szigorú szabály. A feleségem melletttem lehet, és a gyerekeim is. Már vegyesen vagyunk, de azért jellemzően a férfiak viszik a témát és a kommunikációt. A nőknek bizonyos értelemben jobban kell alkalmazkodniuk. A roma férfi szerep egy vezető és domináns szerep, de nem teszi alárendeltté a nőket vagy a gyerekeket. Fontos, hogy egy adott beszélgetésnél, mikor a családok összejönnek, mindenki kapjon szerepet. Mindenki élje meg a maga dolgait. Azért jövünk össze a családdal, hogy beszélgessünk. Az is nagyon érdekes, hogy Gádoroson nagyon sok nőnek férfi szerepben kell lennie. Ez nem azt jelenti, hogy a férfiak „papucsok” lesznek, de nem olyan nyitottak a többségi társadalom felé. Elmennek dolgozni a földekre, közmunkát végeznek az önkormányzatnál, vagy egyéb helyeken segédmunkások. A nők viszont a család miatt több kommunikációt folytatnak a közösséggel. Ők tartják a kapcsolatot a többségi társadalommal, és ha kell, az ügyeket is ők intézik. A férfiak hazatérnek, nem vágynak másra, csak nyugalomra és pihenésre. Mindig legyen étel az asztalon, és nyugodt családi háttér. Ez más jellegű férfiszerep, mint régebben volt.

A család olyan közösség, mint a futball, a szeretethez kötődik. Ezért működik jól az én közösségem, mert ezt érzi mindenki. Az építés zajlik, nem a rombolás. A családon belül jellemző a segítőkészség. Ha nem megy valami a munkában, akkor nem úgy fogom fel, hogy büntetem a kollégát,

hanem tanítom. A tanítás jön elő belőlem azonnal. Hogyan tudnék még többet tenni? Hogyan tudnék új gondolatokat ébreszteni, hogy ő több legyen, mint volt? A lényege az én személyiségemnek, a jelenlétemnek, hogy az a környezet, ahol vagyok, épüljön.

Családapaként, hogyan tudod a roma hagyományokat, kultúrát és identitásodat átadni?

A gyerekekben van egy alapvető vágy, hogy magukba szívják azt a kultúrát, amiben élnek. A családi körben a gyerekek belenőnek a családi szokásokba és hagyományokba. A lányom és a fiam kérték, hogy tanítsam meg őket cigányul, hogy tudjanak ők is beszélni. Már értik és egyre jobban tudják a nyelvet. Mi csak cigányul beszéltünk otthon. Akkor váltottunk magyarra, ha olyan is volt a közösségben, aki nem beszélte a nyelvet. Az ünnepek-kor a köszöntéseket is cigányul mondtuk, ami csodálatos volt. A lányom a cigány táncot is műveli, én nem tudok olyan jól cigány táncot járni, mint ahogy ő a női táncot járja. Imádjuk a cigányzenét, hála az Istennek. Az ünnepek alkalmával összejövünk, táncolunk, mulatunk, kis koruktól kezdve ezt látják a gyerekek. Az újabb generációkban mindenki tanulja és szívja magába a kultúrát. Nekünk ez a lényeg. Közben persze tanulnak és képzik magukat, készülnek az élet kihívásaira. A lányom most adta le a szakdolgozatát az IBS-en (International Business School – a szerk.), ahol angolul folyik az oktatás. Patrick még nem döntötte el, hova megy tanulni, de már edzősködik. A feleségem otthon van. Őt úgy tartom, mint egy cigány nőt. Amíg én meg tudom teremteni az anyagi biztonságot és egzisztenciát, amire szükségünk van, addig ő otthon lesz. Mondtam neki, hogy ő úgy fog élni mellettem, mint egy cigányasszony. Áginnak nagyon hálás vagyok, és köszönetet kell mondjak neki, mert ő olyan, mint én, megteremti a biztonságot. Nekem nagyon kellett a pályafutásom alatt, hogy tudtam, mikor hazamegyek, otthon van, mellettem van és szeret. Közben éltünk, bejártuk egész Izraelt. Bejártuk a legapróbb zugait Jeruzsálemnek, de nemcsak Izraelben, hanem Belgiumban, Németországban is együtt mentünk mindenfelé, nagyon szeretünk kirándulni. Mi egy olyan világban élünk most is, ami nagyon boldog.

Mielőtt leültünk beszélgetni, tudtam, hogy egy olyan emberrel találkozom, aki sokat tud nekem és az olvasóknak is adni az élettörténetével. Azonban meg kell kérdeznem, hogy egy ilyen nagyszerű pályafutás után van-e benned hiányérzet, és

megérte-e ennyi mindent feláldozni a fociért? Vagy ez fel sem merült benned soha?

Én csak egy dolgot sajnálok, hogy nincs köztünk édesanyám. Ez, mondjuk, nem rajtam múlt. Ez az emberi élet velejárója. Mégis ez az, ami miatt el tudok szomorodni. A pályafutásom csodálatos volt. Talán a válogatottnal sokkal többet el lehetett volna érni nemzetközi szinten. Nekünk nem adatott meg, hogy Európa-bajnokságon vagy világbajnokságon részt vegyünk. Harmincegy meccsem van a válogatottban, egy gólt is rúgtam, de összességében valahogy a nemzetközi szereplés nem jött össze. Jó lett volna még egy domináns, nemzetközi szinten jegyzett csapathoz elkerülni. Az izraeliekkel eljutottam az UEFA-kupában a nyolcaddöntőig. Kiejtettük a Chelsea-t, a Parmá-t, és otthon megvertük az AC Milant. Játszottam a San Siróban, ahol ugyan kikaptunk és kiestünk, de nagy menetelés volt és nagyon nagy élmény.

Volt olyan megkeresésed, aminek köszönhetően közel álltál ahhoz, hogy egy ilyen csapathoz szerződj?

Volt, de ez már a múlt, nem jött össze több dolog miatt sem, így nincs értelme már ezekről beszélni. Többször közel jártam hozzá, hogy jó csapathoz szerződjek egy nagyon színvonalas bajnokságba.

Nagyon jó edzőim voltak, de a legjobb Mezei György volt. Nemzetközi hírérdő. Ő lett 1986-ban az év edzője Európában. Amikor megismerkedtem vele, számomra ő maga volt a csoda. Nagyon tudott inspirálni, motiválni, és lehangoló volt, nagyon szerettem őt. Tulajdonképpen az egész pályafutásomat annak köszönhetem, amit tőle tanultam. Iszonyatosan jó volt, és nagyon eredményesek voltunk közösen. Majd jött az edzősködés a korosztályos válogatottaknál. Egyik alkalommal sem jutottunk ki az Eb-re, kétszer is nagyon közel voltunk, de az utolsó meccseken nem volt szerencsénk. Ezek lehetnek fájó pontok. Mégis, ez a pályafutás tényleg nagyon sikeres volt, legalábbis én így tekintek rá. A legbensőbb vágyak, álmok kezdetben nagyon távolinak tűntek, de aztán sorra megvalósultak, és egyre jobban fűtöttek belülről. Milánóban a San Siro hangulatát abszolút megéltam, Argentínára is igaz ugyanez. Ezekre nagyon vágytam, az álmaim voltak, és végül sikerült őket megvalósítani. Az erős benső vágy megvolt, és a Jóisten megadta, hogy beteljesüljön. Két gyermeket szeretnünk volna, egy fiút és egy lányt, ez is valóra vált. Hát nem meszeszerű az élet?

Hogy látod a cigány fiatalok lehetőségeit a profi sportban?

Több példa is van. Vannak, akik úgy érzik, hogy azért nem tudnak bekerülni vagy nem tud a fiuk bekerülni, mert fizetni kell a klubban vagy az edzőnek. A másik példa inkább szakmai és nem érzelemvezérelt. Sokat beszélek az edzőkollégákkal, akik alig várják a tehetségeket. Erre építettem fel az alapítványunkat. Azt mondom, hogy a legtehetségesebbeket oda kell juttatni, ahova valók. A Pisont István Tehetségkutató Alapítványt az öcsémmel és a bátyámmal visszük együtt, a keresztlányom a technikai részét vezeti. A kurátor és elnök az öcsém, Ricsi, az ügyvezető András, én meg a szakmai munkáért felelek. Az lett volna a tervem, hogy a hátrányos helyzetű cigány gyerekeket bevonjuk Tatára. Minden iskola várta volna a gyerekeket, de sajnos a kezdeményezés mégsem tudott elindulni. Nem tudtunk kellő forrást melléteni, és állami finanszírozás nélkül nem működik. A roma fiatalok tehetséggondozását külön kellene támogatni, mert jelenleg ez nincs megoldva. A roma gyerekeknek és fiataloknak van középiskolája, ahol megszereshetik az érettségit és továbbtanulhatnak, mehetnek egyetemre vagy főiskolára. Ott vannak a roma szakkollégiumok és az MCC is jó lehetőséget jelent számukra. Viszont, ha valaki profi focista szeretne lenni, csak a működő akadémiákra mehet, amelyek várják őket, de azért az a tapasztalat, hogy a közösség nem minden esetben nyitott a más helyzetből jövő és hátrányokkal rendelkező fiatalok felé. Az egyik közösség nem fogadja be, a másik meg azt mondja rá, hogy cigány, és ő ezzel nem tud mit kezdeni.

Nem mindenki jön tinédzserként olyan helyről, ahol szerették és elismerték. Akit, ha cigányoztak is az ellenfél szurkolói, akkor a csapata, az edzői és a szurkolók is mellé álltak.

Ezért szeretném – számukra hiteles emberként – megtanítani nekik a szakmát, és segíteni a boldogulásukat. Be tudom hívni őket, meg tudom mutatni nekik az irányt, és ösztönözni tudom őket arra, hogy amit már elértek, azt ne hagyják veszni. Van olyan, aki bejutott az akadémiára, majd azt hallom Gellei Imre bácsitól, hogy „Pistikém, hazament a gyerek”. Felhívom a szülőket, hogy jöjjenek vissza, csinálják, mert tehetséges a gyerek. Miattam vissza is jönnek, de azt mondják, ha még egyszer atrocitás éri a gyereket, akkor nem engedik tovább. Két hét múlva megint hazament a gyerek, és nem is jött vissza. A roma fiataloknak kell egy mentorálás, mert egyszerűen hiába világklasszis tehetség közülük valaki, hiába van benne lehetőség, valamiért lelkileg, mentálisan nem tudják megugrani az

akadályokat. Én ebben tudnék segíteni számukra. Most abból táplálkozik az alapítvány, hogy ezeket a gyerekeket összehívjuk, a legjobbkat bemutatjuk az akadémiai vezetőknél, így könnyebben be tudnak kerülni az akadémiákra. Közben tudom mentorálni is őket, bár sokkal könnyebb és eredményesebb lenne, ha lenne egy saját intézmény erre a célra.

Hatévesen egy cigány gyerek képes két nyelvet megtanulni, mert olyan közegben nő fel, ahol ragad rá a nyelv. Nem hülye. Fel tudja fogni a körülötte történeteket. Van intelligenciájuk, ott van mindenkiben a tehetség, ki kell hozni belőlük. Bármerre járok, én mindenhol ezt hangoztatom. Nekem édesapámtól jött a foci, bár nem tanított soha minket, mégis így alakult. A genetikából, szenvedélyből, a belső érzelmi világunkból, amivel utána le tudod hozni a csillagokat. Én azt mondom, hogy ebben tömegesen van kitörési lehetőség. Mi nem szeretünk magunkban tanulni, de ki szeret? Érezzük, mi az, ami igazán inspirál, ez lehet a zene, a sport, a művészet, illetve ne felejtjük el a tudományokat sem. Az utóbbi időben nagyot lépett előre a cigányság, őszintén mondom, van bennem elégedettség, de még sok dolgunk van, hogy tovább javuljon a helyzet. A futballnak helyet kell hagyni, és engedni kell a gyerekeket focizni. Szegénység van, ezt nem lehet tagadni, különösen az északi és déli határmenti részeken látom elkeserítőnek a helyzetet, de abból ki lehet és ki kell jönni. Erre alkalmas a foci. Hobbiszinten én nem foglalkozom a futballal. Az nem működik, hogy „gyere és focizgassál”. Én meg tudom tanítani mindenre a focival kapcsolatban, képes vagyok rá. Én a legmagasabb szintre tudom segíteni. Csak óriási alázat és rendszer kell hozzá, ami jelenleg nem adott. Minden a játék szeretetéből indul. Ha a játék szeretete megvan, akkor mindent le tudsz győzni, és mindent hajlandó vagy megtenni érte. Ez a legeslegfontosabb.

István, köszönöm a beszélgetést!

Én is köszönöm!

Farkas Zsolt

zenész, táncos,
koreográfus

July
2002

A hazai cigány kultúra egyik legjelesebb képviselője, Magyar Bronz Érdemkeresztrel, Közéleti és Nemzetiségekért Díjjal is kitüntetett zenész, táncos, koreográfus, aki a kulturális életben folytatott kiemelten magas színvonalú tevékenységéért megkapta a Magyar Köztársaság Érdemkeresztjét. Fiatal korától a roma kultúra aktív tagja és formálója. A kilencvenes években már a Népművészet Ifjú Mestere cím birtokosa táncostársaival együtt. 2002-ben megalakította a Khamoro Budapest Band együttest, mellyel sikerrel képviseli a magyarországi cigányság eredeti tánc- és zenei kultúráját itthon és külföldön is. Szívügyének tekinti mind a zenei, mind pedig a táncos hagyomány átadását, tanítását. Házas, egy lánya van, és egy lányunoka büszke nagyapja.

„A kultúrában tudom legjobban kifejezni magam, a táncban, a zenében, a cigány nyelvben... Csak így tudom megragadni a cigányságot, a kultúrán keresztül.”

Felsorolni is sok, mennyi mindent csinálsz, mennyi mindent értél el: zenei és táncos karriered mellett önálló, saját, nemzetközi hírű együttest hoztál létre. Rendezel, zenei rendező vagy, tánc-koreográfiákat alkotsz, tanítasz profi táncosokat és óvodásokat; jársz vidékre, hogy a szociálisan hátrányos helyzetű gyerekeknek elvidd a roma kultúrát, és civil szervezeteddel oktatási projekteket is szervezel. Ráadásul büszke nagypapaként ülsz mellettem, van egy lányunokád a lányod házasságából.

Elsősorban nagypapa vagyok, ez a legnagyobb öröm számomra. A felsoroltakban harminc-harminchárom évem van, tizenhét éves korom óta színpadon vagyok. Tényleg felsorolni is nehéz, mennyi mindenben vettem részt.

Nem is tizenhét éves korodtól kezdeném, hanem még korábbról. Honnan indult Farkas Zsolt? Honnan kapott ennyi energiát, kreativitást, erőt, hogy mindezt el tudta érni?

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében születtem, Mátészalkán, apám Nagyecsedben született. Amikor kimondjuk azt, hogy Nagyecsed, akkor itt már tudhatjuk – legalábbis az, aki jártas a zenei, illetve táncos kultúrában, a cigány kultúrában, tudja –, milyen kulturális értékeket tudhatott magáénak ez a település és az itt élők. Nagyon sokan kerültek ki Nagyecsedről, és tudták nemzetközivé tenni a roma kultúra értékeit és hírnevét, illetve tudták nemzetközivé tenni a zenét és a tánc kultúrát. Attól még, hogy én Mátészalkán nőttem fel, nagyecsed voltam félig, mert apám mindig átvitt, ott is voltunk sokat.

Hogyan képzeljük el az életed Mátészalkán?

Apámék munkásemberek voltak, gyárban dolgoztak, megtettek mindent azért, hogy nekünk jó legyen. Van egy lánytestvérem, aki fiatalabb nálam két évvel. Mindent megtettek értünk, ami tőlük tellett, annak érdekében, hogy ne szenvedjünk hiányt. Mindig fontosnak tartották, hogy tanuljunk, és szerezzünk legalább egy szakmát. Igazából nekem nagyon szuper gyerekkorom volt. Önfeledt volt, boldog. Tele volt örömmel, szabadság volt. Ott élőben kellett focizni, nem a számítógépen, indiánok voltunk, jártuk az erdőt-mezőt, minden a miénk volt, miközben azért az iskolában is megálltuk a helyünket. Én jó tanuló voltam, magatartásból mindig dicséretes voltam. Aztán a szorgalmam is elég jó volt. Így négyes körül teljesítettem mindig.

Azt gondolom, hogy elég jó gyerek voltam. Már akkor is megadtam a tiszteletet az embereknek, odafigyeltem másokra.

Alapvetően oláh cigány identitásban nőttem fel. Ugye az oláh cigányoknál fontos dolog volt a „patyiv”, magyarul a tisztelet, ez a mi családjunkban is fontos volt. Ezt már kisgyerekkoromban megtanultam. Mindig hozzá kell tegyem, hogy akik a 70-es években vagy még korábban éltek, meg akik a mostani, modern korban élnek, azoknak a tisztelet teljesen mást jelent már. Régen például a fiatalabb köszönt az idősebbnek, ez ma már nincs így. Persze megértem a fiatalokat is, minek tiszteljen egy olyan idősebb embert, aki az életében semmi példaértékűt nem csinált, esetleg rossz híre is van. Semmivel nem tud neki példát mutatni, akkor minek tisztelje csak azért, mert idősebb? A tiszteletet ki kell érdemelni teljesítménnyel.

Bölcsé kellene válni, ami egy folyamat, vagy pedig olyan példát kellene mutatni, ami tényleg jó minta egy fiatalabb előtt, és kölcsönösen tisztelni kell őket is. A lényeg, hogy a modern világban nem tudjuk már ezeket a szokásokat belevinni a mindennapokba.

Ez egy nagyon fontos téma, és még foglak erről kérdezni, de előtte arra lennék kíváncsi, hogyan nőttél fel, kik voltak azok a személyek, intézmények vagy akár közösségek, amik miatt elérted azt, amit.

Az ember magától nem tud csak „hipp-hopp” elérni dolgokat, kapcsolatokra van szükség, és kellenek olyan emberek is, akikre az ember felnéz, vagy akik példaképek. Általában az apa az első példaképe a kicsi gyermeknek. Én mindig tiszteltem, szerettem apámat, de én nem akartam olyan lenni mint ő, soha. Ő egy kubikos ember volt, segédmunkás, aki egyébként nagyon okos volt, sokkal többre vihette volna, de valahogy beletörődött abba, hogy neki dolgoznia kell, meg el kell tartania a családját, és ezért a legkeményebb munkákat is elvégezte. Nagyon sokszor láttam őt 30-35 fokos melegben, ahogy meszet oltottak a gödörben. Az egy elképesztő fizikai teljesítmény volt, meg munka. Erről nehéz beszélni, mert ez az ember, akit nagyon szerettem, azért halt meg, mert ennyit dolgozott. Azért halt meg olyan korán, mert rengeteget dolgozott, tönkrement ebben a munkában. Holott nagyon okos ember volt, és ezt nagyon sokszor meg is mutatta nekünk. Látva azt, hogy kihasználják őt, már kisebb koromban megfogalmazódott bennem, hogy én nem szeretnék így élni, ahogy apám dolgozik. A cigányok végezték

a legkeményebb melót, a kubikos melót, nagyon kevés pénzért. A mai napig ugyanígy van ez, mégis azt mondják, hogy a cigányok nem dolgoznak. Apám ösztönzött arra, hogy „Fiam, tanuljál!”, és segített is nekem abban, hogy elvégezzem az iskolát, támogatott mindenben. Legelőször egy vendég-látóipari iskolát végeztem el Nyíregyházán, ami elég kemény volt. Minden reggel utaznom kellett az iskolába, Mátészalka és Nyíregyháza között 60 kilométer van, nekem ezt napi szinten oda-vissza meg kellett tennem. Ezt tizennégy évesen már el kellett kezdenem, és az iskola végéig csináltam.

Mi motivált, hogy ezt csináld? Abban az időben még nagyon kevés roma fiatal szerzett szakmát, nem nagyon lehettek példaképek előtted. Vagy voltak?

Ez olyan kérdés, amelyen még nem gondolkodtam. Nekem természetes volt, hogy szeretnék valaki lenni, szeretném magam eltartani, és ezt már tizennégy évesen tudtam. Szerettem volna magamnak megteremteni a dolgaimat, nem szerettem volna rászorulni a szüleimre, mert láttam azt, hogy elég nehezen tudnak haladni. Ezért úgy gondoltam, hogy az iskolán keresztül, szakmával sokkal jobb lesz nekem, és meg tudom magamnak is teremteni majd azokat a dolgokat, amikre szükségem van. És ez így is lett. Amúgy volt a családban egy nagyon-nagyon magasán kiemelt ember, a nagyanyám édestestvére, ő volt a legkisebb fiú. Balázs Gusztávnak hívják, aki doktorált abban az időben. Az elsők között volt a romák közt, aki elvégezte az egyetemet, majd később doktori disszertációt írt a nagyecsed-i cigány táncokról. De előtte ő már tanító volt, rá az egész család büszke volt. Számomra akkor még nem volt példakép, csak szerettem volna magam boldogulni.

Mesélj nekem arról, hogyan jelent meg a roma kultúra otthon, a hétköznapijaitokban?

Természetes volt. Mindennapos volt, csak figyelni kellett. Ebből tudtam a későbbiekben építkezni. A kultúra adott volt.

Amikor hazamentem az iskolából, a nagyanyámhoz mentem elsőnek, aki ott lakott tőlünk négy-öt házzal arrébb, és nagyon jó kapcsolatban voltam vele. Alig vártam, hogy rögtön odamenjek hozzá. Még a katonaságból is előbb hozzá mentem, és utána haza. Ő volt az, aki a legtöbbet adta át nekünk ezekből a dalokból, illetve a táncok is már jelen voltak ott is. De a családban volt jó pár ember, aki jól táncolt. A tánc is adott volt. Nekem volt

egy kis magnóm, amit tízévesen kaptam, és én már akkor felvettem ezeket az alkalmakat, amikor a családtagjaim csak egyszerűen leültek, énekeltek és táncoltak. Az volt a szokás, hogy összegyűlt a család esténként, elkezdtük a zenét és a táncot. Mikor nagyobb ünnepek voltak, akkor ezek jelentősebb alkalmak voltak, de egy egyszerű este is nagyon élvezetes volt. Egy példát is mondok erre. Megkértem nagyanyámat, hogy énekeljen egy nótát, és felvettem. Ő meg segített nekem, elmondta, hogy kell rá szájbőgőzni, meg ilyesmi. És akkor én meg szájbőgöztem. Ez a felvétel a mai napig megvan nekem. Úgyhogy innen kezdődött számomra a kultúra ápolása, amelyben teljes mértékben benne voltam és vagyok a mai napig. A közösségemben mindenki tudott valamilyen szinten vagy táncolni, vagy énekelni, vagy ritmusokat adni, ez alapvető volt. De akkor teljesedtem ki, amikor átmentem Nagyecsedre, ott már akkor is nagyon magas szinten művelték a zenét és a táncot is.

Apám nagyon sokszor átvitt oda. Emlékszem, hogy volt egy versenybiciklije, hátra felültetett engem, és a Kraszna partján, a töltésen átvitt engem is Nagyecsedre. Volt, mikor ott is maradtam egy hétig. Én nagyon sokat láttam ott, és nagyon jól éreztem magam. Hiányzik is az a közösség, az akkori közösség, az akkori felfogás, hogy hogyan tudtak egybetartozni azok a cigányok, milyen segítőkészek voltak egymással. Ez nincs meg ma már, vagy nagyon kevés helyen van meg. Amikor elmentem Nagyecsedre, akkor ott mindenkihez be kellett menni. Ezt úgy kell elképzelni, hogy az utca végén laktak a cigányok, a Petőfi utcában, és a teljes rokonság ott lakott. Ha az egyikhez nem mentél be, akkor az megharagudott. Mindenkihez be kellett menni. Egy nap ezzel ment el, hogy mindenhova odamentél, és hát ez egy fantasztikusan jó érzés volt.

Eltelt ez az időszak, gyorsan mentek az évek. Végeztem a vendéglátóipari iskolában, de nem sokat dolgoztam a szakmában. Balatonon is dolgoztam ezzel a felszolgáló szakmával egy-két helyen egy-egy szállodában, de utána jött a katonaság. Tizennyolc évesen bevonultam. Még előtte, Fábianházán alakult egy együttes, és meghívtak, hogy menjek, nézzem meg őket, és ha tetszik, akkor álljak be hozzájuk. Ott mindenki mindent tudott táncolni, énekelni. De nem is ez volt a legnagyobb dolog, hanem az, hogy milyen jól éreztük magunkat egymással. Vágytunk arra, hogy találkozzunk. És az, hogy zenéltünk meg táncoltunk, az már tényleg csak hab volt a tortán. Aztán ott alakult egy együttes, és rögtön fellépések voltak, színpadi tapasztalat nélkül felléptünk.

Ki volt az, aki ezt összehozta?

Annak a roma együttesnek a vezetője a nagyanyám testvérének a fia volt. Sokáig működött az együttes, ez egy nagyon jó szakasza volt az életemnek. Vidám, jókedvű időszak, jó barátokkal.

De közbejött a katonaság, ott én csináltam egy zenekart, magamnak. Ceglédre kerültem katonának a tiszti étkezdére, majd annak a vezetője lettem, rajparancsnok. A kezem alá tartozott nyolc ember, de a legesleg-nagyobb dolog az volt, hogy ott tudtam csinálni a kultúrát is. A katonai szolgálat és a kultúra össze volt kötve. A Jóisten az utamat mindig egyengette. És nem azt mondom, hogy szerencsés voltam, hanem áldás volt ezen az úton már akkor is. A kiképzés után fekete öltönyben járhattam bent a lak-tanyában, miközben a legnagyobb tiszteknek felszolgálhattam, illetve ott voltam mellettük, és még csinálhattam egy zenekart is, hát az nagyon nagy áldás volt. Akkor már csak egy év volt a katonaság, de nekem ez az egy év jó év volt. Sokan azt mondják, hogy hülyeség a katonaság, meg minden, de én a mai napig azt mondom, hogy a kiképzést meg kellene kapnia minden egyes fiúnak vagy férfinak.

Nekem tetszett, nekem jó volt, időt adott nekem arra, hogy átgondoljam a dolgaimat. Az ember életében vannak különböző szakaszok, amikor át kell gondolja, hogy most mi történt, és mi jó van ebben, vagy mi volt a rossz. Mit kell változtatnom? Majd pontot teszünk a végére, és innentől kezdve ezeket, a tapasztalatokat megélve, eldobjuk, utána pedig másképp fogunk gondolkodni, és másképp fogunk élni. Ez egyfajta fejlődés.

A katonaság alatt átgondoltad a dolgaidat, már addig is sok minden történt veled, sokféle élethelyzetet éltél meg. Volt egy laza szabadságszeretetet, amit kiemeltél, otthonról, majd kaptál egy erős szabályrendszert a katonaságnál, még ha ott is a vendéglátással és a kultúrával foglalkozhattál, de szigorúbb keretek között.

Ez így van. A vendéglátásban ki kell szolgáldál embereket, tisztelettel tudóan és szakmailag hibátlanul, akkor is, ha rossz kedved van. A katonaságnál is parancs van, ott is teljesíteni kell ezeket a dolgokat, de később az élet területén sok helyen van ez így. Én ezt fiatalon tudtam kezelni, és egész jól. De utána jött egy új szakasz az életemben, és rájöttem, hogy nem is

annyira jó, hogy vagy parancsot teljesítek vagy valakit kiszolgállok. Ezen túl kellett lépjek. Na, onnantól kezdve elkezdődött egy másfajta gondolkodás, egy másfajta életfelfogás.

Mi határozta meg ezt az újabb szakaszt?

Elindultam Budapestre, és akkor elkezdődött az életemnek egy új része. Úgy jöttem Budapestre, hogy azt se tudtam, hogy hol leszek, hol alszom. Erős Gusztira kell visszavezetni a dolgot, aki rokonom volt, akkor ők csinálták a táborokat a balatonszemesi üdülőben. Guszti már Pesten lakott, így segített nekem, valameddig még laktam is náluk. Aztán egy másik segítségen keresztül egy ismerősöm ismerőséhez költöztem. Volt egy szoba-konyhája, volt zuhanyzó is benne. Együtt aludtunk egy szobában egy ismeretlennel, de ki kellett tartanom, mert valahogy el kellett kezdem az életemet. Ekkor huszonkettő éves voltam, és az az emlék van bennem, hogy sokszor eltévedtem Budapesten, de valahogy azt éreztem, hogy nem szabad visszamennem oda, ahonnan elindultam, mert az nem lesz jó. Aztán jött egy másik lehetőség. A Jóisten végig irányította az utamat, akkor is. A Nemzeti Egészségvédelmi Intézetnél – azt hiszem, így hívták – hirdettek meg egy képzési lehetőséget, szociális munkásokat képeztek, és be lehetett iratkozni, és én beiratkoztam oda. Az érdekesség az volt, hogy nagyon sok cigány származású emberrel találkoztam ott, akik ugyanúgy elindultak ezen a tanfolyamon. A tanfolyam azért volt jó, mert kaptunk érte pénzt is, tanulhattunk is, és talán még munkát is ígértek utána, ha elvégezzük. Ebben a tanfolyamban volt olyan rész is, ahol cigány kultúrát is oktattak. Ott találkoztam egy olyan emberrel, akivel a mai napig nagyon jó barátságban vagyok, Lakatos Györggyel. Ő tartotta az oktatást a cigány kultúráról. Én alázattal, csendben figyeltem, néztem, ahogy oktatja azokat a dolgokat, amiket egyébként én tudtam száz százalékosan. Aztán a tanfolyam vezetője, Váczi Márta felfigyelt rám, és felajánlotta, hogy próbáljak meg dolgozni a csapatában, és az lesz a feladatom, hogy táborokat szervezzek, klubokat tartsak és minden olyan dolgot, amivel gyerekekkel kell foglalkozni, illetve kulturális ágazatban dolgozni. Nem volt egyszerű a kezdet, de a dolog elindult. Már akkor jártunk nagyon sok helyre, vidékre, iskolákba, többek között Tiszabőre is. És nagyon sokat oktattunk, zenéltünk, táncoltunk, táborokat tartottunk, és egy jó kis csapat kovácsolódott össze. Ezzel egy időben ismerkedtem meg Balogh Bélával (több neves művészeti díjjal kitüntetett, roma származású táncművész – a szerk.), aki táncosokat keresett a Lindri Táncszínházba. Újpesten folytak a próbák. Egy másik barátommal mentünk el

hozzá, hogy vegyen fel minket táncosnak. Valójában Balogh Béla is a rokonságba tartozott, csak nem ismertük mi annyira őt, de ő megvett minket. Szó szerint ezt mondta nekem. Azt mondta, táncolj egyet, öcsi. Táncoltam, és mondta: „Meg vagy véve.” Onnantól kezdve a Lindri Táncszínház ösztöndíjas táncosa is lettem, és párhuzamosan dolgoztam az Egészségvédelmi Intézetben is. Így már rögtön jobb volt.

Balogh Béla táncszínházában, a Lindri Táncszínházában ismertem meg a feleségemet. Akkor huszonkét-huszonhárom éves voltam, és mi azóta is együtt vagyunk Marival. Ez már harminc év mindjárt. Úgyhogy onnan elkezdődött egy másik szakasz, láthatod, sok-sok szakasz van az ember életében. Nehéz időszak volt ez is, de könnyebb volt egy picivel, mint az előzőek. Itt már számíthattunk egymásra Marival. Ő magyarcigány családból származik, ezért a családja nagyon neheztelt rám, mivel én oláhigány vagyok, és nálunk más a kultúra. De nem mondanám, hogy annyira más volt. Nekem a cigány az cigány, attól, hogy valaki cigányul beszél, nem biztos, hogy oláhigány lesz. Úgy kell „viselkedjen”, úgy kell „beszéljen”, a szabályoknak „megfeleljen” – ezeket időzójelben mondom –, hogy oláhigány legyen. De attól nem lesz cigány, ha megtanul cigányul. Mindegy, nehezen fogadtak el, aztán Marinak választania is kellett, hogy velem jön vagy marad otthon. Ő engem választott. Kezdetben emiatt volt családi feszültség, de később ez szinte teljesen megváltozott, és nagyon gyorsan átfordult.

És hogy alakult az életed további része, már a barátnőddel, aki később a feleséged lett?

Ő is kapta a táncos ösztöndíját. Azért ez is jó volt mindkettőnknek. Párhuzamosan nekem szükségem volt arra, hogy egy zenei együttesben is benne legyek, és nagyon szerettem az együttesben zenélni. Jött is felkérés, hogy zenéljek velük, egy csapattal. Ez akkor volt, amikor a Lindri Táncszínházban táncos voltam, és párhuzamosan egy cigányzenei együttesben zenész is voltam. Három évet voltam az együttesrel. Lemezünk is jelent meg, amelyen már én is szerepeltem, énekeltem. Aztán azt gondoltam magamban, most hagyom ezt az egészet, szünetet tartok ebben a dologban, mert szünetre van szükségem. De nem sok időm volt a szünetre, mert megkeresett egy másik, híresebb együttes. Már tizennégy évesen otthon hallgattam a zenéjüket, akkor még lemezen vagy kazettán, akkoriban ők voltak a sztár csapat, és oda bekerülni nagyon nagy dolog volt. Próbaidőt kértem a korábbi sok rossz tapasztalat és a negatív dolgok miatt. Ekkor, a 90-es években élte

a roma kultúra a fénykorát. Nekik olyan fiatal zenészre volt szükségük, aki magas szinten tud táncolni, aki magas szinten tudja képviselni a kultúrát, és esetleg még a zenében is oda tud állni bármikor. Ebben a csapatban tíz évet dolgoztam. Ez az időszak nagyon izgalmas volt, jó dolog volt olyan csapatban lehúzni ennyi időt, amelyik bejárta a világot.

Mindezt hogyan lehetett a családdal összeegyeztetni?

Nagyon nehezen. Sok mindent megtanultam, sok emberi dolgot tapasztaltam, láttam. Annak nagyon örültem, hogy világot láthattam. Nekik volt lehetőségük, hogy különböző országokban koncertezzenek. Nagyon szuper volt, nagyon jó volt bekerülni közéjük. Kinyílt a világ előttem, és aki országokat, világot lát, annak nagyobb rálátása lesz különböző dolgokra, és ez nagyon sokat segített nekem fiatalon. A tíz év nagyon gyorsan elment egyébként. Akkor már ugye a lányunk is megszületett 1996-ban. Emellett viszont elindultam turnézni, így jártam be a világot. Nagyon hálás vagyok a feleségemnek, mert megértette, hogy ez a feladatom, ez a dolgom. De szerintem a mai napig azt mondja, hogy az egy rossz szakasz volt az életében, és örül, hogy én már nem vagyok abban a zenekarban. 2007-ben megalapítottam a Khamoro Együttest. A nevet a nap utána kapta a zenekar, cigány nyelven ugyanis a nap „kham”, és ennek a becézése a „khamoro”.

Miért döntöttél úgy, hogy saját együttest alapítasz? Mi volt a motivációd?

Amit említettem már, hogy tapasztaltam egy csomó zenekarban egy tucat dolgot. Megtapasztaltam, ki hogyan vezeti az együttest, hogyan dolgoznak, hogyan reagálnak különböző hatásokra, hogyan teszik a szakmát a színpadra. Ez hatalmas tapasztalat volt, mert a legmagasabb szintű zenekarokban ott voltam. Ezek alapján el tudtam dönteni, hogy én ezt nem így szeretném csinálni, hanem másképp. És ekkor jött el az idő, hogy összehoztam a saját együttesemet.

A Khamoro Budapestben Band az életemhez tartozik, és a mai napig működik. Rendkívüli fejlődésen ment keresztül ez a csapat. Ma már azt lehet mondani, hogy nemzetközi szintű és hírű. Ez legtöbbször a vezetőtől függ, és nem magamat akarom dicsérni, mert kell egy csapat is mellé természetesen, de ez az együttes nemcsak egyszerűen egy együttes, amelyik elmegy valahova és zenél, hanem sok más feladata is van. Azt mondom,

hogy a zenekar képviseli a cigány kultúrát és a magyar cigány embereket külföldön, és azt szeretném, ha egyfajta példát is mutatna.

És milyen példát mutat?

Alapjáraton olyan értéket képvisel, amit ma már nagyon kevesen képviselnek, és még egyszer hangsúlyozom, hogy értéket. Nem állítunk elő termékeket, ahogy ma jönnek a különböző mulatós dalok, ahogy gyorsan csinálják a dalokat, hogy minél több megtekintést, minél több pénzt keressenek. Nem. Mi hosszabb távra rendezkedtünk be. Egy hosszú távú dologban gondolkozunk, és azt a fajta értéket, amit mi képviselünk, azt ma már nagyon-nagyon kevesen tudják. Mindeközben példát mutatunk a fiataloknak. Amikor elmegyek oktatni a zenekarral, vagy táncházakat tartani, vagy csak egyszerűen előadásokat tartok az óvodától az egyetemig – sőt, még nyugdíjasoknak is –, ők láthatják a roma kultúra értékét. A zenén és a táncon keresztül annyi mindent meg lehet mutatni emberségesen, tisztelettel és alázattal! Ez egy szép dolog. Ezt már nagyon kevesen tudják. Mondhatod, hogy ez nincs nagydobra verve. Miért is lenne? Ma az van nagydobra verve, ha kijön egy bömbölő zene, hogy gyorsan tudjanak rá jól berúgni, és akkor az a jó zenekar. De ezzel nem közvetítünk értéket. Mi ebbe nem állunk bele.

Akkor hogy lehet ebből sikersztori?

Látjuk, hogy elismerik az együttest, van folyamatosan munkánk, vannak megbízások és meghívások. A zenekar elért egy csomó mindent. Nemzetközi híró lett, a legnagyobb World Music Kiadó adta ki a harmadik lemezünket, hetvenkét országban terjesztik, egy csomó rádióadón a világban első, második helyen voltak, vannak a dalaink, és még mindig játsszák őket. Külföldi meghívásokat is kapunk, különböző országokban eléggé elismert az együttes. De nemcsak együttesként, hanem táncszínházként is létezünk. Sok fúziót csinálunk, cigányok, nem cigányok összefognak, és mint ahogy most is, nemsokára nagy bemutatója lesz az együttesnek a Jászság Tánc-együttessel, hetven fővel, aminek én vagyok a zenei rendezője. Belecsöppen-tem, az élet úgy sodort magával, hogy bele kellett fogjak ezekbe a dolgokba. Az, hogy én rendezek egy darabot? Ó, hát honnan? Mátészalkáról a cigánygyerek? Ugyan! De hát igen, rendezek is.

Honnan jön ez a belső motiváció? Te úgy fogalmazod meg, hogy ez szerencse, isteni közbenjárás vagy áldás, vagy éppen

jó időszak vagy szakasz. Ilyen szavakat használsz, de ott van mellette a kitartásod, az eltökéltséged. Az újtól nem megijedsz, hanem inkább próbálsz közben a legjobbat kihozni a kihívásokból, és keresed is ezeket. Nem gondolod, hogy igazából ezt magadnak köszönheted? Persze kell hozzá valóban szerencse, ezt nem vitatom, de a szerencsédnek saját magad vagy a kovácsa. Te kovácsoltad.

Kell ehhez az élethez egy nagyfokú alázat és szerénység. Más lehet, hogy már nagyon elszállt volna magától, ha ilyeneket vagy ennyi mindent csinált volna az életében, és ilyen sikereket ért volna el. Én nagyon-nagyon visszafogott vagyok, tudom, hogy van benne nekem is szerepem, de a Jóisten nélkül ez nem ment volna. Néha lehet, hogy az is a baj, hogy túl alázatos vagyok. Már mondták többen is, hogy sokkal előbbre tartanék, ha törtető lennék. Valahogy bennem van, hogy emberségesnek kell lenni, és megmaradni egyszerű embernek. Sokszor fel sem fogom, hogy mekkora produkciót hozunk létre vagy viszünk színpadra. Ez valahogy természetes nekem. Én mindig mondom a Jóistent, hogy az utamat egyengeti, és lehet, hogy pont ezért nem is veszem észre, mert egyszerűen csak ihletek vannak. Menjél, csináld! Van, amikor egyszerre négy-öt dolgot is csinálok. Nem egyszerű így sokszor, de mindegyikben próbálok precíz lenni és pontos.

Ezeket a kompetenciákat – mai, divatos szóval – hol szerezted meg? Nem végeztél kultúramenedzser iskolát, nem vagy rendező. Honnan jön ez a precizitás, ez a kitartás és az elhivatottság? Lehet, hogy felbosszant ez a kérdés, mert természetesnek érzed, de hidd el, hogy a cigánytelepről lehet hozni a roma kultúrát, de a menedzseri szemléletet és a pontos operatív végrehajtást kevésbé.

Ez a sok-sok tapasztalat, ami a szakmából bennem van, a színpadon eltöltött sok-sok év, a rengeteg emberrel való kapcsolat. Ez adta nekem ezt a tudást és hozzáállást. Nagyon sok embertől tanultam, de hozzá kell tennem, hogy igazából egyikre se szerettem volna hasonlítani, és nem is akarok. Se emberileg, se szakmailag nem akarok hasonlítani. Említettem Balázs Gusztávot és Balogh Bélát, aztán mindenképp meg kell említenem Szentandrásy Istvánt (Szentiként ismert Kossuth-díjas, roma származású festőművész – a szerk.), vele nagyon jó barátok voltunk, és egymástól is tanultunk. Szerintem ő nagyon komoly ember volt, de ő is tanult tőlem.

Nekem hamarabb született meg a lányom, mint neki, így sokat kérdezgett arról, hogyan tudunk jó szülők lenni. És ő mindig figyelt engem, hogy hogyan is csinálom ezeket a dolgokat. Ezzel nem azt mondom, hogy én tökéletes szülő vagyok, életem egyik legnehezebb feladata az apaság, de biztos vagyok benne, hogy vett át tőlem a Szentí példákat. Színpadképeséget és koreográfiát, valamint rendezői készséget Balogh Bélától tanultam. Tanultam tőle színpadi technikákat, meg a színpadon való működést, de egyikre sem szerettem volna hasonlítani, megvan a saját személyiségem. Minden embernek megvan a hibája, nekem is és másnak is, de vannak dolgok, amiben jók, és lehet tőlük tanulni. Én még ma is keresem az emberekben, hogy mit lehet tőlük tanulni. A jókat, azokat megtartottam, a hibákat, azokat gyorsan eldobtam, és azt mondtam, hogy na, ilyen soha nem szeretnék lenni. Számomra nagyon fontosak az emberi kapcsolatok, figyelek, hogy ezekben minél kevesebb hibát vétsek, inkább betartok egy határt, és nem megyek azon túl, és akkor megvan a jó viszony és a jó kapcsolat.

A szakmáról beszélgettünk és arról, hogyan építet a kapcsolatokat, hogyan tanulsz és dolgozol a színpadon és azon kívül. De én kíváncsi vagyok a magánemberre is. Milyen apa Farkas Zsolt, milyen férj Farkas Zsolt? Te hogy éled meg ezeket a szerepeket?

Ezt nagyon rövidre zárnám. Azt a fajta szeretetet, amit érzek itt a szívemben, meg ami a lelkemben van, ki sem lehet fejezni. Ezen múlik minden szerintem. Ez a családi háttér adja nekem azt a stabilitást, hogy tudok alkotni, tudok teljesíteni. Azt gondolom, megkaptam azt a Jóistentől, hogy van egy jó feleségem, egy jó családom, egy stabil háttér. Sokaknak sajnos ez hiányzik, de ezzel én előrébb vagyok sok embernél. Biztos, hogy ez közrejátszik abban, hogy sikeres vagyok.

És mi a dolga egy férfinak szerinted a mai világban? Így, ötven év környékén talán már elég jól leképeződhetett a válasz benned ahhoz, hogy ezt meg tudd fogalmazni.

Sok-sok dolgot kéne felsorolni, de ha ezt nők hallgatnák, akkor nem biztos, hogy azt mondanák, hogy olyan sokat kell. Én ebben is maximalista lennék. A legfontosabb az, hogy stabil háttérrel tudjon biztosítani. Elsődlegesen olyan biztonságot kell nyújtson a feleségének, a családjának és a gyermekeinek is, hogy ők valóban érezzék, hogy biztonságban

vannak. Én úgy érzem, hogy a kisunokámnak is éreznie kell ezt, hogy amikor odabújik mellém, tudja, hogy biztonságban van. Nagyon fontos, hogy törekedjen arra egy ember, egy férfi, hogy biztonságot tudjon maga körül teremteni, és a legfontosabb, hogy ez mindenekelőtt lelki biztonság legyen. De a biztonság tág fogalom, hozzátartozik az anyagi rész is mindenféleképpen. Az én életemben volt olyan szakasz, amikor nem feltétlenül tudtam megadni azt az anyagi biztonságot, amit szerettem volna.

Hogyan tudtad megélni a férfiasságodat abban a helyzetben? Hiszen azt mondod, férfiként nagyon fontos az anyagi biztonság megadása is.

Ha a feleségem nem ilyen lenne, amilyen, akkor lehet, hogy másképp éltem volna meg. Mikor kevesebb pénzem volt, ő akkor is ugyanúgy szeretett, mint ahogy most, mikor már kicsit jobban élünk. Ahhoz, hogy magabiztos legyél, kell, hogy a párodnak olyan legyen a felfogása, hogy tudja tolerálni és lássa, hogy az út, amin jártok, egy közös út. Van olyan, aki azt mondja, hogy ha nem tudsz eltartani és nem adsz biztonságot, akkor én nem akarok veled lenni. De akkor ott már nincs szeretet. A férfinak mindenfajta területen meg kell állnia valamilyen szinten a helyét, és ha azt mondják valakire, hogy ő egy igazi férfi, akkor különböző területekről beszélünk, nem csak a férfi-nő kapcsolatról. Nekem a családomon kívül is meg kell állni a helyem, sok-sok helyen. Ha elmegyek egy tárgyalásra, vagy szervezek egy fellépést, vagy társalkotókkal tudok leülni beszélni és alkotni.

Azt gondolom, hogy fontos, hogy a férfi ápolt legyen, jól nézzen ki az adottságaihoz képest. Arról nem tehet, hogy a Jóisten hogyan áldotta meg őt, milyen arccal vagy milyen termettel, viszont, ha ápolt egy férfi, tiszta, jó megjelenésű, akkor az már jó kép lehet a nők és a társadalom szemében. Ha mellé okos is, talpraesett vagy tud tárgyalni, beszélni, megjelenni, az közel tökéletes. És ezzel nem egy szuperment akarok leírni, mert akkor szegény férfitársaink elkeserednek, mert nem mindenki ilyen, de ha tiszta, őszinte, alázatos és esetleg el tudja tartani a családját, az már szuper.

Változtat-e a helyzeten az, hogy az ember nevezetesen még roma is?

Mint ahogy beszéltük, nekem nem volt problémám a cigányságommal soha. A kilencvenes években a skinhead mozgalom nem egy jó emlék számomra. Akkoriban sok-sok probléma volt. Főleg Pesten támadták a cigányokat. Egyszer engem is megtaláltak, nem volt semmi komolyabb dolog, de megéreztem azt, hogy a semmiért bántanak. Ez gyorsan elmúlt, de éreztem, hogy másokat miért bánt a romaságuk, hogy egyesek miért szégyellik azt. Ehhez elég egyetlenegy konfliktus. De ez a társadalom azon részének problémája, aki nem ismeri a roma embereket vagy a roma kultúrát. Nagyon szép és értékes kultúránk van.

Én, amikor Szabolcsból Budapestre kerültem, erős tájszólással beszéltem, ez akár még most is érezhető. A megjelenésemben viszont sokat változtam. Hogy fel tudok venni egy jó öltönyt, és el tudok menni egy tárgyalásra, egy minisztériumba vagy akárhova, ezek mind olyan dolgok, amelyekről álmodni se mertem volna. Én, a cigánytelepi kisgyerek, hogy majd a Belügyminisztériumba vagy bármelyik minisztériumba bemehetek és államtitkárokkal, miniszterekkel fogok kezecskézni vagy beszélgethetek velük?

Neked szerencséd van, hiszen te kultúrát ápoló, modern roma férfi vagy, őrzöd a nyelvet és a hagyományok nagy részét, valamint ebből is élsz. Mi van azokkal, akik nem ebből élnek? Nem ez a munkájuk, viszont magukat romának tartják és integrálódtak. Mondjuk egy bankban dolgozik egy férfi, vagy éppen minisztériumban dolgozik. Szerinted ők hogyan tudják megélni a cigányságukat?

Egyre nehezebb. Azt gondolom, hogy ők már lassan beolvadnak, tehát nem integrálódnak, hanem asszimilálódnak, és lassan már le is tagadják, hogy ők cigányok, mert most már egyre kevésbé divat cigánynak lenni. És bár a rasszjegyeket nem lehet letagadni, vannak olyanok, akik ennek ellenére is azt mondják, hogy ők nem foglalkoznak a cigányságukkal.

Van egy kis szigeted – talán lehet így fogalmazni –, mert van egy szép, összetartó családot, egy munkád, ami nagyon szuper, hiszen a saját kultúrádat, hagyományaidat és értékrendet tudod tartani és őrizni, ám emellett gyakran erős kritikát fogalmazol

meg a hagyományőrző közösségekkel szemben, és kritikát fogalmaz meg az integrálódott közösségekkel szemben is, akiknek problémájuk van a származásukkal. Hogy érzed magad ebben a helyzetben most?

Nem könnyű, amit kérdezel, nem is tudom, hogy érzem magam. Nem gondolkodtam el ezen. Cigánynak érzem magam, és minden egyes lépésemben cigány vagyok, de nem gondolkodtam el ezen a dolgon nagyon. Azt látom, hogy ez a fajta kultúra nagyon-nagyon másfele megy. Tényleg leszűkült a cigány kultúra a zenére, esetleg a táncra, bár már táncról sem beszélnek, mert nem engedik, hogy hiteles táncok legyenek, ezekre a mulatós zenékre nem lehet hiteles táncokat táncolni már, aki letáncolja, az meg hiteltelen. De hát ilyenekkel vagyunk tele, bocsánat. Ezzel nekem súlyos problémáim vannak. Úgyhogy csak így tudom megragadni a cigányságot, a kultúrán keresztül. Ebbe beletartozik a nyelv, a zene, a tánc, a költészet, a festészet. És hát ezek határozzák meg valójában az elitet, akik magas szinten tudják ezeket művelni. De mi lemegyünk egy cigánytelepre, Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyébe vagy Dél-Dunántúlra. Nagyon sok szakkollégiumba is meghívtak már előadást tartani, szinte mindegyikbe, ezáltal sok egyetemistát megismerek, akik cigány származásúak, de náluk is másképp működik ez már. Nem sokan akarnak felelősséget vállalni és foglalkozni a saját csoportjukkal vagy segíteni rajtuk. Egyre kevesebben. De még van rá példa. De az se biztos, hogy erre van szükség, nem biztos, hogy ez kell, de lehet, hogy példát tudnának mutatni, és ezáltal motiválni is tudnák a fiatalabb generációt. De nem biztos, hogy ez az ő útjuk.

Ha megnézzük azokat a roma közösségeket, amelyekben nem volt lehetőség tanulni, akkor azt látjuk, hogy őket is sok minden befolyásolja. Az, amit a tévében látnak, a médiában olvasnak vagy hallanak, nagyon nagy hatással van rájuk. Mit látnak a médiában a roma ügyről? A magas szintű roma kultúrát alig tudják bemutatni, pedig az példamutató volna. A médiában játszott alacsony szintű programokkal egyfajta butítást végeznek. Nagyon sok helyre járok tanítani, gyerekeket oktatni, és sokan azt mondják, hogy ők börtönbe szeretnének menni, mert az ő szemükben a börtönviselt emberek a példák. Persze azért nem ez az általános, de megjelenik ez a gondolat is a közösségekben. A börtönviselt emberek erősek, hiszen kibírták a börtönt, Mercedessze járnak, ki vannak gyúrva, és ez egyfajta példakép a gyerekeknek. Sajnos itt tartunk. Tehát sokfajta hatás éri a roma közösségeket, de kevés olyan, ami számomra értéket jelent, vagy ami előreviszi az embereket.

Nagy küzdelem ez nekünk, mert bár roma közösségekbe járunk oktatni, de ezekkel csak minimális hatást érünk el.

Szerinted kulturális sajátosság ez, ami a romákra vonatkozik, vagy inkább egy olyan típusú szubkultúra jellegzetessége, ami a szegénységhez kötődik, ami a megélhetésért folytatott küzdelmet jellemzi? Általánosíthatjuk a roma közösségre ezeket a folyamatokat?

A hatások természetesen nem csak a roma közösségeket érintik. Ugye, a tévében, amit látni az adókon – és most csak a kultúrát tudom megfogni, politikával nem szeretnék foglalkozni, meg sok minden mással sem –, az is befolyásolja természetesen a nézőket. Mivel kulturális területen dolgozom, legjobban azt látom, hogy olyan hatással van az emberekre – és így a roma közösségekre – a média, ami teljesen káros, és nagyobb butítás történik, mint bármikor.

Zsolti, szép magyar nyelvünkön beszélgetünk. Sajnos én cigányul nem tudok olyan jól. Magyarországon születünk, remélhetőleg itt fogunk elmúlni is, ízig-vérig magyarok vagyunk. A magyar állam elismeri a munkád, kaptál már több állami kitüntetést is. Mit jelent neked magyarnak lenni?

Majdnem ugyanazt, mint cigánynak. Elsődlegesen én magyar vagyok. És mikor meghallom a magyar himnuszt, akkor nekem ugyanúgy ott van a lelkemben, a szívemben, sőt. És utána nagyon cigány is vagyok. A kettőt nem tudom egymástól elválasztani. Ugyanolyan hazafi vagyok, mint akire azt mondják, hogy nagyon erősen magyar beállítottságú. Én ugyanúgy szeretem a hazámat, és nem is akarok innen elmenni, pedig bejártam a világot. Itt születtem, és itt akarok meghalni Magyarországon. De cigányként élem az életemet. És nagyon jó cigánynak is lenni. Én nagyon szeretek cigánynak lenni.

Mit gondolsz, hogyha nem sikerül vagy nem tudsz továbbtanulni felszolgálónak, vagy nincs az az első meghívásod az együttesbe, mi lett volna veled? Gondolj itt a veled egykorú társaidra a saját közösségedben, de akár országos szinten is a veled egykorú romák életére.

Én valamibe biztos, hogy belefogtam volna. Hozzá kell tenni, hogy később, felnőtt létemre, sikerült leérettségiznem, és még utána is tanultam több képzésben is. Szóval megtaláltam volna a helyem. Biztos, hogy az egyik tervem az lett volna – de akkor el kellett volna mennem továbbtanulni –, hogy valami menedzserképzést elvégezzek. Magamat ismerve akkor sem féltem volna.

Számtalan dolgot csináltál, sok-sok dologba tettél energiát, de amikor döntesz valami mellett, akkor el is engedsz valamit. Van-e olyan döntés, ami olyan lemondással járt, amit sajnálsz, és ha visszamennél, akkor esetleg azt máshogy csinálnád? Vagy vannak-e olyan helyzetek, amelyekkel kapcsolatban úgy érzed, hogy többet vettél volna ki belőlük?

Biztos, hogy lett volna olyan. Azok a szakaszok, amikről folyamatosan beszélünk, most is, ebben az interjúban, azok általában engem rádöbben-
tetek, hogy mit kell másképp csinálni, mint mások, min kell javítani, hogy sikeresebb legyek. Túlzás lenne azt mondani, hogy teljes mértékben meg vagyok magammal elégedve. Ez nagyon rosszul hangzana: a folyamatos tanulás, odafigyelés a mai napig a feladatom. De egyelőre azt mondom, hogy így visszafogottan, szerényen, de elfogadhatónak tartom az eddigieket.

Sokszor és sokat változtattál, fejlődöttél, mentél előre, küzdöttél. Megérte ezeket a váltásokat vállalni, megérte küzdeni?

Nagyon megérte a küzdelmet, most is vannak folyamatosan küzdések. Nekem nem egyenes az utam, meg kell küzdenem mindig dolgokkal, de nem bánom, mert ezek a kihívások jók. Most esetleg csak annyival vagyok előrébb, hogy van egyfajta elismertségem, van egyfajta nevem. És talán ezzel még gyorsabban és eredményesebben tudok előre haladni. De az elsődleges dolog egy jó család. Aztán a megfelelő háttér, hogy tudjál úgy élni, ahogy szeretnél, viszont ezt a legnehezebb megteremteni. De hát erről szól valójában egy élet. Legyen elsődlegesen szakmád, legyen családot, legyen egzisztenciád, és ebbe beletartozik most már, hogy legyen házad, legyen autód esetleg. Ezek mind hozzá tartoznak az élethez, a jövőben pedig azt szeretném, hogy boldogságban, egészségben éljünk, és legyen annyi munkám, hogy ezeket fent tudjam tartani.

Mit tesz boldoggá téged?

Engem csak a családom tesz igazán boldoggá. Persze a sikereim is jó érzéssel töltenek el, de legfőképpen a család, hogy látom őket, hogy boldogok, egészségesek, és látom az unokámat, ahogy nő, fejlődik és szépen okosodik. Ebben látom igazából a boldogságom. A lényeg, hogy egészség legyen a családban, aztán a többi meg rendben lesz.

A legjobbakat kívánom az egész családnak! Köszönöm a lehetőséget a beszélgetésre!

Köszönöm szépen a beszélgetést. Én is köszönöm a lehetőséget!

Antal István

szociálpolitikus, a Kopp Mária Intézet
a Népesedésért és a Családokért
elnöki tanácsadója, a Mathias Corvinus
Collegium Roma Tehetségprogram igazgatója

Szociálpolitikus, az ELTE Szociológia Doktori Iskola Interdiszciplináris Társadalmi Kutatások program doktorjelöltje, a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért elnöki tanácsadója és a Mathias Corvinus Collegium Roma Tehetségprogram igazgatója. Korábban tanácsadóként dolgozott a közigazgatásban, és részt vett a Jezsuita Roma Szakkollégium alapításában, majd évekig vezette is azt. Kutatási területe a roma elitképzés felsőoktatási intézményei, a roma családok szociodemográfiai háttere, valamint a roma szakkollégisták családalapítási és gyermekvállalási tervei és attitűdjei.

„A sikerért meg kell dolgozni, és ha megdolgoztál érte, akkor teljesítményből adódó önbizalmad lesz. Ezáltal elmúlik a kisebbségi lét érzése.”

Mi az, amit fontosnak tartasz magadról elmesélni, mi az, amit elsőre elmondanál egy ilyen bemutatkozásnál?

Bács-Kiskun vármegyei kistérségen nőttem fel egy oláh cigány családban. Lehet azt mondani, hogy tipikus roma családi sztori a miénk. Anyukám nagyon fiatalon hozott a világra, mindössze tizennégy éves volt, mikor megszülettem. A gyerekkoromat álmosszerűen éltem meg, de tudom jól, hogy nem volt az, hiszen cigánytelepen felnőni, Szabadszállás külterületén, nem a legnagyobb álmom. A cigánytelep az erdő közepén volt, ott játszottunk, ott éltünk, mégis mondhatom, hogy álmosszerű volt, mert megvolt minden, ami egy gyereknek játék vagy szórakozás lehet. Rövid ideig jártam óvodába, de nincs sok emlékem erről az időszakról.

Ti szegénynek számítottatok vagy nem? Hogy éreztet?

Akkor azt éreztem, hogy nem. Az általános iskolában már rájöttem, hogy igen, sőt, az általános iskolában azt éreztem, hogy én nagyon más vagyok. A cigány nyelvet használtuk otthon a magyarral keverve, az oláh cigány közösségben ez normális volt. Az iskolában ezért voltak kellemetlen élményeim. Előfordult, hogy nem ismertem a magyar kifejezést egy-egy szóra, és nem tudtam magyarul kifejezni, mit szeretnék. De elég gyorsan megtanultam mindent, és utána már nem volt probléma az iskolában. Sajnos a kezdeti nehézségeket észlelték a szüleim és nagyszüleim is, akik ezután már nem is beszéltek velem cigányul, így a cigány nyelvtudásom megkopott. Megértem, elvagyok vele, de sajnos nem anyanyelvi szinten, mint gyerekkoromban.

Ebből az időszakból inkább negatív érzéseim és élményeim vannak az iskolából, mert nem igazán sikerült a tanároknak ezt a nyelvi kihívást jól kezelni, hanem inkább kiröhögtek az egész osztály előtt. Azonban ez nem vette el a kedvem, ugyanúgy mentem tovább, és nem is voltam olyan rossz tanuló. Anyukám nem végezte el a nyolc osztályt sem, mert korán jöttem, apukám a nyolc osztályt elvégezte, a középiskolában is elindult, de onnan lemorzsolódott még az első félévben. Iskolás koromban nekik nagyon fontos volt, hogy jó oktatást kapjak. Nagyon tudatosan neveltek annak ellenére, hogy ők nem tanultak tovább, nem voltak képzettek. A barátaim között inkább nem romák voltak, az osztályomban rajtam kívül csak egy roma lány volt. Sportoltam is gyerekkorom óta, de ott sem találkoztam roma gyerekekkel. Mire iskolás lettem, már kiköltöztünk a cigánytelepről, de hétvégekre, amikor meglátogattam a nagymamáékat, azért találkoztam a roma kortársaimmal is.

Mondtad, hogy az iskola nem volt pozitív élmény. De jött valamikor egy olyan tanár vagy valaki más, aki motivált?

Az iskola az elején valóban nem volt pozitív, aztán jöttek a barátok, az eredmények, és egyre több lett a pozitív élmény. Nagyon szerettem tanulni. Beugrik egy olyan kép, hogy napközisként délután, amikor már minden házfeladatot megcsináltam, a többieknek is segítettem. A sportban is a legjobbak között voltam. Nyolcadikban én lettem az év sportolója az iskolában. Nagy büszkeség volt anyukámnak, hogy cigánygyerekként az évzáró ünnepségen kihívtak és jutalmat kaptam. A tanárok többsége biztatott, de volt, aki nem bízott bennem és a képességeimben csak azért, mert cigány vagyok. Hatodiktól el lehetett volna kezdeni egy hatosztályos gimnáziumot, már akkor is nagyon motivált voltam, és szerettem volna menni, de mikor jelentkezni kellett volna, a tanárom csak kiröhögött. Volt, aki látta bennem a lehetőséget. A fociedzőnk például biztatott a tanulásra és arra, hogy mennem kell tovább, és akár a fociból is nagyon jól meg tudok majd élni. Ezért is mentem sportiskolába. Nyolcadikban, mikor sokan pályaválasztás előtt állnak, és azon gondolkoznak, hova jelentkezzenek, és hogy vajon felveszik-e őket, én már októberben tudtam, hogy felvettek a középiskolába. Voltunk egy előfelvételin, ahol futni és focizni kellett, és ott azt mondták, hogy mindenképpen kellet a sportiskolába. Nem voltam rossz tanuló négyes körüli átlaggal, de enélkül is felvettek a szakközépiskolába.

A középiskoláig apukád mintáját követhetted, de utána, ha jól tudom, nem volt előtted követendő példa.

A szüleim mindig azt mondták, hogy tanulnom kell és szakmát kell szerezni, mert majd el kell tartanom a családom. Elég jó motivációs eszközt választottak. Tizenkét éves korom óta jártam napszámba dolgozni, hogy megtanuljam, milyen nehezen lehet képzettség nélkül pénzt keresni. Úgy lehettek vele, hogy magyarázni úgyis csak magyarázhatnak nekem, hogy „figyelj, ha nem tanulsz, akkor nem lesz belőled semmi”, ám ehelyett ők megmutatták, hogy ha nem tanulsz, akkor ezt fogod csinálni életed végéig. Ez eléggé elrettentő volt. Tizenkét-tizenhárom évesen realizáltam, hogy tanulnom kell, ha nem akarom ezt csinálni. Nyáron a szünetben végigdolgoztam a napszámot, és utána a munkából mocskosan, koszosan mentem az edzésre. Nagyon szerettem edzésre járni még a munka után is, mert az másfajta energiát igényelt, és fel is pörgetett. Hullafáradtan mentem esténként az ágyba, mégis jó időszak volt, mert a saját döntésem

alapján dolgoztam, sportoltam és tanultam. A szüleim okosak voltak. Egyrészt szabadságot adtak a döntések terén, másrészt megmutatták, hogy milyen lehetőségeim vannak. A középiskolában a kortársaim és a kortársaim szülei voltak azok, akik segítettek. Elképesztően nehéz volt elkezdni a középiskolát, mert a szüleim akkor már elváltak, és sok pénzre volt szükség a kezdéshez. Az egész családom összefogott, hogy el tudjak indulni. Anyukám testvére és a nagyapám is segített, összeszedték a pénzt, hogy el tudjam kezdeni az iskolát. A nehéz anyagi helyzet végigkísérte a középiskolás időszakom. Tizenhat-tizenhét évesen, amikor nem volt még annyi pénzünk sem, hogy buszjegyet vegyek, stoppal jártam vissza Nagykovácsra. Ott tanultam. Ott be volt fizetve a kaja, kaptam reggelit, ebédet és vacsorát. A focit nagyon szerettem, hívtak Budapestre is játszani, de anyukám azt mondta, hogy nem mehetek máshova tanulni és focizni sem, itt kezdtem az iskolát, és itt is fogok leérettségizni. Akkor nagyon haragudtam rá, úgy tűnt, mintha visszatartana, de az idő őt igazolta, mert nagy valószínűséggel, ha Pestre megyek focizni és iskolát váltok, akkor elkallódom. Más elment focizni Pestre, de vissza is jött, mert rosszul ment neki a tanulás a másik iskolában, és nem tudott volna leérettségizni.

Mi volt a fordulópont, amikor már Te is láttad, hogy csak a tanulással jutsz előre?

Az edzőm látta, hogy jól megy a tanulás, és azt javasolta, hogy tanuljak, mert romaként biztosan sok lehetőségem lenne a diploma megszerzése után. Ezek után váltottam. Nem vettem komolyan a sportokat. A foci mellett még szertornáztam is, mert a fociedzőm a tornacsapat edzője is volt, és atletikus alkatom miatt behívott a tornacsapatba, hogy meglegyen a megfelelő létszám. Talán harmadikban kezdtem el tanulni, akkor változott meg a hozzáállásom, előtte focisták poszttereivel volt tele a kollégiumi szobám fala, aztán inkább a tudományos világ embereivel, politikusokkal, hogy motivált maradjak, és tudjam, hogy merre van az utam. Negyedikben döntöttem el, hogy szociálpolitikát akarok tanulni.

És ez honnan jött?

Élelmiszeripari gépész lettem volna, ha maradok az érettségi után, de nem szerettem a szakrajzot, a mérnöki pálya nem vonzott. Abban az időben is érdekelt már, mi a helyzet a romákkal, hogyan lehet nekik segíteni, és mit lehetne kezdeni a helyzettel. Az egyik osztálytársamon keresztül bekerültem

egy történelem-előkészítőre Pestre, amelyet Rostás Krisztina (akkoriban a Nemzeti Család és Szociálpolitikai Intézet munkatársa – a szerk.) szervezett. Minden pénteken iskola után Pestre mentem, majd a késő esti vonattal haza, Szabadszállásra. Az érettségi nem sikerült jól, történelemből hármast kaptam, matekból és fizikából négyest. Még hátra volt az egyetemi felvételi, de ez egy nehéz nyár volt számomra, mert nagyapám akkor halt meg, és a virrasztásról mentem felvételit írni.

A nagypapád fontos szerepet játszott az életedben?

A nagypapám volt az egyik legfontosabb ember az életemben. Elváltak a szüleim, és a nagymamám is meghalt. Nagypapámmal sok időt töltöttem, mert a nagymamám halála után vele éltem egy évet. Ő volt számomra a férfi minta. Ő egy meghatározó személy volt az életemben, és nagyon megviselt az elvesztése. A felvételi nem sikerült, de pótfelvétellel bekerültem Pécsre a szociálpolitikára. A kezdés ott sem volt egyszerű, mert pótfelvétellel kerültem be, és mire kiderült, hogy felvettek, már minden kollégiumi hely betelt. Nem volt szállásom, és nem tudtam, hogy hol fogok lakni. Ekkor kértem segítséget Rostás Krisztinától, aki az egyetemi előkészítőben is segített. Úgy mentem Pécsre, úgy szálltam le a buszról, hogy fogalmam sem volt, hogy hol vagyok, akkor voltam ott először. Nem volt egy ismerősöm sem, nem volt kollégiumi helyem, nem volt albérletem és pénzem sem. Ha lett volna, akkor sem tudtam volna, hogyan kell kivenni albérletet egy idegen városban. Krisztinek az egyik barátja jött értem a buszállomásra, és náluk laktam két-három hétig, aztán pedig egy laktanyában laktam pár hónapot, mert katona volt, és ott szerzett nekem szállást. Ebben az időszakban gyakorlatilag hajléktalan voltam. A táskámból éltem, még kipakolni sem lehetett, nem lehetett tudni, meddig maradhatok a laktanyában, mert épp akkor zárták be. Közben anyukám és én is azon voltunk, hogy össze tudjunk gyűjteni annyi pénzt, ami elég lesz a kaucióra és a lakbérre. Végül sikerült kivennem egy albérletet, ott is két-három hónapig laktam, aztán bekerültem a kollégiumba. Az első félév nagyon nehéz volt anyagilag és a beilleszkedés szempontjából is. Mikor a laktanyában laktam, előfordult, hogy egy órát gyalogoltam haza, meg vissza az iskolába. Alkalmanként blicceltem, de féltem, mert korábban elkaptak, megbüntettek. Ezek az élmények is az életem részei. Végül szereztem barátokat, és ők sokat segítettek. Az volt még nehéz, hogy költségtérítéssel helyre jutottam be, így nem kaphattam ösztöndíjat vagy egyéb támogatást a diákhitelen kívül. Mindent a családnak és nekem kellett előteremteni. Elkezdtem dolgozni, mert nem igazán tudott

anyukám segíteni, hiszen két húgom még otthon volt, és nekik is meg kellett élni valamiből.

Akkor kezdtem egyesbe jönni, mikor a második évtől átvettek állami finanszírozott képzési módra. Az idősebb roma egyetemista társaim javaslatára pedig jelentkeztem a Romaversitas Alapítványhoz. Az egy olyan kezdeményezés volt, ahol a roma egyetemisták kaphattak ösztöndíjat és képzéseket. Jelentkeztem ide, és felvettek. Végre stabilizálódott a helyzetem. Beindult a közösségi életem Pécsen, és már Budapesten is elkezdtem ismerkedni a közélet résztvevőivel.

Amikor ebben benne voltál, akkor biztos nem érezted, de visszatekintve azért látod, hogy ez mennyire nehéz út és mekkora teher volt?

Látom és tudom, de nem volt más választásom. Olyan helyzetben, amikor azt látod, hogy vagy hazamész napszámosnak – jobb esetben gyári munkásnak –, vagy előtted van egy olyan karrierlehetőség, amivel boldogulni tudsz, akkor küzdesz a céljaidért.

A roma identitásodról már beszéltél. Neked ez adott volt, másokkal ellentétben nem kellett a származásod után kutatnod.

Oláh cigány családban nőttem fel, nekem alap volt a roma kultúra, sőt mi több, a családom tagjai autentikus cigány együttesben zenéltek. Apukám ütőhangszeres volt és táncos, anyukám énekes és táncos, a nagyobbik húgom szintén táncolt. Én nem igazán voltam erős a zenében és táncban, inkább a sportok vonzottak. Az életünk egy része gyerekkoromban abból állt, hogy próbákra jártunk, zenélt a család otthon. A kultúrát nemcsak megéltem, hanem aktív résztvevője is voltam, sőt a településen a roma kultúrát a családom ápolta és mutatta be.

A magyar identitásodat, hogy tudtad megélni ebben a környezetben, ahol mindenki cigányul beszélt és a roma kultúra vett körül?

Nem is volt kérdés a magyar identitásunk. A nagyszüleimtől kezdve a szüleimen át mindenki nagyon erős magyar identitással rendelkezett. Volt egyfajta büszkeség bennünk, hogy mi magyarok vagyunk, és a roma kultúrát is ápoljuk. Visszagondolva látom, hogy a magyarságtudat óriási

volt a családban. A másik a vallásosság a nagyapám részéről. Ez nem a klaszikus értelemben vett egyház tanítása szerinti vallásosság volt, hanem babonákkal átszótt Istenfélelem.

Később hogyan raktad magadban helyre a babonákat és a vallásosságot?

Én nem tudtam, mi az egyház tanítása. Szabadszálláson nagyon jóban voltam a plébánossal, de nem azért, mert misére jártam, hanem mert kiderült, hogy ugyanabban az középiskolában tanult a plébános, ahova én is jártam. Emiatt kezdtünk el beszélgetni. Érdekelt a közelet már tinédzser koromban, és a pappal kezdtem el erről diskurálni. Nem nagyon beszélünk az egyház tanításáról vagy a vallásról direktben. Én az egyetem alatt tapasztaltam meg a hitet, mikor a jezsuitákkal találkoztam. Akkor erősebb igényem lett arra, hogy megértsem és megtanuljam az alaplolgokat, de akkor már volt egyfajta Istenhitem. Nagyapám részéről ez már adott volt. Egy példa: a kenyérre keresztet kellett rajzolni, mielőtt felszelted, ha nem így lett volna, akkor nagyapám kiverte volna a balhét. Aztán a Jóisten úgy intézte, hogy nagyon közel kerültem az egyetemen az egyházhoz, hiszen, ahogy említettem, voltak ösztöndíjak és egyéb lehetőségek. Elindult a Virtuális Roma Szakkollégium, amelyből később a roma szakkollégiumi kezdeményezés született. Ezt kezdetben egy német alapítvány finanszírozta, aztán szépen lassan az egyházak is támogatták a roma fiatalokat. Itt a történelmi egyházak vezetői és a jezsuiták közül Hofher József szerzetes és az akkori provinciális, Forray Tamás vállalt nagy szerepet. Abban az időben sokszor találkoztam az egyházi vezetőkkel, sokszor jöttek közénk.

A szüleid mit szóltak az addig elért eredményeidhez? Nem szóltak bele az életedbe egyáltalán?

Nagyon nagy hátrányai voltak a családomnak, nagyon beszűkült világban éltek, amiből ha én nem lépek ki, ha nem fejlődök, akkor képtelen vagyok túlélni a középiskolát és az egyetemet. Ez részben szerencse, mert tiszta lappal kezdtem. A cigánytelepen és az általános iskolában megkaptam, amit lehetett, a roma közösség adta az identitásom, de a jelenlegi életemhez ez nem lett volna elég. Minden mást egyedül kellett megtanulni és felépíteni. Ami jó, mert látom, hogy a kortársaim még most is szenvednek a szülői elvárásoktól. Én azt sem tudom, miről beszélnek. A családom sikeresen biztatott és motivált különböző eszközökkel, hogy ne váltsak középiskolát.

Addig szólt bele anyukám az életembe, amit helyesen is tett. De ennyi. Nagyon nagy szabadságom volt, és persze nagyon nagy felelősségem is. Ha hibázok, az az én felelősségem, magamért dolgoztam. Az életemben nagyon korán saját döntéseket hoztam, és meg kellett tanulnom vállalni azok következményeit. A szüleimnek egy idő után fogalmuk sem volt, mit csinálók az életemmel. Külső szemlélőként nézték, hogy alakítom az utam.

Apukáddal tartod a kapcsolatot?

Már tartom. Anyukám meghalt már tíz éve, és utána apámmal jobb lett a kapcsolatom. Megbeszéltük a dolgainkat, és én is éltem már annyit, hogy megértettem a kihívásaikat.

Az elmondottak alapján egészen korán egyedül maradtál a problémáiddal. Ki az, akihez tudsz fordulni, ha tanácsra vagy segítségre van szükséged?

A roma értelmiségi lét és a vezetői lét egy magányos életforma. A boldoguláshoz szükséges utakat és a megoldásokat magamnak kellett megkeresni. Voltak és vannak barátaim, akikkel lehet beszélgetni. A legjobb barátom nem értelmiségi. Angliában felszolgáló volt, most kamionsofőr. Vele sok mindent meg lehet és meg is tudok beszélni, de vannak olyan dolgok, amiket nem. Van egy nagyon jó barátom, egy roma nő, ő végigkísérte az életemet, mert együtt végeztünk az egyetemen. Van egy másik nagyon jó barátom, aki több mint tíz évvel idősebb nálam, roma zenész. Vele is nagyon sok mindent meg tudunk beszélni. Hasonlókat élt meg az életében, hasonló döntéshelyzetekben volt része. Vezető, a roma kultúra képviselője, és ebből adódóan érti a helyzetem. Nekem máig természetes, hogy romaként kultúrát teremtünk, kultúrát hozunk létre. Saját dalokat írtak a családomban, saját színdarabokat hoztak létre. Alapvető volt már gyerekkorom óta, hogy teremtünk, és azt megmutatjuk, valamint értéket őrzünk és közvetítünk. Ez hajtja a működésem. A Jezsuita Roma Szakkollégiumot elkezdtuk szervezni a nulláról, mert nem volt még ilyen. Voltak szakkollégiumok, voltak roma ösztöndíjak, de roma bentlakásos felsőoktatási tudományos közösség nem. Amikor elkezdtük ezt a munkát, voltak olyan iskolateremtők, akikkel tudtam beszélgetni és egyeztetni. Az ő tanácsaikkal és a saját tapasztalataimmal elkezdtük építeni a rendszert. Meghívtam a roma idősebb generációt is. Én a húszas éveim végén jártam, ők már a hetvenéves kor környékén. Choli Daróczi Józseffel (magyar cigány író, költő, műfordító,

pedagógus, népművelő, újságíró – a szerk.) nagyon jó kapcsolatot ápoltam, de meghívtam előadni Szentandrásy Istvánt (Kossuth-díjas, roma származású festőművész – a szerk.) is, akivel szintén jóban lettünk. Nagyon sokat tudtak adni a hallgatóknak is. Nagyon sok példát és ellenpéldát is láttam. Ezekből és a jezsuiták oktatási tapasztalataiból sok impulzus ért. Az évek alatt felépült bennem egy olyan világgép, amely lehetőséget adott, hogy társadalmi szinten foglalkozzak a témával.

Párhuzamot vélek felfedezni az életed és a munkád között. Nem volt előtted példa egyik területen sem, de menni kellett előre, mert nem volt más lehetőség.

Azt tanultam meg, hogy új „piacokat” kell létrehozni, mert a régieken már sokan versenyeznek, és ott nagyon ki kell emelkedned, hogy sikert érj el. Új piacot teremteni sem egyszerű, sőt talán nehezebb is, de akkor te leszel az első, és csak téged tudnak követni. Amikor roma szakkollégiumot kezdtünk építeni, akkor egy új „piacot” hoztunk létre. Azt a közösség erejéből és a vágyainkból kezdtük el csinálni. Mindig próbálok olyan ügyek mellé állni és olyan munkát végezni, amit szeretek. Lehetőség szerint ehhez tartom magam. Az első ilyen a szakkollégium volt, aztán kezdtem el roma kutatásokkal foglalkozni. Ebben nem tudtunk teljes mértékben új piacot nyitni, de azzal, hogy a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) szervezetén belül létrejött a társadalmi csoportokat és azon belül a roma közösségek demográfiai magatartását vizsgáló egység, mégiscsak egy területet nyitottunk a témában. Ezt a munkát is nagyon élvezem. Mindig keresem az új megoldásokat, az új eszközöket, azt, hogy hogyan lehet segíteni, hatást elérni, hogy hogyan tudok segíteni a fiataloknak, a roma közösségeknek, hogy sikeresebbek legyenek.

Mit javasolnál a fiataloknak? Szerinted mi az, ami motiválná őket?

Az emberek különbözőek. Amíg rájöttem, hogy mit szeretnék csinálni, rengeteg akadályba ütköztem. Sokszor nagyon sok dolgot ki kell próbálni, hogy érezzék, mi az, amit nagyon szeretnek csinálni. A stabilitás alapvető az új kezdeményezések létrehozásában, de nagyon fontos, hogy ne legyünk sablonosak. Legyünk nyitottak az újra, és ha van ötletünk, bizzunk magukban, és valósítsuk meg, amit elképzeltünk. Mindenki egyéniség, mindenki egyedüli teremtmény. Mindenkinek magának kell megtalálnia

a saját útját. Én nem szeretem azokat a kijelentéseket, hogy a roma fiataloknak vissza kell menniük, és segíteniük kell a származási közösségüket. Mindenkinél kellene személyes célok, és mindenki azokért köteleződjön el, azokba tegyen energiát. Vállalja a származását, legyen reális önbecsülése, és a siker jönni fog. Ha pedig ez megvan, akkor adják át a mintáikat másoknak, legyen meg bennük a társadalmi felelősségvállalás. Ha valaki szeretne a roma közösségért dolgozni, az dolgozzon, de ha valaki nem tud, vagy nem akar, az ne dolgozzon. Az a véleményem, hogy nem tudnak kibújni a felelősség alól, mert ha valakin látszanak a rasszjegyei, akkor, ha biológus, ha egy multiban dolgozik, a többségi társadalom mindig emlékeztetni fogja arra, hogy a roma közösséghez tartozik.

Jelenleg is fiatalokkal dolgozom a Matthias Corvinus Collegiumban (MCC), és azt látom, hogy a legtöbben félnek kilépni a saját komfortzónájukból. Biztonságra törekszenek, jó állást szeretnének, fix keresetet, és abban akarnak jók lenni, és persze ez így rendben is van. Én is ezt szerettem volna, de gyorsan rájöttem a vezetői szerepemből adódóan, hogy többet, jobban kell teljesítenem, és új dolgokat kell kitaláljak. Vitt előre a kreativitás, az új dolgok keresése. A fiatalokat is mindig ebbe az irányba próbálom terelni, és arra, hogy ne elégedjenek meg a középszerűséggel. Nagyon nehéz, mert látom, honnan jönnek és milyen elvárások veszik őket körül, de nincs más út. Hétévesen még alig tudtam magyarul beszélni, de ha az ember valamit szeretne, akkor azt megcsinálja. Ha az ember kitartó, végül elérheti azt, amire vágyik. A kompetenciákat lehet és kell fejleszteni, és a személyiségnek is fejlődni kell, de ez magától nem megy, csak ha elköteleződünk valami mellett. Vannak fizikai és egyéb adottságbeli korlátok, de tágítanunk kell a határainkat.

El lehet jutni mélyről is nagyon magasra, de mi annak az ára?

Ezeket a kérdéseket teszem fel sokszor én is az ismerőseimnek és a barátaimnak. Minek mi az ára, és megéri-e csinálni. Ha azt érezzük, hogy nem, akkor nem vagyunk jó helyen. De magának a társadalmi mobilitásnak is ára van, azt sem adják ingyen. Ha a mobilitás nem lépcsőről lépcsőre épül fel, akár több generáció alatt, hanem lifttel megy az ember, annak következményei vannak. Nézzük meg a bűvárokat: ha lemennek a mélybe, akkor csak szakaszosan tudnak feljönni. Egy-egy szinten meg kell állni, és meg kell szokni a nyomást. Ha ez megvan, akkor lehet emelkedni. Ha nem vár eleget a bűvár, akkor könnyen keszonbetegséget kaphat. Én sokszor látom

azt azoknál az embereknél, akik lifttel mentek a mélyből a felszínre, és aztán még magasabbra, hogy náluk egyfajta társadalmi keszonbetegség jelei láthatók. Ez a betegség megbetegíti a pszichéjüket, így törvényszerűen küzdenek a társadalmi mobilitással is. Az egyén társadalmi helyzetének megváltozása óriási fejlődés, amit nagyon meg kell szenvedni. Pontról pontra lehet csak növekedni, nem tudsz haladni, ha kihagysz lépéseket. Ha mégis ezt teszed, annak lesznek következményei. A tudatosságban lehet fejlődni, sok képzéssel és tréninggel nő az önismeret, és ezzel együtt a célok és a célokhoz vezető eszközök is világosabban látszódnak. Azt látom a fiatalokban, hogy nem annyira bíznak magukban: abban, hogy ők maguk képesek lennének a legnehezebb helyzetekből kiutat találni, másokat vezetni vagy egy jó háttérrel rendelkező cigány családból jöve társadalmi problémák megoldásán gondolkodni. A siker és a fejlődés akarásához óriási önbizalom kell, és hit önmagadban. Ezzel együtt jár az is, hogy megengedd magadnak, hogy hibázz, és a hibáidból tanulj.

És mi történik akkor, ha e nélkül jön a siker? Ha megvan a kisebbségi érzés, megvan az önbizalomhiány, mégis van siker.

Szerintem az nem valódi siker. Azt más adta oda, és más el is veheti. A sikerért meg kell dolgozni, és akkor a teljesítményből adódóan lesz önbizalmad, ezáltal pedig elmúlik a kisebbségi lét érzése. Ha úgy vagy sikeres, hogy bizonyos érdekek mentén a kirakatba kerülsz, és még Te sem hiszed el, hogy ott a helyed, akkor nem fogod teljesen élvezni ezt az élethelyzetet. Még félelem is lehet benned, hogy amikor ennek vége lesz, nem lesz több ilyen lehetőség. Az ilyen helyzetek a józan döntési képességet befolyásolják és aláássák. A fiataloknak is azt mondom, hogy nem feltétlenül a csillogás, a hírnév a fontos, jön az magától, ha eredményes vagy. Az alázat és a kemény munka a legfontosabb az egészben. Légy alázatos magaddal, a közösségeddel meg a hivatásoddal szemben. Ez nem egyenlő azzal, hogy alázkodj meg. Ne alázkodj meg, legyen önbecsülésed, de legyél alázatos. Kacsintgathatsz a csillogás felé és az abban lévőkre, ám ha belekóstolsz, élvezheted ugyan, de érzed az egész nehézségeit is. Ha nincs meg a kellő teljesítmény, akkor lehet a legnagyobbat bukni. A roma ügyben ez kiemelten igaz.

Itt nem a politikáról vagy a közéletéről van szó, más kompetenciák és tudások szükségesek ott, és mások egyéb versenyhelyzetekben. Sokszor összekeverik mással és alábecsülik a politikai teljesítményt. Egy helyi roma közösséget vezetni is nagyon kemény munka. El kell ismerni ezt a teljesítményt, de

a helyén kell kezelni, mert nem biztos, hogy azokkal az eredményekkel egy átlagos társadalmi közegben tud majd boldogulni a roma vezető.

A cigánytelepről jössz, most pedig vezetőként kell helytállnod, valamint tudományos munkáid vannak. A Te esetedben a sikert és az ezzel járó dolgokat hogyan tudtad kezelni?

A sikert a helyén tudtam kezelni, sőt nem is fogtam fel sikerként, mert ezekben az eredményekben sok munka van, és számomra természetes, hogy a munka meghozza a gyümölcsét. Ha elérek valamit, akkor máris a következő célon van a szemem. Persze megállok és megünneplem az eredményeket, de utána már az a feladat, hogy az elért eredményt megtartsam, és a további célokra fókuszáljak.

Hogyan tudtam kezelni az eredményeket? Inkább a folyamat volt rám hatással. Huszonéves koromban magas volt bennem a megfelelési kényszer. A vezetői lét – habár csak egy szakkollégiumot vezettem –, önfegyelmet igényelt, amit ma már könnyen tudok kezelni, de huszonöt éves koromban nagyon nehéz volt. Nem volt meg a kellő önbizalmam, hiszen még nem volt mögöttem annyi munka, és nem látszottak az eredmények. Sok dilemmával és sokféle elvárással találkoztam, ezek között kell egy vezetőnek egyensúlyoznia. Felvérteztem magam vezetői tapasztalattal, kellő óvatossággal, és könnyebben vettem az akadályokat.

Az utad elején vagy maximum a közepén jársz. Mi az, ami szerinted az elkövetkezendő húsz évben reálisan megvalósítható, és mi az álmod?

Januárban beszélgetünk, az év elején, amikor az eredményeinket összegezzük, és a céljainkat újraformáljuk és meghatározzuk. Én a munkában és a szakmai tudásban hiszek. Ha tudást szerzel, munkát teszel bele, akkor lesz eredmény. Ennek hatására előre tudsz lépni az életedben, és ha közösségi munkákat végzel, akkor a közösség is előre tud lépni. Szeretném a doktori disszertációmát megírni, aztán egy kicsit pihenni, élvezni az eredményt. Húsz év nagyon hosszú idő, ez már az álom kategória, mikor ilyen hosszú időre kellene tervezni. Az alaptervek megvannak a fejemben. Szeretnék tanítani, szeretném átadni a tudást és egyengetni a fiatalok útját. Van egy álomprojektem. Egy tudományos szakmai szervezetet, közösséget szeretnék létrehozni, amely összeköti a nem roma és roma gondolkodókat, és meg tudja

fogalmazni a döntéshozók felé a köztük létrejött párbeszédben kialakult véleményt a különböző társadalmi kérdésekben. Szerintem nagy szükség lenne egy ilyen kezdeményezésre, amely nem feltétlenül politikai, hanem inkább tudományos jellegű. Ennek a legitim hátterét szeretném majd megteremteni, és ezzel egy új piacot nyitni. Ez egy olyan piac, ami nem létezik még. Ilyen kezdeményezések léteznek, jól működnek itthon és a világ más részein is, de nem a roma ügyben. A tudományos, szakmai közösségekkel, valamint a közélet szereplőivel el kell kezdeni egy párbeszédet, ahol közvetíteni lehet a közösen kiérlelt véleményeket. Ezek létező módszerek, csak használni kellene őket a roma közösségek érdekében. Ennek a létrejöttét szeretném majd segíteni.

Jó lenne úgy megöregedni, hogy a változás és fejlődés, ami elvárunk a saját társadalmunktól és a roma közösségektől, az reális legyen. Sokat beszélgettem idősebb roma emberekkel, akik dolgoztak a közösségekért, és sokszor elkeseredettek, mert nem látják azt a fejlődést, ami elindult, valamint nem voltak reálisak a kitűzött célok, amikor a kezdeményezéseket elindították. Én szeretném reálisan látni az életet és a lehetőségeinket és reális alapokon állva fejleszteni a közösségeinket.

Milyen terveid és álmaid vannak a magánéletben?

Nem kérdés, hogy szeretnék családot alapítani. Olyan családot szeretnék, ahol egymást támogatjuk, ahol a gyerekek szerető és gondoskodó környezetben nőnek fel, és tovább lehet adni számukra az értékeket és a tudást. A család fontos része az életemnek. Szeretnék a magánéletben is sikereket elérni. Nekem az lenne a siker, ha a munkám mellett a családra is jutna energia és idő, ha egyensúlyban lenne a kettő. A tapasztalatom az, hogy nagyon kevés közösségvezető tudja ezt az egyensúlyt megteremteni. Bízom benne, hogy én ebben sikeresebb leszek másoknál. Nagyon nehéz ezt az egyensúlyt megteremteni. Ha a munkába teszel több energiát, akkor az a család kárára megy. Az én meglátásom szerint egyértelműen a család az első, aztán jön a társadalmi felelősségvállalás.

Számít neked, hogy a feleséged roma legyen?

Nem számít. Ha valaki nem roma, és nagyon jó ember, és melletted áll, akkor megéri kompromisszumokat kötni, és ezekkel együtt lehet élni. De ez nem származás, hanem személyiség kérdése. Olyan nő szerintem nincs,

és a nő számára sincs olyan férfi, aki olyan lenne, mint akit elképzelsz magad mellé. Nem is tudom, hogy jó lenne-e, ha lenne. A romaságra visszatérve: a roma közösségek nagyon sokszínűek. Közösségről közösségre más hagyományokat ápolnak, bár ezek a hagyományok egyre kevesebb helyen élnek már a közösségekben. Szóval minimális esélye van annak, hogy a társam romaként ugyanazt gondolja a cigányságról és ugyanúgy élje meg azt, mint én. A hasonlóságok és az érzés miatt, hogy mi ugyanahhoz a kisebbséghez tartozunk, persze mégis vannak kapcsolódási pontok. Egy kapcsolathoz, hogy jól működjön, azonban sokkal több kell. Nem elég a származási azonosság. De ha erről beszélünk, én nagyon magyar is vagyok, és tudom, hogy milyen magyarként élni. A többségi társadalomból is lehet párt választani, és lehetséges, hogy vele jobban illenénk egymáshoz. Vannak pro és kontra érvek, ha csak a nemzetiségi hovatartozást nézzük is, és más nem. Ha roma nőt választasz és ő is téged választ, akkor közös lehet az a tudat, hogy ti ugyanahhoz a közösséghez tartoztok, még ha – mint ahogy mondtam – különbözőek is a szokásaitok. Ha első generációs roma értelmiségi nőről van szó, akkor még több a hasonlóság, mert nagy valószínűséggel ugyanazt a társadalmi mobilitási utat jártátok be, hasonló élményeket és kihívásokat tapasztaltatok. A kapcsolódás könnyebben mehet ezekben a kapcsolatokban, és a roma identitás mindennapi megélése is természetes lehet. Mi, romák, nagyon sokfélék vagyunk. Én szerencsés vagyok, mert olyan családból és közösségből származom, ahol a roma kultúra, zene, tánc és szokások a mindennapok részei voltak. Ám annak, aki nem így nőtt fel, és a családja már generációk óta nem tapasztalta, nem élte meg a saját kulturális értékeit, neki ezeket újra kell tanulnia és alkalmazkodnia kell, vagy nem lesz sikeres a kapcsolat. Ebből is látszik, hogy nem olyan egyszerű kérdés, hogy roma nő vagy nem roma nő legyen a feleségem. Ez a kérdés szerintem messzebbre visz, mint gondolnánk. Könnyen eljutunk odáig, hogy arról beszélünk, kinek mit jelent a cigány származása.

Sokan nem tudnak válaszolni arra kérdésre, hogy mitől vagyok roma. Nézzük csak meg, ha például arra a kérdésre kell válaszolnunk, „mitől vagyok magyar”, akkor soroljuk, hogy a nyelvünk, a közös történelmünk, a népzenei kultúránk vagy a Feszty-körkép meglátogatása miatt. Ha a roma identitást nézzük, akkor egyre kevesebben beszélnek a nyelvet, nem ismerik a nép történetét, a kultúráját, és nagyon kevés olyan dolgot tudnak felsorolni, ami pozitív, amire büszkének lehet lenni, mert ezeket nem ismerik, és nem élhették meg ezeket az értékeket soha. Ha le akarjuk egyszerűsíteni, akkor azt mondhatjuk, hogy a legtöbb ember csak azért roma, mert azt

mondják róla a többségi társadalom tagjai. Ők azt látják, hogy a rasszjegyei azonosak a roma közösségekben tapasztaltakkal, a szülei rasszjegyei is hasonlóak, a szociális helyzetük is rosszabb az átlagosnál, tehát a roma közösséghez tartoznak. Ez stigmatizáció is, mert a többségi társadalom észlelése és döntése nem értéksemleges az esetek többségében. A roma létezés az emberek különböző tulajdonságokat és viselkedési mintákat társítanak. Az jó kérdés, hogy a roma közösség tagjának ez mit jelent. Ha nincs megélt pozitív mintákon alapuló identitástudta, akkor csak a többségi társadalom véleménye és megítélése marad, ami nem pozitív érzés és identitás. A barátaimmal erről sokat beszélgetünk. A barátaim nagy része a kultúra vagy a tudomány képviselője. Ha leülünk beszélgetni, akkor a zene, a festészet, a képzőművészet is szóba kerül, akkor is, ha a tudományos élet területén dolgozó emberekről van szó.

Sok dolgunk van még, hogy a fiatalok inkább pozitív identitással rendelkezzenek.

Köszönöm a beszélgetést!

Én köszönöm.

Az interjút Papinót Ferenc készítette.

KINCS

| KOPP MÁRIA INTÉZET
A NÉPESEDÉSÉRT
| ÉS A CSALÁDOKÉRT

www.koppmariaintezet.hu

A magyarországi roma és a nem roma közösségek története ezer szálon fonódik össze. Történelmünk és kultúránk évszázadokra visszanyúlóan összeköt minket, így közös a felelősségünk abban is, hogy minél eredményesebben együttműködünk. A 2020-ban a KINCS gondozásában megjelent *Roma nők egymás közt* című interjúkötet folytatásaként most tizenkét olyan sikeres, céltudatos és tevékeny roma férfi életébe nyerhetünk betekintést, akik valódi „sorsformálóként” alakították saját életüket, és egyúttal sokat tettek a roma-magyar kapcsolatok javításáért, a sztereotípiák és a kirekesztés leküzdéséért, valamint a roma kultúra és identitás megerősítéséért. Ahogy Mező Misi énekes is megfogalmazta: „a cigányság nem egyenlő a kirekesztéssel, hanem lehet erény is, hogyha megfelelően kezeljük. A Jóisten ugyanis nagyon sok cigány embernek olyan talentumot adott, amiben ki tud teljesedni.”

E kötet szereplői a közélet, a tudomány, a sport, a zene és a média területén bizonyították rátermettségüket és sorsformáló képességüket. Mindegyikük kendőzetlen őszinteséggel beszél a megpróbáltatásairól, ugyanakkor arról az elhivatottságról és motivációról is, amely mindvégig vitte őket az útjukon. Ékes példái ők annak, hogy minden emberről végső soron az élet ad bizonyítványt.

KINCS

KOPP MÁRIA INTÉZET
A NÉPESEDÉSÉRT
ÉS A CSALÁDOKÉRT